

d este
A. D. XENOPOL
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ISTORIA ȘI GENEALOGIA

CASEI

CALLIMACHI

*Textul
conține trei graouri.
Î afară din text sînt șase graouri
și un arbore genealogic
în culori.*

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII
19, - STRADA REGALĂ - 19.

1897

ISTORIA ȘI GENEALOGIA

CASEI

CALLIMACHI

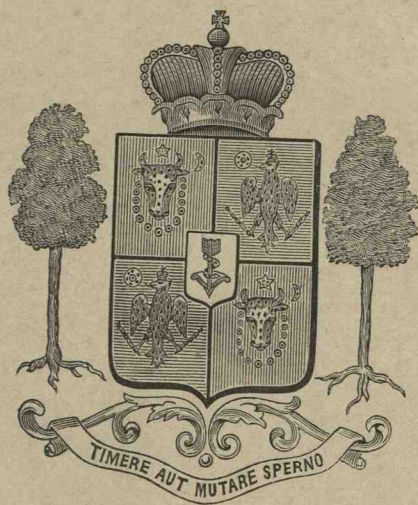
N° 603/R.F. / 2 Oct 897
Inv. A. 16.584d.

A. D. XENOPOL
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IASI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ISTORIA ȘI GENEALOGIA

CASEI

CALLIMACHI

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII

19, — STRADA REGALA — 19.

1897

42280

CONTROL 1953

1956

1961

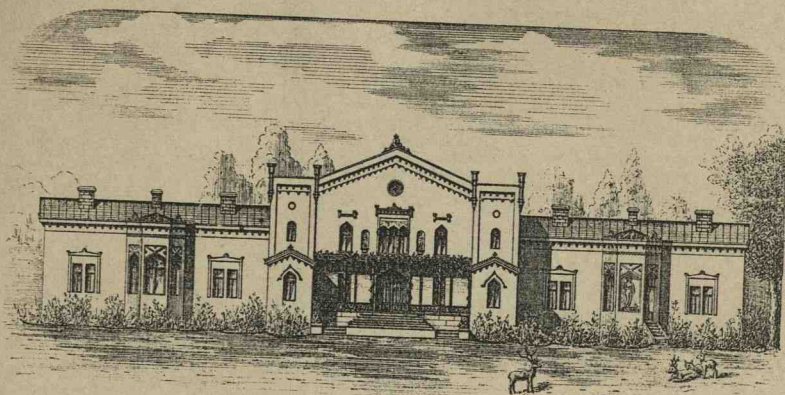
D

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 66424

B.C.U.-Bucuresti

C42280

STĂNCEȘTI

PRECUVÎNTARE

Există la noi în țară, în deosebitele case boerești, genealogii ale familiilor lor, mai mult sau mai puțin întemeiate. Una din cele mai pozitive, prin datele pe care să razimă, este cea a familiei Callimachi (Calmășul), interesantă și prin faptul că sub un nume grecesc, ascunde o fire adevărat românească. Genealogia aceasta, de și nu să urcă prea departe — începutul viacului al XVIII^{-lea} — și tocmai din această pricină, să întemeiază toată pe documente autentice și arătări vrednice de creșare. Ia să mai însamnă apoi și prin faptul că moșia Stăncești din județul Botoșani, moșie de baștină a acestei familiei, să află pînă astăzi în mînele ei, precum și prin păstrarea tipului ei caracteristic,

care să recunoaște a fi acelaș în portretele membrilor celor mai de căpetenie, aproape de la origine, pînă la urmașii ce mai trăesc. Familia Callimachi a dat patru domni Moldovei, un mitropolit și mai multe personalități marcante, încît a jucat un rol de căpitenie în viața publică a acestei țări, cu atît mai mult că toți acești domni au fost însămnați, fie prin apucăturile lor reformatoare, fie prin însușirile lor personale, fie în sfârșit prin tragica lor soartă. Deși ei reprezintă civilizația grecească, mai mult sau mai puțin pătrunsă în a lor fire, totuși ei sînt alătura cu Mavrocordaii și cu cîți-va din Ipsilanți și din Ghiculești, reprezentanți distinși ai grecismului, acei ce au lăsat urme trainice ale existenței lor și nu numai jafuri și pustieri, ca cei mai mulți din domni epocii fanariote.

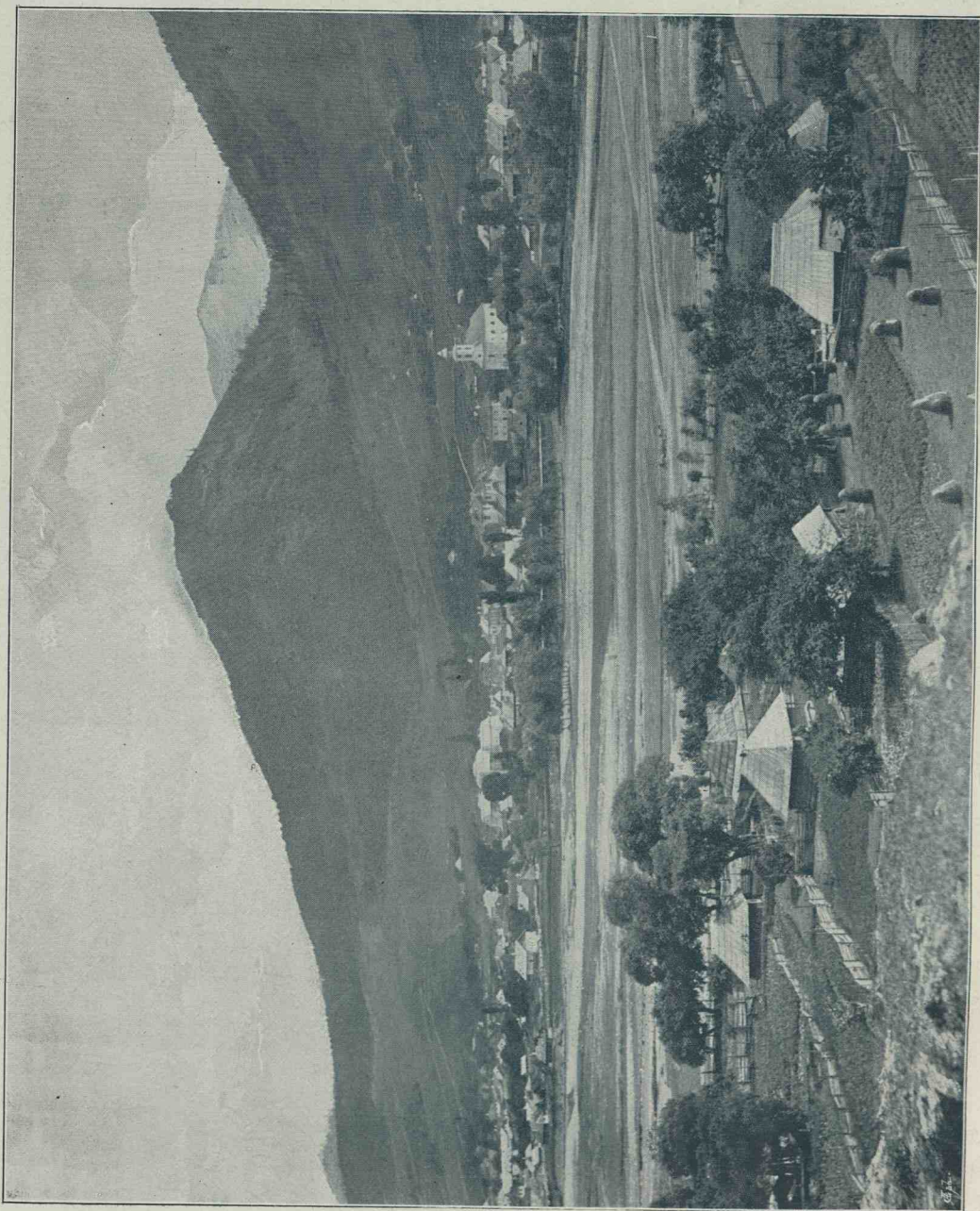
Am început lucrarea noastră cu limpezirea originii familiei, apoi am trecut la istoria domnitorilor Callimachi și a mitropolitului Gavriil. Am urmat cu arborele genealogic, punînd în dreptul fie-cărui nume, un număr care să rapoartă la datele, mai mult sau mai puțin cunoscute, asupra membrului respectiv. Aceste date sînt întemeiate pe documente sau mărturisiri ale scriitorilor, din care o parte sînt indicate în note, iar o parte, inedite sau mai greu de consultat, au fost reproduse în anexe, cu deosebire acele privitoare la fixarea filiațiunilor. D-l Alexandru Callimachi, șeful actual al casei Callimachi, coborîtor direct al lui Teodor Calmășul, începătorul cunoscut al acestei familii, mi-a pus la dispoziție multe din documentele inedite; cîte-va au fost aflate de D-l Teodor Stephanelli, președinte al tribunalului din Cîmpulung (Bucovina); altele de D-l

Ioan Tanoviceanu. Unele din ele au fost publicate în revista mea «Arhiva», de unde au trecut în studiul de față. Prin această a mea lucrare să aduce o mai deplină lămurire asupra părții istoriei Moldovei, cât timp ea a trecut sub Callimachi. Pe lângă interesul psihologic al urmării aceluiași suflet, în corpurile cu existență paralelă sau succesivă ale coborîtorilor unei părechi de oameni, publicația noastră mai dă și oare care amănunțimi privitoare la istoria generală a Moldovei, în decursul viacului trecut și pînă în acesta în care ne aflăm, și către sfîrșitul căruia barca timpului înaintează.

A. D. XENOPOL

Iași, Decembrie 1896.

CÎMPULUNG (Bucovina).

CAPITOLUL I

ORIGINEA CASEI CALLIMACHI

Casa Callimachi¹⁾ care, după nume s-ar părea a fi de obârșie grecească, este o adevărată odraslă a popoului român. După spusa cronicarului Ioan Canta, ia să trage din Teodor Calmășul (ΚΑΛΜΑΨΙΔΑ), «carele aŭ fost din maziliŭ ceŭ de jos; patria lui a fost ținutul Orheiului²⁾.» Să știe că maziliŭ eraŭ la început boerii ceŭ eșii din slujbă, dar care ar fi putut reintra în ele. De la un timp însă uniŭ dintr-înșii, uitați de domn, rămîneaŭ la țară, unde înmulțindu-li-să familia prin sporirea urmașilor și averile lor

1) Acest nume, derivînd de la cuvintele grecești καλλη frumoasă, μαχη luptă, trebuie să scrie regulat *Callimachi*. În cronici și în documente să vede scris în diferite moduri: *Kalimache*, *Kalimache*, *Calimach*, *Calimah*. Forma din urmă aŭ întrebuițat-o cei mai mulți membri ai familiei în iscăliturile lor.

2) *Letopisețele*, ed. I, 1853, III p. 184.

împărțindu-se, se coboraū cu încetul iar în rîndul țaranilor, de care totuși se deosebeaū prin oare-care privilegii, precum acela de a nu fi supuși cisluirei dăreī personale, ci de a o plăti după o sumă fixă. Intre mazili să deosebeaū două categorii, una mai superioară, așa numitele *neamuri*, și maziliī proprii saū de jos, din care tocmai cronicarul arată că s-ar trage familia Callimachi ¹⁾.

Arătarea cronicarului, controlată prin alte izvoare, să menține numai în privirea obîrșiei moldovenestī a acestei familii. Ia trebue însă îndreptată în ceia ce privește stratul social, precum și regiunea din care să trage.

Să întărim mai întiiū obîrșia moldovenească a familiei Callimachi.

Ca celor mai multe din familiile, mari și mici, ale Țărilor romîne s-a căutat și Callimachilor o obîrșie străină. S-a susținut că ei s-ar coborî din un Italian, Filip Buonacorsi Callimachi, preceptor al regelui Albert al II-lea al Poloniei, cel bătut de Stefan cel Mare în pădurea Cosminului ²⁾. Această obîrșie, din Polonia, a familiei Callimachi, pare a căpăta o întărire prin faptul că Ioan, fiul lui Teodor Calmășul, acel care a ajuns mare terziman la Poarta Otomană, spune el singur că era Polon ³⁾. Pe această mărturisire a unui membru însuși al familiei Callimachi, nu poate fi pusă mare valoare, de-oare-ce «pe atunci

1) Asupra mazililor și a neamurilor, vezi Xenopol, *Istoria Romînilor* III, p. 542 și urm., și 556 nota 29; V. p. 598.

2) Asupra lui Filip Buonacorsi, vezi Xenopol, *Istoria Romînilor*, II, p. 375.

3) Raportul lui Penkler din 11 Septemvrie 1841 în Hurmuzachi, *Fragmente, zur Geschichte der Rumänen* V, p. 108: «Iohann Callimaki, ein geborner Pollak wie er wenigstens selbst vorgab, wurde neuster Pfortendolmetsch».

nu era deosebită cinste de a fi Român, și fiind că precum vom vedea, Ioan Callimachi studiasă în Polonia, putea să să dea ca aparținînd acelei țări, mai bine decît Moldovei»¹⁾). Apoi vom cunoaște din corespondența acestui pretins Polon, păstrată în cîte-va scrisori originale, rămase pînă azi în minile urmașilor săi, că el era neaș Român, și că nu să poate pune nici un temei pe întîmplătoria întîlnire a numelui grecizat al familiei Calmășul cu acel al preceptorului italian de la curtea regelui polon. Căci lucrul să știe cu siguranță, că numele originar al familiei lui Teodor a fost Calmășul și că a fost grecizat în Callimachi, după urcarea lui Ioan în postul de mare dragoman, fapt afirmat de un contimpuran, cronicarul grec, Constantin Dapontes în catalogul său istoric, unde spune: «că acest Callimachi era din țară, ca cum am zice țara Moldovei, cu supranumele de Calmuchi²⁾, de neam de jos și începător neamului și cinstei». Venind în Constantinopole, s-a făcut secretarul lui Alexandru celui decapitat, apoi și capuchehaia domnului Valahiei Grigore Ghica, fratele celui decapitat, și din capuchehaia dragoman, și din dragoman cu timpul

1) Xenopol, *Istoria Romînilor*, V, pag. 145, nota 13. Nu să poate admite părerea d-lui Alex. Callimachi, *Originea lui Ioan Callimachi*, în *Arhiva* din Iași, VI, p. 233, că această origine polonă ar fi fost atribuită din eroare, de ambasadorul german, lui Ioan Calmășul, din necunoștiința geografică a situației Cimpulungului. Ambasadorul nu dă această origine ca părere a lui, ci ca o arătare a însuși dragomanului.

2) Erbiceanu, *Cronicarii greci, care au scris despre Romîni în epoca Fanarioșilor*, București, 1888, pag. 191: «το ἐπιτόμι Καλμοβχης». Sunetele romînești din *Calmășul* sint cu neputință de redat în grecește, din cauza lui *ăș*.

domn al Moldovei, patriei lui. Din Calmuchi însă s-a numit eufemic Callimachi» ¹⁾.

Alt contimpuran al lui Ioan Callimachi, Germanul Wolf, medicul mitropolitului Gavriil, fratele Domnului, spune că «boerii l-ar fi încredințat că acești Callimachi nu sînt de origine Greci, ci curat Moldoveni, și-mi dădură ca dovadă că mitropolitul lor Gavriil, care era un frate al voevodului Ioan Callimachi, n-ar fi putut dobîndi, ca Grec, episcopatul moldovenesc» ²⁾. Intr-adevăr să știe că în Moldova n-a fost decît o singură dată un mitropolit grec, anume Nichifor, după războiul de 1738—1739, iar la eșirea lui din arhipăstorie, în 1752, s-a luat hotărîre, prin o carte sobornicească, ca de acolo înainte să nu să mai aleagă mitropolit străin ³⁾. Dovada adusă de Wolf pentru românismul Callimachilor este hotărîtoare.

Tot așa să rostește și un catalog cronologic al marilor dragomanî ortodoxi, spunînd că «Ioan Callimachi, care a îmbrăcat această dregătorie în 1740, era un bărbat minunat în toate, învățat și cunoscător de limbi, cuminte, prevăzător și ghibaciū în trebile politice; el să trăgea din Moldoveni» ⁴⁾. O scriere apărută în Atena și datorită învățatului grec Stamatiadi, asupra dragomanilor din Constantinople, arată și ia că «începutul fami-

1) *Ibidem*: «καὶ ἀπὸ Καλλιμάχης μετωνομάσθη δὲ εὐφημίαν Καλλιμάχης».

2) Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*. II Theil, p. 211.

3) Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei*, Iași, 1888, pag. 24. Compară Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 501.

4) *Portofelul medicului Suțu*, donat bibl. Academiei romîne de V. A. Ureche. Vezi revista *Atheneul român* din 15 Aprilie 1896.

liei Callimachi este moldovenesc, deși cei mai noi Callimachi îl deduc din Callimachiï ce au trăit pe timpii ultimilor autocrați bizantini. Strămoșii acestei familii, numită Calmuchi (*καλμουχαι*) care, după aceia s-au elenizat în Callimachi, aveau proprietăți bogate în Hotinul Moldovei» ¹⁾. Mai este atestată firea moldovenească a Calmașilor de călătorul englez Mac Mihael, care vizitează pe Scarlat Callimachi în 1817. El spune, în amintirile lui de călătorie, că «bunicul domnului ce cîrmuește acum și al cărui nume este *Σκαρλάτος Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχης* era un țăran moldovan, care prin talentul său de a învăța limbile, să ridică la rangul de dragoman al Porței și apoi la rangul căutat de gospodar» ²⁾. De sigur că această origină moldovenească a domnului din scaun, a fost aflată de călătorul englez de la încunjurimea lui și nici că să putea să fie altfel, de-oare-ce însuși domnitorul cunoștea această origine și să mîndrea cu ia. Anume Scarlat Callimachi în cartea de închinare a Codicelui său către părintele său Alexandru Callimachi, între altele spune: «te îngrijești și înălțimea ta de Moldova, de-oare-ce nu numai că te-ai arătat adevărat părinte al Moldovei în zilele domniei tale, dar ești și adevărat cetățan moldovan și te pogori din neaoși Moldoveni, care din Moldova (precum

1) Βιογραφία τῶν ἐλλήνων μεγάλων διερμηνέων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπὸ Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, Ἀθήνησι, 1865, p. 124 (Carte foarte rară, fiind că a fost distrusă de Turci. Un exemplar se află în biblioteca d-lui C. Erbiceanu).

2) *Journey from Moscow to Constantinopol in the years 1817—1818*, by William Mac Mihael, London 1819, rezumat de N. Iorga în articolul: *Un călător englez în țările române înainte de eterie în Arhiva din Iași VII*, p. 11 și urm.

toți știu) izvorînd, ai dat odraslelor tale neamul Callimachesc, pogorîndu-te de-a dreptul din vechi și neaoși strămoși care au strălucit în Moldova prin virtuți și fapte bine-cuvîntate de Dumnezeu și au fost patrioți buni și domni bine-făcători » ¹⁾).

Două mărturisiri mai posterioare, bazate însă și ele pe cercetări personale, dau Callimachilor tot o obârșie moldovenească. Așa Zallony, amarul critic al epocii fanariote, cînd enumără familiile ce-au ocupat gospodaratul țărilor romîne și dragomanatul Porții otomane, spune despre Callimachi că erau Moldoveni ²⁾. Tot așa și paharnicul Sion, dușmanul pătimaș și inverșunat al tuturor Grecilor, în Arhondologia Moldovei, întărește și el cu o vădită bucurie romînismul Callimachilor. El zice că ei « sînt țărani răzăși de la Dorna și Cîmpulung din ținutul Sucevei, unde Ioan Vodă Teodor Callimachi a fost născut ; că el a mai avut doi frați Teodor și Gheorghe, din care acest din urmă s-a călugărit numindu-să Gavriil, și două surori ; dreapta lor poreclă este Calmăș » ³⁾.

Moldovenismul familiei Callimachi este mai presus de orî-ce îndoială, fiind atestat de izvoare atît de deosebite și tot odată așa de concordante, și în această privință deci, arătarea cronicarului Ioan Canta este întemeiată.

1) Tradus din grecește de d. Alex. Papadopol-Calimah în articolul său : *Din istoria legislațiunei Moldovei*, Arhiva din Iași, VII, p. 156.

2) *Traité sur les princes de la Valachie et de la Moldavie sortis de Constantinople, connus sous le nom de Phanariotes*, Paris, Arthur Bertrand libraire, 1830, p. 239.

3) *Arhondologia Moldovei, amintiri și note contimporane* de paharnicul Constantin Sion, Iași, 1892, p. 137.

*
* *

Să cercetăm acuma a doua afirmare a cronicarului, că Teodor Calmășul era din maziliu de jos, deci și sărac, împrejurare pe care Canta o întărește chiar prin cuvintele următoare: «Teodor Calmășul era creștin bun și cu frica lui Dumnezeu, petrecînd viața lui cu puțin prilej și cu pază bisericească și cu alte fapte bune, după puterile lui» ¹⁾. Tot așa arată și Constantin Daponte că «Ioan Calmășul, fiul lui Teodor, era din oameni de jos, începător neamului și cinstei» ²⁾. Vom vedea că atît stratul social, căruia aparține Teodor Calmășul, cît și starea lui de avuție, nu erau ast-feliu cum le-arată cronicarul român, sprijinit de acel grecesc. Să poate ca originea mai îndepărtată a acestei familii să să fi tras din maziliu de jos, cu toate că în acest caz s-ar fi putut găsi un Calmăș printre boerii mai vechi ai țării, din care să să fi prăsit maziliu Calmășul. Atît din cercetările mele, cît și mai ales din acelea ale d-lui Ioan Tanoviceanu, care a despoiat aproape toate documentele cunoscute, editate și needitate, referitoare la Moldova, în privirea numelor boerilor conținute în ele, rezultă că nu există nici un boer moldovan mai vechiu cu numele de Calmășul. Dar chiar dacă am admite că documentele în care acest nume s-ar putea afla, nu a fost încă descoperite, și că deci familia Calmășul să trage dintr-o veche familie de boeri maziliți și este de obîrșie mazilească, încă Teodor Calmășul, de care să ocupă Ioan

1) *Letopisețele* loc citat mai sus.

2) M. Erbiceanu, *Cronicari greci*, loc citat mai sus.

Canta, nu mai era simplu mazil, ci *boer*, după cum se constată lucrul, fără nici o îndoială, din reafierea lui în această însușire în documentele timpului.

Anume un document de la Grigore Ghica Voevod din 1729, Septemvrie în 28 — care document va fi analizat mai pe larg în cursul acestei scrieri, cînd ne vom ocupa de moșia Stănceștii — spune că «spătarul Dimitrie Stroici zălogise moșia lui Stănceștii, de la județul Botoșanilor, către *boerul nostru Teodor Calmășul, vornicul de Cîmpulung*, drept o sută de lei bani gata» ¹⁾. Acest document constată într'un chip învederat mai întiî că Teodor Calmășul era boer și anume vornic de Cîmpulung și al doilea că nu era așa de sărac cum îl arată cronicarul, de-oare-ce avea destui bani spre a împrumuta altora, și dacă chiar ar fi adevărată arătarea făcută de el, în documentul citat, că acei o sută de lei, cu care făcuse bine lui Dimitrie Stroici, îi împrumutase el însuși de la un Turc, încă să vede că el avea credit. Dar vom vedea mai la vale că familia Calmășul avea și avere imobilă și anume munți în regiunea Cîmpulungului și vii la Putna, aceasta cînd ne vom ocupa de locul din care Calmășenii își trag obîrșia.

1) Document publicat de Alexandru Callimachi, după originalul păstrat de d-sa, în articolul său *Originea lui Ioan Callimachi*, *Arhiva* VI, p. 234. Reprodus aici în *Documente* la No. III. Faptul că Teodor Calmășul era vornic în Cîmpulung pe la 1729, este adevărat și din un zapis dat de Iacob, feciorul lui Balan, lui Chirilă, feciorul Piticariului, pentru despăgubirea din pierderea a doi boi, și care zapis să vede a fi fost făcut spre a curma judecata iscată pentru acea despăgubire, înaintea celor doi vornici din Cîmpulung *Solomon Botez* și *Teodor Calmășul*. Vezi zapisul reprodus în *Documente* la No. II.

De aceia este mult mai exactă arătarea lui Stamatiadi, raportată mai sus, că strămoșii Callimachilor aveau proprietăți bogate în Hotinul Moldovei, la care autorul grec mai adaogă : « pentru bogăția lor, au putut nu numai să se unească prin căsătorii cu diferiți domni pământeni, dar și diferiți membri a ei s-au întâmplat să se ridice pe tronul Moldovei » ¹⁾.

Ce să fie însă boeria pe care o avea Teodor Calmășul, *vornicia de Cîmpulung*? În Moldova sînt cunoscuți, mai întîiu, un singur vornic cu epitetul de mare; de la sfîrșitul viacului al XVI-lea doi vornici mari: acel de țara de jos și acel de țara de sus, ambiî boeri mari de divan. Mai erau vornici de poartă, dregători subalterni, ce executau hotărnicile sau împlineau datoriile ²⁾. Acuma vedem apărînd un vornic al unei regiuni, sau mai bine zis al unui ținut, acel al Cîmpulungului. Cantemir ne lămurește însă firea și caracterul boeriei, numite vornicia de Cîmpulung. El spune : « Cîmpulung constitue o specie de republică, cuprinzînd vre-o cincîspre-zece sate, care toate au legile și judecătorii lor proprii. Cîte-odată le trimite domnul doi vornici, pe care îi primesc de bună-voe și să supun lor; dar dacă cumva aceștia îi vatămă și le întartă inimile, ei îi alungă și-i dau afară din ținut, crezîndu-să tari între zidurile cetății ce le este dată de natură » ³⁾. Arătarea lui Cantemir este adevărată și de o tînguire a săteni-

1) Σταματιάδης l. c. mai sus.

2) P. Rășcanu, *Lefile și veniturile boerilor Moldovei în 1776*, Iași, 1887, p. 27.

3) *Descriptio Moldaviae*, p. 123: «Vornicos binos . . . expellunt.»

lôr din munții Bucovinei, în care să vede subsemnat: Simion Păpușă, vornic de Cîmpulung. În această tînguire locuitorii protestează contra apăsărei căreia erau expuși din partea ocîrmuirii austriace, arătînd ei, că «sub oblăduirea domnitorilor Moldovei, nu erau încărcăți cu alta nimic, fără numai cu șferturile și pocloanele, după cum arată aceste aici aninate mărturii de la boerii care au fost vornici între noi» ¹⁾. Vornicul de Cîmpulung era deci unul din cei doi boeri trimiși de domn, spre a reprezenta interesele domniei în republica, de alt-feliu destul de neatîrnată, a Cîmpulungului. Vornici de ținuturi să întîlnesc și aiurea, și însamnă aceiași funcțiune ca și a ispravnicului. Așa într-un document de 1758, găsim pe domnitorul Ioan Callimachi ordonînd *vornicului* de Botoșani înființarea unei școli în acel oraș ²⁾. În răspunsurile ce s-au dat înscris la ponturile generalului Elmpt, găsim la Cîmpulung arătat ca vornic pe medelnicerul Constantin Boșotă, iar la Botoșani găsim pe stolnicul Constantin Cogălniceanu ispravnic, ce să numește și vornic de Botoșani ³⁾.

1) Doc. din 1793 Iulie 1, *Uricarul* lui Th. Codrescu, VI, p. 165.

2) *Uricarul* II, p. 51.

3) *Arhiva Romînească* sub redacția lui Mihail Cogălniceanu, ed. II, Iași, 1860, I, p. 139 și 143. Nu credem că trebuie amestecat cu vornicul de Cîmpulung altă autoritate a orașului cu acelaș nume, anume *șoltuzul de Cîmpulung*, care apare într-un document din 1761, prin care Ioan Teodor Callimachi Voevod scrie lui Neculai Pătrașcu, fost mare pitar, șoltuz de Cîmpulung, ca să facă pe locuitori să înțeleagă, că nu au dreptul a păscui în apele din pădurile minăstirei Moldavița. Wickenhauser (*Urkunden des Klosters Moldavitza*, Wien, 1862, p. 162). Șoltuzul era autoritate orășenească; vornicul, a ținutului.

Pe la începutul veacului al XVIII-lea, de când datează documentul în care Teodor Calmășul este arătat ca vornic de Cîmpulung, organizația descrisă de Cantemir, ce trăia pe acele timpuri, era încă în ființă.

În fine că Teodor Calmășul nu era om de rînd se vede și după aceea că ținea în căsătorie pe Ruxandra Ghica și o boeroică ca dînsa nu s'ar fi dus nici odată după un mazil de jos¹⁾.

*
* *

După ce am lămurit cele două dintîiu întrebări, trezite de spusele cronicarului Canta, să trecem la cea de a treia, la regiunea Moldovei, care a fost patria mai restrînsă a Călmășenilor.

Ioan Canta spune că ei ar fi de baștină din ținutul Orheiului din Basarabia și tot în această regiune pare a-i așeza și scriitorul grec Stamatiadi, cînd spune că ei aveau întinse proprietăți în Hotinul Moldovei. Paharnicul Sion le dă din potrivă drept loc de sălășluință Cîmpulungul său Dorna din Bucovina actuală²⁾. Cercetarea ce vom face va da dreptate izvorului acestui din urmă, care de alt-feliu nu poate fi întrebuițat decît cu cea mai mare băgare de samă.

O primă licărire a acestui adevăr apare în împrejurarea că aflăm pe Teodor Calmășul în însușirea de vornic de

1) Vezi mai jos arborele genealogic, Notița No. 2.

2) *Letopisețele* l. c. mai sus; *Σταματιάδης* l. c. mai sus; Sion, *Archonologia* l. c.

Cîmpulung. Este însă destul de probabil că în turbulenta republică, care nu se prea sfia de a alunga pe reprezentanții principelui, acesta va fi ales, spre a-î îngriji interesele, mai curînd oameni localnici de cît străini, spre a nu mai întărta și mai mult spiritul ei de nesupunere. Acest argument singur a determinat pe d-l Hașdeu a primi drept patrie a Călmășenilor, Cîmpulungul bucovinean¹⁾. Noi sîntem în putință de a întări această părere încă cu alte cîteva dovezi mai hotărîtoare.

Pîna mai dăunăzi exista în Cîmpulung o biserică de lemn, despre care să știe că a fost dărimată, sînt acumaciți-va ani, și că lemnul din care era construită, a fost dăruit comunei Ciurnarna, din ținutul Cîmpulungului, clădindu-să din el în acea comună o biserică nouă. Să spunea despre această biserică că ia fusese ridicată în Cîmpulung de către Callimachi-Vodă și să află asupra ei în schematismul mitropoliei din Cernăuți, următoarea notiță : «Biserica S-tul Neculai din Cîmpulung, făcută de principii Moldovei Ioan și Theodor Callimachi la 1689, este de lemn».

Această notiță este confirmată de pomelnicul familiei Callimachi descoperit de d-l T. V. Stephanelli, președintele tribunalului de Cîmpulung și membru în dieta bucovineană. Pomelnicul arată de asemenea că biserica s-a început în luna Mai 12 zile, și s'a săvîrșit al doilea an Mai 15 zile, leat 7197=1689. Fiind că nu a fost doi domnitori Callimachi unul Ioan și altul Teodor și că cel întiiu domnitor din această familie este Ioan fiul lui Teodor Călmășul—nu însă în 1689 cum arată concordant notița din

1) *Columna lui Traian*, 1882, p. 630.

schematism și pomelnic, ci de la 1758 pînă la 1761—apoi rezultă în chip învederat că biserica din Cîmpulung a fost zidită de Teodor Calmășul la 1689.

Inscripția originală a acestei bisericei a fost regăsită tot de d-l Stephanelli în o camară în care fusese depusă, atunci cînd lemnul bisericeii desfăcute să transportase la comuna Ciumarna. Inscripția este săpată pe o tablă de lemn, împreună cu stema țării într'un relief aurit, și fiind tabla de dimensiuni mici, conține numai în prescurtare următoarele cuvinte: «Io Ioan Teodor Voevod Domn țării Moldovei.»¹⁾ A fost deci pusă de Ioan fiul lui Teodor Calmășul pe cînd era domn în Moldova, 1758—1761. Să vede că vechia biserică zidită de tatăl a fost refăcută de fiu cu atît mai mult că după cum afirmă d-l Stephanelli, tradiția spune că biserica fusese dărîmată pe vremea năvălirii Tătarilor de sub domnia lui Mihai Racoviță în 1718. Astfel s-ar explica și data pomelnicului și inscripția lui Ioan Teodor Voevod și notița din schematismul Mitropoliei din Cernăuți. Zidirea unei biserici în Cîmpulung de întemeietorul familiei Callimachi și repararea ei de fiul lui nu să pôte explica de cît dacă admitem că locul de baștină al familiei Callimachi era Cîmpulung.

Dar familia Calmășul avea chiar proprietăți în regiunea Cîmpulungului, și anume de acelea care în vremile ce ne ocupă, de obicei nu să cumpăraū, neavînd valoare deosebită, și dacă cine-va le avea, era o dovadă că le poseda

1) Vezi fac-similul inscripției și fac-similul pomelnicului reproduse în *Documente* la No. XV. Comp. T. V. Stephanelli, *Originea lui Ioan Teodor Callimachi (Calmășul)* în *Arhiva*, VII, 1896, p. 357.

din moși și strămoși — anume munți. Un document din 1761. Iunie 29, conține dania ce o face Grigore Callimachi, domnitorul Moldovei, fiul lui Ioan Teodor Callimachi, mătușei sale, surorii tatălui său, Mariei, văduva lui Gheorghe Cananău, a mai multor munți din regiunea Cîmpulungului, și anume : Cucosușul, Găina, Valea Porcescului, Pietrișul, Mes-tecănișul, Fundul Moldovei, Fața Cîmpulungului, Muncelul de Strajă, și afară de acești munți și moșia Botești. Deși Grigore Callimachi numește aceste proprietăți, moșii domnești, noi credem că ele nu erau pămînturi domnești în sensul de avere a țării, ci posesiuni private ale domnului, întrucît pe timpul lui Grigore Callimachi, de mult secase izvorul pămînturilor domnești ¹⁾.

Nu este de admis că acești munți să fi fost cumpărați de Callimachi, spre a-i dărui surorii sale, căci în acest caz mai bine îi cumpăra o moșie unde-va la șes. De aceea și vedem pe Maria că, prin alte două documente din Ianuarie 20 și Martie în 10, 1775, schimbă parte din acești munți cu călugării de la Solca și parte cu acei de la Voroneț, pentru moșia Costești a minăstirei Solca, și Vlădeni din ținutul Botoșenilor a Voronețului, fiindu-i mult mai folositor a poseda o moșie mai în apropiere decît în depărtații munți ²⁾.

1) Xenopol, *Istoria Romînilor*, III, p. 537. Documentul de danie al lui Grigore Callimachi în Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernovitz, 1888, p. 115. *Docum.* la No. XX. Traducerea germană spune: «landesherrliche Güter.» Cum ar fi fost în original, nu să știe.

2) Doc. din 1775, Ian. 20 în Wickenhauser, *Geschichte des Klosters Solka*, Czernowitz, 1877, p. 169. Doc. din 1775 Mart. 10 Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernovitz, 1888, p. 116. Ambele documente la *Docum.* sub No. XXIV.

Stăpînirea unor munți în regiunea Cîmpulungului din partea familiei Callimachilor, ne pare hotărîtoare pentru dezbaterăa locului ei de obîrșie, care nu poate fi altul decît Cîmpulungul.

Un autor grec, îndestul de cunoscător în trebile romînești, Atanasie Comnen Ipsilanti, pune leagănul familiei Callimachilor și el tot în Bucovina, iar nu în Basarabia. El spune despre Ioan Calmășul, Terzimanul, că era «originar din Cernăuți, județ al Moldovei, fiul al lui Teodor Calmășul, care venind la Cernăuți și căsătorindu-să cu o femeie de-acolo, s-a așezat în acel oraș și a făcut pe Ioan. Locuitorii ținutului Cernăuți vorbesc bine limba polonă, pentru că sînt vecini cu Polonia. Ioan Callimachi cunoscînd limba polonă, a studiat și învățat bine limba latină și numai învățătura a fost cauza norocului său» ¹⁾. Spusele lui Ipsilante nu contrazic originea lui Teodor Calmășul din Cîmpulung, de oare-ce scriitorul grec spune numai despre Ioan Calmășul că era originar din Cernăuți, unde fusese născut, iar că tatăl său Teodor *venise în acel oraș*, deci de aiurea unde-va, și nimic nu ne împedică de a lua, drept acest aiurea, Cîmpulungul.

D-1 Alex. Papadopol-Calimah susține însă că tot Orheiul ar fi locul de baștină al familiei Callimachilor și nu Cîm-

1) Αθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τη τῶν δώδεκα βιβλίον ἔργων τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν (1653—1785), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870. Sub anno 1741, p. 349; editorul însamnă aici că ar lipsi, după acest loc, două foi din manuscriptul lui Ipsilant, tocmai unde vorbea mai pe larg de origina familiei Callimachi. Ath. Comnen Ipsilanti era contimpuranul terzimanului Ioan Theodor Calmășul. În 1744 el devine protomedicul lui Raghîb pașă.

pulungul, pe următoarele motive: «Că ținutul Orheiului a fost baștina familiei Callimachi, dovedește nu numai încredințarea spătarului Ioan Canta, dar și mormintele autorilor acestei familii. În ținutul Orheiului, la depărtare de 18 verste, aproape 19 kilometre, de la târgul Orheiū, este satul și mînăstirea de călugărițe *Ciurul*, pe apa Ciurului, de la care și-a luat numele și satul și mînăstirea. În pridvorul bisericeii sînt două morminte vechi cu vechile lor inscripții. Într-unul din aceste morminte odihnește monahia Pelaghia, Doamna lui Ioan Teodor Callimachi Voevod, iar în celălalt fiica acestuia, sora mitropolitului Moldovei și Sucevei Gavriil Callimachi și a domnului Moldovei Grigore Callimachi»¹⁾. D-l Alexandru Papadopol aduce ca izvor al știrilor sale asupra acestor morminte o scriere rusească²⁾. În orî-ce caz inscripția ficeii lui Ioan Teodor Callimachi a fost rău descifrată. Ia spune că această fică era sora mitropolitului Gavriil și a lui Grigore Callimachi, de unde ar rezulta că Ioan Teodor Callimachi a fost tatăl lui Grigore și al mitropolitului Gavriil. Este însă constant că mitropolitul Gavriil a fost frate și nu fiu al lui Ioan Teodor Callimachi și deci fata lui Ioan era nepoată de frate și nu sora mitropolitului Gavriil. Dar această chestiune nu atinge dovada pe care d-l Alexandru Papadopol vrea s-o scoată din înmormintarea acestor femei din familia Callimachi, în o mînăstire din ținutul Orheiului, ca argument pentru originea acestei familii

1) Al. Papadopol-Calimah. *Schiță istorică despre orașul Botoșani, în analele Academiei romîne*, Seria II, Tom. VIII, p. 143.

2) Записки Одесскаго общества Истории и древностей, Odessa, 1884, III, p. 323.

din acel județ. Acest argument însă nu este cît de puțin încheetor. Monahiile din familia Callimachi au fost îngropate la Ciurul, în ținutul Orheiului, nu fiind-că ținuse ca oasele lor să odihnească în locul lor de baștină, ci din cauză că erau călugărițe la acea mînăstire.

Un temei mult mai puternic pentru originea cîmpulungeană a familiei Calmășul reiese dintr-un document descoperit de curînd de d-l T. V. Stephanelli, care ridică aproape ori-ce îndoială asupra locului de unde să trag Callimachi. Acest document este o mărturie dată de mai mulți oameni bătrîni din Cîmpulung, și care oameni sînt toți contimporani cu Ioan Teodor Calmășul și cu mitropolitul Gavriil Callimachi, ceia ce dă o valoare însemnată spuselor lor. Prin ea să atestă, cătră mitropolitul Gavriil al Kievului, că familiile Călmășeni, Erhănești și Bănulești «trei neamuri dintr-un bătrîn, sînt neamuri vechi din patria aceasta; în care Măria Sa Ioan Vodă Calmășul și preaosfinția sa Kiriu Kir reposatul Gavriil mitropolit al Moldovei, fratele Măriei Sale Ioan, tot de aicea au fost (adecă din Cîmpulung) din neamul acela mai sus numit» ¹⁾.

Această mărturie provocată de cererea lui Gavriil mitropolitul Kievului, care era și el din unul din aceste neamuri, aduce o nouă și puternică dovadă a originii cîmpulungene a familiei Callimachi.

Incheiem deci acest capitol cu următoarele rezultate dobîndite din cercetarea ce am făcut-o:

I. Familia Callimachi e de origină romînească.

1) Th. Stephanelli, *Originea lui Ioan Teodor Callimachi (Calmășul)* în *Arhiva din Iași*, VII, 1896, p. 358, la *Documente* No. XXVIII.

II. Incepătorul cunoscut al acestei familii, Teodor Calmășul, era boer de treapta a doua ¹⁾, vornic de Cîmpulung și om înstărit.

III. Locul de sălășluință al acestei familii este Cîmpulung din Bucovina actuală.

1) Că nu era din treapta întâia să vede din aceia că familia Călmășenilor nu este trecută în lista familiilor mari boeresti moldovene, alcătuită de Cantemir. V. *Descriptio Moldaviae*, p. 114.

Handwritten text in a stylized script, possibly a name or title, written below the portrait. The text is written in a cursive style with large, flowing letters. It appears to be a name in a non-Latin script, possibly Cyrillic or a similar system, written in a highly decorative and stylized manner.

CAPITOLUL II

IOAN CALLIMACHI

DOMNUL MOLDOVEI

Dintre fiii lui Teodor Calmășul, cel mai însemnat a fost, fără îndoială, fiul său cel de al doilea, Ioan. Zicem fiul său cel de al doilea, cu toate că Ioniță Canta ne spune că Ioan era fiul cel mai mare al lui Teodor Calmășul ¹⁾; însă Andreas Wolf, medicul mitropolitului Gavriil, care trebuia în această însușire să cunoască mult mai bine împrejurările, ne spune că Gavriil era frate mai mare al lui Ioan ²⁾.

Ioan Calmășul este unul din Romîniî ceî excepționali, care-și apropiase întinse cunoștinți în decursul viacului

1) *Letopisețe*, III, p. 185.

2) Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, II. Theil, p. 183, nota h: «der gelehrte Mitropolit Gabriel Callimachi, welcher der älteste Bruder dieses Woewoden war». II, p. 19, nota m: «der damalige Mitropolit Gabriel Callimachi, dessen Hausarzt ich war».

trecut. Deși el nu a lăsat nici o urmă teoretică a învățătorei sale, totuși nu poate fi îndoială, că el a fost unul din oamenii cei mai luminați ai timpului său, de oare-ce el ajunge din simplu boer de Cîmpulung, mare dragoman al împărăției turcești. Grecii din Constantinopole monopolizase acest post, și este destul de extraordinar ca un Român să-și deschidă calea către asemenea înaltă poziție. Ioan Calmășul trebuie să fi avut însușiri cu totul afară din cale, spre a putea răzbi pe puternicii săi concurenți, a-i îndepărta și a le lua locul. De aceia ne și spune rezidentul german Penkler că Ioan Calmășul «fiind un om străin și ajungînd în un post atît de însemnat, pe care de mai mult timp, numai familiile cele mai mari și mai cu vază ale Fanarioșilor din Constantinopole aveau dreptul a-l ocupa, el să expuse la multe prigoniri și dușmăniî din partea acestor oameni, și dacă să menținu în postul său, aceasta o datori numai favoarei de care să bucura la Reis-Efendi » ¹⁾.

Înainte însă de a expune cele ce să știu despre Ioan Teodor Callimachi ca Dragoman al Porței Otomane, vream să amintim ceva din tinereța lui, după un document de curînd publicat de d-l Ioan Tanoviceanu. Acest document conține apărarea hatmanului Ioan Neculcea, vestitul cronicar al Moldovei, făcută de el înaintea divanului, pentru redobîndirea moșiilor sale, confiscate de N. Mavrocordat. În acea apărare, Neculcea spune între altele: că nu domnul său Dimitrie Cantemir și cu dînsul fusese pricinuitoarii plecării Moldovenilor către Ruși, ci încă de pe timpul lui Mihaî Racoviță (1709—1711) fusese trimiși 50 de feciori

1) Raportul lui Penkler din 1761 în Hurmuzaki, *Fragmente*, V, p. 108.

de boeri în Rusia, spre a arăta lui Petru cel Mare un model de armată moldovenească ce era să vină țarului în ajutor. Intre aceștia era și unul Calmășul ¹⁾, care nu poate fi altul decît Ioan fiul lui Teodor, de-oare-ce acei feciori de boeri trebuiau să fie oameni tineri, precum de sigur era pe acea vreme Ioan, care vre-o șase ani după aceea pleacă la Constantinopole, trimis în cancelaria fratelui domnului, la Ioan Mavrocordat dragomanul, de Neculaî, domnul Moldovei, înainte de 1716. Acest tînăr trebuie să fi fost zdravăn și chipeș—însușire fizică la tot neamul Callimachi—pentru a fi trimis de Racoviță lui Petru cel Mare, ca probă despre armata ce o aduna în ajutorul Rușilor ²⁾.

Ioan Callimachi își adunase însă pînă la acea vreme și oare-care cunoștinți. Cronicarul Canta ne spune anume că tatăl său Teodor Calmășul îl trimesese de copil la școala din Lemberg, unde el învățase latinește și leșește. Cunoștința acestei de pe urmă limbă fu cauza înălțării lui Callimachi. Poarta avînd pe atunci multe daraveri cu Poloniî, dorea să aibă pe cine-va pe lîngă dragomani care să cunoască și această limbă ³⁾, și cînd veni în Moldova,

1) Doc. nedatat de la Mihaî Racoviță (a 3-a domnie după Cantemir și N. Mavrocordat 1716—1727) în articolul *Un document istoric* de Ioan Tanoviceanu în *Arhiva* IV, p. 339, *Doc.* sub No. I.

2) Intr-adevăr portretul lui Ioan Callimachi ca domn, la o vîrstă înaintată, arată încă aceleași însușiri.

3) Această împrejurare ne este cunoscută din scriitorul grec *Stamatiadi* op. c. p. 124. El pune însă prima intrare a lui Callimachi în slujba dragomanatului pe timpul domniei lui Gr. Ghica în Moldova, pe cînd fratele său Alexandru era dragoman. Ioan Canta, *Letopiseșele* III, p. 184, urcă mergerea lui Callimachi la Constantinopole pe timpul lui Neculaî Mavrocordat, tocmai pe cînd era dragoman fratele acestuia Ioan, și atribuie întrebuintărea lui Callimachi în afacerile dragomăniei, cunoștinței sale a limbii

Neculai Mavrocordat, fratele acestuia, Ioan, fiind mare dragoman, Neculai prețuind învățătura tînărului Calmășul, l-a trimis la fratele său la Constantinopole, unde deșteptul moldovan își însușește în curînd și cele-lalte limbi trebuitoare dragomanatului anume : turceasca, franceza, italiana și elina. Cînd să întîmpla să lipsască dragomanul Mavrocordat, Calmășul îi ținea locul cu mare destoinicie, ast-feliu că în curînd își făcu reputația unui om vrednic și priceput în treburî. După ce Ioan Mavrocordat este însărcinat cu domnia Munteniei, în timpul prinderii fratelui său Neculai de cătră Nemți, vine la dragomanat Grigore Ghica, care ocupă acest post 11 ani, pînă la 1727, cînd este numit domn în Moldova. În acest restimp Calmășul îndeplinește tot funcțiunea de subdragoman. Așa să explică cuvintele cronicarului Ioan Canta, care spune : «că Ioan Teodor rămase în trebile terzimăniei la Grigore Vodă 11 ani» ¹⁾. Cronicarul anticipează lui Grigore Ghica titlu de voevod, în timpul dragomanatului său, adecă vra să spună că Ioan Calmășul a rămas în trebile terzimăniei 11 ani la Grigore Ghica, care mai tîrziu deveni domn în Moldova ; căci de alt-feliu ce înțeles ar fi putut să aibă ca să fi fost Callimachi în trebile terzimăniei la Grigore Vodă 11 ani ? Voevozii romîni nu aveau doar terzimanî. Cînd Grigore

latinești. Noi credem că trebuie admis cu Ioan Canta, ca mai bine informat despre împrejurările moldovenești, că Ioan Calmășul fu trimes la Constantinopole de Neculai Mavrocordat, dar că această favoare o dobîndise nu numai din cauza cunoștinței sale a limbei latinești, ci și din aceia a limbei leșești. În această privire dăm crezare și lui Stamatadi, fiind vorba de lucruri din Constantinopole.

1) *Letopisețele*, III, p. 184.

Ghica ocupă tronul Moldovei, el este înlocuit în marele dragomanat de fratele său Alexandru Ghica, care păstră acest post pînă la 1739 cînd fu tăiat de Turci, cu prilejul păcei de la Belgrad. Callimachi cum își schimbase acumia Calmășul, numele, dădu măsura puterilor sale în timpul tocmai ce șeful său era ocupat cu tratările de pace, mai întîiu la congresul de la Nimiroff, mai apoi la acel de Belgrad. La moartea lui Alexandru Ghica, Callimachi este el însuși rînduit în postul de mare dragoman în anul 1741. În o scrisoare a lui către fratele său Dumitrașcu din Mai 1740 el subsamnă «fratele dumitale Ioan Teodor» fără a adăugi titlu de mare terziman, precum o face tot-deauna în scrisorile de mai tîrziu ¹⁾.

Cronicarul Canta ne spune însă că Grigore Ghica, cînd fu rînduit la domnie în 1727, luă cu sine în Moldova pe Ioan Callimachi și l-a răboerit, făcîndu-l logofăt al III-lea; că în timpul cît a fost în această boerie, el a lucrat pentru a împăca pe Tătarii din Bugeag cu hanul Crimeei, și ca Grigore Vodă văzînd vrednicia lui l-a făcut medelnicer mare și apoi capu-chehaia, trimețîndu-l la Țarigrad la dragomanul, fratele său ²⁾. Această întrerupere a petrecerei lui Ioan Callimachi în Constantinopole să poate primi, deși în nici un document cunoscut al răstimpului dintre 1727—1733, cît a domnit Grigore Ghica în Moldova, nu întîlnim nici un medelnicer cu numele de Callimachi sau Calmășul.

În orî-ce caz la 1741 Ioan Calmășul sau Callimachi

1) Scrisorile I și II în articolul d-lui Al. Callimachi citat din *Arhiva* VI, p. 239 și 240. *Docum.* No. IV și V.

2) *Letopisețele*, III, p. 184.

ajunge mare dragoman¹⁾ și poartă această dregătorie pînă la 1751, cînd este îndepărtat pentru puțin timp din ia printr-o intrigă urzită în Constantinopole, în următoarele împrejurări, pe care ni le povestește bine informatul ambasador german Penkler, în cîte-va din rapoartele sale. Pe Grigore Vodă îl îngrija mult viitorul fiului său pe care voia să-l asigure prin jertfirea unui prieten, pe care-l aruncă peste bord fără a sta mult timp la gînduri. Fiindcă de vre-o jumătate de viac principiul dunărenii eșea mai ales din dragomanat, apoi asupra acestei dregătorii își puse principiile ochii, pentru al II-lea al său fiu, trebuind să-i deschidă calea către tron. Dar nu numai cu prietenia, ci și cu înrudirea intră dorința prințiară în conflict. Grigorașcu Ghica, fiul decapitatului Alexandru și nepotul lui Grigore Ghica, umbla și el după acel post, și credea că are mai multe drepturi asupra lui ca moștenitor al nenorocitului său părinte. Încă de mai înainte arătase acest nepot de domn și stăruitor, dorința de a urma cînd-va dragomanului Ienachi Callimachi, de o camdată însă el umbla ca cel puțin sa-î fie asociat. În acest scop el vizita pe ambasadorii europeni, căuta să le dobîndească favoarea, și ca să întindă și să atragă simpatiile lor și asupra familiei sale, înștiințându-i despre căsătoria lui, cu care prilej Penkler îl și dăruie în chip potrivit. Callimachi însă privea cu ochi buni aceste demersuri ale urmașului său prezumtiv, întru-cît el avea o mare considerație și re-

1) Raportul lui Penkler din 17 Septemvrie 1741, Hurmuzaki, *Fragments*: «Johann Kallimaki, ein geborner Pollak, wie er wenigstens vorgab, wurde Pfortendolmetsch.» Tot anul 1741 este dat și de Ath. Comnen Ipsilanti τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν p. 349. Stamatadi *l. c.* p. 124 pune 1740, însă evident greșit.

cunoștință cătră familia decapitatului Alexandru Ghica, de la care să trăgea propriul său noroc¹⁾. În această îndoită luptă știu ghibaciul Grigore Vodă în curînd să-și găsească drumul, și fără așteptare, el triumfă ca prin o putere ascunsă asupra prietenului trădat și înlăturatului nepot. Deodată și fără nici o învinuire, cercetare, sau măcar presupunere asupra jertfei, Callimachi este chemat într-o noapte tîrziu la Poartă (18 Iunie 1751), aruncat în închisoarea cea hotărîtă numai pentru făcătorii de rele, pus în fiere și împiedicat de la ori-ce comunicare cu exteriorul. Aceiași soartă lovi în același moment și pe patriarhul. Vizirul furios osîndi pe ambii prinși la moarte, dobîndi pentru a ei îndeplinire porunca sultanului și să pregătea a da pe ambii învinuiți pe mîna călăului. Interpunîndu-să însă chehaia marelui vizir ce era prieten dragomanului, apoi capuchehaia lui Grigore Vodă ce era în bune relații cu cîți-va favoriți ai seraiului, precum și alte cîte-va persoane, ele izbutiră a obține, deși numai cu mare greutate, ca moartea să fie schimbată în surgun. Ca loc de surgunire fu desemnat pentru dragoman, îndepărtatul Alger și numai după multe rugăciuni și mulți bani vărsați, el fu schimbat pe Tenedos; iar patriarhul fu relegat la muntele Atos. La vestea cea dintîiu a acestor dizgrații atît de neașteptate, li să căută o pricină în afacerea cea neplăcută a Ciprului, al căruia venituri forma un adaos la leafa marelui vizir. Locuitorii greci ai acestei insule să jăluise de mai multe ori cu amărăciune la marele vizir în contra guvernorilor și a perceptorilor așezați în insulă; nu căpătase însă nici o-dată

1) Raportul lui Penkler din Ianuarie 1749, Hurmuzaki, *Fragmente* V, p. 172.

vre-o ușurare și își atrăsese numai minia marelui dregător. Spre a-l împăca pe acest din urmă, să însărcinase patriarhul și dragomanul a determina pe locuitori să nu mai ridice asemenea tînguirî, cu atît mai mult că și ei erau amestecați în acele daraveri. Cu toate acestea, cîțiva Ciprioți răutăcioși, travestiți în călugări, să jăluiră la sultanul în potriva marelui vizir, că acesta în loc de a le asculta plîngerile, ar fi rupt hîrțile înaintea lor chiar. Sultanul comunicînd această tînguire vizirului și făcîndu-i o aspră muștrare, acesta să înfurie așa de cumplit încît își răzbună în chipul arătat asupra celor două personaje însărcinate cu pacificarea insulei ¹⁾. În curînd însă să lămuriră înprejurările, și opinia publică reveni asupra înșălăreii sale, cînd 3 zile după aceea, al doilea fiu al lui Grigore Vodă, un tînăr ca de 23 ani, fu chemat de vizir la Poartă, numit dragoman și îmbrăcat cu caftan de onoare. Dizgrația ambilor bărbați era numai tristul rezultat al unei intrigî tot așa de fin combinate, pe cît și de crud executate, intrigă urzită de Grigore Vodă, cu ajutorul socrului său Iacobachi Rizu și cu cheltuiala de o sută de pungî (50.000 de lei), pentru a răsturna pe Callimachi și a-l înlocui cu tînărul fiu de principe, ginerele lui Rizu ²⁾.

1) Așa este chiar explicată căderea lui Callimachi de Atanasie Comnen Ipsilanti, care însă pune greșit această dizgrație ca întimplată în anul 1752 (*loc. c.* p. 306), pe cînd dragomanul ce era mult mai bine informat, pune data preciză de 18 Iunie 1751 și indică adevăratul motiv al catastrofei. Vezi și Hammer *Histoire de l'Empire Ottoman*. Trad. Dochez III p. 537. Raportul lui Penkler din 22 Iunie 1751 în Hurmuzachi, *Fragments* V, p. 173—175, pune dizgrația lui Callimachi tot în 1751.

2) Nu credem că Penkler să comită greșala de a da pe fiul lui Grigora ca ginere al lui Iacobache Rizu, cînd este cunoscut că ginerele

De aceia și stătuse tînărul principe în apropiere, spre a putea să să arate la Poartă, la momentul oportun; de aceia să și adunase atît de urîte acuzări contra lui Callimachi, în dosul cărora trădarea către prieten și rudenie ¹⁾ căuta să să ascundă sau cel puțin să să facă necunoscută. Pentru interesul curții din Viena, îndepărtarea lui Callimachi era o însemnătoare pierdere. Nimenea însă nu regreta mai mult îndepărtarea lui Callimachi decît Reis-Efendi, care avea în el un om de încredere și un ajutor ghibaciū și iscusit ²⁾. Mai adaogă ambasadorul că neexperiența lui Grigore Ghica, tînărul dragoman, era așa de mare că vizirul să văzu nevoit a-î da mai întîiū ca ajutor pe unul Lukaki, după aceia ca al doilea ajutor pe Iacobachi Rizu socrul său ³⁾. Că Ioan Callimachi a pierdut pentru cît-va timp postul de dragoman, să vede și de pe un document eliberat lui de Constantin Racovița voevod în 1751, prin care i să hărăzesc mai multe privilegii. Prin acest document, Domnul spune că: «de vreme ce dumnealui *Ienachi Callimachi*, ce aū fost mare *terziman*, fiind că aū slujit mai înainte vreme la prea înălțata Poartă, la multe trebuințe și folosul țării, iată dar avînd dumnealui la țara aceasta siliștea Stănceștii și Iepurenii de la ținutul Botoșeni» apoi îi hă-

acestuia era fiul fratelui lui Grigore Ghica, Alexandru, dragomanul cel decapitat. Noi am pune mai curînd încurcătura pe sama rezumărei documentelor de către Hurmuzachi, căci ne vine greu a crede ca Penkler să fi făcut asemenea confuzie.

1) Pentru înrudirea arătată că ar lega pe Ghica cu Callimachi, să știe că mama lui Ioan Callimachi, soția lui Teodor, a fost o Ghiculeasă. Vezi mai jos arborele genealogic, Notița No. 2.

2) Raportul lui Penkler citat mai sus.

3) Eroarea de mai sus să repetă.

răzește scutirea a 150 de vite, 500 de oi și 1000 de stupi de ori-ce dare; să mai aibă voie a aduce de peste hotar 20 oameni străini iarăși scutiți de bir, și să mai fie apărat de căi de olac, de conac, de podvod și chereștea. Pentru dobândirea acestor scutiri, Ioan Callimachi stăruise din surgunul său la Racovița ca să i să hărăzască ¹⁾).

Ioan Callimachi însă nu stă mult timp îndepărtat din dragomanatul cel mare. Nedestoinicia înlocuitorului său, neajunsurile ce provineau din faptul că prin cele două ajutoare ale lui, secretele diplomatice ale Porței să destăinuiau mai ușor; aceste împrejurări unite cu neînăturatele bacșisuri, readuc pe disgrățiatul dragoman iar în favoare și anume în 1752, după cum ne-o spune tot Penkler într-un raport al său din 16 Octomvrie al aceluși an: «Relațiile Porței Otomane cu puterile străine nu fură zdruncinate prin dese schimbări de dregători înalți ce să întâmplară în aceste timpuri și anume acele ale Austriei cu Turcia rămaseră și în acest restimp tot prietenoase, la care contribuiră mult și darurile pe care Penkler nu înceta de a le împărți lui Reis-Efendi și altor miniștri. Prietenia să întări încă mai mult, atunci când Callimachi fu numit din nou ca dragoman, deoarece el readuse neatinsă, din surgun, plecarea sa favorabilă păcei și curței din Viena, și o dovedi la cea întâi reintrare a lui în dregătorie. Fiindcă era o regulă ca un dragoman al Porței să nu poată vizita pe un ambasador străin fără porunca ei anumită, apoi Callimachi să folosi de prilejul unei postiri din partea lui Isac-Aga, capul vămilor, pentru ca în trecerea cătră casa lui, să intre în grabă pentru câte-va momente la internunțiu, care locuia în apropiere și să-l asigure despre continuarea

¹⁾ *Documente* sub No. VIII.

intențiunilor sale cele bine-voitoare către curtea împărătească. Dacă el îndrăzni să facă un așa pas, aceasta fu numai fiind că știa că Poarta era pe atunci foarte prietenă Austriei și că nu să va supăra pentru vizita lui» ¹⁾).

Ca o confirmare a arătării lui Penkler, găsim pe Callimachi subsemnînd în scrisoarea sa către fratele său Dumitrașcu din 24 Decembrie 1752, iarăși: fratele dumitale Ioan vel terziman²⁾).

Din al doilea al său dragomanat, Ioan Callimachi trece în 1758 la domnia Moldovei. Dacă facem socoteala anilor cîți a stat Callimachi în Constantinople, găsim aproximativ următoarele răstimpuri: de la Neculai Mavrocordat pînă ce Grigore Ghica ajunge domn în Moldova, cînd îl ia cu sine în țară, 1715—1727=12 ani. De la trimiterea lui de Grigore Ghica la fratele său Alexandru pînă la suirea lui în domnie 1732 — 1758 = 26 ani; în totul deci 38 de ani petrecuți în părțile răsăritene, și mai ales în Constantinople. Această cifră este un minimum; căci dacă el fu trimis de Mavrocordat și de Ghica cu cîți-va ani mai înainte în Constantinople, ca ajutor la frații lor, dragomanii de atunci ceea ce este cu atît mai probabil cu cît el însuși va fi stă-

1) Raportul lui Penkler din 16 Octombrie 1752 în Hurmuzaki, *Fragmente* V, p. 182.

2) Articolul citat al d-lui Al. Callimachi în *Arhiva* VI, p. 244. *Doc.* sub No. IX. Testamentul lui Matei Ghica Voevod din anul 1754 și testamentul lui Constantin Racoviță Voevod din anul 1756 nu mai scrie: «Ienache Callimachi ce a fost marele Târziman» ci: «De vreme ce Dumnealui Ianacachi Callimachi, marele Târziman, de apururea să află slujind prea puternicilor stăpînilor noștri, la prea înălțata Poartă cu multă silință și osîrdie la multă trebuință și folos țării» *Doc.* sub No. XI și XII.

ruit spre așa ceva, atunci să urcă timpul petrecerei sale în părțile grecești la mai mult de 40 de ani. Și cu toată această îndelungată înstrăinare, Ioan Callimachi care învățase atâtea alte limbi, nu uitase pe a lui; el nu să grecizase pînă într-atît încît să-și uite graiul. Dovada învederată o avem în scrisorile sale către fratele său Dumitrașcu, dintre anii 1740-1757, scrise toate într-o verde și neaoșă limbă romînească. Așa bunăoară în ultima lui scrisoare păstrată, din 10 Octomvrie 1757, el scrie : « Cinstit și iubit frate, multă și fericită sănătate poftesc dumitale de la mila lui Dumnezeu cu toată frățasca casa dumitale. Noi toți însă ne aflăm sănătoși, Zahareaua a venit bine, iarăși tot cu Oprișanu, dar mi s-aŭ jăluit că nu-î prea cruțăm bătrînețile, că și an tot el a venit. L-am mîngîiat însă că să va face căpitan la Ropce. Silește dar și dumneata, frate, ca să să facă la locu lui, ca să-și odihnească bătrînețile, etc »¹⁾.

Asupra vieții intime a lui Ioan Callimachi, pe cînd era dragoman în Constantinopole, avem cîte-va știri în memoriile baronului de Tott, care fiind delegat pe lîngă ambasadorul francez De Vergennes în 1755, merge să vadă într-o zi pe Callimachi la o vilă a lui de lîngă marea, unde locuia. De Tott ne spune că « familia lui Callimachi să compunea din bătrînul dragoman, ale căruia cunoștinți rutiniere să

1) Scrisoarea publicată în *Arhiva*, art. citat al d-lui Alex. Callimachi, VI, p. 249. *Doc.* sub No. XIV. Necunoscînd aceste scrisori, cînd scriam volumul al V din *Istoria Romînilor*, p. 144, admisesem că Ioan Callimachi să grecizase în Constantinopole, presupunere în destul de firească despre un om ce stătuse destărat mai bine de 40 de ani.

mișcău într-o minte greoaie, foarte neștiutoare și care posedă ca limbă străină numai o proastă italiană. Pe lângă dragoman mai vorbește agentul francez de soția lui Callimachi care din corespondența acestuia știm că să numea Ralița, spunînd despre ea că ar fi mai tînără ca dînsul și că frumusețea ei trecută fusese înlocuită cu un aer măreț; că ea ducea gospodăria și făcea onorurile casei cu un feliu de bunătate care ascundea slab mîndria de a fi, prin postul bărbatului ei, cea întîi persoană din națiunea ei. Mai vorbește De Tott despre copiii dragomanului și anume despre două fete și doi băeți, ale căror nume nu le arată. Vom raporta spusele lui asupra lor la biografia fiecărui din ei. Mai descrie agentul bogăția casei lui Callimachi, în care petrecu chiar o noapte, casă organizată după sistemul din Constantinople, împodobită cu stofe scumpe și cusături de preț. După ce descrie cu amănunțimi podoabele patului în care era să doarmă, adaugă: «un mic turn octogonal de abanos, încrustat cu sedef, forma un feliu de masă pusă lângă pat. Pe ea să afla un mare sfeșnic de argint cu o lumîinare de ceară galbenă naltă de trei picioare și de diametru cît latul mînei, a căreia muc gros ca degetul, scotea un gros fum. Trei farfurioare de porțelan, pline cu dulceață de trandafiri, de floare de alămie și de coajă de chitru, o mică linguriță de aur, cu mănunchiul de baga, precum și un vas de cristal plin de apă, încunjurau lumîinarea, care trebuia să ne servească peste noapte». De Tott ne spune că a dormit foarte rău din cauza cusăturilor de fir ce să aflau pe perne, pe care în zadar întinsese niște batiste pentru a nu i să imprima în obraz. A doua zi să duseră la o pe-

trecere în Asia spre a păscui, de la care să întoarseră spre a sta la masă. La întoarcere mai multe dame grece poftite sosiră. Prînzul era servit după modul fancez, masă rotundă, scaune prin prejur, linguri și furculiți; nimic nu lipsea, decît obiceiul de a să sluji cu ele; am văzut o femeie în timpul prînzului, luînd măslinile cu degetele și înfigîndu-le în furculiță, le mîncă apoi franțuzește. Am mai observat că același pahar de vin fu trecut din mîna în mîna la toți comesenii. După prînz, în care bogăția predominantă mai mult decît eleganța și curățenia, mesenii să așternură pe sofaua aceleiași săli unde mîncase, spre a lua cafeaua și ciubucul. Cătră sară toată compania să coborî spre a lua aer la port pe zidul ce să înainta în marea pentru a ușura apropierea corăbiilor. Luna începea să să arăte și liniștea îndemna la o preumblare pe apă, cînd deodată să vesti venirea lui Bostangi-Bașa. Șoarecii sînt mai puțin grabnici la apropierea pisiceî, de cum să ascunseră toate femeile din societatea noastră, afară de femeia dragomanului și soția mea, care singure susținură aspectul acestui mare ofițer. Urmarea povestirei lui De Tott să rapoartă iarăși la fata cea mai mică a lui Callimachi și la scenele petrecute între ia și logodnicul ei, care le vom reproduce la biografia Mariei, ficei mezine a lui Callimachi ¹⁾.

Aprecierile lui De Tott asupra cunoștințelor dragomanului sînt desigur nedrepte, căci numai cu o proastă italiană nu ar fi putut îndeplini dregătoria lui de dragoman,

1) Baron De Tott, *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, Paris 1785, I, p. 57—63.

franceza fiind pe atunci limba diplomatică, fără cunoștința căreia, dintre cele apusene, nici nu să poate gândi îmbrăcarea unui asemenea post. Dar Callimachi era bătrîn, probabil puțin comunicativ și în aprecierile baronului de Tott avem în orî-ce caz numai rostirea unei impresiuni momentane, pe cînd am văzut că marele preț ce punea pe el ambasadorul german lasă a presupune niște însușiri mai de samă. Apoi arătările cronicarului Ioan Canta sînt întărite încă de un izvor demn de credință, Atanasie Comnen Ipsilanti, care spune că Ioan Callimachi cunoștea o sumă de limbi ¹⁾. Nu mai puțin și Stamatiadi arată că Ioan Callimachi era un om învățat și practic; cunoștea mai multe limbi, era înțelept și adînc cunoscător în ale politiceî; într-un cuvînt cu totul vrednic a îndeplini slujba ce i să încredințase ²⁾.

Să cercetăm acuma daraverile politice, la limpezirea cărorora Callimachi trebui să întrebuițeze a lui activitate. Nu ne vom ocupa decît de partea aceia a lucrărilor lui Callimachi, în care el avu un rol hotărîtor, anume acea care cade în timpul dragomanatului său, și nu acea în care el era învățatul ajutor al altor dragomanî.

În anul 1741, cînd Ioan Callimachi devine mare dragoman, Poarta încheiase cu Rusia și cu Austria pacea de Belgrad, care răpusese capul predecesorului lui Callimachi, Alexandru Ghica. Pacea să încheiesă; însă tragerea limitelor pe tărîm pricinuiră încă lungi desbaterî, adeseorî chiar certe sîngeroase și nu lipsise mult ca să să încingă

1) Τὰ μετὰ τὴν αλώσιν, p. 377.

2) Σταματιάδης, l. c. p. 125.

chiar un nou război pentru limpezirea păcei încheiate. Turcii erau cu atât mai dispuși a nu ceda din pretențiile lor, că tocmai pe atunci (1740) murise împăratul german Carol al VI-lea și toată lumea să aștepta la izbucnirea războiului pentru succesiunea la tronul Austriei, lăsat de împăratul reposit fiicei sale Maria-Tereza. Un renegat austriac, Marchizul de Boneval, ce devenise pașă turcesc, împingea mai ales pe Poartă la împotrivire și o îndemna chiar a începe războiul contra împărătesei, ce era să fie în curînd atacată de pretendenții la tronul german și de puterile ce-î susțineau. De mare ajutor fură Mariei-Tereze bunele legături pe care ambasadorii austriaci din Constantinopole le încheiase cu noul dragoman, încă din timpul cînd era ajutor, și Ioan Callimachi își interpuse toată influența lui, spre a reține pe Turci de la ruperea păcei de abia încheiate.

Cu Rusia executarea tratatului de Belgrad aduseră de asemenea mari greutăți. Mai întîu din pricină că Rusia să supărase pe Poartă pentru încheierea unui tratat defensiv cu Svedia îndreptat în contra ei; apoi fiind că fie-care din cele două părți contractante, din care Rusia era obligată la dărîmarea Azovului, iar Poarta la recunoașterea titlului de împărăteasă țarinei Elisabetei, cerea de la cealaltă îndeplinirea prealabilă a îndatoririi luată asupra ei. Atacul Sileziei din partea lui Frideric al II-lea și stăruințele sale ca Poarta să declare război Austriei, aliata electorului Bavariei, rivalul Mariei-Tereze, complica încă situațiunea. Callimachi își dădu toate silințele spre a împiedica războiul, pe care Poarta l-ar fi purtat numai în folosul puterilor stăruitoare; dar el avea

de luptat cu foarte mari greutate, mai ales cu stăruințele interesate ale Franței și Prusiei. Să înțelege de la sine că rezidentul german Penkler să silea din răspuțeri, a mănținea pe Callimachi în aceste bune dispoziții, parte prin prezenturi precum era obiceiul prin împărăția turcească, parte întărindu-i convingerile politice. « Aceste uneltiri, » scrie Hurmuzachi pe baza unei depeși a lui Penkler, analizată de el, « putu acest din urmă să le combată cu atît mai ușor, cu cît dragomanul Porței, Callimachi, care de la început chiar sprijini politica austriacă, stătea pe partea lui » ¹⁾.

În tot timpul complicațiilor războiului de succesiune austriac, Callimachi fu un protivnic neîmpăcat al puterilor dușmane Austriei, și de aceia noi credem că în dizgrația lui momentană din 1751, a trebuit să intre în joc, pe lîngă banii vărsați de Grigore Ghica și intrigî de ale ambasadorilor Franței și Prusiei, cu atît mai mult că este cunoscut, că Grigore Ghica era un agent credincios al Prusiei și al Svediei, care căuta să determine cu orî ce preț pe Poartă la război în contra dușmanelor lor respective, Rusia și Austria. Reîntoarcerea lui în dragomanat să explică de asemenea prin revenirea Porței, după un moment de șovăire, la politica cea sănătoasă de pace și neutralitate față cu un conflict european, în care ia nu avea nici un interes. Indată ce Callimachi să întoarce în dragomanat, prima lui grijă fu de a convinge pe Reis-Efendi, de a nu da ascultare intrigilor Franței și a păstra mai departe bunele relații cu împărăteasa Austriei. Internunțul mulțumește dragomanului cu un dar de 300 galbeni pentru această intervenire ²⁾.

1) Raportul lui Penkler din 3 Mai 1751, Hurmuzaki, *Fragmente*, V. p. 166.

2) Raportul lui Penkler din 3 Iulie 1753, *Ibidem*, p. 184.

Cei doi ani pe care Callimachi trebuia să-î mai petreacă în dragomanatul cel mare, 1756—1758, văzură acea curioasă schimbare în mersul politiceii europene, în urma căreia, Franța deveni aliata Austriei contra lui Frideric al II-lea în războiul de șapte ani. Politica Franței devenind de acolo înainte prietenoasă Austriei, Ioan Callimachi intră în bune relații cu Franța și care îndrumează plecarea de mai târziu a întregii familii Callimachi către marea națiune latină. Ba în 1758, prin suirea lui Callimachi în scaunul Moldovei, interesele țării sale venind în conflict cu Austria, el este nevoit să se îndepărteze de vechiul său prieteșug către această putere. Cauzele acestei schimbări le vom vedea la expunerea domniei lui Callimachi asupra Moldovei.

*
* *

Ion Callimachi este rînduit ca domn în Moldova atunci cînd Constantin Mavrocordat fiind mazilit din Muntenia, Poarta trimite aici în locul lui pe domnul Moldovei, Scarlat Ghica, numind în locul acestui din urmă pe dragomanul ei. Audiența solemnă a sultanului este obținută de el în 26 Septemvrie 1758; dar să vede că încă din August să hotărîse numirea lui, deoarece un raport al ambasadorului francez De Vergennes din 14 August acelaș an, spune că: «Principele Moldovei Scarlat Ghica care trece în Muntenia, este înlocuit prin dragomanul Porței¹⁾»).

Ioan Callimachi a domnit în Moldova doi ani și nouă

¹⁾ Raportul lui Schwachheim din 2 Octomvrie 1758, Hurmuzaki, *Fragmente*, V, p. 209, Raportul lui De Vergennes din 14 August 1758. *Documente privitoare la istoria Romînilor*, I, supliment I, p. 308.

luni¹⁾. Aŭ eșit decî din domnie pe la Iunie sau Iulie 1761. El intrase în cancelaria dragomanatului pe la 1715. Dacă presupunem că să fi fost atunci numai de 25 de ani, — vîrstă probabilă, deoarece pe la 1710 l-am văzut mergînd în Rusia, tînăr, în pruba de armată trimisă de Mihaî Racoviță țarului Petru I, — atunci pe la suirea lui în scaun la 1758, el trebuia să fi fost un bătrîn în vîrstă de 67—68 de ani; și într-adevăr păharnicul Sion îi dă această vîrstă la urcarea lui în scaun²⁾.

Fiind decî Ioan Callimachi om înaintat în vîrstă, el trebuia să găsească cam greu banii trebuitori pentru a face prezenturile obicinuite la înalții dregători ai Porței. Văzînd această greutate, el rugă pe vizir să rînduiască de capuchehae al Moldovei pe Grecul cunoscut și meșter în afacerile bănești, doctorul Stavarachi. «Atunci», ne zice Ienachi Coghălniceanu, «a chemat Poarta pe Stavarachi și l-au îmbrăcat cu caftan, făcîndu-l baș-capuchehaia a Moldovei și a găsit bani de a dat și a gătit pe domn de toate cîte îi trebuia cum să cade»³⁾. Acest Stavarachi era de feliul său un om iscusit; știuse prin arta lui medicală să-și facă intrare la curțile tuturilor celor mari. Influența lui îl făcu foarte căutat de toți candidații la domnie ai Țărilor Romîne. Așa îl găsim în însușire de capuchehaia a lui Mihaî Racoviță, încă de pe cînd era domn în Țara Muntenească (1741—1744)⁴⁾.

Racoviță era însă săpat de Constantin Mavrocordat domnul Moldovei, și acesta isbutisă să hotărască lucrul în favoa-

1) Ath. Comnen Ipsilanti, l. c. p. 387.

2) *Arhondologia*, ed. Codrescu, Iași 1892, p. 140.

3) *Letopisețele*, III, p. 242.

4) Xenopol, *Istoria Romînilor*, V. p. 106.

rea lui, cînd capucehaile lui Mihai Racoviță, Stavarachi și Manole Gelepu, fiind-că mai lipsiau încă trei luni de la trei ani de domnie ai lui Racoviță și era tocmai la strînsul veniturilor, «aû pornit amîndoi pe la toate porțile turcești. Intra Stavarachi pe la Sultan, pe la Kaziscuri, căci era foarte îndrăzneț, însă mai mult cu meșteșug, că doftorea pe mulți neluîndu-le nimic»¹⁾. Silințele lui Stavarachi fură încununete cu izbîndă, și Mihai Racoviță putu să-și îplinească anii de domnie întregi și să-și strîngă neciuntite veniturile. Stavarachi intră curînd în legătură mai strînsă cu țările romîne, deoarece găsim pe fiul său Iordache dăruit cu boeria de spătar în Moldova pe timpul lui Constantin Racoviță (1753—1756²⁾). Cu ajutorul doctorului Stavarachi, om așa de influent în trebile bănești, ajunge deci Callimachi la tronul Moldovei; căci cu toată valoarea lui netăgăduită, cu toate eminentele servicii aduse de el Porții cît fusese dragoman, nici că să poate gîndi, față cu moravurile turcești, să fi putut el, fără bani, obține domnia.

Rolul lui Stavarachi însă în domnia lui Ioan nu să sfirșește aici și urmează înainte, cum vom vedea, a exercita asupra-î fatala lui înrîurire.

Pînă să plece domnul din Constantinopol, el repezi după obicei un caimacam la Iași, anume pe grecul Vidali. Cînd acesta ajunsese în capitala Moldovei, Tătarii intrase într-o mare fierbere din pricina alegerei hanului lor. Poarta numise pe Aslan Gherai, iar o parte din Tătari refuzaū să-l recunoască și alesese pe Crim Gherai ca han. Ori-ce miș-

1) En. Cogălniceanu în *Letopisește*, III, p. 203.

2) *Ibidem*, p. 225. Comp. Ioniță Canta *ibid*, p. 181.

care în sinul turburătoarei națiuni tătărești avea de urmare prădalnica lor revărsare asupra țărilor vecine și cu deosebire asupra Moldovei, care le stătea mai în cale și nu putea să le opună o împotrivire mai serioasă. Anume Crim Gherai, pe care Cogălniceanu îl dă ca sultan din Dobrovia, avînd nevoie de bani pentru a-și susține candidatura la hănîe, ceruse o sumă de pungi de la Scarlat Ghica, predecessorul lui Ioan Callimachi în tronul Moldovei, tocmai în momentul cînd domnul aflate că să hotărîse mazîlirea lui. El răspunde deci hanului că, fiind înlocuit, nu-î poate îndeplini cererile și pleacă chiar îndată după aceea la Constantinople.

Crim Gherai trimite atunci să ceară banii de la Vidali, caimacanul noului domn, care ajunsese în Iași. Deși boerii stăruesc la Vidali să deie suma cerută și încă cite-va peșcheșuri pe de-asupra, ca să nu aducă vre-o peire țării, «Vidali n-aŭ primit, stînd în protivă, zicîndu-le că nu poate să facă nimic, căci țara nu-î haină și domnul stă încă în Țarigrad»¹⁾. Țăranii însă aflînd de aceste treburi fugisă la pădure, știind prea bine ce urmări ele pot să aibă. Vidali interesat de a aduce banii trebuitori domnului pentru îndeplinirea restului de daruri și peșcheșuri pe la Turci, și temîndu-să ca fuga oamenilor de pe la locuințele lor să nu-î zădărnicească scopul, ordonă ca ei să fie scoși cu puterea din adăposturile lor și readuși în sate. Pentru fericirea locuitorilor, ordinul lui Vidali nici nu apucase a fi îndeplinit și Tătarii intrau în țară. Furtuna să deslănțuisă și anume în 14 Sept. 1758. Ținuturile cuprinse de Tătari fură: Lăpușna,

1) En. Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 242.

2) *Id. Ibid.*, p. 243.

Fălciul, Covurluiul, Vasluiul, Tutova și Putna, în care ei arseră și prădară, mai robind și o mulțime de suflete¹⁾. Un raport al ambasadorului De Vergennes spune că: «Moldova s-a resimțit greu de barbaria și de excesele Tătarilor. Să socotește la mai mult de 15,000 numărul robilor ce au făcut din țară, fără a vorbi de o mulțime de bătrâni și de neputincioși pe care i-au ucis fără milă. Vitele ce le-au luat sunt nenumărate și tot ce n-a putut duce a fost distrus prin fier și prin foc. Numai trei ținuturi din această provincie au scăpat de furiile răzvrătiților»²⁾.

Prădăciunea cumplită a Moldovei unită cu împiedicarea aprovizionării Constantinoplei cu grâne, silește pe Sultan să recunoască pe Crim Gherai de han al Tătarilor. Aceștia atunci esă din Moldova și consimt chiar a înapoi din pradă, ce să va mai găsi în ființă, făgăduință ce să îndeplinește chiar în parte³⁾.

Intre aceste, Ioan Callimachi sosise din Constantinople și fusese primit cu alaiul obișnuit, cetindu-i-să moliftă de domnie în biserica S-tu Neculaî din Iași. Cum să aşază, el orînduește boeriile divanului, numind pe: Ioan Bogdan vel logofăt, Manole Costache vel vornic de Țara de jos, Dumitru Paladi vel vornic de Țara de sus, Vasile Ruset hatman, Ioniță Cantacuzen vel spătar, Andronachi de la Botoșeni (cumnatul domnului prin sora lui Paraschiva) vel ban, Iordache Hrisoscoleu vel paharnic și Guliano vel comis; iar ca

1) *Ibid.* p. 243.

2) Raportul lui De Vergennes din 2 Noemvrie 1758. *Documente priv. la Ist. Rom.* I, supl. I, p. 311.

3) Raportul lui De Vergennes din Noemvrie 1756. *Ibid.* p. 312.

postelnic pune pe grecul Mihalache Cefot, adus probabil cu el din Constantinopole.

De capuchehai lasă în capitala împărăției alți doi greci: pe Stavarachi care-î stătuse în ajutor la luarea domniei și pe unu Stefanachi. Slujba visteriei însă nu vroia nimenea s-o ia, din cauză că țara fusese rău stricată de Tătari și boerii să temeauă să eie periculoasa însărcinare în niște condiții așa de grele. Lipsa visternicului era, să înțelege, un mare pericol pentru domn, căci neîngrijind nimenea de încasări «nu eșiau bani din țară și să mira cum vor face, scriind tot halul la Poartă»¹⁾. Cel ce să îngriji mai mult fu capuchehaia Stavarachi, căci el avea de luat de la domnitor sume însemnate, care reprezentaū nu numai urieșele lui ciștiguri, dar chiar și banii dați de el. Stavarachi îngrijit să hotărește să vină în persoană la Iași, spre a vedea cele ce să petrec și a pune trebile la cale, «pre carele cu mare cinste l-a primit domnul, și mergînd a conăcit la curte la camară, luînd toate trebile pe mîinile lui, cît pot zice», spune Cogălniceanu, «că era al doilea domn»²⁾.

Văzînd Stavarachi și cu Ioan Callimachi că nici un boer mare nu vroia să primească visteria, aū adus pe medelnicerul Constantin Cogălniceanu, fiul pitarului Vasile și frate cu cronicarul Enachi³⁾. Constantin Cogălniceanu este ridicat la rangul de stolnic și este orînduit vechil al visteriei celei

1) En. Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 244.

2) *Ibid.*

3) Asupra lui Constantin Cogălniceanu, vezi mai multe amărunte în *Mihail Cogălniceanu. Cuvîntare de primire în academia romîna de A. D. Xenopol, București 1895*, p. 5.

marî, zicîndu-î domnul și cu Stavarachi: «acum să te vedem!» «Atunci», spune cronicarul, «aû stat Cogălniceanu cu toată silința, tocmind isprăvnicile pe afară, făcînd oameni de treabă, învățîndu-î în ce chip vor urma la toate, care în puțină vreme aû îndreptat toate ținuturile și visteria, de era cu mirare tuturor, începînd a veni bani la visterie»¹⁾. Energia depusă de Constantin Cogălniceanu în conducerea trebilor visteriei—însușire ce să va moșteni într-un chip așa de strălucit, împărăchiată cu o vastă inteligență, în marele bărbat al vremurilor noastre Mihail Cogălniceanu,—de și poate nu a umblat tot pe căile curate și neabătute de la dreptate, trebuia totuși la început măcar să țină samă de starea țării de-abea mîntuită de prădăciunile Tătarilor, spre a nu o sparge iar prin măsuri prea draconice și a o împinge iar la munți și la păduri.²⁾

Stavarachi însă nu să mulțumea numai cu banii ce eșeau din dările existente și din măsurile luate de Cogălniceanu; el ceru să strîngă mai mult frînele, fiind cum spune cronicarul, «lacom și grabnic,» și impusă domnului ca să «pună bani și pe boeri și pe mînăstiri și pe jupînese, cai de menzil, podele și pogonărit și altele, care nu le părea bine la o samă și aû început a murmurisi»³⁾. Să vede că Cogălniceanu sub îmboldirea lui Stavarachi strînsese mai tare chingile, încît toț poporul, boeri cit și țărani, erau nemulțumiți cu măsurile luate. Stavarachi simțînd aceasta, vroi să scape de capetele

1) *Letopisețe, ibid.*

2) Credem că trebuie rectificate în acest sens cele spuse de mine în *Istoria Romînilor* V, p. 146.

3) En. Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 244.

conducătoare ale nemulțumiților, și înșălînd pe mai mulți boeri că ar trebui să ducă la Căușeni, pentru a pune mai curînd la cale restituirea prăzilor făcute de Tătari, face pe boerii Ioan Bogdan logofăt, Manole Costache biv-logofăt, Constantin Balș vornic, Dumitru Paladi vornic, Lupu Balș vornic, Filip Catargiu spătar, Constantin Banul, Ioniță Sturza vornic, Vasile Negel stolnic, Neculai Buhuș și Ioniță Cuza (acești doi din urmă dați numai cu numele lor, fără rangul de boerie), să ducă la Căușeni, unde ei cad în capcana ce le-o întinsese vicleanul de Stavarachi. Boerii sînt prinși de Tătari, cu care Grecul să înțelese, și puși în fiere. Cînd să auzi despre această trădare, să făcu o mare mișcare în Iași, stîrnită de boerii ce rămăsese aici și care temîndu-să să nu pață tot așa, întetise poporul cel nemulțumit la răscoală contra lui Stavarachi. Tocmai pe atunci să adunase mult popor în Iași de iarmarocul de «Miezul pârteților» (adică al Păreasimilor). Pornit de mitropolit și de boeri el să îngrămădește în mare număr spre curte, răcnind și zbierînd «că pe cine aŭ ei domn, pe Callimachi sau pe Stavarachi. Acesta însă pusă să încue porțile curței, întărindu-le cu mai multe cară de lemne, așază trei tunuri de-asupra porței celei mari și adună în curte pe toți Arnăuții și beșlii pe care-i află.» Poporul cerea cu mare glas pe Stavarachi, și punînd cu toții spetele în poarta cea mare, cu toate că să ținea pe dinăuntru, aŭ oborît-o jos și întrînd norodul înlăuntru aŭ început a năvăli¹⁾. Stavarachi văzîndu-și capul

1) *Id. ibid* p. 426. Asupra surgunirei acestor boeri, Ioan Voevod caută să se îndreptățească printr'un curios hrisov aflat de mine în documentele Academiei și publicat aici în *documente* la No. XVII.

în pericol, o rupse la fugă pe poarta din dos, însoțit de câțiva Arnăuți, cu care apucă în iușimea cailor drumul Galaților. În zadar să luare din popor după el, căci scăpă și ajunsese teafăr la Galați și de aici la Constantinople.

O jalbă a boerilor către poartă, trimisă prin Arghir Bostangiul paharnicul, ar fi putut deveni fatală lui Stavarachi, deoarece Turcii totdeauna s-au temut de răscoalele Țărilor Române. Stavarachi izbutește însă, prin stăruințele domnului mazil Constantin Racoviță, a căruia familie fusese totdeauna în bune relații cu el, a opri pe trimisul boerilor de la darea arzului ¹⁾.

După potolirea răscoalei, domnul fu nevoit prin un firman împărătesc să îngrijească să trimată la Constantinople tot «calabalîcul» lui Stavarachi, precum și toate sumele incasate prin Cogălniceanu și cu care Callimachi datoria Grecului de la punerea în domnie. Indată după liniștirea treburilor să găsi un boer mare pentru slujba vistieriei, anume Ioniță Cantacuzen, iar Constantin Cogălniceanu fu înălțat, ca mulțămită, la rangul de sărdar de Kișinău.

De și Ioan Callimachi păstrase firea lui de Romîn, cu toată lunga lui petrecere în Constantinople, precum să vede prea bine lucrul din scrisorile către fratele său Dumitrașcu, totuși nu putu nici el scăpa de covârșitoarea influență grecească ce să infiltrasse așa de adînc în viața poporului român. De și Callimachi nu e fanariot nici prin sîngele, nici prin firea lui, caracterul domniei lui ca și acel al membrilor din

1) *Ibid.* p. 246.

familia Racoviță, alți Romîni din aceleași timpuri, nu să deosebește de acel al domniei reprezentanților grecizmului. El este încunjurat de Greci, care mîinca țara, sprijinit de Turci și tot din cauza acestora și Callimachi el însuși e nevoit să apese țara cu biruri și să încordeze tare strîngerea lor, precum s-a văzut lucrul la cele petrecute cu Stavarachi și precum vom vedea să repetă încă odată cu prilejul văcăritului. Anume Ioan Callimachi ne mai putînd întîmpina nevoile bănești numai cu dările obișnuite, să hotărăște a recurge la această uricioasă dare. Ia fusese însă legată pe timpul lui Constantin Racoviță în a doua lui domnie și anume cu blăstăm mare scos de la biserica patriarhicească din Constantinopole și cu iscăliturile a tot soborul, «scriind în el cu mare afurisenie, ca să nu mai poată de acum înainte nimenea din domni scoate această slujbă a văcăritului»¹⁾. Domnul însă stărui de Mitropolitul Iacob Putneanul ca să dezlege acea dare a văcăritului. «Ci văzînd că mitropolitul să apără tare, aî început domnul a-i căuta cu fața posomorită pînă ce a cunoscut venind rar la Curte, pînă și înăuntru la domnie nu-l chema, dîndu-i a cunoaște că sînt mînioși pe el.»

Domnul să hotărî atunci a face pe Iacob să să retragă din mitropolie și să deie scaunul arhipăstoresc al Moldovei, fratelui său mitropolitul Tesalonicului.

El însărcină cu negocierile paretisirei pe boerul Vasile Ganea, care «apucîndu-l pe mitropolitul Iacob de zi și de noapte, nelăsîndu-l în pace, îndemnîndu-l ca să facă paretis

1) *Ibid.* p. 238.

care nu-î da răsufare, arătîndu-i cîte nici prin cuget nu-î trecea, îndemnîndu-l să eie cîte-va pungî pentru paretis, pe şin, şi după aceia şi domnul şi boerîi îl vor căuta cu rîdicături, cu scutiri şi alte milî, petrecîndu-şi viaţa în linişte, neavînd cu nimea a împărţi nimic, şi-l vor avea toţi în cinste şi evlavie, ca pe un mitropolit vechiû şi bătrîn ce aû fost acestui pămînt al Moldovei» ¹⁾). Aceste şi multe altele repetîndu-i-să fără încetare de agentul lui Callimachi, Iacob să hotărî la sfîrşit să să retragă, dîndu-i-să să zice, suma de trei Ńece de pungî. Chiar dacă demisia lui Iacob a fost plătită, el tot pierdea mai mult prin renunţarea la scaunul mitropolitan decît cîştiga prin banî ce i să numărau; dar el a preferat să părăsască arhipăstoria, decît să dezlege blăstămul văcăritului şi să-şi eie, cum spune el, «focul jurămîntului în cap şi în suflet» ²⁾). Banîi fură număraţi mitropolitului Iacob de succesorul său Gavriil Callimachi, care şi el găsisese să deie scaunul din care să retrăgea unui candidat, pentru acelaş preţ ³⁾).

Odată cu suirea lui Gavriil Callimachi în scaunul arhipăstoresc al Moldovei, fratele său, domnitorul Ioan Callimachi scoate de la patriarhie o învoire de a rîdica blăstămul, cu toate că ia îl pusese. Cu această învoire dobîndită, bine înţeles tot prin banî, şi avînd pe fratele său în capul bisericeî, Ioan cere de la el dezlegarea blăstămului.

1) *Ibid.* p. 250.

2) *Ibid.* p. 251.

3) *Ibidem* p. 247. Cogălniceanu pare a spune că Ioan Callimachi adusesese de mai înainte în Moldova pe fratele său Gavriil. Nu este probabil ca acesta să să fi lepădat de scaunul său din Tesalonic numai în speranţa dobîndirei celui al Moldovei.

Să vede însă că nici noul mitropolit, nici soborul moldovenesc nu avea conștiința așa de largă ca soborul patriarhicesc din Constantinople, deoarece el nu dezlegă blăstămul și deci refuză scoaterea văcăritului.

Pentru a nu arunca însă pe domn în încurcătură, să înțeleseră cu toții să scoată o dare cu alt nume, *ajutorința* de câte 11, 5 și 3 lei după puterea contribuabilului, care dare să fie plătită, ca și văcăritul, de toată lumea, adecă nu numai de țărani ci și de boeri și minăstiri. Să spune că această dare aduse un venit mai mare chiar decât un văcărit, mai ales că era luată de două ori, vara și iarna.

Deabia însă scăpase Callimachi de greutățile în care l-ar fi putut arunca lipsa banilor, și iată că intrigile încep a să forma contra domniei lui. Și era firesc lucru ca el, Românul parvenit, ce uzurpase postul de dragoman, monopolizat numai de grecii Fanarului, să fie privit de ei tot ca un uzurpator și al încoronării carierei dragomanului, domnia Moldovei. Un raport al ambasadorului german Schwachheim din 3 Mai 1759, ne spune că «bătrînul gospodar al Moldovei e în pericol a-și pierde tronul din cauza intrigilor socrului dragomanului Porței, Grigore Ghica, fiul decapitatului Alexandru Ghica, anume Iacobachi Rizu, care vra să pună pe ginerele lui domn în Moldova, iar el să eie postul de dragoman»¹⁾.

Intriga însă nu prinde, din cauza opoziției ambasadurilor Franței și a Germaniei, puteri acuma prietene și care trebuiau să vadă cu ochi răi pe Rizu și pe ginerele

1) *Documente privitoare la Istoria Românilor*, VII, p. 20.

său, partizani înfocați ai Svedejilor și Prusienilor. Dar de abia să mîntuise Callimachi de această primejdie, și alta vine asupra lui, din pricina fostului domn al Moldovei, Constantin Racoviță, ce stătea mazil la Constantinopole și uneltea mereu spre a redobîndi domnia. El să slujia în intrigile lui de un Francez, Linchou, ce începuse prin a fi neguțitor în Constantinopole și mai tîrziu să aruncase în intrigă și daraveri politice. El să alipi de Constantin Racoviță, pe care-l sluji doui spre deuce ani atit în Moldova cît și în Muntenia, în repetatele sale domnii.

În domnia cea dintiū a lui Racoviță din Moldova, 1749—1753, găsim pe acel Francez, pe care cronicarul Cogălniceanu îl numește *Leință franțuzul* în boeria de mare sluger. În a doua domnie din Moldova a lui Racoviță, 1756—1757, acest Leință este în mare favoare la domn, și să spunea că el ar fi otrăvit pe Lascarachi Genetul postelnicul, care nu prea putea suferi pe favoritul principelui¹⁾. Să înțelege că această strînsă legătură între Linchou și Racoviță împingea pe cel dintiū a intriga pentru reîntoarcerea proteguitorului său în unul din scaunele romîne. I să păru lui că mai ușor ar fi de răsturnat pe Ioan Callimachi din tronul Moldovei decît pe Constantin Mavrocordat, ce pe atunci domnia în Muntenia, și el începu a întinde mrejele sale spre a compromite domnia Moldovanului, cu atit mai mult că tulburările de la începutul stăpînirii lui în Moldova putea să slujască Francezului spre a lega uneltilile lui. Acestea însă trebuia să-l coste capul. Anume

1) *Letopisete*, III, 226 și 237.

capucehaia lui Callimachi la pîndă asupra lui Linchou, pune mîna pe-o scrisoare a lui cătră frații lui din Moldova, în care scrisoare sfătuia pe mai mulți boeri dintre dușmanii lui Callimachi, să repete revoluția ce fusesă pornită cînd cu Stavarachi și să trimită o deputație la Poartă, care să ceară depunerea lui Callimachi. Dar Linchou pentru a da mai multă autoritate sfaturilor sale, comisese nebunia de a spune în scrisoare că vorbise cu marele vizir și că acesta-î ordonase a scrie așa cum făcuse el. Scrisoarea fiind dată de capucehaia lui Callimachi vizirului, acesta să înfuriază cumplit și pune imediat pe Linchou la închisoare. Ambasadorul francez să interpune spre a-și scăpa supusul, dar el rămîne încremenit cînd află, din însuși gura lui, prăpastia în care se aruncase. Toate silințele ambasadei franceze fură zădarnice, și Linchou fu tăiat la începutul lui 1760, iar Racoviță fu surgunit la Lemnos¹⁾. Neghibăcia acestei intrigi întărește, bineînțele, poziția lui Callimachi.

Noua situație a lui Callimachi, domnul Moldovei, schimbă și relațiile politice în care stătuse ca dragoman cu diferitele puteri europene, și această schimbare nu era decît prea firească, întrucît el reprezenta acuma și alte interese decît acele ce le reprezentase ca dragoman, anume interesele țării supuse oblăduirii lui. Dacă în privirea Franței, aceste interese nouă nu puteau exercita o mare influență, — întru cît Franța era o țară îndepărtată și în legături nu-

1) Două rapoarte ale lui De Vergennes, din care unul prea interesant, asupra destăinuirilor lui Linchou, 17 Martie 1760, *Documente privit. la ist. Rom., I Supl.*, I p. 716—717. Comp. En. Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 255 și rezumatul depeșei lui Kaunitz cătră Schwachheim, 15 April 1760 în Hurmuzachi, *Fragmente*, V, p. 210.

mai cu Poarta Otomană, stăpîna lui Callimachi — nu erau tot astfel lucrurile cu Austria, putere limitrofă cu Moldova și în contra căreia aceasta din urmă avea de apărut interese pozitive. De aceia vom vedea că relațiile lui Callimachi cu Austria își schimbă caracterul, și să răcesc mult din strînsa intimitate în care să aflase, cît timp fusese dragoman.

Am văzut mai sus că ambasadorul francez, nemulțămît cu schimbarea lui Callimachi din dragomanat în domnia Moldovei, să mîngîie cu ideia că el va deveni centrul corespondenței între Polonia și Poarta Otomană. Ambasadorul spera că Ioan Callimachi nu va mai amări reprezentările, pe care unii din magnații poloni ar putea să le transmită prin canalul său. Anume pe atunci Rusia spre a ajuta pe Austria, cu care să aliase și ia în războiul de șapte ani, ceruse de la Turci învoirea de a face să treacă prin Polonia trupele, pe care ia le trimetea, contra lui Frederic al II-lea, învoire pentru a căreia dobîndire intervenise și ambasadorii Austriei, putere interesată, și a Franței, noua aliată a acesteia din urmă. Ambasadorul francez rostea deci așteptarea ca numirea lui Ioan Callimachi, prietenul politiceii austro-ruso-franceză, nu va colora mai cu putere tînguirile pe care unii patrioți ai Poloniei, îngrijiiți de viitorul țării lor, ar putea să le ridice contra trecerei Rușilor prin ea ¹⁾. Conform cu această așteptare a ambasadorului francez, căreia, după cît să vede, purtarea lui Callimachi corespundea pe deplin, găsim pe De Vergennes

¹⁾ Raportul lui De Vergennes din 14 August 1758, *Doc. priv. la ist. Rom.* I Supl., I, p. 709: «me donnant lieu d'espérer qu'il (Callimachi) n'exagèrera et n'agrira pas les représentations que quelques seigneurs polonais pour-

înștiințind odată pe ministrul său că «domnitorul Moldovei își dă puțină osteneală de a atrage încrederea nobililor poloni și le refuză chiar cele datorite» ¹⁾. Cîte-va tînguirii asupra neexactei transmiteri a corespondenței franceze din Polonia către ambasada din Constantinopole, pot fi datorite unor neprevăzute întîmplări ²⁾. După încheerea tratatului de alianță ofensivă și defensivă între Poartă și Prusia și triumful politicei prusiene în Constantinopole, asemenea stinghirire a corespondenței reprezentanților Franței din Polonia și din Turcia își găsește o altă explicație. Dar Callimachi nu mai domnește mult timp după această nouă schimbare în daraverile politice ale Porței ³⁾

Cu Austria însă raporturile, atît de prietenoase cît timp Callimachi fusese dragoman, încep a să strica de îndată ce el ia în mînă cîrma Moldovei. Stricarea vechei prietenii provine din împrejurări economice, care lovind în țara stăpînită de el, trebuia să turbure și pe domn, mai ales în nevoile financiare în care să afla.

Anume izbucnirea cea nouă a războiului între Austria și

ront faire passer par son canal». Comp Kaunitz c. Schwachheim, 7 Dec. 1756, *Fragments*, V, p. 195: «Diesen feindseligen Umtrieben der Fürsten Ghica und Rakowitza boten nun die Repräsentanten der drei verbündeten Höfe, Iosef Schwachheim, Alexis Obrescow und De Vergennes erfolgreich die Spitze, und brachten die Pforte von jedem Widerstand gegen den militärischen Durchzug der Russen über Polen glücklich ab».

1) Raport din 1 April 1759. *Doc. priv. la ist. Rom.* I. supl., p. 713.

2) Raport din 30 Mart. 1760, *Ibid.*, p. 718.

3) Tratatul încheiat în 2 April 1761, *Ibid.*, p. 719. Tînguirea lui De Vergennes, despre piedicile pozitive ce să opun corespondenții sale este din 3 Iuli 1761, pe cînd Ioan Callimachi trecuse domnia către fiul său Grigore.

Prusia îndemnase pe această din urmă putere, ce făcuse cunoștință cu Moldova prin misiunile trimise la Constantinopol, a să aproviziona în ia, pentru nevoile armatelor sale, cu vite și cai, pe cînd din contra comerțul cu Austria să micșurase simțitor, în urma repețitelor închideri ale granițelor, din pricina teamei de ciumă. Să întîmpla însă adesea ori ca transporturile însemnate destinate pentru Prusia, să fie surprinse de Austria, care le confisca după dreptul războiului. «In zadar să îndrepta în atare caz gospodarul la curtea imperială și tot atît de fără efect răsunau la Poartă tînguirile negușitorilor păgubași. Să răspundea cu tărie din Viena că nu ar fi permis ca supușii unui stat ce trăește în relații pașnice cu curtea imperială, să vină în ajutorul dușmanului ei» ¹⁾. Intr-un rînd Domnitorul Callimachi intervine cu o scrisoare personală către prințul Kaunitz pentru înapoierea unui cîrd de trei sute două dece și patru de vite vîndute de negustorii moldoveni Cazacliu și Nicolici pentru Silezia, armatelor prusiene, și confiscate de autoritățile austriace. Răspunsul lui Kaunitz respinge cererea domnitorului, pe motivul că acești boi de negoț treceau pe pămîntul austriac, spre dauna intereselor sale. Pentru a umili și mai mult pe domnul Moldovei, răspuns nu să face direct de către principele de Kaunitz, ci este însărcinat cu transmiterea lui feldmareșalul comitele Montoya de Cordova, comandantul Transilvaniei. «Atît de departe», observă, însă fără dreptate, Hurmuzachi, «ajunsesem, cu principii altă dată atît de respectați ai principatelor, că un ministru au-

¹ Depeșa lui Kaunitz c. Schwachheim, 1 Aprilie 1760, Hurm., *Fragm.* V. p. 215.

striac credea că-și înjosește vaza, dacă ar corespunde direct cu ei» ¹⁾. Aceste cuvinte ale lui Hurmuzachi primesc cea mai categorică desmințire prin faptul că la rîndul lui, fiul lui Ioan Callimachi, Grigore Voevod — sub domnia căruia relațiile cele rele care începuseră a 'și face drumul între Moldova și Austria în vremea tatălui său, urmară—refuză orî-ce satisfacție puternicei împărății vecine pentru o strajă austriacă atacată și prinsă de trei sute de Moldoveni ²⁾.

În Iulie 1761, Ioan Callimachi nu mai era domn, ci fusese înlocuit de fiul său Grigore. Desărcinarea lui Callimachi să făcuse, nu în urma unei disgrății, dovadă înlocuirea cu fiul său, ci din cauza bătrînețelor prea înaintate la care ajunsese; era de 70 de ani trecuți.

Ioan Callimachi mai trăește în Constantinople încă vre-o 19 ani și moare tocmai în 1780, după cum ne spune Andreas Wolf, medicul lui Gavriil mitropolitul. El ajunsese deci la vrîsta de 90 ani, fratele său Gavriil ce era mai mare ca dînsul îi supraviețui și muri tocmai în 1786, Fevruarie în 20, la vrîsta de aproape o sută de ani. ³⁾

1) Hurmuzaki, *Fragmente*, V, p. 211. Raportul lui Schwachheim, 19 Sept. 1760 *ibid.* Comp. Raporturile lui De Vergennes din 31 Octomvrie, 16 Noemvrie 1761 *Doc. priv. la ist. Rom. I supl.*, p. 720, 722. Scrisoarea lui Montoya. *Ibid.* VII, p. 722.

2) Vezi mai jos p. 56, 57, 63.

3) Wolf către Sulzer, scrisoare din 7 Decembrie 1781. *Geschichte des transalpinischen Dakien* III, p. 502, nota.

Генералъ Да
Генералъ Капалевъ

CAPITOLUL III

GRIGORE CALLIMACHI

DOMNUL MOLDOVEI

Grigore Callimachi, fiul cel mai mare al lui Ioan, domni în Moldova în două rînduri: întîiași dată, după tatăl său, de la 1761 pînă la 1764, cînd este înlocuit cu Grigore Ghica ; a doua oară, la eșirea acestuia din domnie în 1767 cînd stă numai doi ani pe tron și este tăiet de Turci la 1769.

Nefericita soartă a domniei acestui membru din casa Callimachi atrage asupra lui un deosebit interes, mai ales cînd, precum vom vedea, moartea lui n-a fost pricinuită de nici o vină vădită, ci el a fost jertfit, ca atîția alții, pentru a plăti neizbînzile politiceî turcești.

Cînd Ioan Voevod primi de la capucheaia lui din Constantinopole stiința că s'a mazilit, tot odată i să cerea să continească cu lucrările ocârmuirei. «Intrigile din Fanar»

spune postelnicul Manolaki Drăgici «făcând desbinare între miniștri asupra alegerei de Domn, s'a făcut sfat înaintea Sultanului, și s'a hotărît să rânduiască pe fiul lui Ioan Voevod, Beizade Grigore, în vîrstă de 24 ani, care priimindu-și investitura de la Poartă cu obicinuită ceremonie, s'a și pornit la Moldova. Această neașteptată veste pentru bătrânul Callimachi l'a umplut cu mare bucurie, și intrând în Iași Grigore Voevod, părintele său însuși l'a priimit și l'a întronat cu solemnitate, lucru ce nu s'a mai vădut în țara aceasta de la Stefan cel Mare. Apoi mai rămîind cât-va timp pe lângă fiul său, Ioan Voevod, ca să-l povățuiască ce urmări să apuce ca să fie iubit de toți, după aceasta s'a dus în Țarigrad ca să'și petreacă rēmășița vieței» ¹⁾.

În întîia lui domnie de trei ani, termen ce devenise oarecum fatal pentru toate duratele domniilor romîne, Grigore Callimachi are mai întîiu multe daraveri neplăcute cu împărăția vecină, Austria. Relațiile cele rele care începuse a-și face drumul, încă din vremea tatălui său între ocîrmuirea Moldovei și cea austriacă, să ascut încă mai mult sub Grigore Callimachi. Ele iaū forma unor certe de gra-niță foarte înveninate, între locuitorii mărginași ai ȩmbelor țări. Așa într-un rînd trei sute de oameni din Moldova atacă straja austriacă din muntele Tatar-Hagoc, sub cuvînt că această strajă ar fi așezat pichetul ei adînc în pămîntul Moldovei, și întreaga strajă este prinsă de Moldoveni.

¹⁾ *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, scrisă de Post. Manolaki Drăgici, Iași 1857. II p. 28.

Generalul Bukow al Transilvaniei să plînge în zadar la principele Callimachi, căci și acesta cere satisfacție pentru o violență comisă de un plăeș transilvănean, care împușcase pe teritoriul moldovenesc pe un dezertor austriac. Principele considera acest act ca o călcare a suveranității sale teritoriale. Aceste certe de graniță luară pe fiecare zi un caracter mai grav și amenință să producă dezbinări politice, care să turbure relațiile între Poartă și Austria. Ele erau încă înveninate prin stăruințele Prusiei, care avea interesul cel mai mare de a încurca pe Austria în războiul cu Turcia, tocmai pe atunci cînd Friederic al II-lea ajunsese aproape în momentul de a nu mai putea lupta cu dușmanii săi¹⁾. Aceste relațiuni nu prea prietenoase cu Austria să urmăresc în tot timpul domniei acesteia dintîiu a lui Grigore Callimachi, și le vom regăsi tot atît de vii și în decursul celei de a doua.

Moldova însă și cu domnul ei trebuia să mai fie expusă și la alt soi de greutate. Anume Grigore Callimachi fu însărcinat de Poartă, cu o daraveră, pe cît de neplăcută, pe atît și de dăunătoare. Anume între Poloni și Tătari erau vecinice certe din cauza prădărei mutuale a granițelor lor. Cătră acest timp Tătarii fusesă atacați și prădați de Poloni și să jăluise la Poartă, care ceruse de la Poloni despăgubiri pentru daunele suferite de supușii ei. Grigore Callimachi fu însărcinat cu conducerea negocie-

1) Penkler c. Kaunitz, 1 Martie și 10 Iulie 1763 în Hurmuzaki *Frag.* V, p. 223. Comp. două rapoarte asupra călcării granițelor din partea Moldovei: Penkler c. marele vizir 30 Martie 1763 și același c. Kaunitz, 2 Aprilie 1763 în *Documente privitoare la ist. Rom.*, VII, p. 28—32.

rilor în această privință. El avu foarte mari greutăți de învins, mai întiiu din pricina locului unde trebuia să să țină conferința ambasadorilor Tătari și Poloni; apoi din cauza că Tătarii să așteptaū, ca la caz cînd Poloniū, nu ar vrea să consimtă a le da atîta cît ei cereaū, principele Moldovei să îndeplinească restul. Prin ghibăcia lui Callimachi însă izbuti a face ca Tătarii să să mulțumească cu o sută de pungî, pe care Poloniū să oferise a le da, și ast-feliū scăpă și domnul și țara de greutatea în care-î pusese însărcinarea Porței¹⁾.

Cronicarii Ioniță Canta și Enache Cogălniceanu spun amîndoi că «Grigore Callimachi fiind tînăr, nu prea știa rîndul ocîrmuirei; că Grecii de sub el și mai ales Drăceștiū adecă Suțeștiū mîncăū țara cum le eraū voia»²⁾. Deși pînă la un punct lucru poate fi adevărat, totuși documentele arată că domnul îngrijea pe cît îi stătea prin putință ca să ușureze viața locuitorilor și să scadă dăjdiile ce apăsaū asupra lor. Așa prin un hrisov din 1764, Grigore Callimachi regulează dările pe vin, găsind că e nedrept a să lua două dări pe acelaș feliū de bucate, adecă pogonăritul, (dare pe pogoanele de vii) și vădrăritul (darea pentru recolta culeasă de pe ele.) El desființază deci pogonăritul, dar chiar vădrăritul îl micșorează, prin aceia că oprește năpatea vădrăritului, adecă afară de baniū cu care era impusă vadra de vin, să luaū în natură două vedre din zece pe sama ocîrmuirei. Fixază apoi darea vădrăritului la opt bani de vadră,

1) O serie de rapoarte franceze din anii 1763 și 1764 în *Documente I, supl.* I p. 726 și urm.

2) *Letopisețele*, III, p. 186 și 254.

și pentru a garanta măsurătoarea exactă a buților cu vin, el pune să să îngroape un cot de fier în perețele vistieriei, după care să să judece reclamațiile contra nedreptelor evaluări a conținutului vasului. Mai dispune apoi ca vadra domnească să să eie numai de la Odobești, iar vadra stăroștească să să eie din toate celelalte localități, afară de ținutul Putnei, de unde să lua vadra domnească. Mai oprește, în sfârșit, pe ispravnicii a impune satelor cumpărarea vinurilor lor ¹⁾. Vom vedea că în domnia de a doua a lui Grigore Callimachi, el urmărește mai departe măsurile lui de reducere a dărilor. Dacă era peste putință, fiind dat sistemul timpului, de a înfrina cu totul abuzurile, cel puțin prin reducerea sferei în care ele puteau fi îndeplinite, să aducea un bine, încît nu să poate tăgădui lui Grigore Callimachi, cel puțin vroința, dacă nu și putința de a face binele. Și într-un timp de nedreptate și de jaf, ca acel ce-l înfățișază Țările Române în decursul viacului al XVIII-lea, o astfel de tendință este tot atît de meritorie pentru Callimachi, precum este meritorie încercarea lui Constantin Mavrocordat de a realiza reformarea stării celei rale a țaranului român.

Tot în întîia sa domnie, pe la 1762, Grigore Callimachi Voevod porunci lui Gheorghaki, al doilea logofet, să scrie cartea ceremonialului curței domnești sub titlul : *Condica obiceiurilor vechi și noue ale Curței Moldovei* ²⁾. Această operă interesantă din punctul de vedere al moravurilor secolului al XVIII-lea, descrie cu deamănuntul toate ceremo-

1) Th. Codrescu. *Uricarul*, I, p. 130.

2) *Condica* publicată în *Letopisețele*, tom. III p. 287—328.

niile, toate serbările politice și religioase cîte să făceaū la curte și la biserica Sf. Neculae, de exemplu ceremonia încoronării domnilor și altele ¹⁾.

Callimachi fu mazilit în 1764 prin următorul joc de intrigă din Constantinopole. Anume capriciul Sultanului aduse la vizirat pe Mustafa-Pașa, cu care avea mare cunoștință vestitul Stavarachi, care era pe acea vreme capuchehaia lui Constantin Racovița, domnul Munteniei, de familia căruia Stavarachi să alipise de la început. Intîmplîndu-să să moară Racovița în scaun în 27 Ianuarie 1764, Stavarachi își pune toate silințele ca domnia Munteniei să deie lui Stefan Racovița, fratele repositului domn. Marele intrigant, pentru a izbuti, avea neapărată nevoie de sprijinul dragomanului de atunci al Porței, Grigore Ghica, și pentru a-l ademeni, îi inspiră ideia să eie el domnia Moldovei, făgăduindu-i la rîndul său a-l sprijini cu marea sa trecere la vizir. Mai atrag ei în intrigă și pe Iordache Caragea, un grec învățat ce vîna dragomanatul, care era să rămîie vacant. Această înțelegere care eși la bun sfîrșit, aduse scoaterea din scaun a lui Grigore Callimachi, iar Stavarachi căpătă ca mulțumită pentru urieșele lui silinți postul de capuchehaia a îmbilor Țării Romîne ²⁾.

Această izbîndă trebuia însă să fie ultima a trufașului grec. Autoritatea lui cea mare o întrebuița numai spre a despoia pe toți acei ce-î cădea în mînă, îmbogățîndu-să pe

1) A. Papadopol-Calimah, *Amintiri despre Curtea Domnească din Iași. Conv. liter.* XVIII p. 408.

2) Enache Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 259.

sine și pe Turcii proteguitoarii săi. Stavarachi să îndatorise cătră Turci a răspunde, pe lângă banii cu care cumpărase Stefan domnia, încă șase sute de pungă, cu care reposatul Constantin fratele lui Ștefan rămăsese dator; mai era apoi de descurcat, bine înțeles, tot prin plată, încă o altă daraveră rămasă nelimpézită, acea a unor bani încasați în mai mult de Constantin Mavrocordat, în timpul domniei sale în Muntenia, în sumă de trei mii de pungă. Toate acestea erau niște prilejuri minunate pentru lacomul Stavarachi de a întinde pe cât să va putea coarda jafurilor în Muntenia.

El chiamă deci la Constantinopole pe mai mulți boeri închiși din vremea lui Constantin Racoviță și-i împacă cu noul domn. Unul din ei, Mihail Cantacuzen, este chiar restituit în dregătoria lui de mare vistiernic, cu condiție să să silească a scoate din țară, șapte mii de pungă. Mihail luind înțelegere cu ceilalți boeri, făgăduște că va scoate în anul dintiū șapte mii de pungă, măcar că va fi cam cu greu; dar să va sili să iasă acea sumă, fără a să sparge țara. El izbutește într-adevăr a scoate, încă înainte de a să împlini anul, cele șapte mii de pungă. Bucuria lui Stavarachi! El cere îndată de la Stefan Racoviță ca să impună o nouă dare, un fumărit, în valoare urieșă de o mie de pungă. Boerii să împotrivesc; dar Stavarachi scoate imediat un firman și optsprezece dintre capetele lor sînt aruncate în închisoare. Pentru a-i înfricoșa chiar, Stavarachi poruncește domnului să ucidă pe doi din ei; pe unul Ștefanachi, Grec și el de neam și pe un Român Iordache Băjescu, om bun, fără de nici o vină, numai spre a fi de groază ispravnicilor însărcinați cu stringerea dărilor, fiind și el unul din ei. Darea cea nouă găsește poporul stors

prin sumile luate, de mai nainte cu ghibăcie de la el, de Mihail Vistiernicul și ia nu poate fi împlinită. Să pun atunci în lucrare mijloacele draconice întrebuițate în asemenea împrejurări: bătăile, închisorile și cele mai neomenoase schingiuri.

Poporul bucureștean să revoltă și domnul repezînd asupra-î garda sa de Arnăuți, sîngele este vărsat, lucru de care spăimîntîndu-să țara, o mulțime de boeri și de țărani încep a emigra.

Dușmanii lui Stavarachi, și numărul lor nu era mic, să folosesc de acest *zurbalîc* spre a înegri pe autorul lui înaintea sultanului. Stavarachi anume, spre a putea domni neîmpărțit, să folosisc de favoarea lui, făcînd să să surguească pe mai mulți concurenți la omnipotență, între alții pe unul Scanavi, Grec favorit al sultanei Zeinab, soția lui Usunuglu Mohamet-Pașa. Tocmai acest dușman al lui Stavarachi ajunge mare vizir, în momentul când lucrurile din Muntenia luaseră o întorsetură atît de turburată. Denunțat Porței de pașii de la Dunăre, că jafurile lui ar fi provocat răscoala și pustierea în Muntenia, sultanul ademenit prin perspectiva confiscării însemnatelor averi ale lui Stavarachi, dă ordin ca el să fie gîtuit, ceia ce să execută numai decît. Astfeli pieri acest Stavarachi, una din lipitorile cele mai hemesite ce aș singerat vreodată Țările Romîne¹⁾.

Reîntors în domnie în 1767 la mazilirea lui Grigore Ghica, Grigore Callimachi să apucă din nou de redus impozitele.

1) A. D. Xenopol. *Istoria Romînilor* V, p. 132—134.

Printr-un hrisov al său din 1768, el reduce darea goştinei, de la 5 parale sau 15 bani la 10¹⁾.

Relațiile cu Austria, care nu s-a putuse îmbunătăți sub Grigore Ghica, omul Ruşilor, urmează înainte a rămînea încordate. Grigore Callimachi refuză trecerea prin Moldova a unor cai, cumpărați de Austria din Polonia, deși i s-a oferit plata vămi obișnuite²⁾. Atacurile contra granițelor transilvane urmează înainte³⁾. Internunciul protestează mereu, și Poarta chiar să prefacă a cere socoteală lui Callimachi pentru repetatele lovituri date Austriacilor; dar Callimachi să scuză așa de bine, încît sultanul crede de cuviință a refuza internunciului despăgubirea cerută⁴⁾. Callimachi căpătase acest sprijin al Porței, bineînțeles, nu fără însemnată cheltuială⁵⁾; dar fără îndoială, că el apărase drepturile Moldovei, căci deși totdeauna Austria să arăta ca jăluitoare, în realitate ia încălca grănițele moldovene, și încălcările ei nu puteau fi respinse decît pe calea violentă, care punea însă pe Austria în poziția cea bună a celor jigniți.

Războiul însă între Ruși și Turci să apropia mereu. Rusia începuse a trimite emisari în toate părțile, pînă și prin Munte-Negru. Un agent rusesc Alexei Iancoroff, fu prins în Moldova și dus la Iași. Callimachi cere imediat de

1) *Uricarul*, V, p. 178. Comp. Melhisedek, *Cronica Romanului*, II, p. 91.

2) Brognard c. împăratul, 15 Iulie 1767, Hurm., *Frag.*, V, p. 241.

3) Brognard c. împăratul, 10 Dec. 1767 și 1 Februarie 1768, *Ibid.*, p. 246 și 247.

4) Brognard c. împ., 15 Februarie și 16 Martie 1768. Extract din scrisoarea lui Callimachi c. Capuchehaia lui, Februarie 1768, *Ibid.*, p. 248.

5) Brognard c. împ., 17 Mai 1768, *Ibid.*, p. 250.

la Poartă dezlegare cum să urmeze cu el. Poarta ordonă ca el să fie dat morței. Pînă să să interpună ambasadorul rusesc și să să trimită un contra-ordin la Iași, Iancoroff fusese spînzurat.

Callimachi caută însă să împace pe Ruși, susținînd că oșinditul nu era supus rusesc, ci un fraudulos supus al Porței¹⁾. Curînd însă alt agent rusesc Dimitrie Tschernakapsas este surprins umblind să răscoale oamenii și să-i determine la emigrare în Rusia. Să găsească asupra lui mai multe scrisori de-ale magnaților ruși către boerii romîni, în care-i îndeamnă la hainire și deștarare. Callimachi întrebă iar pe Poartă ce-i de făcut cu el. Reprezentantul Rusiei cere de la Turci ca să-i comunice scrisorile aflate la el, spre a face cercetările cuvenite, în realitate spre a pune mîna pe dovezile compromițătoare. Ambasadorul obține însă cel puțin atîta ca, pînă la răspunsul curței sale, Tschernakapsas să fie numai reținut la închisoare²⁾.

Atacul făcut de Ruși asupra unei trupe de Poloni, refugiată în orașelul Bălți, pe pămîntul Moldovei, aduce încordarea relațiilor între Ruși și Turci la culme și provoacă izbucnirea războiului, cumpănă cumplită pentru poziția domnilor romîni.

Acea a lui Grigore Ghica din Muntenia era mai ușoară față cu siguranța izbînzilor rusești, deoarece el era omul Rușilor și de mai înainte înțeles cu ei. Grigore Callimachi

1) Brognard c. împ., 17 Mai 1768, *Ibid.*, p. 254. Comp. Cogălniceanu în *Letopisețe*, V, p. 247.

2) Obreskow. Memoriu la Poartă, Hurm., *Frgm.*, V, p. 255.

din contră crezu că trebuie să rămînă sincer către Poartă și Poarta îi răsplăti sinceritatea cu tăierea capului. Vom vedea în curînd cum să putu comite o atît de strigătoare nedreptate.

Deocamdată domniî îmbilor Țării Romîne să hotărască a-și da aparența de a păstra neutralitatea, și ei rechemară îndată pe reprezentanții lor din Polonia, De la Roche al Moldovei și Saul al Munteniei. În 25 Oct. 1768 îmbiî agenți pleacă din Varșovia, fără măcar a înștiința despre aceasta pe autoritățile poloneze.

Acestea vād în atare părăsire un felîu de rupere de relații diplomatice ale Porței Otomane¹⁾ și domniî lucrase cu destulă pătrundere; căci Poarta intimidată de Rusia refuză categoric Polonilor orî ce ajutor și trimite un ordin foarte sever lui Callimachi ca să nu primească în Moldova nici un refugiat polon. Dar la sfîrșit tot învinge în divanul Turcesc partida războiului. Marele sumî de bani împrăștiete de Caterina a II-a în Constantinopole, fură întrecute de podoabele și juvaerurile damelor poloneze împărțite la femeile din harem și războiul cu Rușii fu hotărît în un mare divan ținut la Constantinopole în ziua de 4 Octombrie 1768.

Principele Munteniei Grigore Ghica, nunit domn chiar în ajunul războiului, să pricepu să înșele pe Turci, pînă ce Rușii, punînd mîna pe Muntenia, îl luară în chip de prins, îl trimiseră la Petersburg, unde fu tratat cu cele mai mari onoruri.

1) Lettera da nunzio apostolico Durini al papa Climente XIII Warsava 21 Oct. 2 și 8 Nov. 1768, în Hurmuzachi. *Frag.* V, p. 258.

Astfelîu să întoarseră lucrurile pentru bietul Grigore Callimachi.

Turcii declarînd războiul Ruşilor, aveau nevoie de mari aprovizionări pentru oştirile lor. Ei vroiau să tragă hrană şi din Podolia şi puseră pe Grigore Callimachi să intervină spre aceasta la mareşalii confederaţiei Poloniei de la margine, Potocki şi Crassinschi; dar Polonii, ei înşii în lipsă, nu putură răspunde dorinţelor aliaţilor lor ¹⁾.

Neputîndu-să ajuta cu Polonia, Turcii lăsară toată greutatea aprovizionărilor pe Muntenia şi pe Moldova. Ei ordonă deci lui Callimachi să strîngă proviant pentru trupele turceşti, după cererile ce i să vor face de paşa din Bender, şi de a nu înceta cu adunarea lor decît cînd acel guvernator să va crede îndestulat ²⁾. Indeplinirea poruncilor era însă cu atîta mai grea, cu cît Turcii trecînd Dunărea sub Mehemet-Paşa, seraschierul Rumeliei, locuitorii sperieţi fugisă la munţi şi la codri. Ghica-Vodă din Muntenia, cel înţeles în taină cu Ruşii, să preface pînă într-atîta, încît chiar chiamă pe Turci în Bucureşti spre a-i conăci şi ospăta. Armata răspunse, bineînţeles, invitării, petrecu trei zile în Bucureşti şi apoi să ridică şi plecâ spre Moldova. Callimachi, spre a nu rămînea mai pe jos de Ghica, trebui să-l imiteze. El pofti deci pe seraschier la Iaşi.

Spaimă mare în locuitorii, «apucînd fiecare muerile şi

1) Lettera del principe di Moldavia Gregorio Callimachi ai Marescialli Potocki et Krassinski, Dicembre 1768. Risposta di Potocki al principe Callimachi di Gennaio 1769, rezumată în Hurmuzaki, *Frg.*, V, p. 262.

2) De Tott c. Choiseul, 14 August 1768, *Documente*, I supl. I, p. 763. Comp. Cogălniceanu, *Letopiseşte*, III, p. 270.

copiii și alte ce puteau de prin case, fugiau de să închideaū prin mînăstiri, rămînînd casele lor pe mîna Turcilor de făceaū ce le era voia» ¹⁾. În timpul petrecerei Turcilor în Iași, să întîmplă însă o împrejurare care începe a arunca asupra lui Callimachi bănuiala din partea Turcilor. Anume domnul fusese însărcinat de Turci și cu alcătuirea unei oștiri menită nu atîta a să opune Rușilor, cît a ținea în frîu pe boerii moldoveni care să arătaū foarte plecați cătră dușmanii împărăției.

Callimachi arătînd că-i lipsesc banii pentru înjghebarea oștirea, sultanul ordonă să i să trimeată două sute cinci decii de pungi. Mai tîrziu Poarta, îi mai trimite alte patru sute de pungi pentru adunarea proviziilor. Însă Callimachi care era dator mai multor creditori cu sume de bani de la punerea lui în domnie, între care propriului său frate Alexandru o sută cinci de ce de pungi, plătește în toate părțile și să pune în neputință de a procura Turcilor proviziile necesare. Mai mult încă, lipsa banilor îl silește să deie drumul armatei adunate, din care o parte să duce să eie slujbă în oștirea rusească. Tot pe atunci, Rușii trecînd Nistrul atacă depozitele de grîne pe care domnul apucase să le facă la Soroca și le transpoartă în Rusia, mai luînd cu ei și patru decii și cinci mii de oi ale Turcilor din Bender. De la această din urmă împrejurare să trage peirea lui Grigore Callimachi. Anume Benderlii, în speranță de a obține despăgubire de la domnitorul Moldovei pentru turmele luate de Ruși, să plîng la Poartă că domnul în înțelegere cu Rușii le-ar fi înlesnit trecerea fluviului și răpirea oilor lor precum și

1) En. Cogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 272.

acea a proviziilor. Pentru a întări pîra lor, ei mai adaog că domnul ar fi trimis parte din oștirea lui (cea desfăcută) să să încorporeze în polcurile rusești. Vizirul temîndu-să ca domnul să nu să îndreptățască pentru desfacerea oștirea sale cu cuvîntul că vizirul refuzase a-i veni cu bani în ajutor, întărește arătarea Benderliilor, pîrînd și el pe Callimachi. Domnitorul văzîndu-să în o poziție atît de grea, cere mazilirea lui; însă în zadar, căci noul dragoman al Porței, Neculai Suțu mai avea de luat de la el încă vre o opt deuce de pungî de bani, iar fratele său vre-o o sută cincî deci și avea decî interes spre a fi plătiți ca să nu părăsască Callimachi domnia. Ei nu-și dădea samă că prin învinuirile aduse lui Callimachi, însuși capul acestuia era pus în pericol, și decî sumele ce avea de luat de la el erau încă mai periclitate decît printr-o mazilire. Cătră toate aceste motive de înegrire a purtării lui Grigore Callimachi, să mai adaoge încă unul foarte compromițator pentru dînsul. Anume, domnul rînduise, după cererea Turcilor, pe un credincios al său, ca să facă un pod peste rîul Larga, din fața Fălciului. Fiind două drumuri pe aici, unul peste rîu și unul pe alătura pe deal, credinciosul domnitorului crezînd că Turcii vor apuca pe drumul de peste deal, nu mai face podul. Căraușii artileriei, ca să nu ostenească bivoliî urcînd dealul, apucă prin vad și tunurile să înămolesc așa de tare, că a trebuit ca vizirul să cheltuiască patru spre deuce pungî de bani ca să le scoată din noroiu. El să înfurie foarte tare asupra lui Callimachi pentru neîndeplinirea poruncei date și luînd în considerație și toate pîrile aduse asupra domnitorului, văzu în el un hain și vîndut Rușilor, trimise la Iași să-l aducă înaintea lui, îl mazili și-l

aruncă în închisoare împreună cu fratele lui Alexandru și cu toți boerii din suita lui.

Vizirul Emin-Pașa, care făcuse greșala de a apuca spre Bender, în loc de a trece Nistrul la Hotin și a ataca îndată pe Ruși, și care să temea de răspunderea ce era să-i cadă asupra capului din această pricină, caută să derive mînia sultanului asupra Grigore Callimachi, după obiceiul turcesc că «atuncea cînd trebile militare nu le merg după plac, Turcii trebuie să găsească o jertfă pe care ei să arunce vina nenorocirei». Boerii moldoveni consideraū din potrivă pe Grigore Callimachi ca prea plecat poruncilor împărăției și împlinindu-le cu prea mare rîvnă și apăsare a locuitorilor țarei. Ei să jăluiră contra purtării lui, sultanului, și capul și izvoditorul plîngerilor fu marele vistier Ioniță Cantacuzen Deleanu. Nu credem însă că aceste pîri să fi contribuit ceva la pierderea lui Callimachi. Turcii din potrivă găseau că domnitorul nu-și îndeplinise datoria ¹⁾.

Callimachi fu dus la Constantinopole și tăiat în ziua de 28 August 1769 împreună cu dragomanul Neculai Suțu. Să spune că Muftiul de la care sultanii pînă la acel timp așteptau darea sentințelor de moarte, refuză de a condamna pe Grigore Callimachi, constatînd nevinovăția lui. Mustafa

1) Intreaga expunere a cauzelor peirei lui Grigore Callimachi este luată din Ath. Comen Ipsilanti *Τὰ μετὰ τῆν ἀλωσιν*, p. 421—439. Un extract general al părților din istoria lui, privitoare la Romîni a fost făcut de Al. Papadopol-Calimah în *Analele Academiei* II, 2. București 1881, p. 427 și urm.; un altul care conține traducerea părților relative la Callimachi a fost inserat de d-l Gh. Erbiceanu în *Arhiva* din Iași VII, 1896 p. 305 și urm. Compară o scrisoare din 1856 a lui A. Cantacuzen către Edgard Quinet în *Convorbiri literare* XVIII p. 453.

II trecu peste această formalitate, ordonînd uciderea lui Callimachi și desființată de atunci amestecul muftiului în sentințele capitale ¹⁾).

Fratele lui Grigore, Alexandru Callimachi și fratele lui Neculai Suțu, Mihail, fură ținuți în închisoare pînă mai tîrziu. Pe cadavrul lui Callimachi s-a pusă următoarea scrisoare : »iată capul afurisitului Domn al Moldovei ce și-au însușit o sută de pungă ce-i fusese date spre a cumpăra proviziilor». Alte izvoare vorbesc de patru sute de pungă ²⁾. Dar fie o sută, fie patru sute, este evident că purtarea lui nu fusese aceea a unui hain, de și aparențele de care să folosisse pîrșii lui puteau fi interpretate în contră-i. L-am văzut pînă atunci mergînd cu credința lui cătră Poartă pînă la a supăra pe Ruși, bunăoară atunci cînd tae capul lui Iancoroff și pune la închisoare pe Tschernakapsas. Este invederat că nu el fusese vinovat nici de rîpirea oilor, nici de luarea proviziilor de la Soroca, de-oare-ce Turcii ar fi trebuit să le apere și nu el care nu avea armată. Tot atît de puțin vinovat este el în înrolarea armatei, desfăcute de el, în acea rusască, deoarece nemaî-avînd bani, nu putea s-o ție, și vizirul însuși, contra ordinului sultanului, spusese lui Callimachi că nu mai are nevoie de ia. Pentru ce a fost ucis Grigore Callimachi? Intrebare cu totul de prisos cînd e vorba de Turci, mai ales în momente de greutate militare,

¹⁾ Iacovaki Rizu Nerulos, *Histoire moderne de la Grèce*, Genève 1828, p. 70.

²⁾ Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, trad. Dochez, III, p. 399. De Priest c. Choiseul, 18 Sept. 1769, *Documente privitoare la istoria Romînilor* I, supl. I. p. 788.

ca acele prin care ei treceau la începutul războiului și care-i împingea a căsăpi în dreapta și în stînga, fără alegere de vizir, dragoman sau domnitor, pentru a da astfel o resuflare neputinciosului lor necaz. Pentru ce au ucis pe vizirul Emin-Pașa? Nici măcar pentru că pierduse o bătălie, ci numai fiind că nu bătuse el pe Ruși! Pentru ce pe Suțu? Pentru că era alătura cu vizirul. Pentru ce pe Callimachi? Fiind că fusese pîrît de vizirul. Pîriși și pîriși fură dați morții, nu pentru că erau vinovați față cu împărăția, ci pentru că iluziile ce-și făceau Turcii asupra neînvînsei lor puteri dedea de greș la fie-ce pas. Ei străpurtau asupra cător-va individualități metehnila ce rodeau inima chiar a putredei lor împărății.

Handwritten text in a cursive script, likely Ottoman Turkish, positioned below the portrait. The text is written in black ink and features elaborate flourishes, including a large, stylized flourish at the end of the line.

CAPITOLUL IV

ALEXANDRU CALLIMACHI

DOMNUL MOLDOVEI

Nu înțelegem pentru ce baronul de Tott pune în sarcina lui Alexandru Callimachi moartea fratelui său Grigore. Emisarul francez spune anume, că la vizita ce o făcu la 1755 familiei lui Ioan Callimachi în Constantinopole, el întâlnește în casa bătrînului dragoman și pe fii săi, din care «cel mai mic, Alexandru, mai mîndru, începuse să deie semne despre spiritul de intrigă și de ambiție care costă viața pe fratele său» ¹⁾.

Și mai tîrziu cînd de Tott vine în Moldova, pe cînd domnea aici Grigore Callimachi și vede pe domnitor în curtea sa din Iași, el spune că : «vechea sa legătură cu principele

¹⁾ Baron de Tott, *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, Paris, 1783, I. p. 58.

conduse pe acesta a-î mărturisi încurcătura poziției sale de față. Pricepui ușor că fanatismul intrigant al fratelui său, o făcea într-adevăr crudă și-l expunea la mari primejdii pentru viitor » ¹⁾. Să să noteze că în îmbele rînduri și mai ales în acest din urmă, trimisul francez nu reproduce ceia ce i s-ar fi spus despre purtarea fratelui lui Grigore, ci el face propriile lui aprețurii. El nu lămurește însă prin nici un fapt, în ce privire putuse deveni Alexandru o primejdie pentru fratele său Grigore.

Atanasie Comnen Ipsilanti, ne spune numai atîta asupra relațiilor dintre cei doi frați: « Cînd sultanul trimise lui Grigore Callimachi patru sute de pungî pentru ca el să adune proviziile trebuitoare, din aceste patru sute de pungî avînd a lua Alexandru Callimachi, fratele domnului, o sută cincî zeci, pentru cheltuiala domniei, le-a luat și a plecat la Constantino-pole. Dar Neculai Suțu, dragomanul, care avea și el de luat bani de la domn și care dorea ca el să păstreze scaunul, sili pe Alexandru Callimachi să să întoarne la Iași la fratele său, zicîndu-î: fiind-că ai bani, mergi de te află la trebuințele domniei. Alexandru însă scria pe furiș împăratului, spunîndu-î cîți bani a luat pînă acum Neculai Suțu de la domnie, preste două sute de pungî, și să ruga să nu fie trimis la Iași, ci să stea acolo, ajutorînd cu prezența sa pe bătrînul său tată. Răspuns n-a eșit și fu silit de vizir, prin Neculai, să plece la Iași » ²⁾. Să poate ca Alexandru Callimachi supărat pentru această trimitere silită la Iași să fi căutat pricină fratelui său,

1) *Ibidem*, p. 172.

2) Ath. Comnen Ipsilanti, l. c. p. 436.

să să fi certat cu el și să nu-i fi dat ajutor la nevoile lui, mai ales că Grigore avea mare trebuință de bani pe care Alexandru îi luase de la el. Dar la atîta pare a să fi mărginit contribuirea acestui din urmă la nenorocirea fratelui său. Intr-adevăr, de ce soiū de intrigă poate fi învinuit Alexandru, cînd vedem că el nu ia locul fratelui său, ci din contra este închis alătura cu dînsul, și dacă-și scapă capul, aceasta să datorește, după cît să vede, la ceia ce-î mai rămăsese din cele o sută cincî-zeci de pungă luate de la fratele său. Credem deci că elasticele cuvinte ale baronului de Tott nu trebuie întinse la înțelesul că Alexandru ar fi fost pricina morței fratelui său. Adevăratele motive ale pierderei lui Grigore Callimachi le-am cunoscut mai sus și am văzut că ele erau prea îndestulătoare spre a-î aduce primejduirea vieței.

Alexandru Callimachi este pomenit pentru prima oară într-o carieră publică între anii 1785 și 1788, cînd ajunge mare dragoman în locul lui Alexandru Mavrocordat Firașul, ce fusese numit domn în Moldova. El cunoștea limbile elină, turcească, arabă, persiană și franceză. Să vede însă că era om blînd și cam moale, de oare-ce Turcii, fără a-l disgrația, la deschiderea războiului cu Nemții și cu Rușii, îl înlocuesc în 1788, prin Constantin Ralet. În 1794 el reia dragomanatul, însă numai pentru-un an, fiind înaintat din el la domnia Moldovei ¹⁾.

Alexandru Callimachi vine la domnia Moldovei tîrziu după moartea fratelui său, anume după 26 ani, în 1795. El era om în vîrstă, cînd era dragoman la 1794, cum spune

1) Stamatiadi, l. c., p. 146, 150.

despre el un raport francez ¹⁾ ceia ce corespunde cu arătarea lui Stamatiadi că era bătrîn cu vrîsta în anul cînd era dragoman. Și într-adevăr dacă luăm în privire că acelaș Stamatiade arată că Alexandru Callimachi moare în 1821 (24 Decemvrie) în vîrstă de 84 de ani, rezultă că în 1795, cînd să urcă în scaunul Moldovei, era de 58 de ani ²⁾. Numirea lui în domnie trebuie pusă între 11 Fevr. 1795 cînd să găsește o scrisoare a lui, adresată încă în însușire de dragoman, ambasadorului francez Descorches, și 6 August acelaș an, cînd ginerile lui, Alexandru Suțu, scrie lui Constantin Stamati despre numirea în domnie a socrului său ca întîmplată «dans le temps.» Cînd este a se socoti acest «dans le temps?» Cel după urmă document ce cunoaștem pînă astăzi din domnia la Moldova a lui Mihail Șuțu, predecesorul lui Alexandru Callimachi, poartă data de 30 Aprilie 1795. In un document din 28 Mai 1795 se face mențiune de o căimăcămie. Data de 1795, luna Mai, rămîne decî fixată pentru avenimentul principelui Alexandru Callimachi la tronul Moldovei ³⁾.

Principatul era mulțumit de rădicarea lui pe tron și îi făcu pentru sosirea lui următorul *χρονόσιχρον* pe care 'l înmînă Andreas Wolf însuși ⁴⁾:

1) Descorches c. Relațiunile externe 26 Aug. 1794; *Documente, I Supl.* I. p. 99: «C'est du reste un homme déjà âgé et éprouvé dans la place de prince de Moldavie (nici o-dată înainte de 1795 Alexandru Callimachi nu fusese domn) et d'interprète qu'il a précédemment ocupées l'une et l'autre avec honneur».

2) Stamatiade, l. c., p. 150. A. Wolf. *Fürstenthum Moldau*: II. Theil, p. 211. «ein 50 jähriger Prinz.»

3) V. A. Urechie. *Istoria Romînilor*, VII, p. 258—260.

4) A. Wolf. *Fürstenthum Moldau*, II Theil p. 212.

VENIT
ALEXANDER CALIMACHUS
PATRIAE NOSTRAE FILIUS
PATER FUTURUS.

În tot timpul domniei lui Alexandru Callimachi revoluția franceză să defășură sîngeroasă și cumplită, aruncînd turburarea în relațiile politice ale întregii Europi. Poarta trebuia curînd să fie pusă în îngrijire prin politica urmată de revoluție și mai ales de tînărul și ambițiosul ei general Bonaparte, îngrijire cu atîta mai îndreptățită cu cît Poarta primise o grea lovitură prin împărțirea desăvîrșită a Poloniei, în urma tractatului din 24 Octomvrie 1795 încheiat între Rusia, Prusia și Austria, și care împărțire sporea puterea monarhiilor vecine și rivale cu Poarta. Curînd după aceasta, generalul Bonaparte pune mina pe Veneția, și prin tratatul de Campo-Formio din 17 Oct. 1797 trece pe foasta republică către Austria, care nouă sporire de teritoriū aduse dușmaneî Porței o turbură și îngrijește nu puțin. Nu era destul această lovitură adusă de Bonaparte intereselor turcești, cînd el întreprinde expediția în Egipt. Cu toate silințele ce-și dă generalul francez de a arăta acest atac ca îndreptat nu contra Turciei, ci contra Angliei; de a-l colora chiar ca făcut în interesul Porței, spre a scoate Egiptul din stăpînirea Mamelucilor, Turcia nu să lasă a fi înșelată, și văzîndu-să lovită fără nici un cuvînt de vechea ei prietenă, Franța, primește propunerea de alianță pe care Rusia — interesată ca Egiptul și poate chiar Turcia să nu încapă sub puternica stăpînire franceză — o face lîncezîndului imperiū al lui Mohamet. Politica absolut perso-

nală a lui Napoleon avuse de efect a împăca apa și cu focul, a apropia pe dușmanii cei mai înverșunați într-o alianță, care deși trecătoare, să rezolvi pentru Rusia în trainice foloase. Alianța între Rusia și Turcia să face în 23 Decembrie 1798 și cătră ia să alipește în curînd și Anglia.

În tot timpul cît Alexandru Callimachi mai domni în Moldova, pînă cătră sfîrșitul lui Martie 1799 ¹⁾ starea de încordare între Turcia și Franța, aduse prin expediție egipteanu, ținu într-una.

Să vedem ce rol avu Alexandru Callimachi în acest conflict de interese ale marilor puteri europene ?

Cînd Turcii auziră de noul tractat de împărțire a Poloniei, ei nu putură împiedica o mișcare de indignare ce-și făcu drum prin toate straturile poporului lor. Ambasadorul Prusiei, de Knobelsdorf, convinge însă în curînd pe Poartă că ia trebuie să primească faptul îndeplinit. Poarta văzînd că zădarnicele ei protestări nu ar putea avea alt rezultat de cît a o îndușmăni și mai rău cu niște puteri, care nici așa nu-i erau prea prietene, să hotăraște a părăsi Polonia în voia întîmplărilor și poruncește, între altele, lui Alexandru Callimachi ca să alunge din spre Bucovina pe refugiații poloni. Ba ia caută pe cît să poate a-i aduce la Constantinopole, de unde, pe corăbiu, îi îndepărtează cu totul din a ei împărăție ²⁾

Alexandru Callimachi era însă devotat Franței. Așa, un memoriu din Noembrie 1796 al trimisului republicii franceze

1) C. Stamati c. Relațiunile externe, 19 Aprilie 1799, *Documente*, I, *supl.* II, p. 203: «Le prince de Moldavie, Callimaki, a été destitué».

2) Knobelsdorf c. rege 10 Iulie, 10 Aug. și 3 Sept. 1797, in Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, VII, p. 9

la Poartă, Verninac, spune, că « ar fi bine ca Franța să aibă emisari, pe lângă pașii provinciilor limitrofe cu Rusia și cu Austria, rapoartele acestor guvernori avînd o mare influență asupra deliberărei divanului. Dacă ei ar sprijini interesele noastre, ei ar putea prin relațiile lor favoriza mult sistemul războiului. Cîte-va prezenturi făcute saū lor înși-le saū secretarilor lor. ne-ar asigura această izbîndă. Cît despre principele Moldovei, nu trebuie să ne îngrijim ; el ne este plecat cu desăvîrșire » ¹⁾.

Această părere a lui Verninac asupra înclinărei lui Callimachi cătră Franța era întemeiată pe o convorbire avută cu el, probabil înainte de plecarea lui la Iași. Intr-un raport al său din Octomvrie 1796, Verninac spune ministrului de externe al Franței că : « aū văzut mai deunăzi pe noul principe al Moldovei și că într-o foarte lungă convorbire, în care el să revarsase cu multă francheță, i-a mărturisit toată iubirea lui pentru republică și dorința în care era de a merita protecția ei printr-o credință statornică cătră principiile politice ce ia își propune a face să predominescă²⁾ ». Cînd vice-consulul Parrant vine în Iași, Callimachi îi face o primire strălucită.

Cu toate că Poarta nu dăduse lui Parrant un berat, văzînd dispozițiile favorabile pe care principele i le-aū arătat chiar înaintea obținerii ordinului împărațesc de

1) Memoriul lui Verninac în *Documente I, supl.*, II, p. 135.

2) Verninac c. Relațiunile externe, Oct 1796, *Documente I, supl.* II. p. 161. Ceia ce este cam greu de înțeles este rostirea ambasadorului: « j'ai vu dernièrement le nouveau prince de Moldavie. » Este cunoscut că Alexandru Callimachi părăsise Constantinopole mai mult decît *un an* înainte; el ar fi trebuit să plece din Moldova pentru a să reîntoarce în Constantinopole, atunci cînd Verninac spune că l-a văzut *dernièrement*.

exequatur și graba ce a pus-o îndată ce a primit acest ordin de a îndeplini mai mult decît condițiile cerute față cu vice-consulul «nu să poate închipui ca gospodarul să fi făcut mai mult pentru cetățanul Parrant dacă chiar ar fi posedat un berat»¹⁾).

Aceasta să întîmplă însă înainte de 10 April 1798, data raportului ce amintește aceste împrejurări. După declararea războiului din partea Turciei contra Franței pentru expediția egipteană a lui Napoleon (2 Sept. 1798), care expediție provoacă cea mai mare indignare și o mișcare periculoasă pentru Franceji în Constantinopole, precum și arestarea ambasadorului lor, o astfel de purtare a lui Callimachi, cu toate simpatiile lui franceze, ar fi fost cu neputință. Indată ce Napoleon calcă pe teritoriul Egiptului, agenții franceji din toate părțile împărăției Otomane și împreună cu ei și Parrant de la Iași sînt puși sub pază, ceia ce Franceji de-ocamdată cred că să face pentru a-i apăra de atacurile mulțimei²⁾). In curînd însă ei putură să să convingă că paza lor avusă alt înțeles, deoarece consulii franceji din București și din Iași sînt duși la Constantinopole și închiși în cele șapte Turnuri³⁾; iar Calli-

1) Carra de St. Cyr. c. Talleyrand, 10 April 1798, *Documente, I, supl. II*, p. 176.

2) Ministerul de externe c. Fleury, agent la București, 27 Sept. 1798. *Ibid.* pag. 152: «Le citoyen Parrant m'écrit qu'il est à Iassy soumis à la même mesure.»

3) Gio Fergsich c. afacerile externe, 10 Oct. 1798, *Ibid.*, p. 146: «Li due consoli di Moldavia, di Valachia sono stati qui trasportati a parte alle sette Torre cogl'altri prigionieri.»

machi ia măsura de a secuestra toate lucrurile lui Parrant¹⁾. Să vede deci în ce să schimbasese aprinsele simpatii ale domnului către Franța de îndată ce intervenise un ordin al Porței. Alexandru Callimachi, om cinstit și sever își îndeplini datoriile cu rigoarea unui Spartiat. De aceea nu trebuie să ne mirăm de modul cu care să purtă față cu Parrant, de și în fundul inimei lui iubea Franța²⁾. Din închisoarea constantinopolitană Parrant fu transportat la Amasia, unde și muri.³⁾

Callimachi este destituit înainte de 10 April 1799, pe cînd lupta Francejilor cu Egiptul era încă în toată puterea ei. Pe atunci Bonaparte atacase Siria, în April 1799, și repurtase după aceasta, victoria de la Abukir în 25 Iulie 1799 (altă bătălie decît aceea în care Nelson îi destrusese flota). Prin urmare este absolut neexact de a susține, cum o face d-l V. A. Ureche, că «avenirea la tronul Moldav (sic) a lui Alexandru Callimachi nu fusese bine văzută de Franța. Era un eșec al politicei Republicei la Poarta Otomană. In ziua în care Franța recîștigă din terenul perdut la Poartă, fu imediat vorba de mazilirea lui Alexandru Callimachi»⁴⁾. Cîte cuvinte atîtea neexactități. Mai întîi am văzut că ambasadorul francez era foarte

1) Parrant c. Talleyrand, 23 Oct. 1788. *Ibid.*, p. 215. Vezi protestarea lui Parrant contra secuestrului hîrtilor sale și a ordinului de a retrage insigniile Republicei în: Stanislas Bellanger, *Le Kéroutza, voyage en Moldo-Valachie*, p. 94 și urm.

2) Bellanger, *Le Kéroutza*, p. 104.

3) Lista Francejilor transportați prin castele Mării Negre. *Documente*, I, *supl.* II, p. 148.

4) V. A. Urechiă, *Istoria Romînilor*, VII, p. 278.

mulțumit de suirea lui Callimachi pe tronul Moldovei. Prin urmare cum să poate susține că suirea lui să fi fost un *eșec* al politicii franceze? Apoi Callimachi este destituit înainte de April 1799, pe cînd dușmănia Turciei cu Franța din cauza Egiptului era în toată furia ei, și împăcarea foștilor prieteni începe a să îndruma numai după 28 Ianuarie 1800, în urma convenției încheiate între Kléber și Marele vizir. Cum să poate deci pretinde că Franța să fi pricinuit destituirea lui Callimachi, de îndată ce ia începuse să recîștige tărîmul pierdut la Poarta Otomană? Lucrurile stau cu totul altfelîu de cum le expune d-l Ureche. Mazilirea lui Alexandru Callimachi avu ca totdeauna de primă cauză intrigile din Constantinopole și dorința de îmbogățire a Turcilor. Aceștia vroiau apoi să facă pe placul Austriei care tocmai pe atunci, 12 Martie 1799, rupînd tratatul de la Campo-Formio, de abia încheiat, și declarînd războiul Franței, dușmana Turciei, căpătâ de la acesta din urmă favoarea de a înlocui pe Alexandru Callimachi, cel îndestul de cunoscut pentru simpatiile lui franceze, cu Constantin Ipsilante, omul Nemților. Lucrul și este arătat ca petrecîndu-să astfelîu de cătră raportul mai sus citat din 19 April 1799 care mai spune că: «principele Moldovei, Callimachi, a fost destituit și înlocuit cu Constantin Ipsilante, fost dragoman al Porței. Favoarea încuviințată acestuia a fost efectul protecțiunei împăratului, căruia Ipsilanții sînt devotați»¹⁾.

Să venim acum la domnia internă a lui Alexandru Calli-

1) C. Stamatî c. Relațiunile externe, 19 Aprilie 1799, *Documente I, supl. II*, p. 203.

machi. Manolachi Drăghici caracterizază astfel domnia lui: «Callimachi s-a arătat cu mare blîndeță și înțelepciune la toate apucăturile lui în treabă, chibzuind starea fiește-căreia clasă de locuitori, cum s-o înlesnească mai bine și să facă pe oameni fericiți. Plugăria sporea și produsele aū început a lua zborul prin locuri mai depărtate decît în Ardeal, precum să obișnuia din vechime, saū la chelerul turcesc din Țarigrad. De aceia s-aū suit prețurile îndată, atît a pînei cît și a celorlalte obiecte de lucru, adică pieile de vită, lînă și altele, ce să trăgeaū în toată Germania de cătră înadînși comisioneri însărcinați de casele cele mari ale neguțitorilor din Europa, fiindcă capitaliștii însuși nu să purtaū prin Moldova, pentru frica Turcilor care încă făceaū multe daune în țară. Osebit de aceste să scotea și un număr însemnat de cai pentru romînda (remonta) prusiană și nemțască, că Austria nu-și făcuse hergheliî împărătești pe la comanzi precum are astăzi, și Moldova număra sute de cîrduri pe suhaturile ei» ¹⁾. De aceia domnia lui Callimachi a fost veselă și îmbelșugată pînă la epidemia cea cumplită a ciumei de la Cumbate «care aū secerat mult norod în zilele stăpînirii sale» ²⁾.

Cînd să sui Alexandru Callimachi pe tronul Moldovei în 1795, curtea domnească din Iași să afla arsă și în ruine, încă de la focul din 1783. Țara neavînd mijloace ca s-o reîntocmească, Alexandru Callimachi cumpără de la hat-

1) Manolache Drăghici, *Istoriă Moldovei pe 500 de ani*. Iași 1857, II p. 60—61.

2) *Idem*, p. 61.

manul Costache Ghica casele sale cu locul lor de lângă S-tul Spiridon împreună cu cele de-alătura ale spătarului Lupu Balș și hotărește ca aceste case să slujească de curți domnești. Ele sînt încunjurate cu zid și să pune pe frontispiciul porții o inscripție grecească care există și azi. Aceste case aũ ajuns mai tîrziu proprietatea hatmanului Alexandru Roset Roznovanul, iar la 1860 cumpărate fiind de Stat de la Doamna Ruxandra Roznovanu, născută Callimachi, Alexandru Ioan I deschise în ele Universitatea de Iași ¹⁾.

Documentele ce ne-aũ rămas de la Alexandru Callimachi și din care acele reaflete aũ fost reproduse integral de d-l V. A. Urechiă ²⁾, conțin prea puțin material istoric. Din ele să poate vedea însă, cu probabilitate, că Alexandru Callimachi n-a adaos birurile țării; căci orînduirea de plată de patru parale la leu de la peștele proaspăt sau sãrat ce să va vinde în țarã, nu era o dare nouã. Singura adãugire la dãrile existente constatã ca fãcutã de Alexandru Callimachi este o para (doi bani) la cele opt ce să luaũ la vadrã de vin. El cautã să justifice acest adaos, spunînd cã : «acești doi bani la vadrã să să eie numai acum într-acest an, pentru cã trebuința aũ silit a să lua, negãsindu-sã alt chip mai lesnitor, iar de-acum înainte nici în vremea domniei noastre nici în urma noastră să nu să mai eie, ca un

1) Hrisovul din 1795 în Th. Codrescu, *Uricarul I* pag. 171—174. Postelnicul Manolachi Drãghici, *Istoria Moldovei* II p. 65. *Ateneul Român* din 4 Noemvre 1860 No. 6 p. 57—64; comparã A. Papadopol-Calimah *Amintiri despre curtea domneascã din Iași* în *Convorbiri Literare* XVIII, 1884—85 p. 398.

2) V. A. Urechiã în volumul VII al *Istoriei Romînilor*, p. 257 și urm.

lucru ce este peste vechiul obicei și vederat poate să aducă în păgubire vistieria, căci adăugându-să plată vădrăritului, apoi cei cu viile necunoscînd folos, trebuia să le lase nelucrate» ¹⁾.

Alexandru Callimachi sprijină mișcarea de regenerare a Grecilor, începută tocmai pe timpul lui de alt Român din Macedonia, Constantin Rigas Veleștinul sau Fereos, ce ca creștin să credea și el dator a să jertfi pe altarul religiei. El dă ajutor lui Rigas pentru a tipări harta Moldovei, lucrată de acest din urmă pentru Greci și prietenii Grecilor. Ea este dedicată lui Alexandru Callimachi, al cărui portret este reprodus într-un colț al ei ²⁾. Rigas tipări această hartă la Viena la 1797, sub titlu grecesc: «Harta generală a Moldovei și a părții provinciilor megieșite cu ea, lucrată de Rigas Velestinul Thesalotul. Tipărită în atelierul litografic al lui Franz Muller, Viena 1797». Deasupra hărții, în dreapta, este portretul domnitorului Moldovei, Alexandru Callimachi, în medalion, și împrejur un exametru, compus de Rigas în lauda lui Alexandru Callimachi. Deasupra medalionului, zeița Fama (Vestea); sub el o carte deschisă cu cuvintele din Pliniu libr. IV: «Spre fluviul Tyras (Nistru) unde se află orașul Ofiusa.....» jos un scut cu armele Moldovei și zeița Istoriei scriind pe o carte deschisă ³⁾. Alexandru Callimachi mazilit, cum am văzut din cauza

1) Hrisov din 27 Iulie 1795, Urechiă, *Ibid.*, VII, p. 272.

2) Vezi Engel., *Geschichte der Moldau* I, p. 69.

3) A. Papadopol-Calimah. *Harta Moldovei, lucrată de Rigas la 1797. Convorbiri literare*, anul XVII, p. 328.

Austriei în 1799, pe la sfârșitul lui Martie, măi trăește în Constantinopole încă 22 de ani și moare în 24 Decemvrie 1821, în vîrstă de 84 de ani¹⁾ exilat la Claudiopolis din Paphlagonia, unde fu decapitat saū spînzurat²⁾.

1) Stamatiadi, *l. c.* p. 150: asupra datei.

2) T. Blancard, *Les Mavrojeni*. Asupra datei morței și vîrstei este concordantă cu Stamatiadi.

Иванъ Павловичъ
1813

CAPITOLUL V

SCARLAT CALLIMACHI

DOMNUL MOLDOVEI

Scarlat Callimachi, ultimul domn din această casă care ocupă tronul Moldovei, este după bunul său, Ioan. Teodor Callimachi, cea mai strălucită a ei odraslă. Domnia lui, a doua, (1812—1819) are însemnătate întâiu, fiind că este luată în cele mai grele împrejurări, când Moldova să simțise atât de adânc lovită prin rășluirea a jumătate din trupul ei, întreaga Basarabie; apoi că a dat prilej introducerei unei legislații înțelepte și bine chibzuite, sub care Moldova a trăit mult timp (1817—1865) și care chiar astăzi încă regulează unele daraveri: condica civilă a lui Scarlat Callimachi.

Scarlat Callimachi este fiul lui Alexandru Callimachi. Cu toate că toți Callimachii au fost oameni învățați și iubitori de lumină, Scarlat să bucură de o educație deosebită, începută în casa tatălui său prin învățători franceji.

Din aceștia știm că unul, Martinot, fusese chemat ca profesor de matematici¹⁾; dar după ce așteptase două luni în Constantinopole, în 1798, spre a fi luat în Moldova, devenise secretarul dragomanului Ipsilanti. Altul însă, unul din cei doi frați Trécourt, este timp de patru ani învățătorul copiilor lui Alexandru Callimachi, deci și al lui Scarlat Callimachi. Mai târziu în 1804 găsim pe Scarlat Callimachi ce era pe atunci dragoman, sprijinind cu mare căldură o cerere a lui Trécourt către delegatul Republicei franceze spre a-i înlesni mijloacele de a să întoarcă în patria lui, spunînd în scrisoarea ce i-o trimite, că în timpul de patru ani cît Trécourt a fost în casa părintelui său, n-a avut decît a să lauda cu bunul său caracter, cu moravurile și talentele sale. Acest Trécourt fusese institutorul copiilor lui Alexandru Callimachi pe cînd era domn în Moldova, 1795—1799²⁾. Totuși să vede că Scarlat Callimachi nu prea era tare în limba franceză, cînd intră tînăr în drăgomănie, deoarece de Knobelsdorf, ambasadorul prusian lîngă Poartă, spune despre el, cînd era dragoman, că nu ar prea poseda bine această limbă. Să vede însă că el și-o însuși tot mai deplin prin practicarea ei, întru cît un raport al urmașului lui Knobelsdorf, von Schladen, din 18 Iunie 1820, spune că numirea principelui Callimachi, ca delegat la tratările cu ambasadorul rusesc, înfătoșază un mare folos acestui din urmă, care va putea dezbate cu acest principe, fără mij-

1) Scrisoare din 1798, *Documente privitoare la Istoria Rom.*, I, *supl.* II, p. 177.

2) Două rapoarte franceze unul din 20 Aprilie, celălalt din 25 Aprilie 1802. *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, I *supl.*, II p. 218—219.

locitor, deoarece vorbește de minune limba franceză¹⁾. Scarlat Callimachi mulțamește deci nu fără cuvînt tatălui său, în închinarea ce i-o face a condiceii sale de legi pentru « creșterea și învățătura ce ia dat »²⁾. Manolache Drăghici, contemporan lui Callimachi, spune despre el că « a fost un om învățat, blind și cu minte, ce să ocupa mult cu scrișul, din care cauză el venise la o monotonie trîndavă »³⁾ după cum crede Drăghici. Călătorul englez, Mac-Mihael, care a trecut prin Moldova în anul 1817 și a cunoscut deci personal pe Scarlat Callimachi, spune despre el că « ar vorbi afară de limba sa natală (Englezul înțelege cea grecească, deoarece Scarlat Callimachi era considerat drept Grec), limbile turcească, franceză și italiană ; că s-ar spune despre el că e foarte muncitor în împlinirea datoriilor sale publice și că scrie cu propria sa mîna depeșile către marele vizir din Constantinopole »⁴⁾.

Scarlat Callimachi era însă totodată și odrasla cea mai grecizată a familiei Callimachilor. Am văzut mai sus că

1) Depeșă din 16 Mai 1802, în N. Iorga. *Acte și fragmente cu privire la Istoria Romînilor*, II, București 1896, p. 365. Cf. însărcinatul Republicii către Talleyrand, 25 Martie 1802, *Documente*, I, *supl.* II, pag. 218.— Von Schladen către rege, 18 Mai, 1820, Iorga., *l. c.*, p. 560.

2) Cartea de închinăciune pusă în fruntea ediției grecești a codului Callimachi, din 1816, tradusă de A. Papadopol în articolul său, *Istoria legislațiunei Moldovei în Arhivă VII*, 1896, p. 155.

3) *Istoria Moldovei*, II, p. 109.

4) *Journey from Moscow to Constantinople in the years 1817—1818 by William Mac-Michael M. D. F. R. S. one of Dr. Radcliffe's travelling fellows from the university of Oxford*, London, Iohn Murray, 1819, rezumat de N. Iorga în articolul său *Un călător englez în țările romîne înainte de 1818* în *Archiva VII*, 1896, p. 23—24.

Ioan Callimachi, înălțătorul acestui neam, de și petrecuse aproape patru zeci de ani în Constantinople, nu perduse de loc firea lui românească, care reiese încă verde și puternică din scrisorile lui. Mai grecizat va fi fost fiul său Grigore și mai mult încă Alexandru ; iar Scarlat deși își aduce aminte cu mândrie de obârșia sa română, vorbea mai ales limba grecească. Așa Mac-Mihael ne spune că la ceremonia împărțirii dregătoriilor, domnitorul Scarlat Callimachi rosti cuvântarea în grecește, și că tot în această limbă îi răspunseră și boerii cei dăruiți cu funcții nou¹⁾. Apoi Callimachi editează legea lui—despre care ne vom ocupa pe larg mai la vale—tot în limba grecească, deși el luase măsură spre a fi tradusă și în românește. Este însă însemnat ca simptom de grecizare atât a domnului cât și a societății moldovene de la începutul viacului, că el publică originalul acestei legiuri în limba grecească modernă, și că spune în hrisovul de promulgare că «acest cod politicesc s-a alcătuit mai întâi în obicinuita aici în țară limba neo-elinească și apoi s-a tradus în acea românească » ²⁾. Și domnul spune adevărul: limba grecească ajunsese limba societății culte în țările Române. Mai toți boerii o vorbiau și rari erau excepțiile de la această regulă. Trebuie deci răstrînse cuvintele lui Drăghici care spune că: «nu să întrebuița la pricini condica lui Callimachi căci nu o înțelegea mai nici unul din judecătorii cei vechi » ³⁾. Nu credem că majoritatea judecătorilor, care erau boeri, să nu fi știut grecește. Clasa

1) N. Iorga, *Ibid.*, pag. 22.

2) *Uricarul*, IV, p. 308.

3) *Istoria Moldovei*, II p. 106.

mai înaltă a societății moldovene, din care tocmai să recrutați judecătorii, era grecizată și de aceia și Callimachi putea spune în hrisovul său că limba neo-elinească era obicinuită în țara Moldovei. Pe la 1833, când grecismul dăduse mult îndărăt, să putea susține cum o face logofătul Constantin Sturza, în prefață la ediția românească a codului Callimachi, publicată prin îngrijirea lui Kisseleff că «ne fiind condica lui Callimachi publicată în limba națională, precum să cuvine unei legiuri, nu era în deobște cunoscută și înțeleasă» ¹⁾.

Scarlat Callimachi a trecut și el, ca mai toți principii din epoca Fanarioților, pe scaunul Moldovei, din dragomanatul Porței Otomane. El fusese numit în această dragătorie la 1801, când înlocuește pe Mihail Suțu în dragomanat; acesta fiind rînduit domn în Muntenia în locul destituitului Alexandru Moruzi ²⁾. În 1802 mai multe rapoarte îl arată ca dragoman al Porței ³⁾. În această însușire el sprijină mult interesele Franței în Constantinopole și dă cel mai puternic concurs mareșalului Brune, când fu vorba ca Poarta să recunoască lui Napoleon titlul de împărat. În 1805 Ruffin scrie lui Talleyrand că «Scarlat Callimachi, dragomanul Porței, este însuflețit de un spirit de dreptate și de moderație exemplară, și orî cît ar fi de indignat de tot ce s-a petrecut cu privire la noi, cu toate

1) Prefața la *Codul Callimachi*, ediția din 1862, p. VI.

2) A. D. Xenopol *Ist. Rom.* V, p. 326—329.

3) Raport din 25 Martie 1802, *Documente, I supl.*, II, p. 218. Scrisoarea lui Scarlat Callimachi din 25 April 1802, *ibidem* p. 219, subsemnată: «Charles Callimachi, dragoman de la Porte».

silințele sale de a ne susține interesele, el nu vrea să fie decît sprijinitorul cauzei celei drepte și nu capul unei intrigî oarecare» ¹⁾. Instrucțiunile generalului Sebastiani, cînd pleacă ca ambasador la Constantinopole, enumără pe Scarlat Callimachi între credincioșii împărăției otomane ²⁾. Callimachi contribui nu puțin la schimbarea politiceî din 1806, din filo-rusă și engleză, în favorabilă Franței, și la destituirea lui Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti; locul celui dintăi este dat tocmai lui Callimachi ³⁾ «La 6 August 1806, ziua marți, a fost îmbrăcat cu caftan în Constantinopole, Alexandru Voevod Suțu ca domnitor în Valahia, de asemenea și Scarlat Vodă Callimachi ca domnitor în Moldova. Mare dragoman la Poartă s-a făcut banul Alecu Hangerli» ⁴⁾. În acest an însă Callimachi nu ajunge a intra în țara în care fusese rînduit domn, deoarece Turcii călcînd prin destituirea lui Moruzi și Ipsilanti făgăduința dată de ei înscris Rușilor, că nu vor mai schimba principii decît la șapte ani, saŭ cu consimțimîntul Rusiei, Rușii le declarase războiŭ și ocupase Moldova, în cît domnul rînduit de Turci nu putuse lua ocîrmuirea. Mai mult încă, Turcii spăimîntați de pasul Rușilor restitue

1) Ruffin cătră Talleyrand, 21 Iunie 1805, *Ibidem*, II, p. 310.

2) Din Mai 1806, *Ibidem*, p. 341.

3) *Histoire moderne de la Grèce* par Iacovachi Rizou Néroulos, Genève, 1828 p. 181 et suiv.; von Bielfeld c. rege, 9 Septemvrie 1806. N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 609.

4) *Cronicul* protosinghelului Naum Rîmniceanu de la 1768—1810 în *Cronicarii greci cariî aŭ scris despre Romîni în Epoca Fanarioșilor*, textul grecesc și traducerea romînească de C. Erbiceanu, București, 1889, p. 267.

în domnie pe principii depuși. De aceia și domnia lui Callimachi în Moldova din anul 1806 poartă numele de «domnia de trei zile a lui Callimachi» ¹⁾. În 1807, când Rușii să aflați gata de a încheia pacea, — armistițiu de la Slobozia — Callimachi este din nou desemnat ca domn al Moldovei; dar stricându-să tratările de pace, el ocupă tronul și acum tot atât de puțin ca și la prima lui numire ²⁾. Scarlat Callimachi neputându-și ajunge ținta, porocit de sultan, urmează armata vizirului și intră în cetatea Razgrad. Cetatea fiind luată de Ruși cu asalt, el este prins în ziua de 3 Iunie 1810 împreună cu pașa ce o comanda. Pe pașa l-au trimis Rușii în Bucuresci cu toată suita lui, iar pe domnitorul Scarlat l-a ținut contele Camenschi lângă el și pe urmă l-a trimis la Karchow ³⁾, unde stătu pînă la încheierea păcii din 1812, care-l aduse pe tronul Moldovei ⁴⁾.

Scarlat Callimachi să urcă în scaunul Moldovei prin postul Crăciunului 1812, deși fusese numit încă din 8

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 70. Sultanul către Napoleon, 18 Oct. 1806, *Documente I, supl.*, II, p. 354. *Cronicul protosinghelului Naum Rimniceanu de la 1768—1810 în Croniciarii greci* p. 268.

2) Von Bielfeld c. rege, 9 Aug. 1807. N. Iorga, *Acte și Fragmente* II, p. 423. Scrisoarea lui Scarlat Callimachi prin care mulțumește lui Talleyrand pentru reintegrarea lui, din 24 Aug. 1807, *Documente I, supl.*, II, p. 450.

3) Von Schladen c. rege, 29 Iunie 1810; von Werther c. rege, 3 Iulie 1810, N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 449 și 450; Manolache Draghici, *Ist. Moldovei*, II, p. 77; *Cronicul protosinghelului Naum Rimniceanu de la 1768—1810 în C. Erbiceanu, Croniciarii greci*, p. 293.

4) Generalul Valentin, *Précis des dernières guerres des Russes contre les Turcs*, Paris 1825, p. 83.

Septemvrie acelaș an ¹⁾. El venise domn îndată după războiul cu Rușii, la desartarea Moldovei de trupele acestora și trebuia, cum am spus-o, să înceapă domnia în foarte grele condiții, pe o țară înjumătățită prin rășluirea Basarabiei și asupra unui popor greu atins prin această rășluire.

Poarta ceruse de la Callimachi ca să aibă o purtare cu deosebire blîndă față cu toți locuitorii țării și mai ales cu boerii, spre a-i împăca cu cedarea Basarabiei către Ruși și a-i împedeca de a să haini la dînșii ²⁾. Rusia apoi în timpul ocupației principatelor, făcuse pe un număr însemnat de locuitori, cu deosebire din Moldova, să să pună sub protecția rusască, și consulii rusești să folosise de împrejurare spre a face averi însemnate din negușitoria acestei protecții. Consulul din București, adunase vre-o trei sute de mii de lei din astfeliu de daraveri.

De îndată ce Țările Romîne reintrară sub oblăduirea turcească, Poarta luă măsuri energice pentru a desființa această încălcare a rivalei sale, ordonînd sequestrul asupra averii tuturor supușilor săi care adoptase protecția rusască, măsură ce readuse o sumă de oameni la prima lor stare, de raele otomane ³⁾.

1) Draghici, *Ist. Moldovei*, II, p. 52. Andréossy c. ducele de Bassano, 9 Sept. 1812, *Documente I, supl.*, II p. 731; von Werther c. rege, 10 Sept. 1812. N. Iorga, *Acte și Fragmente* II, p. 487: «Le grand seigneur a nommé *avant-hier* le sieur Ianco Caragea prince de Valachie et le prince Callimachi, le même qui avait été fait prisonnier par les troupes russes à Rasgrad, prince de Moldavie».

2) Draghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 52.

3) Fornetty c. Otto 1812 și Andréossy c. ducele de Bassano, Ianuarie 1813; Andréossy c. aff. străine, 27 Februarie 1813. *Documente, I, supl.* II, p. 701, 733, 743.

Să răspîndise vestea între boerii acei ce trecuse pe timpul Rușilor în partea lor, că i-ar aștepta soarta ambasadorilor turcești tăeți după pacea de la București și că domnul Callimachi aducea cu el firmanul pentru a lor peire. Cei mai mulți din ei să destărară, parte prefăcîndu-să a călători prin Europa apusană, parte căutînd pe față o scăpare în Rusia.

Callimachi trebui să-și deie mari silinți spre a împiedica sporirea emigrării și numai prin o purtare foarte blindă izbuti a mai liniști spăimîntarea spiritelor ¹⁾).

Callimachi mai avea apoi de luptat cu greutățile ivite din executarea tratatului de București. Acest act prevedea ca locuitorii părților cedate să aibă voie a să retrage în Turcia pînă în termen de opt spre zece luni, desfăcîndu-să însă de proprietățile lor din pămîntul cedat Rusiei. Boerii care nu puteau să-și înstreineze moșiile în pagubă, preferară să să despartă, fii de părinți, frați de surori, rudeni între ele, trecînd unii la moșiile de peste Prut, iar alții rămî-nînd dincoace ²⁾).

Țăranii din potrivă care nu aveaū nimic de pierdut, temîndu-să de ocîrmuirea ruscă, după cele ce pățise în timpul ocupației din 1806—1812, vroiau să să strămute în partea rămasă sub Turci. Rușii, pentru a împiedica atare emigrare, închid granița Prutului sub pretext de ciumă,

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 93.

2) Anaforaua asupra poruncii pentru moșiile de peste Prut ca să să desfacă, 1815 Noemvrie 5, *Uricarul* IV. p. 192. Andreossy către ducele de Bassano, 23 Iulie 1813, *Documente I, supl.*, II, p. 749: «il est à présumer que les boyards seront prêts à passer de l'autre côté, pour prévenir leur ruine».

dărămînd și podurile de peste riîu și lăsînd hotarul închis chiar și după încetarea molimei. Mai multe părți din Moldova și cu deosebire Iașii, care-și trăgeau mijloacele de existență din partea cedată erau să fie expuse aproape foametei prin închiderea comunicației, și numai energica stăruință a domnitorului Scarlat Callimachi izbutește a dobîndi învoirea introducerii proviziilor ¹⁾).

Mijlocul întrebuițat pentru a îndupleca pe Ruși fu răua tratare a Francejilor, dușmanilor lor ²⁾).

«In acea vreme,» ne spune Drăghici, «s-a dat mai multe jalbe Porței din partea boerilor, tînguindu-să de luarea Basarabiei de cătră Ruși, dar nu s-a putut isprăvi nimic. Cu toate acestea locuitorii Moldovei multă vreme a ținut pacea încheiată la București ca nestatornică, așteptînd dintr-o zi pînă în alta înapoierea pămîntului luat de cătră Ruși și întregirea hotarului țării lor, precum a fost mai dinainte; dar s-a amăgit în ideile ce le hrăneau, fiindu-le încă și de-o mare sminteală în interesele particulare a lor socotîntă, pentru că nu s-a grăbit a lua măsuri energice la desfacerea averei nemișcătoare ce stăpîneau de-a stînga Prutului, pînă s-a apropiat vremea protezmiei, cînd umblau buimaci de nu știaū ce să mai facă, unii adecă care luase protecția

1) Fornetti c. Otto, 3 Ian. și 22 Feb. 1812 și 9 Apr. 1813. *Ibidem*. II. p. 701, 706 și 708: «La communication du Pruth a entièrement cessé, pour empêcher l'émigration des paysans qui ne veulent point rester sous la domination de la Russie. Déjà quelques familles avaient réussi à passer de ce côté. En conséquence tous les ponts sur le Pruth ont été levés.»

2) Fornetti c. Otto, 23 Apr. 1813; Ledoulx c. principele de Bassano, 28 Iunie 1814, *Ibidem* II. p. 708 și 751.

rusască, o lepădau, alții, din acei hotărâți să rămână în Moldova să făceau sudiți și tot în taină lucrîndu-să aceste operații, spre a nu să declara pînă în ceasul închiderei Prutului sub ce bandieră rămîn, ca să nu greșască. Sosind însă ziua fatală a expirării convenției, după tratat, ce trebuia fiește-care să trăiască unde era să rămînă definitiv, ceasurile acelea au fost de plîngerî un timp de neuitat, pentru-că poporul cu cîrdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului de la un capăt la altul, mergînd și venind de prin sate și de prin tîrguri săptămîni încheiate cu luarea de ziua bună de la părinți, de la frați și de la rudeni, cu care crescuse și viețuise dimpreună pînă în vremea aceia cînd să despărțiau unii de alții pentru totdeauna» ¹⁾.

Și într-adevăr că Basarabia era perdută, poate pentru totdeauna, din momentul ce vulturul Uralului înfipse în ia ghiarele sale, și rămasul bun al locuitorilor era simbolul aceluia pe care țara o făcea jumătății sale însăși. De atunci Prutul deveni «riul blestemat» ale cărui valuri vor însemna despărțirea unui neam ²⁾!

Dar să ne întoarcem la Callimachi. Domnul să sili mult ca a lui ocîrmuire să nu mai adaogă încă suferințele locuitorilor știrbitei Moldove. Domnia lui să deosebește prin o dulceață și o blindeță care nu să poate asemăna în epoca Fanarioților decît doar cu acea a lui Neculai Mavrocordat. Ia să deosebește mult în această privire de regimul jacăș și păgubitor introdus de Caragea în Mun-

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 93.

2) Xenopol, *Istoria Romînilor*, V, p. 408.

tenia. Aşa pe cînd Caragea încasază banii tributului, deşi acesta fusese ertat pe doi ani prin tratatul din 1812, Calimachi respectă această favoare încuviinţată Moldovei şi «iartă locuitorilor birul haraciului cît timp ţinu asidosia»; numai pentru întîmpinarea plăţii lefilor dregătorilor să cere cîte 15 parale la leu în folosul casei *răsurilor* după analogia birului plătit mai înainte. Cu acest prilej să arată şi în Moldova tendinţa de a scuti tot mai mult de dări clasa boerească.

Făcîndu-să socoteala veniturilor casei răsurilor, să vede că era de 531,537 de lei, iar cheltuele de întîmpinat de 810,000 de lei. Golul de umplut în sumă de 278,463 de lei să hotăraşte a să rîdica sub numele de *lipsa casei răsurilor* de la toată ţara, ca una ce era datoare a plăti lefile slujbaşilor ce să osteneau în interesul tuturor. Cînd să făcu însă de către divan, împreună cu domnul, enumerarea stărilor ţarei care trebuia să contribuie la umplerea aceluşi gol, să înşirară : mazili, ruptaşi şi ruptele vistieriei, jidovii, hrisovoliţii şi neguţătorii, iar *boierii nu*, care cu toate acestea dispuneau ei pe socoteala altora asemenea orînduirii¹⁾. Numai la atîta să învoesc boerii, a contribui cu 10,000 de lei pentru cheltuiala lazareturilor spre apărarea de ciună din 1815. Şi încă această contribuţie este orînduită pe cinurile boereşti de la agă în jos, asupra spătarilor, banilor, comişilor, căminarilor, paharnicilor, sardarilor, stolnicilor, medelnicerilor, clucerilor, sulgerilor, pitarilor, jitnicerilor, şatrarilor şi pe jumătate din suma impusă asupra acestora, jupăneselor văduve

1) Anafora din 24 Iunie 1812, *Uricarul* IV, p. 112.

a unor ast-feliu de boierii, fiind deci scutiți chiar și de acest ajutor la o supremă nenorocire, boierii cei mari: logofeții, vornicii, postelnicii, hatmanii și vistiernicii¹⁾. Dările în deobște era îndestul de ușoare, chiar dacă luăm în considerare uriașa zdruncinare ce trebui să să întîmple în economia finanțelor Moldovei prin pierderea a jumătate din țară. Suma totală a dărilor ei, în afară de acele ale domnului, să urca numai la cifra de 1.260.000 lei, pe cînd acele ale Munteniei erau de 5.230.000 de lei, fără îndoială cu mult mai mari în proporție decît întinderea relativă a Munteniei față cu Moldova, cel mult de două ori și nu de patru ori mai mare ca aceasta din urmă, chiar după perderea Basarabiei²⁾. Callimachi regulează apoi să să eie numai pe un an viitor, pe 1815, adaosul la goștină de trei parale și doi bani de oae peste darea obișnuită de patru parale și un ban, precum și celalalt adaos de o para la vadra de vin peste trei parale și un ban ce să lua de obicei, aceasta spre a împlini lipsa de la casa răsurilor, iar de acolo înainte leagă cu blăstăm aceste adaose ca să nu să mai eie ³⁾.

Callimachi mai încearcă o reformă în interesul fiscului, dar care eși tot în favoarea boierilor. Anume domnul dispune ca scutelnicii să nu mai fie scutiți de dări, precum erau mai înainte, cînd nu plăteau decît două sferturi pe an, ci să fie

1) Hrisov și anafora din 22 Septembrie, 1815, *Uricarul* IV, p. 121.

2) Compară anaforaua boierilor Moldovei și hrisovul lui Scarlat Callimachi din 15 Mai 1814, *Uricarul*, I, p. 24, cu anaforaua boierilor Munteniei și hrisovul lui Ioan Caragea din acelaș an, Mai 28, în *Condica* lui Caragea, Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente*, II, p. 367.

3) Hrisov din 20 Iunie 1815 și altul din acelaș an Noembrie 1, *Uricarul* I, ediția 2-a, p. 332 și 383.

dați la bir cu țara, cu alte cuvinte desființază scutelnicii. Să despăgubesc însă boierii ce avuse scutelnici, rînduindu-să să primească ca despăgubire în bani din visterie cîte doi lei pe lună de fie-care scutelnic. Pe lîngă acești bani, ce nu erau de cît un soi de pensie acordată tuturor boerilor, fără deosebire de slujbași sau ne-slujbași, să introduc alți oameni atribuiți boierilor, sub numele de poslușnici, încît boerii aveau acum și oameni de slujbă și bani.

Să vede însă că micșorarea însemnată a impozitelor aduse la sfîrșit vistieria într-un deficit de 1.250.000 de lei, pe care Callimachi vru să-l întîmpine printr-un impozit nou în anul 1815. Rusia căpătase însă prin senedul din 1783, întărit prin acel din 1802, și prin tratatul de București, dreptul de a privighia ocîrmuirea principatelor, spre a apăra pe locuitorii contra jafurilor și abuzurilor din partea domnitorilor¹⁾. În puterea acestui drept, Rusia fără a lua în considerație nici o nevoie a domnitorului, oricît de neapărată ar fi fost ia, protesta de îndată ce să făcea vre-un adaos la dările obicinuite. Așa făcu și acum cînd văzu că Scarlat Callimachi vrea să ridice darea de 1.250.000 de lei.

Vice-consulul rusesc din Iași, Pisani, de îndată ce află despre această orînduire a domnului, raportează împrejurarea baronului de Strogonoff, ambasadorul rusesc la Poarta Otomană, care să grăbește a-i ordona imediat să facă principelui observații asupra acestei încălcări a tratatelor.

1) Senedul din 1783 în *Acte și Documente relative la renașterea Romîniei*, I, Buc., 1888 p. 192. Nota din 1802, *Ibidem*, p. 259 și 263; *Treatatul din 1812, Ibidem*, 296.

Domnitorul răspunde că impozitul a cărui ridicare o ordonase, după ce să sfătuisse cu divanul nu era de cît o rămășiță, datorită încă din vremile războiului și pe care ar fi putut s-o ceară încă de mai înainte dacă n-ar fi vrut să-și cruțe supușii. El mai adăoga că sumile cerute acum nu compensau iertările făcute de mai mulți ani încoace. Baronul de Strogonoff ordonă atunci vice-consulului să înainteze principelui o protestare în contra înfrîngerii tratatului privitor la ocîrmuirea țării, cerînd totodată ca impozitul să fie revocat, iar sumele percepute pînă atunci să fie vărsate în tesaurul public spre a fi restituite tuturilor contribuabililor. Principele nu să mulțumește numai cu răspunsul că el nu depășise mîrginile puterii sale, impunînd darea de care era vorba, ci înapoește chiar nota trimisă de consulul rusesc, ca fără de motiv. Ambasadorul Rusiei atins prin astfelîu de procedare cere de la Poartă o reparație răsunătoare a ofensei făcute consulului său. Să discută mult asupra acestei împrejurări în conferințele ținute între marele vizir și ministrul Rusiei. Poarta de la o vreme văzînd stăruințele ambasadorului caută să să folosească de ele, spre a da reparația cerută, destituind pe Callimachi. Rușii văd atunci că au mers prea departe cu cererile lor și că fac ei înșii jocul Porței, care căuta să să libereze cu ajutorul Rusiei chiar de îndatorirea de a ținea pe gospodari șapte ani de zile în scaun. Strogonoff atunci să plînge la Poartă că ia ar confunda cererea unei reparații pentru ofensa adusă cu pedepsirea principelui pentru contravenire la hațișerifurile ei; că el nu cere nici într-un chip ca prințul să fie pedepsit, întru-cît întrevede scopul Porței de a să folosi de acest

prilej pentru a destitui pe principe înaintea celor șapte ani de domnie. Dar dacă nu credea că principele merită să fie pedepsit, atunci acesta nu era vinovat și care era atunci motivul plîngerei Rusiei? Prin această întoarcere a dezbaterilor și prefacerea lor într-o chestie politică, interesul pentru țară slăbi de îmbile părți. Rușii să mulțumesc cînd primesc de la Poartă o declarație că ia nu numai că nu ar avea de gînd a schimba gospodarii dar că nici măcar nu va consimți la a lor abdicare. Fuga lui Caragea din Muntenia ce să întîmplă tocmai atunci, aducînd multe preocupări atît Rusiei cît și Turciei, aruncă cu totul în uitare chestia impozitului percept de Callimachi¹⁾.

Callimachi auzind de fuga lui Caragea și temîndu-să de vre-un pericol, mai ales față cu discuțiile ce să urmau în Constantinopole din pricina purtării lui, își trimite și el abdicarea; dar miniștrii turci temîndu-să ca Sultanul să nu găsească în această abdicare o dovadă mai mult despre intrigile cărora ministrul Rusiei atribue fuga gospodarului Munteniei, n-au îndrăznit nici măcar a prezenta abdicarea Sultanului care nu află nimic despre actul lui Callimachi. Domnul trebui să aștepte împlinirea termenului de șapte ani ai domniei lui, și el fu depus în 24 Iunie 1819²⁾.

1) Vezi o serie de acte privitoare la această chestiune, toate din anul 1818 în N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 512—525.

2) Von Schladen c. rege 25 Iunie 1819, *Ibidem* p. 553: «Les sept années du règne de l'hospodar de Moldavie, prince Charles Callimachi étant révolues dans la journée du 24 courant etc.» Asupra abdicării lui Callimachi vezi von Schladen c. rege din 10 Noemvrie 1818, *Ibidem*, II, p. 531. Principele fusese numit însă nu la 24 Iunie ci la 8 Septemvrie 1812. Vezi mai sus p. 93.

De și ocîrmuirea lui Callimachi nu era de feliul de a provoca nemulțumiri violente, totuși în anul de pe urmă a ei, să face în Iași o răscoală destul de serioasă care aduce o mulțime de nenorociri și periclitează pentru-un moment domnia principelui. Pricina acestei mișcări turburătoare era următoarea :

Să ivise în primăvara anului 1819 o boală epidemică în Iași care să bănuia a fi ciuma, deși caracterul ei nu fusese bine constatat și, după puținul număr de jertfe ce făcea în popor, nu sămăna a fi ceia ce să credea. Domnul îngrijit, ordonă să se ia măsuri pentru țâpuirea locurilor infectate și împedecarea lățirii mai departe a moliemei. Cei doi boeri însărcinați cu executarea ordinului erau aga Alecu Mavrocordat Moldovanul și hatmanul Suțachi, ginerele lui Iancu Callimachi, fratele domnitorului, « care țâpuind Iașul cu străji din toate părțile, zapcii lor să pusesse pe prădat și nu lăsa pe niminea să iasă sau să intre fără de parale, în cît oprise comunicația nu numai a Iașului cu țara, dar și a țîrgoveților cu mahalale, și fiind lipsiți de toate cele pentru îndestularea viețuirii, să făcuse un monopol la barieră în folosul zapciilor, dezbrăcînd oamenii pînă la piele cu prețurile ce puneau obiectelor după voință și după plăcere, că nimenea nu avea voie să cumpere de la locuitorii țării produse afară de dînșii. Niște asemenea măsuri nesuferite covîrșind de la o vreme răbdarea poporului, s-au rîdicat locuitori din Tătărăși ca la o mie de oameni și călcînd rohatcele în picioare, au intrat în țîrg pe la nouă ceasuri de dimineață, unde mai adunîndu-să și din oraș peste o mie, unii cu armele, alții cu

pietre în mînă, aŭ mers la mitropolie, aŭ rîdicat pe Venianim mitropolitul, punîndu-l în fruntea lor ca și pe toți boerii ce-î întîlneaŭ în ulița, și s-aŭ pornit în spre curtea domnească, clocotind văzduhul de zgomotul lor și de amenințările ce le făceaŭ asupra agăi și a hatmanului. Callimachi atunci simțind revolta aceasta, aŭ adunat toți Arnăuții hogeacului cu bimbașa Sava ce să puteaŭ deosebi ca la o sută de oameni și închizînd porțile, pentru că în acea vreme curtea avea porți sănătoase de lemn la trei părți a ogrăzii, s-aŭ pus neferii la meterez, iar slujbașii cei fără arme, precum diecii de visterie și emacii lor, un personal de cinci zeci pînă la șase zeci de amployați să aflaŭ și ei în curte. Diecii de divan și alți boeri de divan în slujbă și fără slujbă, apucîndu-i vremea acolo cum aŭ auzit vuetul poporului că să apropie de ziduri, aŭ stricat ferestrele și aŭ sărit în grădina curții de la vale, de unde prin fundul grădinei peste prăvălișul dealului dinspre ameză, s-aŭ împrăștiat ca puii de potărniche ; să întind cu toții spre Frumoasa și șesul Bahluiului. Acolo însă de vale oprindu-să de un gard ce despărțea grădina de comisia domnească, mare trudă aŭ avut pînă l-aŭ trecut pe deasupra, unii rămînînd spînzurați de fundul ciacșirilor cu capetele în jos, aninîndu-să de pariî ascuțiți ai îngrăditurii, altora rupîndu-li-să poalele giubelelor saŭ ale antereelor de mătasă și fluturînd în vînt ca niște bandiere feliuri de feliuri după dînșii, și ei fugind fără de papuci care cum s-aŭ putut împrăștia în toate părțile. După ce aŭ sărit după ferestre căutîndu-și scăparea vieții, după ce s-aŭ văzut pe șes, s-aŭ umplut bordeele în Țigănimea domnească

de boeri, trăgându-să spre Holboca, ca de acolo mai ales să poată trece peste apa Prutului. Alții însă care aveau vii la podgorii, își schimbaū hainele cele scumpe cu ale Țiganilor și o croiaū pe jos, pe la cărămidării, la Zapia saū la Bucium. Intr-un cuvînt era o turburare din cele mai grozave în tot cuprinsul orașului, ce să făcea și mai fioroasă, auzind clopotele răsunînd la toate bisericile din Iași, trase de insurgenți, ca să ridice pe toată suflarea cu dînșii. Ajungînd deci poporul la răspînția uliței ce făcea spre S-ta Vinere și întîlnindu-să cu altă mulțime ce venea dinspre Ciric, fiind ulițele mai toate pline, s-au oprit acolo de împușcăturile Arnăuților, care începură a slobozi focuri de cum s-au zărit fruntea poporului în dreptul Trei Sfetitelor, și aū ucis vre-o opt oameni nevinovați aflători în grămadă; dar atunci poporul văzînd ucidere, s-au făcut fiară selbatecă și aū prins a urla, strigînd: porțile la pămînt și foc în tot orașul ! Mitropolitul Venianim fiind în mijlocul lor, precum s-au zis, și văzînd desnădejdea cea mare a orășenilor, aū îngenunchiat îndată și i-aū rugat să steie, făgăduindu-le că va isprăvi el toate cererile ce aveau de făcut cătră Vodă. Blîndețea deci și smerenia arhierelui în atîta a pătruns duhurile selbatice ale prostimei, încît i-aū potolit negîndit furia cea aprinsă de răzbunare și aū făgăduit mitropolitului să-l asculte, dacă să îmbracă cu mijlocirea din partea lor cătră stăpînitorul țarei. Mitropolitul atunci s-a pornit, neîntovărășit de niminea, înspre poarta palatului, unde sporise grija în cel de pe urmă grad la urlatul poporului care amenința rezidenția domnească și orașul. Iar Arnăuții cum aū văzut pe mi-

mitropolitul că vine fără de popor, aș contenit a mai împușca, și aș dat de știre camarășului celui mare și el s-a înfătoșat din partea lui Vodă. Incredințându-să apoi de cele ce erau de făcut, Scarlat Voevod a rînduit îndată, hatman pe Iordache Balș, fiul logofătului Constantin Balș, iar agă pe Alecu Callimachi, pe urmă vornic, care avea și oare-care înrudire cu familia domnitoare ¹⁾. Pe aceștia înbrăcîndu-i cu caftan, i-aș scos la popor cu acele semne, ca să să încredințeze de rînduirea lor și de schimbarea pîrîților, despre care lucru poporul, mulțumind mitropolitului prin metanii și sărutări de mîni, aș pornit pe la casele lor, ducînd mai întîi pe arhipăstorul în slavă ca niște relicvii sfinte la catedrală, unde el ajungînd, după obiceiul ce păstra de cînd s-a născut a nu ținea parale, a deșărtat saltarele scrinului de cîte i s-aș întîmplat atuncea, împărțindu-le poporului și bine-cuvîntîndu-l s-aș depărtat ²⁾.

Fără îndoială că răscoala era datorită în parte molătății domnului, care ar fi putut ușor cunoaște abuzul pe care dregătorii cei inferiori și poate și cei superiori îl făceau, chiar sub ochii săi, cu ordinele sale. Scarlat Callimachi era însă

1) Vornicul Alexandru Callimachi din Stăncești despre care vorbește Drăghici era văr cu Scarlat Voevod, cum reiese din hrisovul lui Scarlat Callimachi din 13 Iunie 1813. *Documente* sub No. XXX.

2) Manolachi Drăghici. *Istoria Moldovei pe 500 de ani* p. 102—104. Compară o scrisoare a lui Lazăr Bucovineanul către arhim. Sofronie din Slatina, 23 Iunie 1819, *Uricarul*, VII, p. 173. Von Schlăden către rege în N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 554 și mai multe rapoarte ale consulului prusian Kreuchely de Schwerdtberg către Marco consul prusian din București, din anul 1819, în *Documente privitoare la Ist. Romînilor*, Colecția N. Iorga (sub presă).

un domn foarte bun, și bunătatea peste măsură să împărechează de obicei cu moliciunea. De aceia și Drăghici spune despre el, nu fără cuvînt, că era blînd și cuminte, dar prea îndurător asupra făcătorilor de rele, încît nici o execuție de moarte n-a decretat în tot cursul domniei, osîndind pe vinovați numai la pedepse trupești, din care pricină talharii să înmulțiseră într-un chip îngrozitor ¹⁾.

Domnia lui Callimachi are însă și o altă însemnătate. Ia are și un caracter reformator, în care personalitatea lui Callimachi intervine într-un chip deosebit și care caracterizază mai desăvîrșit înălțimea țintelor lui. Mai întîi el dădu o luare aminte deosebită învățămîntului, sporind veniturile școalei domnești din Iași, precum și acel al școalei de catehezie de la Socola ²⁾. Această din urmă școală, menită a deveni unul din centrele de propagare a culturii naționale, face progrese în destul de însemnate pe timpul lui Callimachi.

Mitropolitul Veniamin, întemeetorul ei, care fusesă nevoit să se retragă din scaun la venirea Rușilor, fiind reinstalat în arhipăstoria Moldovei, puțin timp după întronarea lui Callimachi, cum iea iarăși în mîni frînele ocîrmuirii bisericești, să gîndește la creațiunea lui, școala de catehezie de la Socola, o reorganizează pe mai solide temelii, îi îmbogățește programul cu gramatică, aritmetică, istoria lumii, filosofia și limba latină, după cum să vede aceasta din o cuvîntare rostită de elevii seminarului la anul 1815 în fața

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 106.

2) Hrisov și anafora din 25 Martie 1813 și altul din 20 Iunie 1814, *Uricarul* IV, p. 177 și III, p. 46.

mitropolitului Veniamin ¹⁾. La 1813 s-a ținut o ispitire (examen), la care stău de față atât mitropolitul cât și domnitorul Scarlat Callimachi, cu care prilej dascălii rostesc mai multe cuvântări în limba română. La Crăciun dascălii rostesc iarăși o cuvântare în românește care, într-o limbă greoaie și întortochetă, serbează totuși faptul că s-au învrednicit ca și «un Moldovan să-și poată deschide gura în limba sa, să grăiască de figuri siloghismicești, să îndrăznească a să dispolăului său a vorbi în a sa limbă de a sa credință.»

Intr-o altă cuvântare rostită de elevi către mitropolit la serbarea Invierei, ei adaogă, pe lângă mulțumirile profesorilor, pe ale lor, spunând că: «noi ucenicii nu avem altă gătire răsplătitoare decît cîntăm vredniciile mărireii voastre și bunele scoposuri, lăsînd în aducerea aminte și fiilor noștri că nimenea altul încă nu a fost pînă în viacul nostru carele să fi poleit mai mult neamul romînesc cu folosul științelor ²⁾.»

Atare neconținută sporire a conștiinței naționale întărită tocmai prin învățămîntul în limba țarei, merse curînd mai departe. Ia întoarse gîndirea cătră începuturile neamului romînesc, cătră Romani, pe care cu fală îi amintea, punînd decî mintea poporului moldovenesc pe pîrtia cea roditoare pe care umblase în vremuri mai vechi scriitorii săi din viacul al XVII-lea, iar în cele mai nouă, marii apostoli ai romînzimului în țara de peste munți. Un școlar spune într-o cuvîntare: «pentru că măcar să să fi dezghinat această ramură Romîni, din Romul cel mai slăvit al neamului romînesc,

1) C. Erbiceanu, *Istoricul seminarului Veniamin din mănăstirea Socola*. Iași, 1883, p. 37.

2) Toate aceste cuvîntări în Erbiceanu, *l. c.*, p. 40 și urm.

măcar că rătăcirea sa îl povăţui a ajunge la această ţară a Dachilor, însă după cum să zice că viţa de vie are să învie, în acelea ce să ating de a lor voinicie, ei aū fost spaima şi groaza stăpînirilor mejeşite în a să apăra pre sine. Pre Polojeni, nu plugari ci tîrîtori plugului, de a ara, să samene ghindă spre pomenire i-aū supus ; şi pînă astăzi să văd copaci în Bucovina, Dumbrava Roşă să cheamă » ¹⁾. In acest limbagiū greoiū şi nedestoinic, dascălul Enachi rostea prin gura elevului său o mare idee : îmbinarea originēi romane cu vitejia propriilor noştri străbuni. In anul 1813 era să vină, mitropolitului Veniamin şi domnitorului Scarlat Callimachi care lucraū într-un gînd spre înălţarea conştiinţei poporului român, un ajutor însemnat, în persoana lui Gheorghe Asachi. Acest bărbat să întoarce în acest an de la învăţăturile pe care le făcuse în ţări streine. El era fiul lui Leon sau Lazăr Asachi, preot cărturar, învăţat după cît să vede în şcoalele greceşti şi deprins a preţui binefacerile învăţăturei. Vroind să deie fiului său o cultură încă mai temeinică de cît cea ce o dobîndise el, să strămută la Lemberg pentru a aşeza pe fiul său la învăţătură în şcoalele de acolo. Tinărul Asachi începū studiile sale la vrîsta de nouē anī şi le duse cu atîta izbîndă, în cît la cea de şapte spre zece anī el dobîndise titlul mult rîvnit de doctor în filosofie. El se aplicase cu deosebire la studiul matematicelor teoretice şi practice, la arta ingineriei şi arhitecturēi. Să spune că el ridică planul Lembergului şi că zidi o mare casă în suburbiul Haliciū. La 1804 Gheorghe Asachi se întoarce în Iaşi şi făcu un

1) *Ibidem.*

plan după care se zidiră casele principesei Elena Sturza Păstrăvanul, lângă S-tu Neculai cel Sărac¹⁾. Imbolnăvindu-să curînd după aceia, să duse iar în streinătate, după sfaturile unui medic german, Walter, pentru a schimba clima, unde însă el să apucă din nou de învățătură. În 1805, el studia matematicile la Viena și să ocupa și cu pictură. În 1806 intrînd Rușii în principate, tatăl său îi scrie să revină în țară, unde i să oferea un post în corpul de inginer al armatei rusești cu gradul de locotenent. Tînărul Asachi nu primește însă propunerea, deși era ademinătoare, și să apucă de studii clasice, iar în 1809 să hotăraște a merge la Roma²⁾. Aici scrie el prima lui poezie în limba română: *oda la Tîbru*, care se sfirșește cu frumoasele versuri :

Un Romîn al Dachiei vine la strămoși, ca să sărute
Țârna de pe-al lor morminte și să-nvețe a lor virtute.

Iarăși ideia originii romane care în orice parte poporul romîn săpa ogorul culturei, răsărea ca o plîntă plină de rodire! Intorcîndu-să în țară în 1813 găsește aici domn pe Scarlat Callimachi, de la care cere învoirea a deschide în scoala domnească din Iași un curs de inginerie și hotărnicie *în limba romînă*, așa ca să poată forma oameni speciali în această ramură. Propunerea lui Asachi răspunzînd la o trebuință reală—întru cît era neapărată nevoie de ingineri hotarnici romîni, care să unească pe lângă știința trebuitoare și putința cetirei documentelor vechi—fu primită

1) Azi proprietatea D-lui V. Sculi.

2) *Notița auto-biografică* a lui Gheorghe Asaki, Iași 1863, reeditată în 1890, de frați Șaraga, cu prilejul desvălirii statuei lui Asaki.

de domn, și astfeliu, în 1814, să începe acest curs românesc pe lângă scoala grecească, care tocmai pe atunci era în deplină înflorire. Relația istorică asupra scoalelor naționale înfașoșată la examenul din 1838, spune asupra înființării acestui curs: «nevoia de a avea ingineri pămîntenî pentru neconținutele hotărîturî ale moșîilor, a fost îndemnat pe domnitorul Scarlat Callimachi, de fericită aducere aminte, de a așeza pe lângă scoala elinească o catedră de învățatura acestui ram și domnul Gheorghe Asachi întîia oară a paradosit în limba națională, la 1814, un curs de matematică teoretică și aplicație practică, geodezie și arhitectură, din care în 1819 aū eșit cîțî-va tinerî, care și acum plinesc lucrări de inginerie»¹⁾. Elevii lui Asachi erau mai toți fii de boerî, între alții și principele Alexandru Callimachi, fiul domnitorului. Din clasa mai de jos erau numai Petru Asachi, nepotul profesorului, un german Osvald Scarlat și Daniil Scavinski²⁾, poetul care-și caracterizează el însuși chipul prin următoarele două nostime versurî:

Daniil Scavinschi cel mititel la făptură,
Pe care-î plăcu naturei a-l lucra miniatură.

Asachi, pentru a-și putea face cursul, alcătui în romînește un manual complet de matematică: aritmetică, algebră, geometrie, trigonometrie și geodezie, din care s-aū tipărit mai tîrziu numai cele trei dintâi. În urma unui examen public făcut în limba romînă în 1818, mai mulți tinerî că-

1) *Buletinul foaiei oficiale a Moldovei* pe anul 1838, No. 55.

2) *Revista învățaturii publice*, p. 11, nota, dă numele tuturor elevilor lui Asachi.

pătase învoirea de a practica arta ingineriei. Scoala lui Asachi ajungînd rezultatul dorit, să desființâ, necrezîndu-să că ar fi de nevoie a să înmulți pe fiecare an numărul inginerilor hotarnici. Pe lîngă rezultatul practic dat de dînsa, ia contribui a depărta prejudețul, cel atît de dăunător limbii romînești, că nu ar fi destoinică pentru predarea înaltelor învățături. Tot Asachi face și prima încercare de a reprezenta o piesă de teatru în limba romîna, prin persoane din înalta societate, care-și găsiau pînă atuncea o petrecere în reprezentarea tragediilor în limba greacă. El alcătuește un fel de idilă după Florian, *Mirtil* și *Hloe*, jucată de Elena Șubin născută Ghica, prințul Ghica și Constantin Sturza în anul 1817, dîndu-să reprezentația în salonul lui Constantin Ghica ¹⁾.

Este de netăgăduit că Scarlat Callimachi, deși era grecizat prin creșterea lui și să interesa, bine înțeles, de cultura grecească, a luat o parte activă la mișcarea de regenerare a poporului romîn. Dacă lui Callimachi nu i să poate atribui inițiativa în mișcarea culturală romînească—pe care o datorim mai mult spiritului timpului decît voinței stăpînitorilor din scaunile Țărilor Romîne,—cel puțin, domnitorul cunoscînd originea lui moldovenească și mîndrindu-se cu ea, ²⁾ îi dădu sprijinul și nu combătu deslănțuirea cugetărei romînesci, cea atîta timp încătușată. Astfeliu constatăm o atitudine îndestul de stranie în persoana lui Scarlat Vodă, atitudine datorită dorinței lui de a împăca

1) T. T. Burada, *Studii asupra conservatorului filarmonic-dramatic*, p. 4.

2) Vezi mai sus, capitolul I, p. 5.

cultura românească cu civilisația grecească: se bucura de ispitirile ținute în limba națională la scoala de la Socola și el, care ținea cuventări grecești la așezarea boerilor în dre-gătoriile lor, asculta cu plăcere chiar cuvântările românești rostite lui de dascălii de la aceeași școală.

Reformele cele mai însemnate ale lui Scarlat Callimachi privesc însă la legile țării, și cea mai de samă din toate este întocmirea noului codice care a purtat numele lui și sub care Moldova a trăit aproape cinci zeci de ani, adică de la 1817 pînă la 1865.

Pînă la Scarlat Callimachi să mai făcuse unele încercări de legiuire obștească în Moldova. Lăsînd la o parte introducerea *Vasilicalelor* pe timpul lui Alexandru cel Bun, care nu poate fi prin nimic dovedită decît prin spusese lui Cantemir ¹⁾, cel cu patru secole posterior organizatorului Moldovei, o legiuire pozitivă de caracter mai mult penal este întocmită de Vasile Lupu, care legiuire nu atinge decît prin foarte puține articole daraverile civile, și este apoi în totalitatea ei, chiar și în dispozițiile relative la plugari tradusă din legiuirile grecești, mai ales din extractul lui Harmenopulo și nu conține nici cea mai mică orînduire împrumutată din obiceiul pămîntului. De aceia și legiuirea lui Vasile Lupu găsi foarte puțină aplicare în Moldova, și cu deosebire în pricinile civile să recurgea neconținut tot la obiceiul pămîntului ²⁾.

O altă încercare de a regula unele daraveri prin norme

1) *Descriptio Moldaviae*, p. 100.

2) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, IV, p. 172 și urm.

legiuitoare este *Sobornicescul hrisov* a lui Alexandru Mavrocordat. Deși el nu are întinderea și însemnătatea legiuirii paralele și aproape contemporane din Muntenia, *Condica Pravilnicească* a lui Alexandru Ipsilanti, totuși nu este nici un hrisov asupra unei daraveri individuale, precum erau în de comun asemenea acte, ci o dispoziție obstească dată asupra două anaforale ale divanului din anul 1785, din care una oprea daniile făcute de persoanele sărace celor bogate, pe temeiul că asemenea acte nefirești nu ar fi de cît niște vânzări ascunse care ar înlătura dreptul de protimis pe care rudele și răzeșii l-ar putea avea în caz de vânzare pe față. De asemenea oprea stipulația prin care obiectul zălogit trebuia să rămie în proprietatea creditorului la caz de neplata datoriei, fără intervenirea unei hotărîri judecătorești. Mai dispune ca schimburile de moșii să nu să poată face fără o prealabilă cercetare a valorii lor respective, tot în scopul de a înlătura trecerea pe ascuns a proprietăților de la o mină la alta. A doua anafora era privitoare la Țigani, orînduind mai multe regule mai omenoase în privința stăpînirii lor, precum ca să nu să facă despărțire copiilor de părinți; apoi oprea cu desăvîrșire căsătoriile între Țigani și Moldoveni, ascuțind această oprire într'un chip nu prea înțelept, prin aceia că copiii născuți din atare căsătorii «să rămînă în partea țigănească».

Astfelîu de legiuire însă fiind cu totul neîndestulătoare pentru trebuințele practice, judecătorii daraverilor civile să ajutaî cum puteaî și după cunoștințele lor personale în hotărîrea pricinilor. Hrisovul de introducere a *Codicelei Callimachi* ne spune asupra stărei în care să afla dreptul civil al

Moldovei înainte de a lui promulgare următoarele: «și după Vasile Lupu, a cărui condică cuprindea numai dispoziții penale, domnitorii să slujiau de nevoie și de izvorul din care legile lui fusesă extrase, adică de *Vasilicale*, de *Nuvelele* lui Iustinian¹⁾, Leon și a celor după dînșii împărați, de *Introducerea Legilor* a lui Antechipsor Theofil, de legea Greco-Romană și în sfârșit de manualul lui Harmenopulo²⁾, din care împrejurare adaugă hrisovul și codul lui Vasile Voevod, ca unul ce era necomplet, a rămas de mai mulți ani în nelucrare și a devenit cu totul rar³⁾.»

Alexandru Moruzi Voevod întreprinsese el tămăduirea acestei stări de lucruri, însărcinînd pe paharnicul Toma Cara a traduce în limba moldovenească *Hexabiblonul* lui Harmenopulo, traducere săvîrșită de el în 1804⁴⁾. Tot sub domnia lui Alexandru Moruzi, acelaș învățat grec, mai alcătuește un extract din *Vasilicale*, pe care-l numește

1) Numite *Nearale*, în romînește, de la grecescul *νεαράι* = novele. Așa spun boerii în anaforaua pe care o fac pentru arătarea pravililor după care să ocîrmuia pămîntul Moldovei din vechime: «Aū întrebuițat pravilele împărătești împreună cu *legiuirile Nearale* ale lui Iustinian și Leon.» Vezi anaforaua în *Uricarul* VI, p. 235.

2) In un hrisov al lui Alexandru Callimachi din 1796 să vede aplicat capitolul 3, § 5, din Harmenopulo. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 42.

3) Vezi traducerea acestui hrisov de pe originalul grecesc in *Uricarul* IV, p. 303.

4) Manuscriptul original, curat scris, gata de a fi tipărit al acestei traduceri, formînd un mare volum de 756 de pagini, mare în quarto, să află în biblioteca d-lui T. T. Burada sub titlul de: «Indămînoasa adunare a pravililor ce să numește *Ἐξάβιβλοι*, adunată din toate pravilele cu alegere și în scurt și așa alcătuită de preo cinstitul păzitor al pravililor și judecător al Tesalonicului, Constantin Harmenopulo, cel mai întii între judecători, care

Pandecte, care însă este redactat în grecește, în anul 1806¹⁾). Să vede că această a doua lucrare a lui Cara a fost făcută de el ca o încercare în limba grecească înainte de a pune pe românește, de oarece Alexandru Moruzi să răsgîndise și găsisse că *Hexabiblonul* lui Harmenopulo nu ar putea constitui o carte de legi, precum era de trebuință pentru Moldova. Tocmai însă cînd Toma Cara sfîrșise noua lui însărcinare, Moruzi era destituit împreună cu Constantin Ipsilanti al Munteniei, după stăruințele împăratului Napoleon și curînd după aceia Rușii intrau în țară.

Încercarea, rămasă nesăvîrșită, a lui Alexandru Moruzi, fu scoasă la capăt cu deplină izbîndă de Scarlat Callimachi. Domnitorul spune în hrisovul său că : « Mai întăi împărtaşind hotărîrea noastră țintind la obștescul folos, prea sfințitului Mitropolit, iubitorilor de Dumnezeu episcopi și boerilor noștri, nu numai că ei aū fost de o părere cu noi,

acum întii din luminata poruncă prea înălțatului și mult milostivului nostru stăpîn și domn a toată Moldavia, Măria Sa Alexandru Constantin Moruzi Voevod, s-au tilmăcit din limba elinească pre aceasta moldovenească de către Toma Cara paharnicul, dînduī ajutor la limba moldovenească Ioan Duca Sărdarul, Toma Duca și slugerul Constantin Negri, iar scriitor Neculai Diac la anul de la Hristos 1804, Mai în 10.» În introducere, traducătorii întrebunțează frumoasa rostire *că aū răsădit* condica lui Harmenopulo din limba elinească în cea moldovenească.

1) Manuscriptul este păstrat în biblioteca universității din Iași, numărînd 560, de fețe, osebit prefața. Titlul lui este: « Πανδέκτη ἢ σύνταγμα συνοπτικὸν τε καὶ μεθοδικὸν πασῶν τῶν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς διατάξεων. Ἐπιτατῆ τοῦ ὑψηλοτάτου ἐυγενεστάτου καὶ σοφοτάτου Ἀυθέντου καὶ Ἡγεμόνος μεγαλοπρεπεστάτου πάσης Μολδαβίας Κυρίου Κυρίου Ἰωαννου Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου Μορούξη βοεβόδα συναρισθέν ὑπὸ Θωμά Κάρρα τοῦ παχαρνίκου. Καὶ εἰς τρία μέρη διαιρηθέν. Ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας 1806 κατὰ μήνα Ἀπρίλιον.»

ci prin anaforaua lor ne-aũ făcut plecată rugămintea a pune în lucrare a noastră hotărîre» ¹⁾).

Callimachi a fost ajutat în lucrarea *Codicelui* său de o pleiadă de bărbați eminenți, mai mulți din ei juriscunșulți învățați, alții adinci cunoscători ai obiceiurilor țării, care cu toții aduseră sub conducerea și înspirarea domnitorului concursul lor la anevoioasa lucrare a primei legiuri într-adevăr sistematice din Țările Romine. Oamenii de legi erau: Christian sau Christea Flechtenmacher, Andronachi Donici, Anania Cuzanul zis și Pravilistul și Constantin Scheleti. Dintre boerii ce luară parte la alcătuirea codului însemnãm pe Mitropolitul Veniamin, Costachi Conachi, Vistiernicul Petrachi Negri, tatăl lui Costache Negri, logofătul Grigoraș Sturza, logofătul Iordache Ghica și alții ²⁾).

Dintre cei patru juriscunșulți cel mai însemnat și care a contribuit mai ales cu întinsele lui cunoștinți la redactarea codicelui este Christian Flechtenmacher, Sas din Transilvania, adus la 1811 ca învățător la copii boerilor Lascarachi și Grigoraș Sturza ³⁾), tatăl lui Mihail Sturza, viitorul domn al Moldovei. După ce Flechtenmacher conlucră la întocmirea Codului lui Callimachi, îl găsim mai târziu pe la 1819 în postul de juriscunșul saũ pravilist al Moldovei, dregătorie creată de Scarlat Callimachi ca un corolar neapărat al legislației

1) Hrisovul lui Callimachi în *Uricarul*, IV, p. 307.

2) Aléxandru Papadopol-Calimah în articolul citat din *Arhiva* din Iași, an. VII, 1896, p. 151.

3) Notiță publicată în *Albina Romînească*, în 1853, p. 245. D-1 Alexandru Papadopol arată — fără a ne spune de unde își ieia arătarea, — că Flechtenmacher fusese adus la 1812 de Scarlat Callimachi el însuși, din Transilvania. *Arhiva* l. c., p. 152.

sale, care precum spune el însuși, cu mare dreptate, «ca toate lucrările omenești este supusă imperfecțiunii și are neapărat greșeli proprii pe care deși îndelungatul timp ni le face cunoscute și ni le descopere, el însă nu le îndreaptă, în cât acestea scăpînd multă vreme din vederea ocîrmuirii ocupată cu alte treburi, năcăjesc poporul și abia tîrziu fac pe ocîrmuire să înțeleagă cîte răle poporul a suferit »¹⁾). Dreptătorul de *Nomofilax* era menită tocmai a preveni acest neajuns, pe lingă că el trebuia să deie tîlcuiri autentice paragrafelor codicelui lui Callimachi în cazurile îndoelnice. Despre adîncile cunoștinți juridice ale lui Flechtenmacher precum și despre faptul că el cunoștea limbile germană, latină, elină, francesă și romînă, fac dovadă mai multe lucrări rămase pînă acuma nepublicate și care să află în biblioteca Academiei Romîne. Aceste lucrări sînt : 1° *Condica* d-sale căminarului Flechtenmacher, jurisconsultul statului, pe anul 1819 — 1820, care condică conține studii și note scrise grecește, latinește, franțuzește și nemțește de însuși mîna lui; 2° *Condica* d-sale căminarului Flechtenmacher, jurisconsult al statului pe anul 1835 și pe alți ani următori cu acelaș conținut; 3° *Portativ*, o condică voluminoasă cu feliu de feliu de memorii și de

1) Țidulă pentru înființarea postului de pravilist, din 1 Ianuarie 1818, *Uricarul V*, p. 397. Greșește deci d-l Alexandru Papadopol, art. cit. din *Arhiva VII*, p. 152 cînd spune că Flechtenmacher a fost pravilist al Moldovei de la 1812 pînă la 1840. Postul s-a înființat abia în 1818, după promulgarea codicelui Callimachi, și cel întăi pravilist rînduit prin ordinul de înființare a fost Constantin Scheletî. Flechtenmacher n-a putut deveni pravilist decît în 1819, de cînd datează și prima lui condică.

explicări ale paragrafelor codului Callimachi în franțuzește, grecește, nemțește și latinește. În Arhivele Academiei Române mai există și întrebarea vorniciei obștiei din Iași către «cinstit d-lui pravilistul Flechtenmacher» cu răspunsul acestuia asupra unei chestiuni de drept, ambele în original, din anul 1820 Aprilie, în 10¹).

Andronachi Donici era cunoscut ca om varsat în legi pe vremile acelea. Așa-î mersese vestea, că umbla asupra lui o glumeață poezie relativă la cunoștința paragrafelor legilor. El făcuse studiile sale în limba elină și latină și scrie o carte teoretică practică de legi, care mult timp a fost ca un oracol legal în Moldova. Titlul ei era: *Adunarea cuprindătoare în scurt din cărțile împărăteștilor pravili spre înlesnirea celor ce să îndeletnicesc întru învățătura lor, cu trimeterea către cartea, tilu, capul și paragraful împărăteștilor pravili, acum întâi tipărită cu posvolenia Prea Înălțatului Domn și Stăpînitor Moldovei Scarlat Alexandru Callimachi Voevod și cu blagoslovenia o sfințitului Mitropolit al Moldavia Kirio Kirio Veniamin, alcătuită cu osteneală și osîrdie de boiarul Moldovei Andronachi Donici. Iași 1814 în tipografia Sfintei Mitropolii.*

Anania Cuzanul era și el bărbat învățat, profesor la Academia Domnească din Iași, cum să vede scris în lista de prenumerație la cartea grecească Σύνταξις, tipărită în Iași la 1813. Pe un exemplar al condiceii Callimachi care se

1) A. Papadopol-Calimah, art. cit. din *Arhiva*, VII, p. 152—153.

află în posesiunea d-lui Alexandru Papadopol-Calimah să vede adevărul lui Cuzanu că a cercetat acea condică¹⁾.

Dăspre Constantin Scheletî să ştie numai atîta că el a fost numit cel întîi în postul de pravilist al Moldovei şi că însă zice, în ordinul de înfiinţarea aceluî post, «bărbat erudit şi experient în legi»²⁾.

Un studiu mai amănunţit al condiceî lui Callimachi arată că ia a fost lucrată cu cunoştinţă şi înţelepciune. Să crede în deobşte că ia este o simplă traducere a condiceî civile austriace, promulgată la 1818 sub titlu de *Bürgerliches Gesetzbuch* şi că traducerea s'a făcut de cunoscătorul în limba germană Christian Flechtenmacher, iar redacţia grecească s-a săvîrşit cu deosebire de legistul grec Anania Cuzanul. O comparaţie amănunţită făcută cu codul austriac ne-a dovedit că nu s-a procedat astfel. Este adevărat că mare parte din paragrafele codului Callimachi sunt traduse din codul austriac; dar ele sînt mai totdeauna reproduse mai pe larg cu fraze mai pe încunjur, pentru a lămuri mai bine înţelesul lor. Apoi codul Callimachi conţine şi o parte teoretică, de nevoie într-o ţară, unde cunoştinţa legilor şi a termenilor juridici era aşa de puţin răspîndită. Aşa bunăoară, pe cînd codul austriac nu defineşte nici ce este legea, nici ce însemnă drept personal sau real, condica lui Callimachi găseşte de cuviinţă a defini aceste noţiuni în paragrafe deosebite. Multe articole ale codului austriac sînt, spre mai bună înţelegere, despărţite în două sau trei

1) Alex. Papadopol, idem p. 153.

2) Vezi mai sus nota 1, p. 118.

paragrafe în condica lui Callimachi. Apoi obiceiul pământului este reprodus în o sumă de paragrafe care să abat cu totul de la normele dreptului austriac, precum bunăoara la sinisfora (raport) și în altele multe. Cînd domnul spune în hrisovul său de promulgare că «începînd lucrul l-am și săvîrșit cu ajutorul lui Dumnezeu, avînd de temeiul *Vasilicalele*», aceasta nu poate să fie exact decît întrucît codul austriac el însuși este un extract din *Vasilicale*. Nu să văd în *Codul Callimachi* articole traduse de dreptul din legile grecești, pe cînd paragrafe reproduse *ad literam* din codul austriac să întilnesc la tot pasul. Lucrarea lui Callimachi a avut de bază legiuirea austriacă, modificînd-o după trebuințele țării, ținînd samă de instituțiile ei, de obiceiurile ei și punînd-o la nivelul inteligenței juridice a timpului. Ia este din acest punct de vedere cu mult superioară prelucrării *Codului Napoleon* din 1865, care introduce, fără nici o cercetare, principii absolut noue și reprobate de conștiința romînă, precum împedizarea cercetării paternității și altele de acelaș fel.

Pentru timpul în care a fost alcătuită și cu puterile de care dispunea pe atunci țara Moldovei, condica lui Callimachi este o legiuire exemplară, și meritul cel mai mare în alcătuirea ei să cuvine domnului ce a conceput-o, a priveghiat întocmirea ei și a inspirat-o cu înaltul său cuget.

Originalul *Codului Callimachi* s-a redactat în limba grecească; dar domnul dispune ca el să fie tradus și în limba romînă, traducere cu care fu însărcinat Flechtenmacher, dar pe care nu apucă să o săvîrșească, întreprupînd lucrarea lui la jumătate. Ea a fost apoi îndeplinită mai

tîrziu, la 1833, de acelaş jurisconsult, căruia i s-a dat ca ajutor alt bărbat cunoscător în legi, Damaschin Bojinca, pe timpul ocîrmuirii provizorie ruseşti a comitelui Pavel de Kisseff.

Ediţia originală grecească a *Codului Callimachi* fu tipărită cu multă îngrijire în Iaşi, în tipografia mînăstirei Trei Erarhi, cu litere nouă, aduse în 1813 din Italia, spre înzestrarea acestei tipografii romîneşti, de vestitul profesor din Academia domnească din Iaşi, Manoil Bernard. «Acest Manoil Bernard», spune d-l A. Papadopol-Calimah, «venit în Moldova de la insula Creta, a fost un bărbat foarte erudit, cunoscător de mai multe limbi; îşi făcuse studiile lui în universităţile din Germania şi de la Roma şi a fost profesor la Academia domnească din Iaşi. Cele întăi cărţi greceşti scoase din această tipografie de Bernard a fost: 1° la 1813, Σύνοψις, adecă Ceaslov, în—16, foarte elegant, de 420 pagine; la sfîrşitul cărţii el subscris: Μανούηλ. Βερνάρδος κρης ἐνεργός και ἐπίτροπος τῆς τυπογραφίας ταύτης, adecă Manoil Bernard Creteanul, organizator şi epitrop al acestei tipografii; 2° la 1814, Θηκάρι, adecă o colecţie de innuri şi de rugăciuni la Sfînta Treime, tipărită după comanda şi cu cheltuiala mînăstirei Rusicon de la Muntele Atos 1); 3° la 1814, Aprilie 23, o mică broşură, în—16, de 18 pagini, sub titlu: Ἡθικά τινῶ ποιημάτων, adecă cîteva mici poeme

1) «Pe turnul mînăstirei Rusicon, în care staū clopotele, se află capul de zimbriu şi anul 1814, iar mai sus anul 1819, data începerii şi săvîrşirii lui de Scarlat Callimachi Voevod, care a înnoit şi biserica mare şi a făcut case împrejurul ei.» Dr. Athanasie Mironescu Craioveanu. *O călătorie în Orient*. Bucureşti, 1896, p. 193.

morale. Această broșură, Manoil Bernard o închină lui beizadea Alexandru Callimachi, care-și făcea studiile în Academia domnească din Iași, fiul lui Vodă Scarlat Callimachi. Broșura coprinde următoarele poeme scrise cu eleganță: *Oda contra invidiei* (ὄδῃ κατὰ τοῦ φθόνου), compusă de beizadea Scarlat Ghica, eforul acestei tipografii; *Despre răbdare* (περὶ ὑπομονῆς), compusă tot de acesta; o idilă, *Noroc saū Ințelepciune* (τόχη ἢ σοφίας κτήσις), compusă de savantul Dimitrie Gobjdela, doctor în litere și în filosofie, profesor la Academia domnească din Iași, reposat aici la 1831; *Despre prietenie* (περὶ φιλίας), compusă de Manoil Bernard. Această broșură autorul o oferi lui beizadea Alexandru Callimachi de ziua de 1 Mai 1814, cum să vede însemnat pe exemplarul oferit, pe care-l posed. În sfârșit, în 1816, eși din teascurile acestei tipografii codicele lui Scarlat Callimachi sub titlul său grecesc: Κώδιξ πολιτικός τοῦ πριγκιπάτου τῆς Μολδαβίας, adică *Codicele civil al principatului Moldovei*. Bernard a fost un profesor luminat și un tipograf foarte iscusit. Ediția grecească a *Codului Callimachi*, din 1816, e foarte frumoasă. Armele Moldovei de pe pagina cu titlul cărții și spița de neam sînt litografiate de Dimitrie Contoleos, iar portretul lui Vodă Scarlat Callimachi din fruntea cărții și marca ținuturilor Moldovei sînt scoase de pictorul și litograf I. Bero Ludovicus Kreüchely de Schwerdtberg¹⁾ și gravate de Blasius Höfel. Tipografia acésta, înființată de Bernard în Iași avea de efor pe beizadea Alecu Ghica și pe doctorul în medi-

1) Acest pictor este probabil fratele consulului prusian de acelaș nume din Iași, din aceste timpuri.

cină, Eustatie Rolla, obicinuit zis doctorul Eustatie, tatăl neuitatului Costache Rolla, iar de episcop pe însuși Bernard și pe doi negustori din Iași, Anastasie Mihail Ghiță și Panaiot Dioghenide¹⁾).

Înainte de a promulga codicele său, Vodă Callimachi îl supuse obșteștei adunări și-l comunică mai multor învățați streini, spre a avea asupra-î părerea lor. Era pe atunci consul general al Angliei în Moldova și în Muntenia, cu reședința în București, W. Wilkinson, cunoscut de aproape cu Vodă Callimachi, care trimise prin el un exemplar din codicele său universității din Oxford²⁾).

S-ar părea, după Wilkinson, că Vodă Callimachi trimisese acestei universități o copie manuscrisă a codicelui. Cuvîntul de copie întrebuițat de consul general nu este însă exact. Domnul trimisese un exemplar tipărit, după cum ne-o spune călătorul englez, Mak-Mihael, care arată în amintirile sale de călătorie, că: «la sosirea noastră în București, văzurăm în stăpînirea fostului consul general englez, Wilkinson, o carte elegant lucrată pe care gospodarul Moldovei o hotărîse ca prezent literar pentru universitatea din Oxford. Era condica politică a principatului, compilată de domn și tipărită la Iași în limba grecească modernă. Cartea era întovărășită de o scrisoare foarte măgulitoare către acea vestită universitate, scrisă în cea mai curată limbă grecească a Fanarului, de mîna gospodarului însuși. Adresa

1) A. Papadopol-Calimah, articolul citat din *Arhiva*, VII, p. 154—155.

2) Wilkinson, *Tableau historique géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821, p. 44.

era în latinește, precum urmează: *Magn. Brit. Celeb. Universitatis Oxon. Magnifico Rectori—Oxonium*¹⁾.»

Scarlat Callimachi însă adaogă și alte legiuiri mai mărunte la condica obștească civilă a Moldovei. Așa el luînd în privire dărăpănarea ce să aducea în averile orfanicești, institue așezămîntul comisiilor epitropicești, ca niște organe de priveghere asupra averilor celor orbi de părinți²⁾. Tot el mai înființază, cum am văzut, postul de jurisconsult. Apoi mai ia măsuri administrative spre înălțarea buneii stări a poporului. Astfeliū afară de acele rînduite pentru stîrpirea ciumei, în care să vād, poate pentru prima oară, întrebuintate mijloace de apărare contra lățirii acestei boli³⁾, el mai îngrijește de reînoirea și întreținerea podurilor de lemn, care alcătuiău pe atunci paveluirea capitalei Moldovei⁴⁾; regulează modul întrebuintării în comun a moșiei încunjurate a Bîrladului, cumpărată de orășeni⁵⁾; sporește veniturile epitropiei Hușilor, dîndu-î dreptul, pe lîngă dijma din vii și livezi, și la oarecare taxe asupra locuitorilor din vatra tîrgului⁶⁾; restatornicește întinderea imașului din jurul Ia-

1) *Journey from Moscow to Constantinopol in the years 1817—1818*, by William Mac-Mihael, London, 1819, rezumat de N. Iorga în articolul: *Un călător englez în țările romîne înainte de eterie în Arhiva din Iași*, VII, p. 23.

2) Hrisovul grecesc din 1817, Iunie, reprodus în traducere, de *Uricarul*, V, p. 25.

3) Țidulă domnească către clucerul Alexandru Popovici Ureche, din 1818, Noemvrie 13, *Uricarul* V, p. 191.

4) Hrisovul și anaforaua din 1815, Septemvrie 2. *Ibidem* V, p. 434.

5) Hrisovul din 1817, August în 20. *Ibidem*, V, p. 299.

6) Hrisovul din 1813, Iunie 13. *Ibidem*, V, p. 1.

șilor după semnele vechi de hotare, desființînd asupririle ce să făceau locuitorilor din pricina pășunatului vitelor lor¹⁾; în sfîrșit, lucru ce poate părea mai afară din cale în acele timpuri, orînduește ca dreptul la cei doi lei despăgubire de scutelnicî, să fie păstrat numai boerilor pămîntenî, cu excluderea Grecilor²⁾). Domnul însă, fiind nu de mult venit în scaun, și boerii, strîmtorați prin răpirea Basarabiei, cerînd de la domn această favoare, el crezu de cuviință a nu le respinge cererea, cu toate că era tocmai îndreptată împotriva elementului în care puterea împrejurărilor îl împinsese și pe el.

Scarlat Voevod mai făcu pentru Moldova ceea ce făcuse celebrul filantrop și agronom francez, Parmentier în țara lui, introducînd cultura cartofilor, acest vegetal prețios, transportat din Peru în Europa la începutul secolului al XVI-lea. În Franța, prevențiunile publice contra vegetalului de mult răsîndit în Germania, Elveția și Irlanda, fură biruite numai grație protecțiunei lui Ludovic al XVI-lea. Asemenea în Moldova, « cartofele aduse din Transilvania, fiind visternic logofătul Grigoraș Sturdza, s-au întrebuintat mare silințe din partea guvernului pînă au înduplecat pe sătenî de a să da la această muncă, ce au ajuns în sfîrșit la perfecție și a fi cultura lor trebuitoare ca și păpușoi³⁾ »).

Callimachi este mazilit în 24 Iunie 1819⁴⁾). Depoziția lui nu era decît o urmare a tratatului de București, împli-

1) Hrisovul din 1816, Maiu 4. *Ibidem*, II, p. 22.

2) Hrisov și anafora din 1814, August 9. *Uricarul* IV, p. 183.

3) Drăghici. *Istoria Moldovei*, II, p. 107.

4) Vezi mai sus p. 102.

nirea domniei de șapte ani, și de loc o dizgrație. Că Turcii l-ar fi păstrat pe Callimachi mai departe în tronul Moldovei, atît erau de mulțumiți cu el, aceasta să vede din împrejurarea că, cu privilegiul noiei orînduiri pentru numirea de domni în Țările Romîne, Poarta dispune printr-un hatîșerif că de acum înainte numai patru familii din Constantinopole să vor mai bucura de această favoare, enumerînd în aceste familii, în primul rînd, pe acea a Callimachilor, fără deosebire de ram, a Moruzeștilor, cu excludere ramului lui Dimitrie, decapitat în 1812, a lui Alexandru Șuțu și a lui Mihail Șuțu¹⁾. Dar Turcii nu vroiau să piardă față cu Rusia dreptul lor de a să amesteca în domniile romîne, drept ce fusese acum mărginit la șapte ani prin tratatul de la București. Ei retrăsese decî domnia lui Callimachi, numai spre a nu părea că să leapădă de dreptul lor de a schimba domni. Dar de aici să și explică modul cu totul deosebit cum fu tratat Scarlat Callimachi, după depunerea lui din scaun. Asupra acestor împrejurări avem un raport interesant al ambasadorului prusian cătră regele, din 10 Septembrie 1819, în care Von Schladen spune că: «ordinul de depoziție este de obicei notificat gospodarilor prin un firman împodobit cu un hatîșerif carele prescrie imperios și în termenî foarte puțini măgulitori de a lăsa frînele

1) Regulamentul privitor la eligibilitatea la principatul Moldovei și Munteniei și la locul de mare dragoman al Porței și al Amiralității, din 28 Ianuarie, 1819, în Nec. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 545 și urm. Von Schladen cătră rege, din 10 Februarie 1819. *Ibidem*, p. 550. Incă Th. Codrescu tipărise în *Uricarul*, anul 1852, p. 107 o traducere de pe actul grecesc ce reproducea această orînduire a sultanului.

ocîrmuirei, pentru a le remite în mînele urmaşului lor, și de a veni îndată în capitală, spre a cunoaște voința supremă. Această voință este uneori surgunul, adesea ori chiar moartea, și nici odată fostul gospodar nu să poate arăta fără pedeapsă în public, nici a să privi ca afară din primejdie, decît numai după ce a plătit sultanului și miniștrilor niște sumi în proporție cu părerea ce Poarta și-a format despre bogățiile lui. Un demers cu totul de altfeliu a fost adoptat față cu principele Callimachi. Un firman împodobit cu hatîșerif i-a vestit, nu depunerea lui, ci sfîrșitul domniei. Sultanul îi arată prin el înalta sa mulțumire, pentru slujbele aduse după pilda tatălui său¹⁾, și-l pofteste să vină la Constantinopole, pentru a primi dovezi nouă de favoarea împărătească. Această învoire măgulitoare făcu ca și principele să-și permită o alta, anume de a trimite sultanului o scrisoare de recunoștință, pe care sultanul o primi cu bunăvoință. A treia zi după sosirea lui Callimachi, marele vizir căpătă ordinul de a chema pe principe la Poartă, spre a-l îmbrăca cu blană de sobol și a-i reînoi, în termenii cei mai măgulitori mărturia înaltei aprobări a sultanului. Ceremonia avu loc în dimineața zilei de 30 August. Muhurdarul — păstrătorul pecetii — lui reis-efendi să dusă la principe pentru a-i aduce poftirea vizirului, căreia principele dădu imediat ascultare, punînd să-l întovărășască vre-o trei zeci de persoane din casa lui. Ajutorul maistrului de ceremonii veni să-l primiască în josul marelui scări a intrării divanului. Indată ce pătrunse la vizir, fu îm-

2) Alexandru Callimachi Voevod.

brăcat cu o minunată blană și stătu o jumătate de oară de vorbă cu acest ministru, după care el să dusă la chehaia-bei, la ceauș-bașa—marele mareșal—și la reis-efendi. După ce stătu lung timp de vorbă cu acest din urmă, el părăsi Poarta cu aceiași ceremonie ca și la sosire. Această distincție, fără pildă în istoria otomană, a produs cea mai mare senzație și a dat naștere la presupunerii foarte favorabile actualului dragoman al divanului, fratele principelui¹⁾, care presupunerii ar putea să se îndeplinească, pentru că dușmănia cea strașnică care desparte pe cei doi Șuțu și insinuările uricioase răspândite la Poartă asupra lor, au atins un așa grad de violență, încît este probabil că unul sau altul său poate chiar amîndoi vor cădea într-un chip oare-care, înainte de termenul fixat prin tractat²⁾.

În ordinul autograf al sultanului către marele vizir, privitor la distincțiile fără pildă, încuviințate gospodarului, să spunea că: «Sublima Poartă a fost totdeauna mulțumită de slujbele făcute de familia Callimachi și că ia rămină foarte mulțumită de credința cu care ultimul prinț al Moldovei și-a îndeplinit datoria. Pentru a-l distinge printre asemeni săi, sultanul a vrut a-î încuviința mărturisirile înaltei bune sale voinți³⁾».

Ca o urmare a acestor favori cu totul excepționale de

1) Principele Ioan Callimachi.

2) Von Schladen către rege, 10 Septembrie 1819. Neculai Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 555.

3) Von Schladen către rege, 25 Septembrie 1896. *Ibid.* II, p. 567.

care Scarlat Callimachi să bucure la Poartă, el este numit împuternicit din partea ei la negocierile ce să urmărească pentru executarea tratatului de București, și care negocieri reîncepuse cu mai multă stăruință în anul 1819¹⁾. Ambasadorul rusesc să bucure de numirea lui Callimachi, precum am văzut mai sus, pentru-că acesta știind franțuzește, va putea dezbate direct cu el darăverile ce-î erau încredințate, fără mijlocirea îngreuietore a talmacilor²⁾. Callimachi însă să temea să nu-și compromită bunul renume în o negociare atît de spinoasă, și-și dă toate silințele spre a fi scutit de această primejdioasă însărcinare. Cu atît mai greu îi venea lui Callimachi a lua parte la aceste dezbateri, cu cît era să să trateze în ele și o chestiune care-l atingea personal, anume acea a sumelor enorme pe care Rușii pretindeau că atît el cît și colegul său din Muntenia, Ioan Caragea, le luase din Țările Rîmîne în timpul celor șapte ani de domnie, și care sumă să evaluați la nu mai puțin de 60.000.000 de lei, din care 33.000.000 ar fi intrat în caseta sultanului³⁾. Callimachi fu însă nevoit să primească numai decît misiunea cu care Poarta îl însărcinase. Pe cînd începuse negocierile cu Rușii și pe cînd lumea orientală să cutremura întregă din cauza eteriei, deodată vine vestea că Alexandru Șuțu, domnitorul Moldovei și al Munteniei, a murit⁴⁾. De îndată Grecii, acei care să uitați mai

1) Iacovachi Rizou Neroulos, *Histoire moderne de la Grèce*, p. 253.

2) Vezi mai sus p. 88.

3) Von Schladen către regele, 18 Iunie 1820; 25 Iulie 1820. Miltitz către rege, 10 Ianuarie 1821; N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 560—562.

4) Von Miltitz către regele, 10 Aprilie 1821: «Il paraît hors de doute maintenant que feu le prince Aleco Soutzo ayant décliné les propositions

mult la foloasele lor personale decît la soarta poporului lor, se pun pe intrigî pentru a dobîndi moștenirea Șuțului, de și timpurile nu prea erau potrivite pentru rîvnirea tronurilor Țărilor Romîne. Poarta însă, ținînd samă de hotărîrea ei de a restrînge numirea în posturile de domni și de dragomani numai la reprezentanții celor patru familii credincioase amintite mai sus, considera de candidați serioși numai pe trei, anume pe Scarlat Callimachi, cel însărcinat cu negocierile, pe Ioan Callimachi, fratele său, pe atunci mare dragoman, și pe fiul reposatului principe Șuțu¹⁾. Candidatura acestui din urmă este însă înlăturată, mai ales după stăruințele pline de energie ale marelui ban Grigore Brancovanu. Înlăturarea lui Șuțu lasă ca competitori la tronul Munteniei pe cei doi frați Callimachi. Ambii însă erau însărcinați din partea Porții cu daraveri în care erau greu de înlocuit: Scarlat Callimachi cu negocierile cu Rușii, iar Ioan cu trebile dragomăniei. Poarta nu găsea pe nimenea cărora să poată încredința îngrijirea de niște daraveri atît de delicate. Sultanul însă crezînd că negocierile vor fi în curînd terminate, să hotărește a rîndui, la 25 Aprilie 1821, *în domnia ambelor Țări Romîne*—între cît și Mihail Șuțul, domnul Moldovei, părăsise scaunul și să retrăsese în Rusia, compromis prin eterie—pe Scarlat Callimachi²⁾. Numirea este considerată de

qui lui furent faites par les conspirateurs et ceux-ci le soupçonnant d'en avoir instruit la Sublime Porte, a été empoisonné par ordre de son cousin, Michel Soutzo.» *Ibidem*, p. 574.

1) Niculae Șuțu, nepot de soră al principilor Scarlat și Ioan Callimachi.

2) Vezi firmanul Porței în *Istoria Mitropoliei Moldovei*, de Erbiceanu, p. 377.

ambasadorul prusian ca favorabilă interesului provinciilor, «căci de și domnia sa anterioară a dovedit că el nu posedă toată energia necesară pentru a reforma abuzurile, nu i sã poate refuza recunoașterea că este în-suflețit de cele mai bune scopuri și că neinteresarea, cinstea și iubirea sa de dreptate, îi însemnase un loc foarte deosebit printre Grecii de astăzi, care au toate viciile strămoșilor lor, fără a le posedea și virtuțile. Din nenorocire», adăogă ambasadorul, «noul gospodar—care nu putea pleca încă, nefiind sfârșite negocierile cu Rușii — a numit de caimacamî în marea și în mica Valachie (acesta din urmă înșamnă Moldova), pe doi oameni ipocriți și înșelători, Negri și Vogoride, care spre mirarea tuturilor a păstrat pînă acum încrederea lui, cu toată nesăturata lor lăcomie, ce au lăsat, pretutindenea pe unde-au trecut, urme pustietoare¹⁾». Callimachi trebuia însă curînd să plece în Muntenia în capul unor trupe otomane²⁾.

Dar în Turcia, și mai ales în momente atît de turburate ca acelea în care o pusese revoluția grecească, înălțările cele mai mari aduc adesea ori căderile cele mai prăpăstioase. Deodată și înainte ca să fi apucat Scarlat Callimachi a pleca spre Țările Romîne, el este ridicat cu toți ai lui și internat într-o casă din mahalaua Sulimanié, mahala renumită pentru netoleranța ei și în care nici odată nu locuise vre-un creștin. Lumea contimporană însăși

1) Von Miltitz către rege, 25 Fevruarie 1821. N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 564.

2) Von Miltitz către rege, 24 Martie 1821. *Ibidem*, II, p. 568.

nu-și putea lămuri înțelesul acestei măsurii. În deobște fiind date antecedentele lui Callimachi, să vedea în ia un scop bine-voitor al Porței față cu el. Ia era interpretată în sensul că Poarta vroia să ferească pe Scarlat Callimachi de niște pericole ce l-ar fi amenințat. În curînd însă să văzu că lucrurile stăteau alt-feliu, anume atunci cînd nepotul lui Callimachi, Teodor Negri, numit ambasador la Paris fugi la Hydra ¹⁾. Cîteva zile după aceea Scarlat Callimachi cu familia lui este surgunit la Boli în Anatolia. Chiar și atunci însă mulți nu vroiau să creadă în disgrația lui Callimachi²⁾. În curînd însă lumina să făcu. Poarta pretindea că a dobîndit în mîna dovezi de hainirea fraților Callimachi, implicați în răscoala Grecilor. De și aceste dovezi nu au fost niciodată produse, totuși nefiind nici un alt motiv care să explice dizgrația unor oameni așa de bine văzuți de Turci, să poate admite că ei vor fi întins o mîna de ajutor coreligionarilor lor. Singurul indiciu în contra lui Scarlat Callimachi este subvenția de o sută de lei pe an, pe care o dădea jurnalului eterist din Viena *Λόγιος έρμηνς*, redactat de Teocrit Farmachide și Constantin Cochinachis³⁾.

Lui Ioan Callimachi i să tae căpul⁴⁾. Scarlat moare și el, după unii asasinat și anume otrăvit, după cum arată unele izvoare, sau decapitat după cum arată altele, la 26 Octom-

1) Von Miltitz către rege, 25 Iunie 1821. *Ibidem*, II, p. 583.

2) Von Miltitz către rege, 10 Iulie 1821. *Ibidem*, II, p. 586.

3) Vezi documentul care constată această danie reprodus în Stamatadi *l. c.* p. 179.

4) Von Schöler c. rege, 14 Noembrie 1821; Von Militz c. rege, 21 Nov. 1821; Nesselrode c. Miltitz, 22 Dec. 1821. N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 605, 610.

vrie 1821, în vîrstă de 48 ani.¹⁾ În orice caz el nu a murit de moarte naturală, cu toate că medicul său Assany arată, la interogatorul oficial ce i s-a luat, că principele ar fi murit de apoplexie, cătră care era aplecat și în contra căreia nu voia să urmeze nici o prescriere, fiind lovit de un atac la auzul morței fratelui său. La o arătare confidențială, acelaș medic spune că nu ar îndrăzni să asigure că principele Callimachi să nu fi fost zugrumat, de și nici un semn al acelei violenți nu i-a găsit pe corpul său; dar părerea lui se întemeiază pe duplicitatea caracterului turcesc și pe ghibăcia indivizilor însărcinați cu asemenea fapte. Este învederat că mărturisirea confidențială a medicului Assany dovedește fără nici o îndoială moartea prin violență a lui Scarlat Callimachi, jertfă ca atîta alții a răsbunării prepuelnice a Turcilor²⁾.

1) D-l Papadopol-Calimah, în *Amintiri despre curtea domnească din Iași, Convorbiri literare*, anul XVIII, p. 401, ne dă data de 26 Octomvrie.

Vezi și T. Blancard, *Les Mavrojeni*, cap. XVII, p. 387.

2) Asupra morței lui Scarlat Callimachi, vezi declarația oficială a lui Assany, 10 Ianuarie 1821, și mărturisirea lui confidențială în raportul lui Von Miltitz cătră rege, din aceeași zi: Neculae Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 618, 619; *Mémoires sur la Grèce pour servir à l'histoire de la guerre de l'Indépendance* par Maxime Raibaud, Paris I, p. 224; Ubcini, *Lettres sur la Turquie*, Paris 1854, p. 107. Ordin cătră consulul prusian din Iași Cruchely din 29 Decemvrie 1821, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*. (Colecțiunea Iorga).

Исходъ изъ книги
Лаврентіи Митрополита
Сербскаго

CAPITOLUL VI

GAVRIIL CALLIMACHI

MITROPOLITUL MOLDOVEI

ratele mai mare a lui Ioan Callimachi Voevod era Gheorghe, care călugărindu-să, capătă numele de Gavriil. El apare în istorie, pentru întâia oară, ca mitropolit al Tesalonicului, demnitate în care-l amintesc îmbii cronicari ai Moldovei, Ioniță Canta și Ienachi Cogălniceanu¹⁾ și pe care o dobândise, fără îndoială, prin stăruințele fratelui său, după ce, ajungînd mare dragoman, începe a juca la Poartă un rol însemnat.

Am arătat mai sus, la domnia lui Ioan Teodor Vodă, cum ajunse fratele lui mitropolit al Moldovei și cum, cu toate că fusese adus de domnitor în scaun, mai ales în interesul de a deslega slujba văcăritului, Gavriil nu corespunsesse în totul dorințelor domnitorului, deși îl ajută într'un

1) *Letopisețele*, III, p. 185 și 247.

chip destul de efectiv, scoțînd darea ajutorinței în locul acelei legate a văcărîtului ¹⁾.

Mitropolitul Gavriil s-a urcat în scaunul arhipăstoresc, în timpul domniei lui Ioan Teodor Voevod și anume în anul 1760, după cum să vede din actul său de alegere, subsemnat de Ioanichie, episcopul Romanului, Dositeiu al Rădăuților și Inochentie al Hușilor ²⁾. Arhipăstoria lui Gavriil fu una din cele mai lungi ale Moldavei, de oarece el moare tocmai în 1786 ³⁾, după două zeci și șase de ani de păzirea turmei creștinești. Observăm cu acest prilej un fenomen interesant, anume stabilitatea bisericeii din acele timpuri, față cu nestatornicia domniei politice. Biserica nu era lipită de vârtejul schimbărilor domniei, și un mitropolit ales rămînea de obicei în scaun, pînă ce moartea venea să-i curme zilele, pe cînd din potrivă mazilirile așteptate sau neașteptate nu îngăduiau mai nici unui domn să-și sfirșască zilele pe tron. Demisionarea lui Iacob pentru a face loc lui Gavriil, a fost una din rarele excepții la neamestecul politiceii în trebile bisericești. Biserica era considerată ca un așezămînt neutral, care nu participa la frămîntările statului și de aceea domnii care răsturnaă pe rivalul lor, să vād tot atît de bine dispuși cătră aceiași membri ai clerului. Chiar calamitățile

1) Veđi mai sus, p. 45.

2) Melhisedek, *Hronica Hușilor*, p. 269 și Apendice, p. 138.

3) Vezi Arzul către împărăție la alegerea mitropolitului Leon Gheuca, urmașul lui Gavriil, din 15 Martie 1786 în C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 39 : «ci întimplindu-se acum de curînd moarte Arhiereului nostru Kir Gavriil». Un alt document citat de d. C. Erbiceanu. *Ibid.* p. XLVIII, dă dată preciză morței: 20 Februarie 1786.

cele mari ale războaelor, dintre Turci și puterile de la nordul împărăției lor, nu aduc totdeauna schimbări în scaunul mitropolitan, și dacă mitropolitul Anton să haini cătră Ruși și apoi să duse cu ei, la eșirea lor din țară în 1739, mitropolitul Gavriil Callimachi rămase la postul său, în timpul marelui război dintre anii 1769—1774.

La alegerea de mitropolit al Moldovei a lui Gavriil Callimachi, care era mitropolit într'o eparhie grecească, domnitorul, fratele lui, trebui să ceară voe de la patriarh, ca să primească dimisia lui din scaunul Tesalonicului și să învoiască să să facă mitropolit Moldovei. Patriarhatul constantinopolitan, care stătea totdeauna la pîndă spre a pune mîna pe biserica Moldovei, să folosi de acest precedent, spre a nu recunoaște la moartea lui Gavriil, alegerea succesoriului său, Leon Gheuca, ca unul ce nu ceruse *de mai înainte* învoirea de a candida la scaunul mitropoliei moldovene, de la Patriarh. Soborul țării protestează imediat, după alegerea lui Leon, la Poartă, contra nedreptului amestec al patriarchiei în trebile bisericeii moldovene, arătînd că: «nici odată aici în pămîntul nostru, la atîta mitropoliți ce s'aũ făcut, după cum știm și am apucat de la părinții și strămoșii noștri, nu s'aũ întîmplat să să aștepte voe de la patriarh ca să poată domnul și pămîntul alege și așeza mitropolit»¹⁾. Soborul lămurește apoi în sensul arătat mai sus, pentru ce la alegerea lui Gavriil a trebuit să să facă abatere de la această normă.

Mitropolitul Gavriil începe archipăstoria sa în Moldova

1) Arzul citat în nota precedentă.

prin înființarea unei tipografii, în care tipărește mai multe cărți. Cea întâi tipăritură eșită din teascurile acestei tipografii și anume în 1762, pare a fi fost o Evanghelie în limba română, din care să află și azi un exemplar la biserica Răducani din Tîrgu-Ocna. Inscripția pusă pe această Evanghelie spune : « *Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie care acum întâi s-au tipărit în acest chip în zilele prea înălțatului domn Io Grigore Ioan Voevod—Grigore Callimachi, fiul lui Ioan Callimachi—cu osîrdia și toată cheltuiala prea sfîntului mitropolit al Moldovei chir Gavriil în a sa tipografie în Iași, anul de la zidirea lumii 7270 (1762) de Grigore tipograful* »¹⁾. Această Evanghelie, după cum spune mitropolitul, fusese tipărită cu bani împrumutați. Gavriil trimite, în 1763, episcopului de Huși o sută cinci spre zece exemplare cu prețul de șapte lei unul, pe care cere a-î le vinde și a-î trimite banii, ca să plătească în grabă neguțitorilor, spre a nu mai spori dobînda²⁾.

Enumărăm tot aici și celelalte cărți cunoscute nouă ca eșite din tipografia înființată de Gavriil Callimachi în timpul arhipăstoriei sale: « *un Cătilis sau scurtă pravoslavnică mărturisire a legei creștinești, care acum s-a tipărit cu blagoslovenia prea sfîntitului mitropolit chir Gavriil în sfînta mitropolie în Iași, la anul 1777, fiind ostenitor și chivernisitor protoereul Mihail Streblinchi exarh mitropoliei din Eși* »—o mică broșură în—16°; *un Ceaslov* în 1772; *un*

1) T. T. Burada, *Știri relative la cîte-va biserici din Tîrgul-Ocna, Arhiva VI*, pag. 341.

2) Melchisedek, *Hronica Hușilor*, p. 278.

Enhologion în 1780 și un *Moliftelnic* în 1785 ¹⁾. Nu vom uita un fapt însemnat în istoria noastră culturală, spre cea mai mare laudă a mitropolitului Gavriil : după îndemnul lui, arhimandritul Macarie pregătise spre tipărire o gramatică românească ²⁾.

Mitropolitul Gavriil a ridicat din temelie catedrala din Iași cu hramul S-tului Gheorghe, care a servit în această însușire pînă la restaurarea marelui mitropolii, zidite de mitropolitul Veniamin Costache, a căreia boltă prăbușindu-să, a fost reîntocmită tocmai în zilele noastre. Cu privigherea zidirei bisericeii fu însărcinat de mitropolit, un călugăr pe care 'l chemase la Iași de la mănăstirea Neamțului, unde ajunsese economu al mănăstireii, făcîndu'și nume de bun administrator. Acest călugăr, numit Iacob, fu făcut protosinghel de Mitropolitul Gavriil și după ce va fi episcop de Huși va deveni însuși mitropolitul cel mult cunoscut : Iacob Stamati ³⁾.

1) Xenopol și Erbiceanu, *Sărbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, p. 333—334.

2) Iată titlul acestui manuscript, care să află în biblioteca Academiei (Ced. No. 102, 1 vol. fol.):

Gramatica Română a Părintelui Macarie Arhimandritul.

«In zilele prea luminatei și de Dumneșeu încoronatei noastre Ecaterina Alexievna a totă Rusia și a naslednacului ei, a marelui cneză Țesarevic Pavel Petrovic, acum cu mila Domnului Dumneșeu și a tótei Moldovei împărăitoare fiind și s'a tipărit în sfînta și Dumnezeiască Mitropolie Iașilor, cu blagoslovenia a Prea sfințitului arhiepiscopului și mitropolitului a toatei Moldovei, Kirio Kir Gavriil și cu toată cheltuiala a Preablagorodnicului și pravoslavnicului marelui cneză al Moldovei Ioan Cantacuzino Deleanu, a marelui Vistier..... (anul lipsește).» Mai veche de cît această gramatică este numai cea a lui Eustatie Brașovanul, 1746.

3) M. Kogălniceanu. *Mitropolitul Iacob Stamati în Ateneul Român din Iași*, Iulie—August 1861.

Gavriil zidi biserica S-tului Gheorghe pe locul vechei mitropolii a Iaşului, cu hramul Stratenia, numită şi Biserica Albă şi care să dăramase de vechime. Locul mitropoliei să întindea, ca şi astăzi, pe marele patrat cuprins între strada Mare, strada Baston, strada Feredeului Turcesc şi casele Sturzeştilor—azi Seminarul central. Lîngă Mitropolie să zidi o şcoală; locul însă fiind prea strîmt, mitropolitul Gavriil, în solici-tudinea ce avea împreună cu domnitorul Ghica pentru şcoale, cumpără alături un loc de la Catrina, nepoata Popei Ursului. În zăpisul de vînzare din 1767 să spune că «acest loc fiind trebuitor şcoalelor ce s'aũ făcut acum, dînd şi alți megieşi locurile ce aũ fost prin prejurul nostru» ¹⁾.

Pentru a mări veniturile mitropoliei, Gavriil, concedă locuri cu bezmăne în fața Straziî Mari, mai multor obraze jidoveşti şi anume lui Pascal Kiva zis şi Ursul 9 stînjenî; lui Aiber barbatul şlicăriţei 4 stînjenî; lui Leiba iar 4 stînjenî, loc pe care Leiba îl vinde altui jidov Isac; lui Vigder ceprezarul 2^{1/2} stînjenî; lui Iosif argintarul 2 stînjenî şi în fine un al şaselea loc unui bărbier român Teodor. Este curios de constatat de la ce proprietari fusese cumpărat locul sfintei mitropolii cu o sută de ani în urmă, la 1695, de cătră doamna Anastasia, din familia Buhuş, soția lui Gheorghe Duca. Ia alcătuisă acel mare patrat al locului mitropolitan prin cumpărături: de la Anița soția lui Solomon Bîrlădeanu; de la Roșca vistiernicul; de la Todirașcu nepotul Iorgăi—pe ulița Feredeului; de la Drosoaia, care-l cumpărase de la Anița, soția vornicului Sturza; de la Alexandra

1) Erbiceanu. *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 33.

Spătăroaia; apoi locul propriu al Anastasiei doamnei, moștenit de la părintele ei Dimitrie Buhuș. Nici pomeneală nu-î de vre-un Evreu care ar fi posedat vre-un loc în jurul mitropoliei. Și acuma, toate bezmănurile să încuviințau unor reprezentanți ai acestui neam. Să făcuse o mare transformare în elementul etnic al Iașilor, în secolul al XVIII-lea, și Evreii devenisă unul din factorii principali ai populației lui ¹⁾. Aceste locuri concesdate Evreilor sus amintiți, fură însă luate în dăruit sub domnia lui Alexandru Callimachi, pe motivul că «nu să mai putea suferi să să vadă o sfântă biserică ca aceia încunjurată de multe necuviincioase spurcăciuni, întinzându-să locurile Jidovilor pînă aproape de altarul ei.» Argumentul juridic pentru rezilierea contractelor de embatic fu aflat în Harmenopol, cap. III, titlu 5, care zice că «ereticii lucru bisericesc nemișcat să nu agornisască, nici cu răsădire nici cu plată, și care eretic va face una ca aceasta, ceia ce a dat hotărît pentru aceasta pierde». Totuși fiind că Evreii ridicase clădiri pe acele locuri, în bună credință, apoi divanul și domnitorul hotărâsc că «spre a nu rămînea Jidovii păgubași de binalele ce au făcut, să facă o prețeluire a binalelor și să li să deie despăgubirea cuvenită» ²⁾.

Curînd însă mitropolitul Gavriil trebuia să intre într-o perioadă mai vișoroasă a ocîrmuirei lui arhipăstorești. Anume

1) Compară cele două acte din Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei*: acel al Anastasiei doamnei din 1695 (p. XLV) și hrisovul cu anaforaua de pe timpul lui Alexandru Callimachi Voevod, 1796 (p. 41).

2) Hrisovul și anaforaua de la Vodă Alexandru Callimachi, citați în nota precedentă.

în 1769, să naște cumplitul război între Ruși și Turci care trebuia să aducă în o mare cumpănă Țările Române. Vijelia să apropia iarăși asupra lor, strașnică și amenințătoare. Domnitorul Grigore Callimachi vedea cum să nămoleşte din ce în ce mai mult în dizgrația Turcilor. El cerea în zadar mazilirea lui și în curînd trebuia să părăsească tronul pentru a fi aruncat în fiere, în temniță și în mormînt. Rușii însă înaintau mereu și trupele lor trecuse Nistrul, cînd Turcii nici nu ajunsese la Dunăre.

Încă înainte ca Rușii să ocupe Iașul, mitropolitul Gavriil trimesese, prin dragomanul rusesc Cruta, «o hiritisire» principelui Alexandru Galitzin, capul oștirilor rusești. În 21 Iulie 1769, principele mulțumește mitropolitului pentru felicitarea primită și pentru ajutorul ce dăduse omului său spre a să putea întoarce în lagărul rusesc. Să mai roagă principele de mitropolit, ca și de acolo înainte să-i deie «toate cele trebuincioase înștiințării prin mijloc încredințat». În August, Galitzin trimite o altă scrisoare mitropolitului în care cere iertare, că nu poate încă veni efectiv în ajutorul Moldovenilor (Rușii fusese aruncați de Turci dincolo de Nistru); dar asigură pe mitropolit că «îndată ce să va arăta înlesnire, va alergera întru ajutorul pravoslavnicului norod al Moldovenilor.» După lupta din 18 Septembrie, în care un corp de Turci este cu desăvîrșire zdrobit, Rușii ocupă Moldova și intră în Iași în ziua de 26 Septembrie 1769. Mitropolitul Gavriil preșidează ceremonia săvîrșirii jurămîntului de supunere a tuturor stărilor Moldovei către împărăteasa Caterina și pleacă în capul unei delegații de deputați din Moldova și Muntenia — printre cari se aflau

un Cantacuzen și un Brâncovanu — la Petersburg unde fură primiți în audiența solemnă de Majestatea ei Imperială la 8 Aprilie 1770, asigurînd'o de supunerea provinciilor lor sub sceptrul liberator al Rusiei¹⁾. Generalul Prozorowski care ocupase capitala Moldovei, trebuind să se ducă la Botoșani, în interese militare, însărcinează pe mitropolit și pe doi boeri, anume Ioan Sturza vornicul și Alexandru Neculcea paharnicul, cu adunarea proviziilor, sub privigherea colonelului Rezewski, pe care-l lasă în Iași în locul lui. Mai iaș Rușii și strașnice măsuri de poliție contra spionagiului²⁾.

Deși mitropolitul iscălește alături cu boerii Moldovei cartea de umilită supunere către împărăteasa Rusiei, el protestează la generalul von Stoffel contra trecerei peste poruncile împărătești în privirea încasării birurilor de la neguțitorii din Iași. Împărăteasa anume făgăduise, că afară de vamă, de venitul ocnei, precum și de nevoile aprovizionării oștirei, locuitorii Moldovei nu vor fi supărați cu nici un feliu de dare. Această făgăduință rămase însă numai pe hîrtie. În realitate să urma înainte cu încasarea tuturor contribuțiilor, după sistemul vechiu, atîta numai că încasările intrau în punga Rușilor. Mitropolitul Gavriil cere de la Stoffel ca să respecte făgăduințele imperiale, arătînd că «nu ar fi cu cale a să cere cele ce sînt peste porunca împărătească, adică păhărnicie, căminărie, braniște, cupărie, parcălabie, mortasipie, și banii jugului; căci de vreme ce au lipsit stă-

1) Von Solms, ambasador prusian la Petersburg, către rege, 10 Aprilie 1770, N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 27.

2) *Correspondența cu Rusia în Archiva Românească* a lui Mihail Cogălniceanu. Ediția II, Iași 1860, I. p. 129, 130, 131 și 137.

pînirea cea silnică a păgînului este bine să lipsască și aceste dări asupritoare » ¹⁾. Dacă însă mitropolitul apăra interesele materiale ale locuitorilor, în cele sufletești el trebuia să primiască supunerea bisericeii moldovene celei rusești, precum decretase a tot puternica împărăteasă; și tot clirosul cu mitropolitul în frunte « să fericea că s-au învrednicit prin dumnezeiasca miloserdică bună voință, a să număra împreună cu aceia ce să află sub a voastră arhierescă apărare și sinodalnică prea dreaptă ocîrmuire » ²⁾. Cîta deosebire de protestarea mai sus amintită contra amestecului patriarhiei de Constantinopole în alegerea mitropoliților Moldovei ! Nu erau însă oamenii alții, mai vrednici sau mai slabi, ci împrejurările. Patriarhul de Constantinopole era o simplă autoritate bisericească, fără de nici un mijloc de a constrînge ascultarea de el. Supremația bisericeii rusești venea împărechetă cu covîrșitoarea putere militară, care trebuia să înghețe de frică și pe cel mai inimos. Unde era dar locul pentru protestări sau nesupunere ?

În toată purtarea mitropolitului Gavriil, care nu era de cît ecoul clasei politice a Moldovei, boerimea, în timpul cît ținu ocupația rusească, să constată două părți. El este foarte supus cătră ordinele imperiale și nici că să putea să fie altfeliu. Față însă cu autoritățile militare, el apăra precît îi stă prin putință, interesul compatrioților săi, sprijinindu-și adesea ori protestările tocmai pe ordinele împă-

1) Protestare din 1769, Iași, fără dată lunară. *Ibidem.* I, p. 149. Cartea de închinare subsemnată de Mitropolit, p. 152—158.

2) Adresa mitropolitului Gavriil și a întreg soborului către sinodul bisericeii rusești din 10 Decembre 1769, *Ibidem.* I. p. 163.

rătești, precum l-am văzut făcînd mai sus, cînd cu întîmpinările lui contra ridicărei dărilor. De aceea să nu credem că mitropolitul șovăește în purtarea lui, cînd arătîndu-să energic, cînd supus cu orbire. Purtarea lui deosebită față cu Rușii, se explică din îndoitul izvor de unde veneau poroncile de îndeplinit. Așa într-un act nedatat îndreptat către feldmareșalul Romantzoff, mitropolitul îl încredințază că «Moldovenii, ca niște robi prea plecați ai împărăteștii măririi, după credința lor cea de jurămînt sînt supuși poroncilor împărătești pînă la cea de pe urmă picătură a singelui și prea gata spre a da din cele ce sînt în putința lor, pentru trebuința oștirea împărătești; numai că această luare să să facă cu știință și cu oareși care cuviincioasă rînduială, pentru că o samă de oameni ce sînt trecători prin Moldova, iaă fără de nici o rînduială cele ce întîmpină pre cale, atît dobitoace cît și altele, mai mult decît le este trebuință și spre risipă și mai ales volintirii fac multe supărări și jafuri săracilor creștini și-i rîsipesc prin locuri pustii și prin păduri. Să roagă decî ca cele ce vor fi de trebuință oștirea împărătești să să deie după putința țarei, cu orînduială și prin știrea rînduiților dregători»¹⁾). Cîrînd însă după aceasta vine un ordin de la împărăteasa «cătră prea cinstiții mitropolit și episcopi mitropoliei Moldovei», ordin datat din 16 Decemvrie 1769, însă sosit în Iași prin Ianuarie 1770 în care Caterina, arătînd rîvna sa pentru cauza creștină, cere de la fețele bisericești cătră care se adresa, ca «să facă și să isprăvească ca tot norodul Moldovei de la mic

1) *Ibidem*, I, p. 168.

pînă la mare, toți împreună de obște și fiecare osebit să să înfierbînteze și să fie cu silință înspre a să arăta vrednici unei faceri de bine atît de mari, plinind cu dinadinsul și cu bună inimă desăvîrșit acea datorie a legii și a creștinescului jurămînt, prin carele s-au îndatorit către noi. Ca o mulțămîntă pentru ast-feliu de purtare, împărăteasa făgăduște că după măsura credinței voastre și a rîvnei ce veți arăta pentru slujba noastră ce este așa de strîns unită cu slujba bisericeii lui Hristos, vroim și noi ca să împărțăm cătră voi a noastră milă și a noastră bunăvoință »¹⁾. Cuvintele împărătesci erau cam acoperite. Mitropolitul Gavriil să însărcinează să spue lucrurile mai pe față, printr-o carte pastorală din 5 Ianuarie 1770, în care el arată, fără încunjur, datoriile pe care noi supuși ai împărătesei Rusiei, Moldovenii, sunt datorii cătră ia: «al doilea să vă veseliți de bună voe și cu întrecere la slujba cea împărătească, fiește care după starea și puterea sa, și mai vîrtos pentru proviantul împărăteștilor oști ce au venit spre apărarea voastră »²⁾. În curînd trebuia însă să să deschidă ochii Moldovenilor și ai acelor ce-i reprezentați, în fruntea lor a mitropolitului Gavriil, cînd feldmareșalul Romantzoff dă o cu totul altă interpretare întăiul manifest al Caterinei, în care împărăteasa făgăduște locuitorilor scutirea de orice dare, afară de vămii și de ocne. Anume generalul rus, într-o misivă «cătră prea cinstitele părți bisericești și politicești ale divanului Moldovei» din aceeași lună Ianuarie 1770, stăruiește și el a-

1) *Ibidem*, I, p. 188.

2) *Ibidem*, I, p. 192.

supra nevoei de a se îngriji despre aprovizionarea armatei; apoi venind la dări, el spune: «ca toți să deie după obiceiul cel vechi, întrucît din bună socotință puteți să cunoașteți că nu este cu putință pămîntul acesta a fi fără cheltuială, pentru care să cade să strîngă veniturile obișnuite, nu pentru alt ceva, ci pentru trebuința țării și pentru plata oștirilor»¹⁾. Cu toate aceste greutateși materiale, țara, cel puțin cea oficială, divanul și boerii cu mitropolitul în frunte, să bucure de izbînda armatelor rusești și să ferece «că patria noastră nu va fi părăsită nici într'un chip de sub miluirea și apărarea monarhiei sale cele autocraticești, ci de apururea cu nestrămutare ne vom socoti ca niște robî credincioși și supuși ai împărăției Rusiei»²⁾. Idealul clasei mai de samă din acel timp a Țărilor Romîne pare a fi fost supunerea sub creștineasca obîlăduire a colosului moscovit. Dar această dorință era mai la urmă impusă de împrejurări, și Romîniî trebuiaŭ s-oroștească, chiar dacă nu ar fi eșit din adevăratul lor cuget, și nouă ne pare evident că bucuria pentru schimbarea stăpînului era mai mult fățărită decăt sinceră, pentru că sub autocrata Rusie boerii eraŭ să fie mult mai mărginiți în împlinirea poftelor lor, decît cum fusese sub apăsarea turcească. Cît despre mitropolit, cum să poate admite ca el să să fi bucurat de pierderea neatîrnării sale și căderea lui sub sinodul rusesc, când am văzut mai sus cum soborul țării protestase în contra încălcării de supremație a bisericeî constantinopolitane? Dar ar fi fost o nebunie de a

1) *Ibidem*, I, p. 192—193.

2) *Ibidem*, I, p. 220.

să opune puterei covârșitoare ce să revărsase asupra țării, în starea de destrăbălare și de lipsă de orî-ce mijloc de împotrivire în care să afla Moldova în acele timpuri. Dacă pe timpul lui Cantemir partida anti-rusească își găsisse rostirea în Neculaï Costin, cronicarul, și în acei ce împărțeau păreri (1), pe timpul Caterinei, cînd Rușii cuprinsese cu mult mai mare putere Țările Romîne, nu să vede nici o manifestare a unei atare tendinți de nesupunere contra autorității rusești. Ce e drept, teama de cumplita răzbunare a Turcilor, în cazul cînd Țările Romîne ar fi rămas sub ei, poate pînă la un punct să fi dat un caracter de sinceritate silită protestărilor de iubire și devotament cătră împărăteasa Rusiei, de oarece frica de moarte este încă o mai puternică îmboldire, decît dorința de cîștig. Aceste păreri care se cam contrazic, credem că exprimă foarte bine starea cugetelor romînești din acele timpuri și că ele reproduc ideile contrazicătoare ce-și împărțeau pe atunci stăpînirea asupra lor. Numai într-un asemenea caz se pot înțelege osanalele nesfîrșite cu care boerî, divan și mitropolit să apropiau de scaunul împărătesei.

Și într-adevăr mare trebuie să fi fost teama de Rusia, pentru ca un caracter ca acel al mitropolitului Gavriil să să plece sub călcăiul ei. Mitropolitul Gavriil era o fire hotărîtă, și lucru s-a văzut mai sus cînd el, de și numit de fratele său în scaunul mitropolitan, cu condiții de a deslega văcăritul, refuză de a face acel act călcător de religie.

1) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, IV, p. 526.

Cînd din porunca împărătesei Caterinei, feldmarșalul contele de Romantsoff trebuia să înzestreze Moldova cu o nouă legislațiune, Gavriil Mitropolit arată o dată mai mult frumosul său caracter. Instrucțiunile date de împărăteasa comisiei însărcinate în Rusia cu alcătuirea noului codice și publicate la Petersburg în Aprilie 1768, au fost traduse în românește prin îngrijirea și cheltuiala mitropolitului Gavriil, după îndemnul lui Romantsoff, de logofătul al II-lea, Thoma, la 16 August 1773. Scrisoarea adresată lui Romantsoff, pusă de mitropolitul Gavriil ca prefață edițiunii românești, conține aceste cuvinte: «Patrioții mei vor numera aceasta între alte bune lucrări a slăvirei tale cea mai întâiu și mai covârșitoare. Fiind bine încredințați, că de vor viețui sub aceste folositoare pravile, *întru starea cea neclătită a pronomiilor vechi*, se vor face foarte norociți la politiceasca împărtășire.» «*Întru starea cea neclătită a pronomiilor vechi!*» scrie d-l V. A. Urechă «minunată și patriotică rezervă era aceasta. Este aci un adevărat *luminis*, unde istoricul respiră fericit, eșind din desigurul simțirilor rele și antinaționale ale claselor dirigente din mai tot secolul al XVIII-lea. Frumoasă, curagioasă faptă era a aminti Rusiei de *vechile drepturi ale patriei*» 1).

Alt exemplu de purtare lui energică este raportat, din nenorocire prea pe scurt, de medicul său, Andreas Wolf. După pacea de Cainargi, fu înălțat pe scaunul Moldovei, domnitorul Grigore Ghica. Acest principe favoriza foarte mult pe un curtean jăcaș și dăunător statului, așa că nime-

1) V. A. Urechă. *Memoriă asupra perioadei din Istoria Romînilor, 1774—1786*, București, 1893, p. 126, 127, 777, 778, 779.

nea nu îndrăznea a rîdica vocea contra nedreptăților lui. Mitropolitul, făcîndu-să organul suferințelor obștești, făcu domnului serioaze și puternice observații; dar acestea rămî-nînd și ele fără efect, mitropolitul recurse la un mijloc mai energic. El pusă să tragă clopotul cel mare și, adunîndu-să la mitropolie o mulțime de popor care tocmai pe atuncea să adunase în Iași la un iarmaroc, luînd cîrja în mînă, merse la palat în fruntea lor și dădu principelui astfelîu de spaimă încît îl sili de îndată să îndeparteze pe favorit ¹⁾:

Andreas Wolf, Sas din Transilvania, care raportează acest fapt într'o carte des citată de noi,—tipărită într'un mic număr de exemplare — a petrecut în Moldova de la 1780 încoace, în curs de vro douăzeci de ani, aflîndu-se în calitate de medic pe lângă doi mitropoliți: Gavriil Callimachi și Iacob Stamati. «Medicul nostru» scrie d-l B. P. Hășdeu «era tot odată și *om al mitropolitului*, cum se zicea pe atunci; și, în această însușire, el avea căile deschise pentru studiul tuturor instituțiunilor clericale al Moldovei; ba chiar, prin patronajul mitropoliților, cari nu ajunseră încă la rolul de păpuși, el lesne putea căpăta cunoștinți oficiale și despre deosebitele ramuri ale administrațiunei laice. Incă în 1781, din îndemnul mitropolitului Gavriil și cu ajutorul faimosului logofăt al mitropoliei, Gligoraș, Wolf confecționă o listă a archipăstorilor Moldovei, ce o comunică spre publicare lui Sulzer, și pe care Engel o numește apoi: foarte meritorie și utilă chiar pentru istoria politică a țării» ²⁾.

1) A. Wolf, *Fürstenthum Moldau*, I, p. 144.

2) B. P. Hășdeu. *Cîte-va analize literare extrase din Studii critice asupra Istoriei Romîne*. 1864,

Ingrijirea mitropolitului Gavriil, ce am constatat-o pentru tipărirea de cărți de religie românești, are un corolar în interesul său pentru cultura care se manifestează tocmai în timpul cînd armatele rusești ocupau Moldova. Ocupația avusese de urmare închiderea Academiiilor din Iași și din București. Mitropolitul să folosește anume de împrejurarea că între știrile cerute de feldmareșalul Romantzoff asupra stărei Moldovei, se află și de acelea privitoare la școli. Mitropolitul răspunde la acest punct cu mai multe amănunțimi, arătînd cum fusese organizate școlile sub Grigore Ghica, precum și pricina desfacerei lor pe timpul lui Constantin Mavrocordat. Amintește apoi restabilirea lor în timpul celei de a doua domnie a lui Grigore Ghica care orînduise ca să să întrețină școlile din darea de patru lei pe an impusă preoților ce erau scutiți de alte dări. « In anul trecut însă, » urmează mitropolitul « din întîmplarea vremilor și din boala ciumei, împrăștiindu-să atît dascălii cît și ucenicii, aū rămas școlile fără de lucrare, neputînd nici scoate banii de la preoți, tot pentru aceste pricină. » Acum însă cînd Moldova încăpu sub oblăduirea puternicei împărății, era firesc lucru ca școlile să să redeschidă, și mitropolitul cere voe feldmareșalului spre a face acest pas, reînființînd birul preoțesc și cerîndu-i și un sprijin bănesc pentru primele cheltueli ¹⁾. Mai cere mitropolitul ca să fie deșartată casa Academiei de autoritățile ce locuiaū de la ocupație încoace și să să deschidă iarăși cursurile, de oare-ce atît ucenicii cît

1) Din Aprilie 1771, *Arhiva Romînească*, 1860, I, p. 231.

și dascălii s-ar fi întors îndărăt. «Sînt case boerești deșerte destule pentru adunarea Divanului» adaugă mitropolitul ¹⁾).

Preoții însă se grăbesc a protesta la feldmareșalul, arătînd că sînt în neputință de a răspunde birul, și că copiii lor nu ar învăța nimic în școlile întretinute din banii lor. Mareșalul lasă lucrurile cam îngăimate, în răspunsul său; pare a aproba tînguirea preoților și «lasă toată această afacere în buna socotință și orînduială a mitropolitului și a celorlalți ce sînt parte bisericească, precum și a boerilor ce sînt judecători în divanul cnejei Moldovei»²⁾).

Mitropolitul Gavriil ce-a trăit mult timp în părțile grecești, era fără îndoială plecat cătră cultura grecească, deși este de observat din anaforaua lui din Aprilie 1771, — în care cum am văzut expune feldmareșalului Romantzoff, starea din trecut a școlilor din Moldova, închise din pricina ocupațiunei oștirilor rusești și a izbucnirii ciumei, — că critică pe domnitorul Grigore Ghica «care a adaos de prisosit leafă dascălului elinesc.» Dovadă că nu este exagerată iubirea lui de Greci. Feldmareșalul Romantzoff în Aprilie același an 1771, răspunde mitropolitului că nu este de părere să se suprime limba grecească, fiind cea mai mare parte a cărților bisericești, scrise în această limbă, și fiind că dînsa este și la alte academii, și mai ales la acelea unde există o facultate de teologie. Mareșalul nu admite decî scăderea lefilor dascălilor eleni. «Istoricul e dator» scrie d-l V. A. Urechiă, «să înre-

1) Fără dată. *Ibidem*, I, p. 235.

2) Din 22 Aprilie 1771. *Ibidem*. I, p. 233.

gistreze această încercare cu laudă din punctul de vedere al romînismului, de și nu ar putea-o justifica din punctul de vedere al culturii și al școalei, cît privește învățămîntul limbei elene, ca limbă clasică, ce nu lipsia și în alte școale din Europa. Adevărat că pe acolo limba elenă nu să împunea ca vehicul de predare al științelor; dar în locul limbei elene, în cîte universități nu făcea această funcțiune limba latină » ¹⁾?

Neconținutele izbînzî ale Rușilor contra Otomanilor înrădăcinau tot mai mult în Romîni credința, că de acolo înainte vor trece sub oblăduirea rusască, cînd intervenirea Austriei schimbă cu totul poziția părților războitoare, scăpă pe Turci de ruină și mai ales avu de efect de a face să rămînă tot sub ei Țările Romîne. Despre aceasta din urmă împrejurare încunoștințează feldmareșalul pe mitropolit, într-o scrisoare din 28 Iulie 1774, prin care-î comunică articolele păcei încheiate la Cuciuc-Cainargi care făgăduiau locuitorilor Moldovei, între altele, deplina ertare a tuturor faptelor săvîrșite de ei, în timpul ocupațiunei rusești, contra puterii otomane²⁾.

După încheerea păcei de Cainargi începe altă daraveră periculoasă pentru Moldova: rîpirea Bucovinei. Mitropolitul Gavriil Callimachi lucră din răsputeri, alătura cu boerii divanului și cu domnitorul Grigore Ghica, contra acestei rășluirî, de și nu să poate determina rolul special

1) V. A. Urechîă, *Memoriă asupra perioadei din Istoria Romînilor, 1774—1786*. București, 1893, p. 826—827.

2) *Arkiva romînească*, 1860, I, p. 239.

pe care el l-a avut în această pornire obștească. Ca președinte al divanului, fără îndoială, că el sub-semna în frunte toate protestele ce curgeau la Poartă, în tot timpul cât Austria lucră la desmădularea Moldovei¹⁾.

Mitropolitul Gavriil mai ia parte la chibzuirea măsurilor spirituale cerute de domnitorul Moruzi a să lua contra luxului ce să introduse în societatea moldovenească, și împreună cu ceilalți ierarhi el subscrise cartea pastorală prin care să arunca anatema asupra femeilor moldovene care în viitor vor mai purta haine împodobite cu aur și cu argint²⁾.

Unsprezece ani mai arhipăstorește Gavriil asupra Moldovei, ocupîndu-să în acest răstimp cu daraverile obișnuite ale scaunului său, de și vîrsta bătrîneților îl copleșia tot mai mult. Ultimul act mai însemnat la care ia parte sînt niște dispoziții privitoare la căsătoriile Țiganilor în anul 1784³⁾. El să stînge în 20 Februarie 1786, chiar în ajunul cînd un nou război și o nouă ocupație amenința să pună iar la încercare puterile lui slăbite. Vîrsta la care ajunsese este acea de aproape o sută de ani⁴⁾.

1) In rapoartele lui Thugut c. Kaunitz să amintește de mai multe ori despre proteste ale divanului la Poartă. Așa în raportul din 18 Ianuarie 1775, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, VII, p. 122; 21 Februarie 1775, *ibid.* p. 140; 4 Martie 1775, *ibid.* p. 142.

2) A. Wolf, *Fürstenthum Moldau*, II, p. 199.

3) Melchisedec, *Hronica Romanului*, II, p. 112.

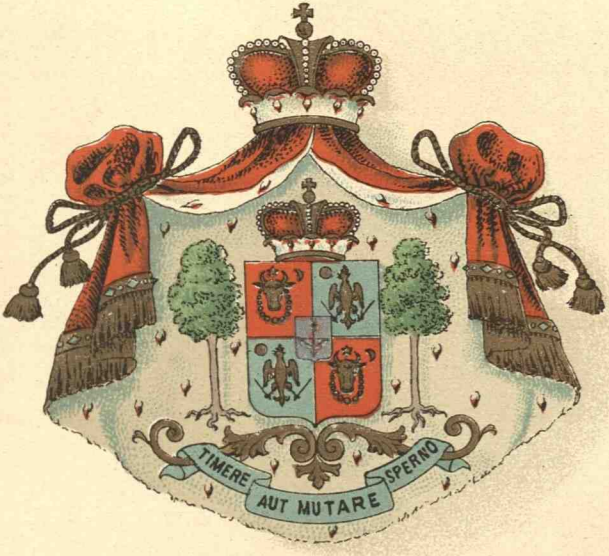
4) In o scrisoare a lui Wolf c. Sulzer din 9 Decembrie 1781 în *Geschichte des transalpinischen Dakien*, III, p. 502, nota, în care dă lista mitropoliților Moldovei, Wolf numără pe Gavriil al 52-lea și spune despre el: «Gavril Callimachi annoch regierender Mitropolit, ein Greis von beinahe

Moartea Mitropolitului Gavriil va fi cauza unui conflict în biserică între doi candidați la scaunul Mitropolitan : Leon, episcopul de Roman, cirac al repausatului Gavriil și un archimandrit grec, Iacob de la monastirea Barnovski din Iași « care pornindu-să din iubirea de cinste, încă la boala repausatului mitropolit a umblat cu chipurile ce a putut să să facă el mitropolit »¹⁾. Cu tot ajutorul domnitorului Alexandru Ioan Mavrocordat și al patriarhieii de la Constantinopole, Iacob nu putu ajunge la scopul lui, în contra voinței boerimeii și episcopilor, și astfel Leon, episcopul de Roman, veni la tronul mitropolitan al Moldovei și Sucevei. Totuși acel strein ajunge episcop de Roman, în locul lăsat vacant de Leon; dar păstoria lui nu ținu decît opt luni, din pricina unei grabnice morți, a lui în care poporul văzu pedeapsa lui Dumnezeu contra celui care desprețuise cartea de blăstem a sinodului țării ce oprea rîdicarea vre-unui strein pe tron de mitropolit și episcop în Moldova.

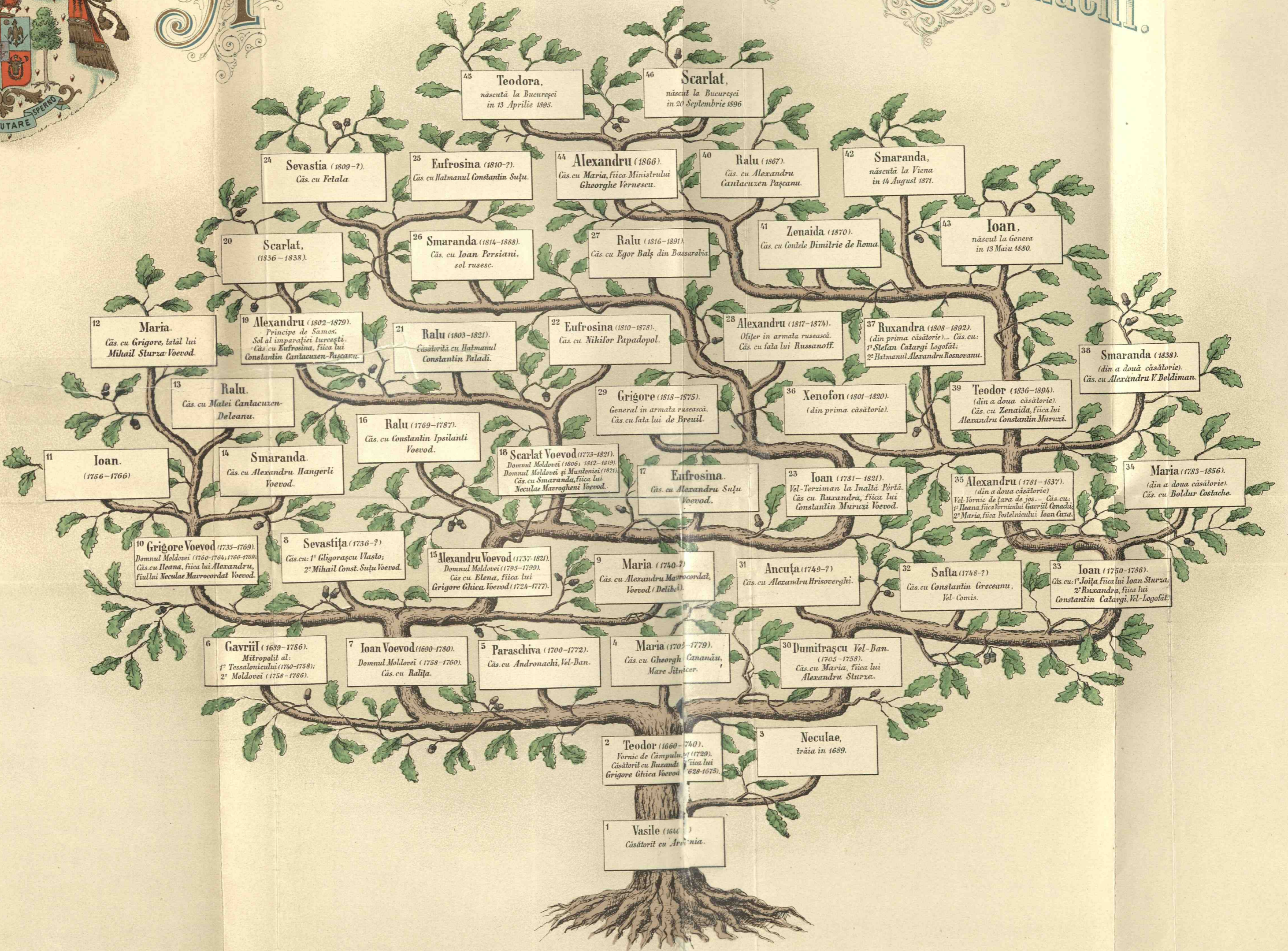

90 Jahren, Bruder des nur im vorigen Jahre zu Konstantinopel verstorbenen abgesetzten Fürsten Iohann, und Oheim des im Anfang des letzten russisch-türkischen Krieges enthaupteten damals moldauischen Fürsten Gregor Callimachi.» Mitropolitul Gavriil trebuia să aibă mai mult de 90 de ani, de oare ce știm că era mai în vîrstă de cît fratele lui, Ioan Voevod. Comp. mai sus p. 19 nota, 2; 37, 53.

1) Melchisedec, *Hronica Romanului*, Bucuresci, 1875, II, p. 123 și urm.

Arborele Genealogic al Casei Callimachi.

NOTIȚI

ASUPRA

ARBORELUI GENEALOGIC

Arborele genealogic al casei Callimachi ne arată, ca începătorul cunoscut al casei, pe Vasile Calmășul, părintele lui Teodor Calmășul care a lăsat trei fii: Mitropolitul Gavriil, Ioan Voevod și Dumitrașcu Vel ban.

Din aceștia, Gavriil pare a fi îmbrățișat din tinerețe schima monahicească; n-a fost deci nici odată însurat și n-a lăsat urmași. Frații lui, Ion Voevod și Dumitrașcu Vel ban s-au căsătorit și ambii au lăsat copii de sex bărbătesc.

Acei născuți din Ioan Voevod, să sting, în linia bărbătească, în a patra generație. Anume: Ioan Voevod are doi băeți: Grigore Voevod și Alexandru Voevod. Linia lui Grigore Voevod să stînge cu el nelăsînd decît trei fete. Alexandru Voevod are doi fii: Scarlat Voevod, reformatorul legiuirei moldovene, și Ioan ce ajunge dragoman. Scarlat la rîndul său are un singur fiu, Alexandru, principe de Samos și sol al împărăției turcești, care să stînge fără moștenitori; iar Ioan are doi fii, Alexandru și Grigore, ofițeri în armata rusească, morți iarăși fără

moștenitori de sex bărbătesc. Cu ei să stinge spița neamului lui Ioan Voevod.

Dumitrașcu Vel ban, cel mai mic din copii lui Teodor Calmășul, are un singur fiu: Ioan, tatăl Vornicului Alexandru. Iar Vornicul Alexandru are de fiu pe Xenofon și Teodor, din care numai acest din urmă lasă urmași de sex bărbătesc, reprezentanții de azi ai neamului Callimachesc în persoanele lui Alexandru Callimachi, șeful actual al casei Callimachi și fratele său mai mic Ioan Callimachi. Observăm că această din urmă ramură a Callimachilor reprezintă spița negrecizată a familiei, cea care nici odată n-a eșit din țară și a condus mai departe firea neaoșă românească a întemeitorului ei.

Urmează notiți biografice asupra tuturilor membrilor familiei Callimachi și stabilirea filiațiunilor, pe baze documentale.

1) Vasile, părintele lui Teodor, născut pe la 1640, căsătorit cu Arvunia ¹⁾.

2) Teodor, Vornic de Cîmpulung ²⁾, fiul lui Vasile și al Arvuniei, născut pe la 1660, fu căsătorit cu o femeie pe care Atanase Comnen Ipsilanti o dă ca originară din Cernăuți ³⁾. Stamatiadi spune că mama lui Ioan Calmășul, terzimanul, adică soția tatălui său Teodor era Ruxandra din familia Ghica ⁴⁾. Această aserțiune e întărită de ambasadorul german lângă Poartă, Penkler, care într-un raport vorbește de înrudirea ce ar lega pe terzimanul Ioan Calimachi cu Grigore Ghica Vodă ⁵⁾. Arboarele genealogic al Ghiculeștilor ne arată că Ruxandra

1) Pomelnicul bisericeii Sf. Neculae din Cîmpulung, la *Documente* sub No. XV.

2) *Documente* II și III.

3) Vezi capitolul I, p. 15.

4) *Σταματιαδης* I. c. p. 124.

5) Vezi capitolul II, p. 27.

soția lui Teodor, era fata domnitorului Grigore Ghica care a domnit în Valachia de două ori (1660—1664 și 1672—1674) când moare la Constantinople, însurat fiind cu Maria Sturza¹⁾ În pomelnicul bisericeii Sf. Neculae din Cîmpulung, zidită de Teodor Calmăș și reparată de fiul său Ioan Voevod²⁾ să dă ca femeia lui Teodor, Nastasia. În pomelnicul capelei din Stăncești să află scris: „Teodor, Nastasia, Ruxandra“ și îndată după ei urmează fii lui Teodor anume: «Ioan Voevod, Gavriil Mitropolit, Dumitrașcu». Prin urmare reiesă că Teodor a avut două soții: 1° Nastasia, care poate să fie femeia originară din Cernăuți de care ne vorbește Atanase Comnen Ipsilanti; 2° Ruxandra Ghica. Însă Nastasia a fost stearpă de vreme ce pomelnicul bisericeii Sf. Neculae din Cîmpulung care arată tatăl, mama, soția și fratele lui Toader, ctitor a-acestei biserici, nu spune nimic de copii lui. Cu Ruxandra Ghica, Teodor Calmășul a avut cinci copii, două fete: Maria, căsătorită cu Gheorghe Cananău și Paraschiva, căsătorită cu banul Andronachi de la Botoșani, și trei băieți: Gavriil, mitropolitul de mai târziu (numit din botez Gheorghe), Ioan ce a fost vel terziman apoi domn al Moldovei și Dumitrașcu care ajunge mare ban³⁾. Putem pune data aproximativă a născerii lui Teodor pe la 1660, de oare ce, mitropolitul Gavriil, fiul lui cel mai mare, s-a născut pe la 1689. În acest an Teodor era de 29 de ani și

1) Un extract din tabloul genealogic al familiei Ghica să află la *Documente* sub No. XXXVIII. Conf. arborele genealogic al Sturzeștilor. Vom observa că din fata cea mare a domnitorului Grigore Ghica bătrînul, Maria, însoțită cu Dimitrie Sturza să naște Grigore Sturza — însurat cu domnița Maria Callimachi — tatăl lui Mihail Sturza Voevod; din cea mică Ruxandra să născă Ioan Teodor Voevod, întîiul domn din casa Callimachi.

2) Vezi capitolul I, p. 12 și 13.

3) Paharnicul Sion în *Arhondologia Moldovei*, p. 137, greșește decî cînd spune că unul din frații lui Ioan să născă Teodor. Dovedirea filiațiunei acestor cinci copii ai lui Teodor Calmășul să va face la schița biografică a fie-căruia din ei.

recăsătorit de curind. Soția lui, Ruxandra, fiica cea mai mică a lui Grigore Ghica Voevod era născută cel târziu în 1675, de oare ce tatăl ei muri în 1674. Dacă îi dăm 20 ani la epoca nasterii fiului ei Gavriil (1689) dînsa era născută în 1669. Mai știm că Matei Ghica, tratele mai mare al Ruxandreii să căsători cu Ruxandra Mavrocodat tot pe la acea vreme, la anul 1693¹⁾. Teodor trăia încă la 1740 de oare ce Ioan, fiul său, în scrisorile lui din Constantinople către fratele său Dumitrașcu, trimite închinăciuni și sărutări de mîni «nenei» care nu poate însemna altă persoană de cît pe tatăl său²⁾.

3) *Neculae, arătat de pomelnicul bisericei Sf. Neculae din Cîmpulung ca fratele lui Teodor, trăia în 1689³⁾.*

4) *Maria, fata lui Teodor Calmășul. Intr-o scrisoare fără dată (probabil din 1752), a lui Ioan Teodor din Constantinople către fratele său Dumitrașcu, Ioan vorbește de sora noastră Maria⁴⁾. Ea a fost măritată după Gheorghe Cananău, mare jîtnicer, pentru care în trei documente din anii 1760, 1775 și 1783 este numită jîtniceroiea⁵⁾. Fratele*

1) *Généalogie des Mavrocordato* par Emile Legrand, Paris, 1896, p. 3.

2) Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinople către fratele său Dumitrașcu, din 27 Fevruarie și 10 Maiu 1740. *Documente* No IV și V.

3) *Document* No. XV: pomelnicul bisericei Sf. Neculae din Cîmpulung.

Am mai aflat numele de Calmăș—fără a putea stabili un grad de rudenie cu ceilalți membrii ai familiei—in două documente. Anume într-un inventar al lucrurilor dăruite monastirei Sf. Spiridon sub data 1760, pe cînd Ioan Callimachi, fiul lui Teodor era domn în Moldova, să indică un paharnic Ioniță Calmășul ca mort: «două covoare, unul pe mormintul lui Gorovei și altul pe mormintul *paharnicului Ioniță Calmășul*». *Document* No, XVIII. Nu să poate confunda pe acest Ioniță Paharnicul cu Ioan, fiul lui Dumitrașcu, de oare ce vom vedea mai departe că Ioan, fiul lui Dumitrașcu, moare pe la 1786.

Intre notițele unui boer necunoscut asupra merțelor de grîu date de jîtnicerul său lună cu lună să află scris: «5 merț grîu de la *Calmăș* s-au mincat în casă.» Acest document din 9 Martie, fără dată de an, publicat de T. Codrescu în vol. XXIII, p. 288, al *Uricarului* pare a fi din secolul al XVII-lea.

4) *Docum.* sub No. V, VII.

5) Documente din 1760, în Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, p. 114: «unserer geliebten Schwester Maria der Speicherwardin,» în Do-

ei, Ioan Teodor Voevod o dăruiește cu o parte din via de familie ce o stăpînea în ținutul Putnei¹⁾; iar nepotul ei, Grigore Callimachi, Domnul Moldovei, îi dă mai mulți munți din ținutul Cimpulungului²⁾, munți pe care ea îi schimbă parte cu călugării de la Voroneț, parte cu cei de la Solca, pentru moșiile Vlădenii și Costeștii³⁾. Maria avu un fiu, marele spătar Șerban Cananău⁴⁾—căsătorit cu o Sturza—care avu ca fiu pe armașul Ioan Cananău. Să constate în niște documente foarte interesante privitoare la acest tinăr, cînd își făcea studiile la Berlin, că era rudă cu domnitorul Scarlat Callimachi⁵⁾.

5) **Paraschiva**, fata lui Teodor Calmășul. Aceasta a doua soră a lui Ioan Teodor Voevod, este arătată în atare însușire într-o scrisoare a lui Ioan Voevod din Constantinopole, cînd nu ajunsese încă tîrziu, în care scrie că trimete «o pereche de cercei de aur cu margăritare surorii Paraschiva⁶⁾»; într-o altă scrisoare nedatată a lui Ioan din Constantinopole (care este de sigur din anul 1740) să vede tot odată indicarea că bărbatul ei ar fi unul Andronachi⁷⁾. Ioan Canta conține și el arătarea, pe timpul Domniei lui Ioan Callimachi, a unui Andronachi, despre care cronicarul adaogă, că era mare ban de la Botoșani și ținea pe o soră a Dom-

cumente sub No. XIX. Din 1775, *Ibidem.* p. 116: «Maria, Ehefrau Georgs Kanano, des Speicherwarts.» *Docum.* sub No. XXIV. Intr'un document din 1783, Wickenhauser avu nemerita idee de a adăogi după traducerea lui germană a titlului de boer și cuvîntul romînesc. *Ibidem.* p. 129: «Maria der Speicherwartin (Schinitzeroja).»

1) Doc. lui Ioan Callimachi Voevod din 1760. *Ibidem.* p. 114; *Docum.* No. XIX.

2) Doc. lui Grigore Callimachi Voevod din 1761. *Ibidem.* p. 115. *Docum.* No. XX.

3) Vezi documentele din 1775, Ianuarie 20 și 10 Martie la *Docum.* sub No. XXIV. Vezi și în *Uricarul*, XXII, p. 242—245, două documente de danie către Maria ale lui Grigore Callimachi Voevod.

4) Vezi *Docum.* No. XIXV.

5) N. Iorga. *Acte și fragmente*, II, p. 363, nota 3, 371, 374—5, 377—80.

6) *Docum.* sub No. IV.

7) *Documente* sub No. IV. *Comp. Docum.* sub No. V.

nului¹⁾. Din aceste două indicațiuni conchidem, că la 1740, Paraschiva, sora lui Ioan Callimachi, era măritată după marele ban Andronachi, originar din Botoșani. Indicarea cronicarului, că această legătură ținea încă pe timpul domniei lui Ioan Callimachi, este adevărată de un document din 1759, cari dă pe Andronachi ca în viața în acel an, de oare ce în el sub-seamnă ca Andronachi Vel Ban²⁾. În 1768 Andronachi murise, după ce să înălțase din bănie la vornicie. Intr-o mărturie din acest an a soției sale Paraschiva, ia să intitulează văduva răposatului Andronachi mare vornic³⁾. În această documentare a relațiilor matrimoniale ale Paraschivei, alte documente vin să arunce o încurcătură. Anume în 1760 — anul pentru care cronicarul dă pe Andronachi ca mare ban și deci pe femeia lui ca băneasă — găsim, în documentul de danie al lui Ioan Callimachi a părții rămasă din via de la Putna (după dania către Maria) către Paraschiva, că ia este numită pităreasă⁴⁾. Incurcătura este cu atât mai mare cu cât știm că în 1759, Andronachi era vel ban și că el ajunge după aceea mare vornic, cel mai de vreme în 1760, anul în care documentul de danie o numește pităreasă. Apoi la 1768 ea ia titlu de vorniceasă. Cum să putea deci să fie pităreasă, — boerie mică — în 1760, când în 1759 era băneasă, — boerie mai mare — și în 1768 este vorniceasă, — boerie mare ?

Altă ghicitoare ne mai dau documentele privitoare la Paraschiva. Intr-un document din 1770, Noemvrie,

1) *Letopiseșele*, III, p. 244.

2) *Documente* sub No. XVI.

3) Wickenhauser. *Urkunden des Klosters Moldavitza*. Wien, 1862, p. 175. *Documente* sub No. XXII.

4) Wickenhauser. *Kloster Voroneț und Putna*, p. 114: «der Paraschiva der Beckermeisterin» *Docum.* sub No. XIX.

Paraschiva dăruiește călugărilor de la Voroneț via dobândită în 1760 de la fratele ei Ioan Voevod. În acest document ea zice că dăruiește minăstirei Voroneșului cele patru pogoane, trei firtre și patru și jumătate stj. de vie ce le dobândise de la fratele ei Voevodul Ioan, pentru sufletele răposatului ei soț și a fiicei sale, și arată că, la întocmirea acestui act, au fost față ginerele ei și fetele ei Maria Ismenain (sic) șătrareasă și Bălașa. Ea subseamnă acest act: Parasca Pităreasa; iar fiul ei Gheorghe adaogă la numele său: «fiul lui Neculae Pătrașcu. am rugat pe fratele meu Vasile să mă iscălească, pentru că (restul lipsește)» ¹⁾.

Din acest document ar rezulta că Paraschiva era pităreasă în 1770, pe cînd în 1768 am văzut-o subsemnînd ca văduva unui mare vornic. Ar trebui să admitem, că ea s-a căsătorit după 1768 cu un pitar, coborîre în rang, care ar fi cam greu de înțeles. Dar nu numai atîta: în 1770 de abia măritată ea este iar văduvă, de oare-ce ea dăruiește via de la Putna pentru sufletul soșului ei. Pentru a cărui soț, a vornicului său a pitarului? Ea numește în actul din 1770 ca fiu al ei pe Gheorghe, care arată însă în act că este și fiul lui Neculai Pătrașcu. Acest Neculai Pătrașcu ar urma să fi fost soșul ei d-al doilea, pitarul. Dar întru cît ia trăise numai un an cu acest din urmă, nu putea să aibă la 1770 un fiu în vîrstă, precum să vede a fi fost Gheorghe. Am putea admite că Gheorghe să fi fost fiul din altă căsătorie a lui Neculai Pitarul, dar că ia care făcuse pentru acesta jertfa rangului ei, numea pe fiul bărbatului ei și fiu al ei.

S-ar putea împăca deci toate aceste greutăți, dacă

1) Doc. din 1770, Noembrie 15. Wickenhauser, *Geschichte der Kloster Woroneț und Putna*, p. 116. Doc. sub No. XXIII.

am admite o pasiune mare a Parascăi pentru al doilea al ei bărbat, care o făcu să lepede și rang și nume și să-l ia în căsătorie, recunoscînd ca copii ai ei pe copii acestuia. O singură greutate mai rămîne, documentul din 1760, care numește pe Paraschiva pităreasa. Dar documentul fiind publicat în traducere germană și nu în text original, nu avem nici o garanție că el nu a fost rău citit sau rău tradus.

Despre Neculai Pătrașcu, al doilea soț al Paraschivei să știe că la 1761 el era vornic de Cîmpulung și fost pitar¹⁾. Faptul că Neculai Pătrașcu încă la 1761 era ex-pitar nu împiedică că femeia lui, care să căsătorește cu el între 1769 și 1770 să poarte titlul de pităreasă, intru cît este cunoscut că titlurile erau păstrate și după eșirea din funcție.

6) Gavriil, Mitropolitul Moldovei. Fiul cel mare al lui Teodor Calmășul²⁾, născut pe la 1689, să chema înainte de a să călugări Gheorghe³⁾, mort la 20 Februarie 1786⁴⁾ la vîrsta de aproape 100 ani⁵⁾. Vezi și capitolul VI.

7) Ioan Voevod. Fiul lui Teodor Calmășul, născut pe la 1690, mort la Constantinopole în 1780⁶⁾ la vîrsta de 90 ani în casa lui din Constantinopole la Curucesme⁷⁾. Ioan fu însurat cu Ralița⁸⁾; neamul ei nu e cunoscut cu siguranță. Intr o carte recentă să dice că Ralița era din familia Chrysoscoleo⁹⁾. Nu știm

1) Wickenhauser. *Urkunden des Klosters Moldavitza*, p. 162.

2) A Wolf. *Fürstenthum Moldau*, II, Theil, p. 183, nota h.

3) C. Sion. *Arhondologia Moldovei*, p. 138.

4) Erbiceanu. *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. XLVIII.

5) Sulzer. *Geschichte der transalpinischen Dakien*, III, p. 502, nota, reproducă mai sus p. 154, nota 4.

6) Sulzer. *Geschichte der transalpinischen Dakien*, III, p. 502, nota,

7) *Catalogul istoric de Dapontes în Cronicarii Greci de Erbiceanu*, p. 193.

8) Scrisorile din Constantinopole ale lui Ioan Tărziman către fratele lui Dumitrașcu. *Doc.* sub No. V, VII, IX, XIII, XIV.

9) «Son épouse appartenait à l'ancienne famille des Chrysoscoleos.» *Livre d'or de*

însă unde autorul lucrării a luat acest detaliu. Ea este amintită în toate scrisorile lui Ioan din Constantinopole către fratele său Dumitrașcu și este dată ca fiica unui paharnic. Ioan vorbește în mai multe rînduri de «paharnicul socrul meu». El a trebuit să să însoțească cu ea înainte de 1735, de oare ce fiul său cel mai mare Grigore s-a născut cel mai tîrziu în acest an. Nu este nici o îndoială că Ralița era moldovancă, tatăl ei fiind paharnic și Ioan spunînd într-o scrisoare către fratele său Dumitrașcu: «cercetează de la țară la socrul meu cîte cu ceva unt, brînză proaspătă, găini ca de acele că așa să cade»¹⁾. Ralița, după moartea soțului ei, să călugări sub numele de Pelagia și se duse în monastirea Ciurul din ținutul Orheiului unde muri și fu îngropată²⁾. Ioan Voevod lăsă în urma lui patru copii: doi băeți, anume Grigore și Alexandru, care amîndoi aū domnit în Moldova și două fete anume Sevastița și Maria. Asupra timpului născerei acestor copii avem oare care indicațiuni. Stamatiați ne spune că Alexandru Voevod moare în 1821 în vîrstă de 84 de ani, era deci născut la 1737³⁾. Baronul de Tott pe de altă parte arată că la vizita ce a făcut dragomanului Callimachi la Constantinopole în 1755, acesta avea pe toți patru ai lui copii. El vorbește de fiul lui cel mai mare și de cel mai mic, apoi de fata lui cea mai mare și de cea mai mică, arătînd acest raport între băeți de o parte și între fete de alta, fără a ne spune despre

la *Noblesse Phanariote par un Phanariote*, Athènes, 1892. Această carte e plină de inexactități și trebuie consultată cu mare băgare de seamă. O cităm numai ca să punem pe cititor pe cale de a descoperi documente care poate vor corobora aserțiunile autorului. Altmintrelea în acea vreme găsim mai mulți membri din familia Chrysoscoleo ca boeri mari în Moldova.

1) Scrisoare din 10 Maiu 1740. *Doc.* sub No. V.

2) Vezi capitolul I, p. 16.

3) Stamatiați *l. c.* p. 150.

toți copiii de la o laltă care era mai mare și care era mai mic. Intru cît el spune însă de fata cea mai mare că era o văduvă de 19 ani la 1755, ea fusese deci născută la 1736 și era deci mai mare cu un an de cît Alexandru Voevod născut la 1737. Grigore în acest caz trebuie să fi fost numai decît mai mare și de cît dînsa. Istoricul Drăghici spune că la investitura lui, adică în anul 1761, Grigore Voevod era de 24 ani¹⁾, ceea ce ar pune nascerea lui Grigore în anul 1737. Dar vîrsta dată de Drăghici nu poate să fie de cît aproximativă și dacă dăm lui Grigore doi ani mai mult, adică 26 ani, anul nascerei lui ar fi 1735 și s-ar potrivi de minune cu spusele lui de Tott și Stamatiadi. Maria deci cea mai mică din fete nu poate veni de cît după Alexandru. De Tott spune că Maria era logodită; trebuie să fie avut cel puțin cinci spre zece ani și era născută atuncea pe la 1740²⁾. Vezi și capitolul I și II.

8) **Sevastița.** Fiica lui Ioan Teodor Voevod. Dintre fete, Sevastița era cea mai mare. Ea avea 19 ani la 1755, când o vede De Tott la Constantinopole în casa tatălui ei, Ioan Teodor Callimachi, pe atunci dragoman: era deci născută pe la 1736. La acel timp era văduvă. O ținuse în căsătorie fiul lui Arapachi Vlasto, după cum să vede aceasta din arătarea lui Cogălniceanu, care spune într-un loc despre ea că fusese soția fiului lui Arapachi care a murit; iar acest Arapachi este arătat mai jos de același cronicar ca din familia Vlasto³⁾. Fiul lui Arapachi se numea Grigore dupe cum să vede aceasta dintr-o scrisoare nedatată a lui Ioan Callimachi către fratele său Dumitrașcu în care îi scrie :

1) Drăghici. *Istoria Moldovei*, II, p. 28.

2) De Tott. *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, I, p. 58.

3) *Letopiseșele*, III, p. 211 și 258.

«*Ralița și fiii noștri și ginerile Grigorașcu să închină toți Domniilor Vostre cu bună sănătate și Dumisale bănesei*»¹⁾. Acest loc din scrisoare ne dă puțința de a-i găsi aproximativ data: ea trebuie să fie anterioară anului 1755 de oare ce în acel an Sevastița era văduvă cum am văzut că spune Baronul de Tott. Ne mai spune De Tott despre Sevastița că «*era o fată mai rumenă de cât roza dimineții, de o talie subțire; nu era naltă, dar întrunea nuri ce mai drăgălași cu o modestie o blindeță și un aer visător de o atracțiune neoprită*»²⁾. După ce Ioan Callimachi să sui pe tronul Moldovei el căsătorește pe Sevastița cu Mihail Șuțu, fratele mai mare al Drăceștilor, «*cununându-i Măria Sa făcând și masă boerilor de s-aū veselit*»³⁾. Acest Mihail Șuțu, născut la Constantinople pe la 1730, mare dragoman al Inaltei Porți în 1782, domn al Valahiei (1783—1785 și 1791—1792); domn al Moldovei (1793—95); la 1801 numit din nou domn al Munteniei, tu nevoit de a fugi în Transilvania unde muri la 1802. Nu se știe unde și când să fi murit Sevastița Doamna. Poate că e îngropată la mănăstirea Ciurul din ținutul Orheiului⁴⁾. (Vezi și notița No. 7).

9) *Maria*. Fata cea mai mică a lui Ioan Voevod, născută pe la 1740—cum am arătat la notița No. 7, relativă la Ioan Teodor Voevod— în vîrstă de a fi măritată la 1755, cînd De Tott, care o vede în Constantinople spune că era logodită cu un tînăr Grec. O fi fost acest obraz, bărbatul cu care să căsătorește mai tîrziu în Moldova, după ce tată-său ajunge Domn, și care

1) Documente sub No. VII.

2) De Tott. *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, I, p. 58.

3) *Letopiseșele*, I. c.

4) Vezi capitolul I, p. 16.

era Alexandru Mavrocordat Delibeî Voevod, fiul cel mai mic a lui Constantin Mavrocordat¹⁾? In acest caz ar fi stat șase ani logodită, de oare ce Ioan Teodor Callimachi căsătorește pe fiica sa Maria în Moldova, în 1761, cu Alexandru Mavrocordat, fiul cel mai mic al lui Constantin Mavrocordat. Asupra acestei căsătorii ne spune Enache Cogălniceanu că: «Domnul cel bătrîn—Ioan Teodor Callimachi—s-aŭ gătit cu toată casa Măriei Sale de toate cele trebuincioase pentru nuntă și aŭ trimes în Țara Romînească la Constantin Vodă Mavrocordat, căci el era Domn, de au adus pe beizadeaua Măriei Sale, cel mai mic, pe Alexandru de l-aŭ făcut ginere, cu fiica Măriei Sale cea mai mică Domnița Marioara, făcînd nuntă Domnească, puind pe Grigore Vodă cu Doamna Ileana de i-aŭ cununat²⁾. Cununia să vede că să făcu îndată după înlocuirea lui Ioan Teodor Voevod cu fiul său Grigore în 1761, înainte de a pleca bătrînul Domn către Constantinopole. Asupra acestei fete a lui Callimachi ne povestește De Tott o interesantă împrejurare la care a luat și el o parte lucrătoare și care să referă la relațiile ei cu tînărul Grec cu care era logodită în Constantinopole. El spune: «cea mai mică, mai puțin frumoasă dar vioae și interesantă, fusese legodită cu un tînăr Grec din vecinătate. Viitorul soț fu fără îndoială curios de a face cunoștința

1) «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ἡγεμών, ο Δελημπετης υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου καὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ συζυγοῦ Σμαράγδας Καντακοζηνῆς, ἐγεννήθη τῷ 1742· συνεζευχθῆ Μαρια, τῆ τοῦ ἡγεμόνος Μολδάβιας Ἰωάννου Καλλιμάχου, καὶ ἀπέθανεν κατὰ τὸ 1812 ετος. Οὗτος ἡγεμονευσεν τῆς Μολδαβίας ἀπὸ μαιου του 1782 μεχρι δεκεμβριου του 1785 ετους.» *Généalogie des Mavrocordato*, par Emile Legrand, Paris, 1886. p. 6, No. 23. Data nașterei (1742) lui Alexandru Mavrocordat Delibeî e greșită. Alexandru Mavrocordat fiind născut din prima căsătorie lui Const. Mavrocordat cu Smaranda Cantacuzen, trebuie să fie născut înainte de 1732, cînd tatăl lui Constantin se însoară pentru a doua oară cu Catinea Rosetti. *Ibid.* p. 4, No. 14.

2) *Letopiseșele*, III, p. 254.

noastră ¹⁾. De abia intrasem la Callimachi, că două sau trei roabe veniră să-l anunțe, intrînd grabnic în salon, unde familia era întrunită. Ele se aruncă pe logodnică, o acoper cu rochile lor și o înhață zbierînd ca niște turbate: fugi, iată-l. Văzurăm într-adevăr intrînd tînărul, care, de și desmerdat de toată familia, nu putea arunca ochii de cît prin surprindere pe obiectul dorințelor lui. El fu reținut la cină, iar tînăra fată fu ascunsă pînă la plecarea lui.» A doua zi, după ce De Tott și cu soția lui petrecură noaptea în casa lui Callimachi, să făcu o partidă de preumblare peste canal în Asia, pe care o descrie de Tott în toate amănunțimile. Cînd să întorcea, ne spune: «mă pusesem într-un mic caic cu viitorul soț al Mariei, a căruia figură și veselie mă interesă. Tînărul văzu în curînd că el îmi plăcea și-mi incredința în taină necazul ce-l avea de a nu-și putea vedea iubita. Fui atins de durerea lui și-i spusei oara la care va putea-o vedea a doua zi. El fu tot atît de exact la întîlnire, pe cît luasem și eu măsurile de a o mijloci; dar o afurisită de roabă care-l pîndea era cît pe ce să răstoarne toate planurile mele, aruncînd țipetul de alarmă. Fata văzînd în același timp pe proteguitul meu, o rupe la fugă spre o săliță, la intrarea căreia însă pusei mîna pe dînsa, chemînd pe tînărul Grec care veni în fugă; totuși roaba adusese ajutor pe alte două păsări de felul ei, care țipaū cu toatele ca gîștele din Capitol. Dar ele nu putură veni așa de iute pentru a împedica o sărutare a viitorului soț. Mulțămît că am putut să franțuzesc pe tinerii mei, dădui tata în prada dușmanilor care veneau s-o eie. Cu toate acestea tatăl și cu mama aprobară jucăria mea și lo-

1) De Tott și femeia lui.

godnicii noștri obținură din acea zi dreptul de a să vedea în libertate»¹⁾).

Nu scim unde și cînd a murit Maria.

10) **Grigore Voevod.** Cel mai mai mare dintre copii lui Ioan Voevod e născut pe la 1735, cum am arătat la notița No. 7, privitoare la Ioan Voevod. Grigore fu căsătorit cu Ileana²⁾—fica lui Alexandru, fiul lui Neculae Mavrocordat Voevod³⁾—cu care avu un fiu, Ioan, mort în copilărie și trei fete: Marghioala, Ralu și Smaranda. Grigore Vodă Callimachi fu dus la Constantinople și tăiat în ziua de 28 August 1769 pentru cauzele expuse la capitolul III, care tratează despre rolul istoric al lui Grigore Voevod. Detaliuri mai familiare relative la acest domn ne sunt date de învățatul italian, abatele Boscovich, care trecu prin Iași, sub domnia lui Grigore Voevod, venind din Constantinople, unde însoțise pe ambasadorul Veneției, spre a merge în Polonia. Intr-un mod foarte interesant Boscovich ne zugrăvește pe Grigore Voevod și pe fratele lui mai mic Alexandru pe care îi văzu la Iași⁴⁾.

11) **Ioan.** Fiul lui Grigore Voevod și al Ilenei Mavrocordat e menționat într-un hrisov al părintelui lui, Grigore Voevod, din anul 1762, Octomvrie 19, care să află în arhiva monastirei Sf. Sava din Iași și să termină astfel: «. Și spre aceasta este credința domniei mele, noi Grigore Ioan Voevod, și credința a prea iubit fiului domniei mele Ioan Voevod, și

1) De Tott, *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, I, p. 58 și 63—64.

2) *Letopisețele*, III, p. 254.

3) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 29: «Grigore care era ginerele lui Alexandru Mavrocordat».

4) *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia* dell' abate Ruggiero Giuseppe Boscovich. Bassano, MDCLXXXIV, a spese remondini di Venezia. Această carte a fost tradusă și în limba franceză.

credința a cinstiți și credincioși boerii cei mari ai divanului domniei mele D-lor Manolaki Kostaki vel Logofăt, i Mihalaki Sturza, vel Vornic de țara de jos, i Lupul Balș, vel Vornic de țara de sus, i Vasili Razu Hatman i Pircălab Sucevei, i Petrachi Gieraki vel Post., i Ioniță Paladi vel Vist., i Alexandru Moruz vel Spat., i Vasili Kostaki vel Ban, i Costachi Conachi vel Pah., i Gheorghie Sturza vel Stolnic, i Scarlat Caragea vel Comis, i Grigoraș Hrisoscoleo vel Caminar.

Și s-a-ŭ scris hrisovul acesta de George Vitori Logofăt, la anii 7271 (1762) Octomvrie 19 (L. P.)

(Iscălit) Noi Grigore Ioan Voevoda »¹⁾

De oare ce Grigore Voevod, născut în anul 1735, nu avea la 1762 de cît 27 ani, fiul lui, Ioan, nu putea să fie în acest an de cît un copil de 6 ani cel mult. El a trebuit de sigur să înceteze din viață înainte de a fi ajuns la vîrsta de 12 ani. Proba e că într-un hrisov din anul 1767²⁾ Grigore Voevod, într-a doua sa domnie, nu mai pomenesce pe fiul lui, înaintea boerilor divanului cum făcea-ŭ toți domnitorii în hrisoavele lor.

12) 13) 14) Marghioala, Ralu, Smaranda, erau fetele lui Grigore Callimachi Voevod — al căruia sfîrșit pe cît de tragic pe atît și de nedrept l-am expus în istoria domniei lui—și ale Ilenei Mavrocordat. După moartea lui Grigore Vodă, marele vistier Ioniță Cantacuzen-Deleanu, care păstrase o mustrare de cuget pentru că să credea părtaș prin pîrile sale la soarta domnitorului, concepu îndată proiectul de a să face tată acelor copii. El îi aduse în Moldova și mărită pe tata cea mai mare,

1) T. Codrescu, *Uricarul*, III, p. 59.

2) Melhisedec, *Hronica Hușilor*, p. 303.

Marghioala, cu Grigore Sturza¹⁾, tatăl viitorului domn al Moldovei, Mihail Sturza²⁾; pe a doua, Ralu, o mărită cu însuși fiul său Matei Cantacuzen-Deleanu³⁾ și înzestră pe a treia, când să mărită cu Alexandru Hangerli care deveni Domn în Muntenia⁴⁾. Nunțile lui Grigore Sturza și lui Matei Cantacuzen să celebrară amîndouă în monastirea Precista din Galați, monastire pe care bătrînul Iordache Cantacuzen o fundase și o dotase cu cincî moșii, în memoria fiului său Constantin, mort în floarea vîrstei și care să înmormîntase acolo. Alexandru Callimachi, fratele lui Grigore Vodă, voi cu toate aceste să-și înzestreze nepoatele; dar atît Cantacu-

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 95: «soția vistiernicului Grigoraș Sturza, Domnița Marghioala era Callimacheasă» și p. 118: «Domnița Marghioala scapă pe soțul ei din ghiarele Grecilor în vremea Eteriei la Iași» A. Wolf, *Fürstenthum Moldau*, I Theil, p. 268: «Gregor Sturza befindet sich noch zu Iassy, und ist gleichfals mit einer Prinzessin von Callimachi verehlicht, die sich durch ihre vortrefliche Kindererziehung auszeichnet, und daher gewisz den Glanz ihrer Vorfahren bis in die spätesten Zeiten erhalten wird.» Să știe că fiul acestui Grigore Sturza a fost Mihail Sturza, Domnul Moldovei (1834—1849), și prin urmare bine a proorocit istoricul Wolf.

2) «Iar din Dimitrie Logofăt, fiul Sandului Sturza Logofăt, s-a născut cînci copii, și anume: Joița ce a ținut-o banul Manolachi Brăncovanul; Smaranda ce a ținut-o Neculae Filipescu; Generalul Scarlataki ce a ținut pe Domnița Sultana, fiica lui Constantin Moruzi Voevod; Maria, soția lui beizadea Dimitrie Mavrocordat; Grigore Logofăt, ce a avut soție pe Domnița Maria, fiica lui Grigore Callimachi Voevod. iar din logofătul Grigore Sturza, părintele nostru, fiul logofătului Dimitrie Sturza s-a născut trei copii anume: Noi Mihail Sturza Voevod. . .» *Hrisov al lui Mihail Grigore Sturza Voevod*, din 5 Martie 1842, în *Genealogia familiei Sturza*. Domnul D. Sturza-Șcheianu a bine-voit a ne comunica prețiosul său exemplar care conține în original toate documentele.

3) Matei Cantacuzen-Deleanu era fiul lui Ioniță Cantacuzen-Deleanu, mare logofăt, căsătorit cu Zoe, fata lui Alexandru Ghica, mare dragoman la Poartă; bunul lui era Gheorghe Cantacuzen-Deleanu, căsătorit cu fata Domnitorului Racoviță. În anul 1791, Matei fugi în Rusia, unde coboritorii lui să stabilizeze în urmă.

4) Nu cu Constantin Hangerli Voevod—cum spune din eroare A. Cantacuzen în *Epistola adresată lui Edgard Quinet*—care ținea pe Ruxandra, fata lui Alexandru Ghica domn în Valahia (1766—68) și a Mariei, fata lui Iacob Rizo-Rangabé; dar cu fiul Domnitorului Constantin Hangerli, Alexandru care fugi la Odesa la 5 Martie 1821, în vremea revoluției grecești. Dinsul a lăsat un dicționar turo-francez.

zen-Deleanu cit și Sturza refuzară de a primi, zicînd că nu voia să pună preț pe sentimentele de părere de rău și pe remușcarea care-i făcea să se poarte ast-fel¹⁾. Adăogim că domnița Marghioala, soția lui Grigore Sturza, și muma viitorului domn al Moldovei, Mihail Sturza, fu nașa lui Mihail Cogălniceanu și proteguitoarea lui, recomandîndu-l fiului ei pe patul de moarte²⁾. Cogălniceanu, crescut la Lunéville și pe urmă la Berlin împreună cu fii lui Vodă Sturza, a fost numit de dînsul adiotant domnesc și, cu toate că mai pe urmă s-a declarat în contra lui, bătrînul domn i-a păstrat tot deauna o deosebită simpatie³⁾.

Despre Domnița Ralu, soția lui Matei Cantacuzen-Deleanu, aflăm din scrisoarea adresată lui Edgard Quinet de nepotul ei, A. Cantacuzen «că pe la 1797, înaintea sosirei lui Constantin Vodă Ipsilanti, o urdie de Ieniceri fusese trimisă la Iași ca să pună mîna pe toată familia ei. Sultanul pusese preț de 2000 pungi pe capul lui Matei, de 1000 pungi pe acela al femeii lui, domnița Ralu, și 800 de pungi pe capul fie-căruia din copii săi. Inalta Poartă voea să extermineze familia aceasta, care cutezase tot deauna să pună drepturile patriei sale, mai presus de propriile sale interese»⁴⁾.

15) Alexandru Voevod, cel mai mic fiu al lui Ioan Voevod — cum s-a arătat la notița No. 7, privitoare la

1) Epistola adresată lui Edgard Quinet, în 1856, de A. Cantacuzen, fost ministru și membru la Curtea de Casațiune, în *Convorbiri Literare*, XVIII, p. 453. Această scrisoare conține multe inexactități.

2) Xenopol, *Mihail Cogălniceanu*. Cuvîntare de primire în *Academia Romîna*, București, 1895.

3) Logofătul Costachi Konaki, *Poesii*, Ediția II, Iași, 1888. Prefața de Vogoride-Konaki, p. 72.

4) Vezi în *Epistola* lui Cantacuzen către Edgard Quinet, l. c. diferite amănunte relative la Matei Cantacuzen-Deleanu și la familia lui.

Ioan Voevod—e născut la 1737¹⁾. El fu căsătorit cu Elena²⁾,—fata lui Grigore Ghica Voevod (1724—1777) și a Ecaterinei, fata lui Iacovachi Rizo-Rangabe³⁾ — cu care a avut patru copii, anume doi băieți și două fete: domnița Ralu, soția lui Constantin Ipsilanti Voevod; Scarlat Voevod; domnița Eufrosina, soția lui Alexandru Șuțu Voevod; și Ioan, dragoman. Alexandru Voevod moare la Constantinopole la vârsta de 84 de ani în 24 Decembrie 1821⁴⁾. Vezi și capitolul IV.

16) Ralu. Fata lui Alexandru Voevod și a Elenei, fiica lui Grigore Ghica Voevod (1724—1777), născută pe la 1769, fu căsătorită cu Constantin Ipsilanti Voevod⁵⁾. Văcărescu scrie că «la velétul 1781, August, Alexandru Ipsilanti Voevod logodise pe fiul său cel mai mare, beizade Constantin»⁶⁾. În 17 Decembrie, acel an, să întâmplă fuga celor doi fii ai domnitorului muntean de la București la Brașov și apoi la Viena.⁷⁾ Atanase Comnen Ipsilanti explică în modul următor această fugă: «Domnitorul Alexandru Ipsilanti voește să însoare pe beizade Constantin, fiul său, cu o foarte frumoasă

1) Stamatadi, *op. cit.*, p. 150.

2) O pictură care să află la castelul din Stăncești arată pe Elena Doamna ca o femeie de o frumuseță rară.

3) Vezi un extract din tabloul genealogic al familiei Ghica la *Documente* sub No. XXXVIII.

4) Stamatadi, *op. cit.*, p. 150.

5) Constantin Ipsilanti era fiul lui Alexandru Ipsilanti Voevod și al Caterinei Muruzi. Conf. *Généalogie des Mavrocordato* par Emile Legrand, p. 5, No. 19, unde să poate vedea că o fată a lui Neculae Mavrocordat Voevod, Sultana, măritată după marele postelnic Dimitrie Muruzi, avu ca copii pe Constantin Muruzi Voevod și pe Catinca, soția lui Alexandru Ipsilanti Voevod.

6) Văcărescu, *Istoria Impăraților Otomanî*, în Papiu Ilarian, *Tesaur de Monumente Istorice*, II, p. 287. Comp. Doc. din 28 Oct. 1781, în V. A. Urăchie, *Memoriu asupra perioadei din Istoria Romînilor, 1774—1786*, București, 1893, p. 189.

7) Văcărescu, *l. c.*

fata de la Fanar. La această însoțire consimțise și mama beizadelei, Doamna Ecaterina. Dar la această căsătorie să opunea bunica junelui principe, care voise ca el să facă un maritagiu politic, luînd în căsătorie pe fiica lui beizade Alexandru Callimachi. Aceasta era o copilă de abia de șapte ani. Atunci beizade Constantin să înțelege cu frate său mai mic, Dimitrie, și ambii fug la Brașov»¹⁾. Beizade Constantin era atuncea de 18 ani, cu părul blond, un trumos tînăr. Dimitrie avea numai 16 ani dar era nalt și robust²⁾. Nu-mai pe la finele lui Aprilie 1783, reuși Alexandru Ipsilanti Voevod să-și recapete beizadelele³⁾. Sub data de 7 Maii 1788, Atanase Comnen Ipsilanti spune că «prin ordinile vizirului s-au sigilat toate casele lui Alexandru Ipsilanti Voevod, și s-au aruncat într-una din închisorile cele mai grozave și mai periculoase, adecă în turnul lui Bostangi-Pașa, mai întii fiul lui Ipsilanti, Constantin»⁴⁾. La 31 August, acelaș an, s-a liberat din închisoare beizade Constantin⁵⁾. Un document din colecția Hurmuzaki confirmînd spusele lui Atanase Comnen Ipsilanti ne și arată că Constantin Ipsilanti era văduv atuncea: «le fils unique du prince Alexandre Ipsilanti⁶⁾ homme d'esprit et qui pleurait encore la perte récente de sa femme a été emprisonné séparément et on l'a présenté à

1) Atanase Comnen Ipsilanti, Τά μετά την αλώσιν, p. 627. Asupra vîrstei Domniței Ralu, Atanase Comnen Ipsilanti greșește; ea trebuia să fie de cel puțin 12 ani.

2) V. A. Ureche, *Memoriu asupra perioadei din Istoria Romînilor, 1774—1786*, p. 191.

3) V. A. Ureche, *Ibid.* p. 194.

4) Atanase Comnen Ipsilanti, Τά μετά την αλώσιν, despre anul 1788.

5) *Ibidem.*

6) Fiul mai mic beizade Dimitrie murise la Constantinopole. N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 355: Von Knobelsdorf către rege, 10 Noembrie 1796.

la question pour savoir où sont les trésors de son père.»

Resultă dar din rîndurile precedente că beizade Constantin să căsători curînd după reîntoarcerea lui din Viena, cu domnița Ralu Callimachi, cu care fusese logodit în anul 1781 și care muri în vîrsta de 18 ani la 1787. Putem să cităm încă un raport al ambasadurului prusian, Von Knobelsdorf, din Constantinopole, 18 Martie 1799, către regele, unde scrie: «Le prince Constantin Ipsilanti vient d'être nommé hospodar de Moldavie et a été remplacé par son beau-frère, le prince Alexandre Soutzo, dans le poste de grand-interprète de la Porte»¹⁾. Constantin Ipsilanti era cumnat cu Alexandru Suțu, fiind că amîndoi luaseră de soții două fete ale lui Alexandru Callimachi Voevod. Constantin Ipsilanti născut la 1760, fost mare dragoman al Inaltei Porți în 1796; domn al Moldovei 1797 — 1801; domn al Munteniei 1802 pînă la fuga lui în Rusia 1806; reinstalat pe tronul Valachiei de împăratul Rusiei și tot odată pe tronul Moldovei, unde domni șapte luni prin un caimacam, Constantin Negri, să stabili pe urmă la Kiew, unde muri în anul 1820 de dambla. Constantin Ipsilanti Voevod a ținut în prima căsătorie pe domnița Ralu Callimachi cu care avu o fată: domnița Elena Ipsilanti, căsătorită cu Alexandru Negri, consilier de stat în Rusia, mort în 1856; în a doua căsătorie Constantin Vodă a ținut pe Elisabeta Văcărescu, care arăta un entusiasm mare pentru revoluția grecească și pentru expedițiunea comandată de fiul ei Alexandru la 1821.

1) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 361.

17) **Eufrosina**, *Fata lui Alexandru Voevod și a Elenei, fiica lui Grigore Ghica Voevod (1724—1777), tu căsătorită cu Alexandru Suțu Voevod*¹⁾ născut pe la 1750, domn în Moldova (1801); simultan eu în Moldova și Valachia (1801—1802) și mort la 18 Ianuarie 1821.²⁾ Știm dintr-un raport al ambasadorului prusian, Von Miltitz către rege, că domnița Eufrosina după moartea bărbatului ei, lucră mult la Poartă pentru a înălța pe fiul ei, beizade Neculae, pe tronul principatelor.³⁾

18) **Scarlat Voevod**. *Fiul lui Alexandru Voevod și al Elenei, fata lui Grigore Ghica Voevod (1724—1777), născut la 1773*⁴⁾ *tu căsătorit înaintea suirei lui dîntîi pe tronul Moldovei (1804) cu Smaranda, fata cea mai mare a lui Neculae Mavroieni Voevod și a Marioarei, născută Sca-navi*⁵⁾. *Scarlat Voevod avu trei copii, un fiu și două fete. Smaranda doamna urmâ în exilul lui pe domnitorul Scarlat care a fost omorît la 26 Octombrie 1821,*

1) Verninac către Republică, I Thermidor, an IV: «Constantin Stamaty a vu le Prince Alexandre Soutzo, neveu du dernier prince de la famille Soutzo et gendre du prince actuel Callimachi». Hurmuzachi, *Documente*, II *Supl.* I, p. 148. Vezi și Hurmuzachi, *Documente*, II, *Supl.* I, p. 132.

2) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 563, nota 1, și p. 574.

3) Von Miltitz c. rege, 25 Maiu 1822, N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 645.

4) «Il fut décapité le 6 Avril 1821, âgé de quarante huit ans.» *Le Moniteur universel*, No. du 19 Avril 1821, citat după Blancard, *Les Mavrojeni*. R. Walsch spune cinci zeci de ani, în *Voyage en Turquie et à Constantinople*, Paris, 1828, p. 219. Noi am admis data de 26 Octombrie 1821, în capitoul V, p. 134, care să potrivește bine cu data rapoarturilor ambasadorilor streini, relatînd moartea domnitorului Scarlat Callimachi ca un fapt recent. Conf. N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 605—610. Dar ne pare curios că *Le Moniteur universel*, din 19 Aprilie 1821, relată deja moartea lui Scarlat Voevod, care pare cunoscută numai la sfîrșitul lunei Noembrie ambasadorilor streini. E adevărat că nu să putea afirma nimic cu siguranță, de oare ce vedem că ambasadorul Von Miltitz, într-un raport către rege, din 10 Decembrie 1821, spune despre Iancu Callimachi că ar fi fugit în Persia, cînd cu o lună înainte spunea că a fost omorît. Vezi N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 605, 609.

5) Theodore Blancard, *Les Mavrojeni*. Paris. Cap. XVII. Vezi în această carte portretul Doamnei Smaranda Callimachi.

—cum am văzut la capitolul V—și să întoarcă în anul 1825 în Moldova ¹⁾ unde muri 16 ani după soțul ei, îngropată fiind la Iași, în interiorul bisericii Golia. Mormîntul este de marmoră albă, pe care să poate citi cu ușurință următoarea inscripție în limba grecească :

ΤΑΦΟΣ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΣΜΑΡΑΓΔΑΝ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ,
ΣΥΖΥΓΟΝ ΔΟΜΝΑΝ ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ,
ΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΕΥΣΑΝΤΟΣ ΕΤΗ ΕΠΤΑ ΕΝ ΠΑΣΗ ΕΥΣΕΒΙΑ,
ΕΥΞΑΣΘΕ ΠΑΝΤΕΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ
ΕΥΡΕΙΝ ΕΛΕΟΣ ΕΝ ΤΗ ΜΕΛΛΟΥΣΗ ΚΡΙΣΕΙ
ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΘΕΙΣΑΝ ΕΝ ΤΑΥΤΗ ΠΑΤΡΙΔΙ,
ΤΩ ΧΙΛΙΟΣΤΩ ΟΚΤΑΚΟΣΙΟΣΤΩ ΕΤΕΙ ΕΠΤΑ,
ΣΥΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΜΗΝΙ ΜΑΡΤΙΩ ΕΝ ΚΥΡΙΑΚΗ
ΤΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΕΒΔΟΜΗ,
ΚΕΙΤΑΙ ΠΛΗΣΙΟΝ ΚΑΙ Ο ΕΓΓΟΝΟΣ ΤΑΥΤΗΣ
ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ, ΥΙΟΣ ΑΛΕΚΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ.

«Acest mormînt acoperă trupul Smarandei Mavroieni, Doamna și soția lui Scarlat Callimachi, care domni șapte ani cu toată pietatea. Rugați-vă toți, rude și prieteni, pentru ca aceasta care muri în această patrie, Dumineca, 27 Martie 1837, să găsească misericordie la ultima judecată. Aice, lângă ea, zace nepotul ei, Scarlat, fiul lui Alecu Callimachi.»

19) **Alexandru**, născut pe la 1802, era fiul lui Scarlat Voevod și al Smarandei, fata lui Neculae Mavroieni Voevod. Pe la 1814, sub domnia părintelui său Scarlat Voevod, fiul Domnitorului urma în Iași la școala lui Asachi ²⁾. El fu exilat timp de cîți-va ani după uciderea lui Scarlat Voevod, împreună cu familia lui și cu familia unchiului său Ioan. Acolo, cu cîte-va persoane

1) Von Miltitz către rege, 24 Decembrie 1824: N. Iorga, *Acte și Fragmente* II, p. 709.

2) Vezi Cap. V, p. 111.

foarte învățate, internate ca și dinsul, învăța limbele vechi și moderne : arabă, persană, turcească ; pe urmă istoria, matematicile, filosofia, economia politică¹⁾. După ce a scăpat din surgun, el și-a terminat studiile în Rusia, la universitatea din Kiew, tăcu diferite călătorii în Europa și la întoarcerea sa în Constantinopole, obținu de la sultanul Mahmud restituirea bunurilor și titlurilor familiei sale. Alexandru fu candidat la tronul Moldovei în anul 1822. Într'un raport din Constantinopole, cu data de 10 Iulie 1822, Von Miltitz, ambasadorul prusian scrie regelui : «Il paraîtrait qu'on a entièrement abandonné l'idée de porter à la dignité de prince les boiards appelés à la Capitale après avoir reconnu leur incapacité absolue de remplir des fonctions d'une aussi haute importance..... On ajoute que le fils aîné, du prince Charles Callimaki a été proposé au divan comme étant le plus digne de la confiance publique²⁾ ». La 1830, Alexandru Callimachi care rîvnea tronul Țărilor Romîne, nu „să ținea liniștit“ la Constantinopole, după expresia ambasadorului francez, de Royer. Pe atuncea el era susținut de boerii pămîntenî din Valahia și Moldova.³⁾ Atașat pe lingă ambasada lui Rechid-Pașa la Paris ca consilier, el deveni succesiv ambasador la Londra (1848) și la Paris (1849) unde negociă primul împrumut otoman. În Ianuarie 1853 fu făcut principe de Samos⁴⁾, dar să retrase puțin în urmă la Versailles. În 1855, Rechid-Pașa obținu pentru el am-

1) V. Fontanier, *Voyage en Orient*, Paris, 1829, p. 93. Să poate citi în această carte viața ce duceau exilații în Asia Mică. Comp : *Voyage en Turquie et à Constantinople* par R. Walsch, Paris, 1828, p. 219; T. Blancard, *Les Mavrojeni*; N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 586.

2) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 649.

3) De Royer către rege, 27 Martie 1830, N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 730.

4) Ion Ghica către Alexandri în *Convorbiri Literare*, XVIII, p. 19.

basada din Viena, pe care o părăsi cîți-va ani mai tîrziu, ca să reentre în viața privată, locuind în Franța, unde stăpînea mai multe imobile¹⁾. Principele Alexandru Callimachi ocupa un rang distins în corpul diplomatic otoman. El fu cel d'înteu supus creștin al Sultanului, rădicat la demnitatea de bala, cea mai înaltă în ierarhia după cea de mușir ²⁾. Alexandru fu căsătorit la 1836, cu Eufrosina, fata lui Constantin Cantacuzen-Pașcanu, născută în anul 1817 și moartă în Paris la 15 August 1875 la vîrsta de 58 ani. Ea fu îngropată în interiorul bisericii Golia din Iași, unde erau îngropați soacra sa, Smaranda Doamna, și fiul ei Scarlat mort în pruncie ³⁾. In josul inscripției, ce să află pe mormintui doamnei Smaranda și al nepotului ei Scarlat, fiul lui bezade Alexandru Callimachi și al Eufrosinei, să citește:

*AICE ODIHNEȘTE LINGĂ FIU EI ȘI PRINCESA
EUFROSINA CALLIMACHI, NASCUTA CANTACUSINO,
SAVARȘITA IN PARIS LA 15 AUGUST 1875 DE ANI 58.*

Alexandru muri pe la 1879, în castelul său de Mennecy, lîngă Paris, unde e îngropat.

20) **Scarlat**, fiul lui Alexandru și al Eufrosinei, fata lui Constantin Cantacuzen-Pașcanu, a murit de pojar la Iași, în casa Constantin Cantacuzen-Pașcanu, din strada Alexandri, în anul 1838, la vîrsta de 17 luni și e îngropat în biserica Golia (vezi No. 18, 19).

21) **Ralu**, al doilea copil al lui Scarlat Voevod, a fost

1) In Paris era proprietar pe casa cea frumoasă cu terasă care să află în colțul pieței Concordiei și al străzii Boissy-d'Anglas, astăzi ocupată de Cereul Uniunii Artistice. Primirile — după jurnalele de atunci—care să dedeau în palatul Callimachi erau intruniri strălucite de tot ce era mai distins la Paris. El mai poseda castelul de Mennecy, (Seine-et-Oise) și o vilă la Nisa.

2) Vapereau, *Dictionnaire des Contemporains*.

3) Vezi Notița No. 18 p. 177.

căsătorită cu hatmanul Constantin Paladi. Iacă ce spune postelnicul Manolaki Draghici despre nunta domniței Ralu Callimachi: «Doue nunți au urmat în cursul acelei Domnii (a doua domnie a lui Scarlat Callimachi) adevărat domnești și frumoase a numitului boer (tinerul Mihail Sturza, viitorul Domn, abia eșit din școală, numit de Scarlat Voevod logofăt al 2-lea și pe urmă vornic de aprozi, în al 2-lea an a Domniei, când s'a căsătorit cu fiica logofătului Vasile Roșet) și a hatmanului Costantinică Paladi, născut Bogdan, ce s'au însurat cu domnița Ralu, fiica lui Scarlat Voevod, făcându-l hatman la acea căsătorie; al căror pomeniri s'au ținut multă vreme ca niște rarități din acel timp, pentru că lucrul ce s'au văzut atunci și cheltuelile făcute de acele case mari, numai la nunta visternicului Rosnovanu, cununat de senatorul Milasievitch au urmat în țară¹⁾». Acest Paladi, candidat la Domnie în 1834, era din familia Bogdan. El a luat numele de Paladi în urma adopțiunei unui unchiu, care i lăsase o imensă avere teritorială, care ar da astăzi un venit de un milion cel puțin²⁾. O parte din această avere aparține astăzi prințesei Lucia de Schönburg-Waldenburg, strănepoata sa de fiică³⁾; parte s'a înstreinat de către fiica sa Lucia Paladi, decedată la Napole, 24 Februarie 1860, căsătorită: 1° cu Neculae Cantacuzen-Pășcanu, cu care a avut o fiică, Pulșeria, născută la 9 Februarie 1840, măritată, la 15 Iunie 1856, cu prințul de Sayn-Wittgenstein-Berlebourg și moartă la 19 Aprilie 1865; 2° (anul 1842, 11 Nov.) cu D. Emanuel Antoine Gaetan Joseph d'Acuna, marchiz de Bedmar y Escalova, Conte de Obedos y Prado y Casafuerte, grande

1) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 95.

2) Logofătul Costaki Konaki, *Poezii*, ediția II, p. 65 din Prefața lui Vogoride-Konaki.

3) Născută Sayn-Wittgenstein.

de Spania de Clasa I, cu care a avut un fiu: Rodrigue, născut la 24 August 1843 și mort la 19 Oct. 1863¹⁾.

Domnița Ralu muri pe la 1821, abia după trei ani de comună viețuire cu hatmanul Paladi, care fusese exilat și el ca ginere al lui Scarlat Callimachi în Asia Mică, de unde scăpă, grație unei sume de 100.000 de lei²⁾. La 27 Ianuarie 1825, ginerele decedatului domnitor Scarlat Callimachi, obținu permisiunea de a să reîntoarce la Iași, dar cu interdicția expresă de a trece prin Constantinopole³⁾. El moare în timpul ocupației rusești dintre 1828—34⁴⁾.

22) Eufrosina, cel din urmă copil al lui Scarlat Voevod și a Doamnei Smaranda, fu exilată cu familia ei în Asia Mică. Domnița Eufrosina, să întoarce în Moldova împreună cu mama ei, Doamna Smaranda, pe la 1825. Pe vaporul care o aduce în țară, să logodește cu căpitanul vaporului, Nikifor Papadopulo, cu care să căsătorește mai tirziū în contra voinței Doamnei. Acest Papadopulo muri la Kichenev pe la 1862, exilat din Moldova de Mihail Sturza Vodă. Eufrosina⁵⁾ e mama d-lui Alexandru Papadopol-Calimah, eruditul scriitor și istoric, membru al Academiei romîne. Eufrosina a murit la 1878, în etate de

1) In actul de botez al lui Rodrigue de Bedmar, pe care l'am văzut din întâmplare, este zis că Lucia este fiica hatmanului Paladi și a principesei Ralu, născută Callimachi. Acest act a fost depus la grefa tribunalului de Suceava, cu ocazia procesului Bedmar, în 1896.

2) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 700: Pisani către Dașcov, 14 Iulie 1824.

3) Von Miltitz c. rege, 10 Febr. 1825. N. Iorga. *Acte și Fragmente*, II, p. 711.

4) Drăghicî, *Istoria Moldovei*, II, p. 192.

5) Eufrosina este sora mai mică a Ralucăi Paladi, despre care ne-am ocupat în notița No. 21. Probele înrudirei să găsesc în: testamentul publicat în *Monitorul Oficial*, No. 181, din 18 Maiu 1860; testamentul, publicat în *Monitorul Oficial*, No. 197 din 8 Junie 1860; chitanțe publicate în *Monitorul Oficial*, No. 40 din 19 Noiembrie 1860.

aproape 60 de ani la Bîrlad, unde e îngropată în biserica Sf. Spiridon.

23) Ioan, născut la 1781, era fiul lui Alexandru Voevod și al Elenei, născută Ghica, și fratele mai mic ¹⁾ al lui Scarlat Voevod ²⁾ Era de mai înainte dragoman al amiralității și ajunge mare dragoman al Porții Otomane, mai întâi în 1807 în locul decapitatului Șuțu, atunci pe când fratele său Scarlat tu prins la Rasgrad de oștirile rusești ³⁾. Dupe cîți-va ani el esă din acest post și devine mai tirziu capu-chehaia al fratelui său pînă în 1819, când este restituit în marea dragomanie, în momentul ce fratele său este nevoit să părăsească domnia Moldovei la expirarea celor șapte ani de domnie ⁴⁾. Distincțiunile cele neauzite încuviințate lui Scarlat-Vodă Callimachi, făceaū pe oamenii timpului să aștepte curînd o numire a fratelui său Ioan în un scaun Romnesc. ⁵⁾ În 1821, după moartea lui Alexandru Șuțu Voevod, Ioan Callimachi, cumnatul lui, era unul din compețitorii la tronul Munteniei, alătura cu fratele său Scarlat și cu fiul lui Alexandru Șuțu ⁶⁾. Poarta, considerînd ca de mai mare interes urmarea negocierilor cu Rușii, ia să gîndi un moment să deie tronul lui Ioan Callimachi, dacă «neputința de a găsi printre cele patru familii, cărora era păstrată funcția dragomanatului, o individualitate capabilă de a'l înlocui, nu ar fi ridicat

1) «Janco Callimachi, frère cadet du ci-devant prince de Moldavie, Scarlat Callimachi». N. Iorga. *Acte și Fragmente*, II, p. 553: Von Schladen către Rege, 25 Iunie 1819.

2) Despre creșterea și învățătura dată lui Ioan Callimachi, vezi mai sus, p. 88.

3) Von Bielfeld către rege, 24 Sept. 1807: Neculae Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 431.

4) Von Schladen către rege, 25 Iunie 1819, *Ibidem*, II, p. 553.

5) Von Schladen către rege, 10 Septembrie 1819, *Ibidem*, II, p. 557.

6) Neculae Șuțu, nepot de soră al principilor Scarlat și Ioan Callimachi.

o piedică neînvinsă înaintării sale ¹⁾». Să vede însă că nici Ioan Callimachi nu prea stăruia ca să fie trimis Domn în principate, față cu nesiguranța poziției tuturor acelor ce ocupaș pe atunci acele tronuri. Raportul ambasadorului prusian, privitor la această împrejurare, ne spune că «Ioan Callimachi era înzestrat cu o judecată foarte sănătoasă și cu multă pătrundere; că el avea bună pricepere de a prefera onorurilor primejdioase ale principatului, dulceața vieții casnice, bucurându-să de o foarte frumoasă avere, pe care o întrebuița mai cu seamă în ajutarea nenorociților și în protegiuirea științelor și artelor. El dădu singur un sprijin fratelui său ²⁾». In 1821, cu privilegiul turburărilor Eteriei, Ioan Callimachi, la început denunță complotul Eteriștilor către Halet-Efendi ³⁾; dar să vede că știind, că nu va putea duce mai mult timp acest rol contra Grecilor, dă dimisia din postul de dragoman. Sultanul refuză să i-o încuviințeze, asigurându-l chiar că ar fi mulțumit de slujbele sale. Ioan Callimachi comite însă greșala de a stărui în a lui hotărîre. Sultanul primește atunci retragerea lui; dar să supără pe el și îl surguneste la Boli, primul semn al peirei ce-l aștepta. Curînd după această surgunire, Sultanul ordonă printr-un hati-șerif, rechemarea principelui Ioan Callimachi, ca să înlocuiască pe Mihail Sutz, pe tronul Moldovei ⁴⁾. Inșă Poarta întărîndu-și în urmă bănuelile contra fra-

1) Von Miltitz către rege, 25 Februarie 1821, *Ibidem*, II, p. 564.

2) Von Miltitz către rege, 25 Februarie 1821, *Ibidem*, II, p. 564.

3) Ubicini, *Lettres sur la Turquie*, p. 185.

4) Von Miltitz către rege, 24 Martie 1821, N. Iorga, *Acte și Fragmente* p. II, 567. Nu este de admis versiunea dată de Maxime Reybaud, *Mémoires sur la Grèce*, I, p. 224, că Ioan Callimachi fusese surgunit din cauză că uneltise contra fratelui său spre a-î lua domnia.

ților Callimachi relative la Eterie ¹⁾, îi surgunește în Asia-Mică și ordonă decapitarea lui Ioan Callimachi, acuzat de a rescula provincia unde să afla. El fu executat, puțin timp înaintea fratelui lui mai mare, Scarlat Voevodă, mort la 26 Octombrie 1821 ²⁾. Capul lui Ioan fu trimes la Constantinopole și expus în Se-rail. Dînsul era de patru-deci de ani și avea un mare număr de copii care fură închiși cu copii fratelui său și reduși la aceeași lipsă de tot ce le trebuia. Ioan era cunoscut pentru splendoarea locuinței ce poseda pe malul Bosforului, și care fu distrusă prin ordinul Sultanului. Cînd emisarii Sultanului intrară în palatul lui Ioan Callimachi, ei rămaseră surprinși de minunăția lui. Ferdelele ferestrelor erau făcute din șaluri de Cașemir și podoaba era de aceeași bogăție. Intre decorațiile apartamentelor să aflaū armele imperiului Orientului și să credea că Ioan Callimachi să gîndea la restabilirea împărăției în folosul lui ³⁾.

Ioan Callimachi fu căsătorit cu Ruxandra, fiica lui Constantin Moruzi Voevod ⁴⁾, cu care avu șase copii: patru fete și doi băeți, născuți între 1808 și 1818.

1) In raportul lui Miltitz către rege din 10 Noembrie 1821. (N. Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 604) ambasadorul spune că Poarta pretinde că posedă dovezile de trădare ale fraților Callimachi. In ce vor fi consistând acele dovezî nu să știe!

2) Von Schöler către rege, 14 Noembre 1821; Von Miltitz către rege, 21 Noembrie 1821, *Ibidem*, II, p. 605. Asupra lui Ioan Callimachi, fratele lui Scarlat, vezi și Stamatiadi, *op. c.* p. 172.

3) *Voyage en Turquie et à Constantinople* par R. Walsch, Paris, 1828, p. 220.

4) Drăghicî, *Istoria Moldovei*, II, p. 46: «Acest domnitor a avut patru fii și cinci fete: 1° Alexandru Voevod Moruzi, ce aū domnit în Moldova în două rinduri; 2° pe beizade Dimitraki, care fiind dragoman mare al Porței, l-aū tăiat Turcii în Șumla, mergînd din Iași la Tarigrad, după darea Basarabiei, la pacea din 1812, sub cuvînt că a fost trădător devletului către Ruși, după imputernicirea ce avea de la Sultanul, prin uneltirea Franțuzilor; 3° beizade Iorgu ce l-aū omorit tainic la surgun în Kipru, trimes fiind acolo de Sultanul după căderea familiei Moruzi sub urgie pentru însemnata pricină a Basarabiei; 4° beizade Panaiotachi cari l-aū tăiat chiar

24) **Sevastia**, fata lui Ioan dragomanul și a Ruxandrei—fata lui Constantin Moruzi Voevod, — e născută pe la 1809, și fu căsătorită cu Fetala ¹⁾ de la Odesa.

25) **Eufrosina**, fata lui Ioan dragomanul și a Ruxandrei—fata lui Constantin Moruzi Voevod,—e născută pe la 1811 și fu măritată cu hatmanul Constantin Suțu, mort la 1871. Postelnicul Drăghici ne arată pe acest Suțu nemulțumind lumea la Iași în timpul ciumei și cauzând o revoluție: «In ace vreme (1819) să afla agă Alecu Mavrocordat, pe urmă Logofăt, și hatman unul Suțaki, ginerile lui Ianku Callimachi, frate Domnitorului²⁾.» Eufrosina a avut o fată, Lucia, căsătorită cu Dimitrie Rizo-Neroulo.

26) **Smaranda**, fata lui Ioan și a Ruxandrei,—fica lui Constantin Moruzi Voevod—e născută la 1814, și fu căsătorită după Ioan Persiani, sol rusesc, născut la 1794. Ambii soți muriră în anul 1888.

27) **Ralu**, fata lui Ioan dragomanul și a Ruxandrei,—fica lui Constantin Moruzi Voevod,—născută pe la 1816 și

sub ferestrele seraiului împărătesc din porunca Sultanului tot într-o vreme cu beizade Dimitraki. Iar Domnițele lui a fost: Sultana ce aș ținut-o Vistiernicul Stamatiki Sturza, un boer din cei mai bogați și cu nume mare la Moldova; Catinca, soția visternicului Sandulaki Sturza, tata logofătului Costaki Sturza; soția postelnicului Argiropoulo, boer fanariot trăitor în Țarigrad; *Ruxandra*, soția lui beizade Iancu *Callimachi*, frate cu Scarlat Voevod Callimachi ce aș domnit în Moldova; Ralu, soția postelnicului Caliarhi, cel mai galantom și zarif din boerii Fanarului. Acest boer ajungind a vieții la Petersburg, mai în urmă după o împrejurare politică, unde aș și murit în vremea lui Alexandru I, Impăratul Rusiei, Monarhul nu să îndestula a-i privi îmbrăcămintea lui cea frumoasă și scumpă care purta în toate zilele, în cit de multe ori întâlnindu-l la preumblare îl oprea și-l admira hainele zilei acei, numărind și blăniile cele frumoase ce purta.»

1) Din familia Fetala era Meletius, arhiepiscop mitropolitan de Nicomedia (pe la începutul veacului), fiul marelui Logofăt Gavriil Fetala. *Le livre d'Or de la noblesse Phanariote*, Athènes, 1892, p. 123. In T. Codrescu, *Uricarul*, I, p. 305, să află un hrisev al lui Alexandru Suțu Voevod, din 20 Iunie 1802, unde e trecut între boerii divanului: Iordache Fetala Vel Camăraș.

2) Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 100 și mai sus Cap. V, p. 103.

căsătorită cu Egor Balș din Basarabia, muri la 1891 în Iași unde e îngropată.

28) **Alexandru**, ofițer în armata rusească, fiul lui Ioan dragomanul și al Ruxandrei,—fiica lui Constantin Moruzi Voevod—e născut pe la 1817 și mort la 1874. Alexandru fu căsătorit cu domnișoara Russanoff cu care avu trei copii: un fiu, mort în copilărie și două fete măritate una cu Dobrovolsky (moartă în 1873) și cea-altă cu Rokatud.

29) **Grigore**, general în armata rusească, fiul lui Ioan dragomanul și al Ruxandrei—fiica lui Constantin Moruzi Voevod,—e născut pe la 1818 și mort la 1875. Grigore fu căsătorit cu domnișoara de Breuil cu care avu opt copii: doi fiți morți în copilărie și șase fete dintre care trei aũ murit și trei trăesc, anume: doamnele Santkowoy, Paschkoff și Kolowrat-Tscherwinsky.

30) **Dumitrașcu**, fiul lui Teodor, era fratele¹⁾ mai mic al lui Ioan Voevod și al Mitropolitului Gavriil Callimachi. El a rămas totdeauna în țară și este capul ramurei curat românești a familiei Callimachi și singura care a lăsat odrasle pînă astăzi, pe cînd cele-alte, mai mult saũ mai puțin grecizate, s'aũ stins. Pe la 1740, data celor întii scrisori ale lui Ioan din Constantinopole către fratele său Dumitrașcu, acesta nu era încă însurat, de oare ce în scrisoarea din 10 Mai 1740 Ioan îi spune: «decî frate să te chibzuești cu bună dreptate la toate, să poți eși cu cinste la altă dregătorie mai mare, și pentru neguțătorie acolo, cîmpiile și apele foarte daũ mîna, și fiind singur fără soție, socotesc că-ți va fi îndămină.»²⁾ Să vede din acest loc că Dumitrașcu era într-o boerie, nu știm însă ce rang avea. La 1747, Dumitrașcu este ridicat de Grigore Vodă Ghica la rangul

1) Hrisov din 5 Februarie 1759, în *Documente* sub No. XVI. Comp. și XXXIII.

2) Scrisoare din 10 Maiu 1740 în *Documente* sub No. V.

de ban mare, în care stă pînă la 1754¹⁾. Un hrisov al lui Grigore Ghica Voevod, din August 1747, conține darul ce-l face acest domnitor lui Dumitrașcu, vel ban, «cu o bucată de loc din locul gospod a tîrgului Botoșeni, ce este alături cu moșia Dumisale Stăncești²⁾». Acest dar să explică prin rudenia lui Grigore Ghica Voevod cu Dumitrașcu care era vărul lui primar.³⁾ Domnitorii făceau adesea ori asemenea daruri rudelor lor și am văzut pe Ioan și Grigore Callimachi, domnitorii Moldovii făcînd asemenea cu sora și nepoata lor.⁴⁾ Marele ban Dumitrașcu Calmășul era între boerii care făceau parte din sfatul domnesc sub Constantin Neculae Mavrocordat, cînd cu desrobirea țăranilor în Moldova (1749). La 1753, probabil cu prilejul schimbare domniei—Marei Ghica în loc de Constantin Racoviță—Dumitrașcu fu scos din bănie. Un document din 1754 dă ca ban pe Ioniță Paladi.⁵⁾ Concordant cu această arătare indicată în document, găsim în o scrisoare a lui Ioan Voevod din Constantinopole, către fratele său Dumitrașcu anul 1757: «am auzit schimbarea Dumitale din bănie și m-am cam oțărit, dar socotesc că Măria Sa Vodă în alt chip te va mîngia»⁶⁾. Ne pune în mirare lungul răstimp ce a trebuit lui Ioan spre a afla de

1) Dumitrașcu este amintit ca ban în următoarele izvoare: Document din 25 Decembrie 1747 în *Condica 91 a Academiei*, p. 24; docum. 75 din 1747, *Academia*, *Pachet* 12; 1749, En. Cogălniceanu, *Letopiseșile* III, p. 219; 1753, *Ibidem* III, p. 227; 1752, Doc. moșii Potungenilor al lui L. Gatovschi (după indicarea D-lui Ioan Tanoviceanu).

2) *Documente* sub No. VI.

3) Vezi notița genealogică No. 2, p. 158.

4) *Documente* sub No. XIX și XX.

5) Document din Arhiva Sf. Spiridon, al moșiei Tîrgul-Frumos. Plic I, Doc. 6.— (După indicarea D-lui Ioan Tanoviceanu).

6) Scrisoare din 9 Martie 1757, în *Documente* sub No. XIII.

mazilirea fratelui său din dregătoria de ban său poate atunci Ioniță Palade era ban numai cu titlul. La 1759, Dumitrașcu Banul murise, de oare-ce fratele său Ioan, pe atunci Domn în Moldova, hărăzește mai multe foloase «casei răposatului prea iubit frate al domniei mele Dumitrașcu biv vel ban.»¹⁾

Am spus mai sus că Dumitrașcu reprezintă ramura negrecizată a casei Callimachi. Să vede că Dumitrașcu nu fusese atins de influența grecească cîtă era în Țările Române, de oare ce, lucru îndestul în afară din cale pentru un boer din acele timpuri, el nu știa grecește. Ioan Callimachi, în o scrisoare către el din 24 Decembrie 1752, îi spune că: «izvodul de cumpărătoria a celor mărunțișuri a dumatiale este grecesc cu slova gramaticului meu, și pune să ți-l prefacă ca să înțelegi cîți bani ai trecut de la mine dați»²⁾. Dumitrașcu fu căsătorit cu Maria, fiica lui Alexandru Sturza³⁾, cu care avu trei copii: pe Ancuța, cea mai mare, pe Saffa⁴⁾ și pe cel mai mic Ioan sau Ienachi⁵⁾.

31) **Ancuța**, fiica a lui Dumitrașcu banul⁶⁾ și a Mariei — fata lui Alexandru Sturza — e născută cam pe la

1) Hrisov din 5 Februarie 1759, în *Documente* sub No. XVI.

2) *Documente* sub No. IX.

3) «Iar din Alexandru, fiul Sandului Sturza Cupariu, s-au născut trei copii și a-nume: Paraschiva, Sandul stolnicul ce au ținut pe Catrina lui Grigori Argiri și Maria ce a ținut-o Callimachi. Toți aceștia adeveriți de frați prin acturile din 1768 Genarie 29 și 1771 Aprilie 23.» *Hrisov domnesc al lui Mihail Grigore Sturza Voevod în Genealogia familiei Sturza*. Acturile sus citate reproduse în *Documente* sub No. XXI și XXV, comunicate în original de D-I D. Sturza-Scheianu.

4) În scrisoarea din Constantinopole lui Ioan Callimachi către fratele său Dumitrașcu cu data de 17 Martie 1753 e zis: «Cu argălăcul Domnesc peste cinci sau șase zile voi trimite un cu fir pentru nepoatele noastre fiecele D-tale.» *Documente* sub No. X.

5) Testamentul bănesei Maria din 1794, Martie 5. *Documente* sub No. XXVI și al doilea testament al aceiași din 1795 Iunie 5. *Documente* sub No. XXVII.

6) Testamentele citate din 1794 și 1795 *Documente* sub No. XXVI și XXVII.

1748, cum o vom dovedi la notița No. 33, privitoare la Ioan Callimachi, și fu căsătorită cu Alexandru Hrisoverghi. Testamentul din 1794 a băneșei Maria, muma Ancuței, arată ce s-a cheltuit la nunta Ancuței și zestrea ce i s-a dat. Spune însă acel testament că băneasa Maria, soția lui Dumitrașcu banul, mai făcuse un testament cu 26 de ani în urmă la 1768, arătînd și în acel testament zestrele ce le dăduse fiicelor sale, ceea ce învederează că fiicele sale, Ancuța și Safta, erau măritate înainte încă de 1768 și că ia era văduvă încă la acea vreme, ceia ce concordă cu cele aflate mai sus din hrisovul din 1759, care constată că bărbatul Mariei, Dumitrașcu banul, răposase chiar înainte de acest an.

32) Safta, a doua fiica lui Dumitrașcu banul și a Mariei—fata lui Alexandru Sturza—e născută cam pe la 1749, cum o vom dovedi la notița No. 33, privitoare la Ioan Callimachi. Despre Safta știm atîta că a fost căsătorită cu Constantin Greceanu vel vornic¹). Testamentul din 5 Martie 1794, a mumei Saftei, Maria băneasa, văduva banului Dumitrașcu Callimachi, spune de cheltuelile nunței ei și enumără zestrea ce i s-a dat²).

33) Ioan, copilul cel mai mic al lui Dumitrașcu banul, trebuie să fie născut cam pe la 1750, cum să va arăta mai departe și fu căsătorit întîi cu Joița, fiica logofătului Ioan Sturza. Intr-un hrisov domnesc al lui Mihail Grigore Sturza Voevod, din 5 Martie 1842, în care să face genealogia Sturzeștilor să citește: «.....iar din Ioan logofăt, fiul Sandului Sturza logofăt, s-au născut cinci copii și anume: Iordaki logofăt ce au ținut pe Ilinca, fiica lui Roset; Sandul spătar în schima

1) Testamentul băneșei Mariei din 1795: «Vornicul Constantin Greceanu soțul fiicei mele Safta.» *Documente* sub No. XXVII.

2) Testamentul băneșei Mariei din 1794, *Documente* sub No. XXVI.

monahicească, numindu-să Sava; Joița ce a ținut-o paharnicul Enache Callimachi; Catrina ce a ținut-o Dumitrașcu Sturza; Dimitrie logofăt ce a ținut pe fiica postelnicului Ventura cu întâia cununie, și astăzi ține pe Elenca fiica logofătului Toderașcu Balș prin a doua cununie¹⁾. În diata ei din anul 1813, Ruxandra, a doua soție a paharnicului Ioan Callimachi, socotește în împărțeala averii sale o sumă de 15 mii lei drept «juvaerurile mele și vitele de zestre care s-au dat cu acest preț pentru plata datorilor încă în viață aflându-să reposatul soțul meu în lipsa zestrei ce-i dăduse soție a D-lui i în alte »²⁾ A doua soție a lui Ioan fu Ruxandra, fiica vel logofătului Constantin Catargi³⁾ cu care Ioan trăește numai șase ani murind chiar înaintea mamei sale, băneasa Maria, soția lui Dumitrașcu banul și înainte de 1794, data testamentului în care ea pomeneste de moartea fiului ei.⁴⁾ Ruxandra rămâne văduvă în floarea vârstei tinerețelor și fără nici o mîngiere alta de cît doi nevîrstnici copii în casă, anume: Alecu și Maria. Pentru a plăti datoriile răposatului ei soț, în sumă de 30,000 de lei și a-și crește copii ca pe niște copii de boer, Ruxandra să hotărâste a-și jerfi tinerețile de cît a mai veni la o a doua cununie. La 1813, cînd își face testamentul ia spune că ar fi o femeie ajunsă la vîrsta de bătrînețe.⁵⁾

Pentru a restabili măcar aproximativ datele nașterii acestor diverse persoane, observăm că la 1759, Dumit-

1) Hrisov domnesc al lui Mihail Grigore Sturza Voevod în *Genealogia familiei Sturza*. D-l D. Sturza-Scheianu a bine-voit a ne comunica prețiosul său exemplar care conține în original toate documentele.

2) Diata paharnicesei Ruxandra din 1813, *Documente* sub No. XXIX.

3) Diata paharnicesei Ruxandrei din 1813, *Documente* sub No. XXIX.

4) Testamentul bănesei Maria din 1794, *Documente* sub No. XXVI.

5) Diata paharnicesei Ruxandrei din 1813. *Documente* sub No. XXIX.

trașcu banul murise și că la 1768 ficele lui. Ancuța și Safta, erau măritate. Deci ele trebuie să fi născut cu 20 de ani în urmă cam pe la 1748—49, iar Ioan al treilea fiu trebuie să fi născut pe la 1750. Pentru că Ruxandra, soția lui Ioan, să poate spune la 1813 că e femeie ajunsă la bătrînețe, ia trebuie să fi fost cel puțin de 60 de ani și deci născută pe la 1753. Căsătoria lui Ioan cu Ruxandra a trebuit să aibă loc pe la 1780 și la 1786 Ioan moare, lăsînd pe văduva lui cu doi copii, Maria și Alecu, care acest din urmă la 1813 era ajuns la vîrsta de 30 pînă la 32 de ani, era însurat și avea ca fată Ruxandra,¹⁾ și pe un fiu Xenofon cu cîți-va ani mai mare de cît Ruxandra.

Dintr'un hrisov al lui Scarlat Callimachi Voevod, din 3 Iunie 1813, să dovedește că paharnicul Ioan Callimachi, tatăl vornicului Alecu, era văr primar al lui Alexandru Callimachi Voevod, tatăl lui Scarlat Voevod²⁾. In întărirea dietei paharnicesei Ruxandra, soția lui Ioan, domnitorul Scarlat Callimachi să exprimă ca șeful casei Callimachi astfel: «și ca un Domn și ca unu ce avem drept asupra familiei acesteia.»³⁾

34) Maria, fata lui Ioan e născută pe la 1783, din însoțirea lui cu Ruxandra,—fica lui Constantin Catargiu biv-vel logofăt,—fu măritată după Boldur-Costache și despărțită; ea muri, nelăsînd copii, în anul 1856, la vîrsta de mai bine de 70 ani⁴⁾.

35) Alexandru⁵⁾, fiul mai mare al lui Ioan e născut pe la 1781, din însoțirea lui cu Ruxandra,—fica lui Constantin

1) Diata paharnicesei Ruxandrei din 1813. *Documente* sub No. XXIX.

2) Hrisovul din 3 Iunie 1813. *Documente* sub No. XXX.

3) Diata paharnicesei Ruxandrei. *Documente*. sub No. XXIX.

4) *Documente* sub No. XXIX.

5) Alexandru e menționat în T. Codrescu, *Uricarul*, I, p. 390; II, 210; VI 174; VII, 100, 137, 381; VIII, 309. 312, 317; IX, 260; XIV, 275.

Catargi biv-vel logofăt.— Tatăl său murind pe la 1786, numai după șase ani de împreună viețuire cu mama lui, el rămîne de mic în îngrijirea acesteia, care să hotărăște a trăi în văduvie pentru a-și crește copii mai bine.¹⁾ La 1819, vedem pe Alexandru rînduit agă de domnitorul Scarlat Callimachi, vărul lui²⁾, spre a potoli revoluția de la Iași.³⁾ Alexandru, ajunge mai tîrziu vornic mare. El fu căsătorit pe la 1801, la două-zeci de ani cu Ileana, fiica Vornicului Gavriil Conachi,⁴⁾ din care căsătorie i se naște doi copii: Xenofon și Ruxandra. Soția lui muri înainte de 1813⁵⁾ și fiul său Xenofon pe la 1820. Vornicul Alexandru Callimachi să însură de al doilea cu Maria, fiica postelnicului Ioan Cuza, nepotul lui Ioniță Cuza pe care l-a tăiat împreună cu Emanuel Bogdan, Constantin Moruzi Voevod.⁶⁾ Din a doua căsătorie să născură doi copii: Teodor și Smaranda. Vornicul Alexandru muri la moșia sa Stăncești,

1) *Documente* sub No XXIX.

2) Hrisovul lui Scarlat Voevod, din 3 Iunie 1813. *Documente* sub No. XXX.

3) Vezi capitolul V, p. 106.

4) «Din două fiice ce le-a avut Vornicul Gavriil, cea d'întîi Anastasia, luă pe Spătarul pe urmă Logofăt și bașboer al Moldovei, Teodor Balș; ea muri tinărară și fără copii. A doua Ileana să căsători cu Postelnicul, pe urmă Vornic, Alexandru Callimachi din Stăncești.» Logofătul Costachi Conaki. *Poesii*. Ediția II, Iași 1888. Prefața de Vogoride-Conaki, p. 27.

5) *Documente* sub No. XXXI.

6) Vezi genealogia Postelnicului Ioan Cuza în *Arhondologia Moldovei* de paharnicul Constantin Sion, Iași, 1892, p. 131. Asupra tăerei boerilor Emanuel Bogdan și Ioan Cuza, în anul 1779, A. Wolf să exprimă astfel: «Konstantin Mourousi führte eine sehr strenge Regierung. Zwei Bojaren zu Iassy, den Emanuel Bogdan und Ioan Kusa liesz er enthaupten, und ihre Köpfe in zwei flachen Schüsseln an den Eingang zum Fürstenhofe hinstellen, um jedem seiner Untherthanen Furcht und Schrecken einzujagen. Diese unglücklichen Bojaren sollen sich eines Hochverraths gegen ihn schuldig gemacht haben, davon aber die übrigen Bojaren, und selbst der damalige Metropolit, Gabriel Callimachi, nichts wissen wollten, und sie noch vor der Euthauptung, im Divan immer für unschuldig erklärt hatten. Alle redlichen Moldauer bedauerten mit bitteren Thränen die Hinrichtung dieser guten Männer.» A. Wolf, *Fürstenthum Moldau*, Theil II, p. 198.

în anul 1837, la vârsta de 56 ani; iar văduva lui trăi pînă la anul 1843.

36) **Xenofon**, fiul Vornicului Alexandru¹⁾, născut pe la 1801, din însoțirea lui cu Ileana,—fica Vornicului Gavriil Conachi,—fusesse învățat în casa părintelui său « care ținea pentru învățătura lui dascăli în casă și franțuz și grec.»²⁾ Mai tîrziu Xenofon fu trimis la Viena spre a-și dăsvîrși învățătura, dar muri acolo de tifos, în anul 1820, la vârsta de nouă-spre-zece ani. Tatal său aflînd fatala veste, albi într-o singură noapte.

37) **Ruxandra**, fata Vornicului Alexandru, născută pe la 1808, din însoțirea lui cu Ileana,—fica Vornicului Gavriil Conachi.—Ea fu botezată cu numele de Ruxandra de bunica ei, Ruxandra, fica vel logotătului Constantin Catargi și soția lui Ioan Callimachi.³⁾ Ruxandra fu măritată: întîi, la 1824, după Logofătul Stefan Catargi și despărțită; al doilea, la 1833, după hatmanul Alexandru Ruset-Rosnovanu, mort în anul 1853. Din prima căsătorie Ruxandra avu doi copii: Alexandru Catargi, născut pe la 1826, mort în martie 1897 și Neculae Callimachi-Catargi, născut pe la 1831, mort pe la 1882, fost ministru al atacerilor streine⁴⁾ și ministru plenipotențiar al Romîniei la Paris și la Londra. Ii dăduse acestui din urmă și numele de Callimachi, adăogat la numele de Catargi, fiind că prin moartea lui Xenofon,—fiul vornicului Alexandru,—să credea stinsă familia lui, cînd însurîndu-să a doua oară, Vornicul Alexandru cu Maria Cuza, să născu Teodor care duce neamul mai departe. Din a doua căsătorie

1) Documente sub No. XXXIV.

2) Paharnicul Sion, *Arhondologia Moldovei*, p. 82.

3) Documente sub No. XXIX.

4) «29 Novembre (11 Décembre) 1869. — Callimachi-Catargi est nommé ministre. C'est un Moldave appartenant à une des premières familles du pays, partisan politique de Kogalniceanu, un esprit très cultivé et un homme d'une grande distinction.» *Notes sur la Vie du Roi Charles de Roumanie* par un Témoin oculaire, Bucarest, 1894, I, 216.

a Ruxandrei cu hatmanul Alexandru Ruset-Rosnovanu să născură: Colonelul Gheorghe Rosnovanu, (1 Martie 1834) proprietar al moșiei Rosnov, din județul Neamțu, și Adela Rosnovanu, moartă la 23 Decembrie 1894, măritată cu prințul Alexandru Ghica, fiul lui Grigore Ghica Voevod care a domnit în Moldova de la 1849—1856. Ruxandra muri la Cernăuți, la 1 Maiu 1892, în etate de 84 ani și fu îngropată în cavoul bisericeii monumentale pe care Colonelul Rosnovanu a zidit-o la moșia sa Rosnov în amintirea fiului său unic, Alexandru, mort în anul 1884, la vârsta de 25 ani.

38) Smaranda, fiica Vornicului Alexandru, și al Mariei—fata postelnicului Ioan Cuza—născută la moșia Stănțești din județul Botoșani, în 1838¹⁾, din însoțirea lui cu Maria Cuza, fu măritată la 6 Iunie 1854 după Alexandru Beldiman, născut la 31 Decembrie 1832, nepotul Vornicului Alexandru Beldiman, cunoscutul autor al «Tragediei» și fiul lui Vasile Beldiman, însoțit cu Maria, fiica logofătului Alexandru Mavrocordat.²⁾

39 Teodor, fiul vornicului Alexandru și al Mariei—fata postelnicului Ioan Cuza — e născut la moșia Stănțești din județul Botoșani, în anul 1836, la 4 Ianuarie³⁾. La moartea părintelui său era abia de doi ani și fu crescut împreună cu sora sa, Smaranda, sub îngrijirea sorei lor mai mare, Ruxandra. Teodor și-a făcut studiile la Paris,

1) Invoiala din 20 Februarie 1838: «dacă s'ar întâmpla, ferească Dumnezeu să moară copiii acei doi mai sus pomeniți, Teodor și cel nenăscut.» Documente sub No. XXXIV.

2) «Vornicul Alexandru Beldiman cunoscutul autor al *Tragediei* avu trei soții: 1° O Rosetoea, cu care a avut numai o fată, Profira, soția lui Dumitrașcu Cantacuzen-Pășcanu, care împreună cu bărbatul său, neavind copii, a fundat spitalul Pașcanu, din Iași; 2° Ileana Conaki, cu care a avut un fiu, Vasile Beldiman, însoțit cu Maria, fiica logofătului Alexandru Mavrocordat și sora Dómnei Zoe Brancovanu, soția lui Gheorghe Vodă Bibescu; 3° O Greceancă, care neavind copii a fundat spitalul Beldiman din Birlad. Beldimăneștii sunt o familie veche și însemnată în Moldova; la 1615, Logofătul Nikifor Beldiman răscolindu-să în contra lui Stefan Tomșa Voevod a fost prins și tăiat de Domn pe Siret lângă Focșani.» Logofătul Costaki Konaki. *Poesii*. Ediția II, *Prefața* de Vogoride-Konaki, p. 36.

3) Documente sub No. XXXV.

cele secundare la liceul *Sainte-Barbe* și cele superioare la facultatea de drept. Reîntors în țară a ocupat posturi importante sub domnia lui *Grigore Ghica* «cărui a i-a dat și dînsul tributul său de muncă pentru complectarea organizațiunei interne a țării și dotarea ei cu legi folositoare, împreună cu *Negri*, *Kogălniceanu*, *Panu* și alți mari patrioți. Să știe că acest vrednic *Domnitor* ș-a sacrificat tronul numai ca să să poată realiza *Unirea*. Văr, de pe mama lui, al *Domnitorului* *Cuza*, de fericită amintire, care l-a trimis la *Constantinople* împreună cu neuitatul *Negri*, a fost însărcinat de a încunoștiința *Porței* îndoita alegere a *Domnitorului* și *Unirea Principatelor*. Misiune foarte grea, cînd ne amințim în ce situațiune critică să găsea pe atunci țara noastră, hărțuită continuu înăuntru și în afară de puternici inamici și necontînd de cît pe unicul sprijin al valoroșilor săi fii. Acești doi bărbați înfruntînd greutățile diplomatice, încoronează misiunea lor cu succes și izbutesc a căpăta din partea *Sultanului* firmanul de recunoaștere al alegerii *Domnitorului* *Cuza* pe care *Callimachi* îl aduce în țară.

În urmă a fost numit tot de către *Cuza* reprezentant al țării la *Belgrad*, misiune pe care a împlinit-o pînă la detronarea acestui *Domnitor*.

Teodor Callimachi era un bărbat de valoare și un patriot distins, care un moment n'a încetat de a lupta pentru binele obștesc. De și luptele întreprinse de dînsul pe terenul politic îl desemnaseră de mai nainte la cele mai înalte demnități în *Stat*, el însă le-a refuzat pe toate ori de cîte ori i s'aă oferit, preferînd a rămînea în mijlocul simplilor luptători, aducînd continuu prinosul său de muncă și de lumină pe altarul țării sale.

Dimitrie Brătianu, patriotul de fericită amintire, acela care nu transigea nici o dată cu principiile, acel a

căruia voință nestrămutată în luptele uriașe pe care le-a condus pentru regenerarea țării, admirând virtuțile lui Callimachi și tăria caracterului său, adresându-se amicilor săi în Parlament, le-a zis : «Iată floarea Moldovei !»

Om de mare curaj, nimic nu l-a putut abate din calea luptelor ce întreprinsese pentru a forța pe cei abătuti ca să revină la dreptate și legalitate. Disprețuind și persecuțiunea și închisoarea, Teodor Callimachi, totdeauna gata a să sacrifice pe sine, insufla prin prezența sa în momentele cele mai critice curaj tuturor, și ast-fel izbuti a fi ales în opoziție pe timpul guvernului liberal din 1876. Dar T. Callimachi era el însuși liberal convins, și cu toate că făcea parte din clasa aristocratică, lupta alături cu marii bărbați ai țării la stabilirea adevăratelor principii democratice și egalitare. Amic sincer al sătenilor, trăind în mijlocul lor, în tot momentul ei a găsit într-însul un puternic sprijinitor.

Toți își aduc aminte lupta întreprinsă de acest bărbat, în 1879, în contra revisuirii art. 7 din Constituțiune, și cum, ales în Parlament în opoziție, a contribuit a să aduce îmbunătățiri reale proiectului de revizuire, impunând celor mai mulți ca să cedeze unei voințe de fer. Conduc de iubirea patriei sale, Teodor Callimachi a căutat în tot timpul vieței sale să adune cu mare muncă și deosebită iscusință un însemnat material care să servească la întocmirea istoriei țării. Bogata colecțiune de cărți de mare valoare, de documente și de monezi rare ce să află în castelul său din Stăncești, va servi odinioară acelora care vor căuta fără pornire și fără interes să aducă lumină asupra istoriei patriei.

Acest bărbat în tot timpul vieței sale a dat exemplul

adevăratelor virtuți cetățenești, luptînd și făcînd binele în ori-ce împrejurări s-a aflat.¹⁾»

Teodor să însură la 9 Maiu 1865²⁾ cu Zenaida, fata lui Alexandru Moruzi Zvoroșteanu,³⁾ născută la 16 Iulie 1840⁴⁾ și avu cinci copii: doi băieți și trei fete. Teodor muri la moșia sa Stănțești în 7 Aprilie 1894.

40) **Ralu**, fiica lui Teodor și a Zenaidei,—fata lui Alexandru Moruzi,—e născută la Nisa în 22 Septembrie 1867 și căsătorită cu Alexandru Cantacuzen-Pășcanu, în 9 Maiu 1895.

41) **Zenaida**, fiica lui Teodor și a Zenaidei,—tata lui Alexandru Moruzi—e născută la Neapole în 15 Aprilie 1870 și căsătorită cu contele Dimitrie de Roma în anul 1897.

42) **Smaranda**, fiica lui Teodor și a Zenaidei,—fata lui Alexandru Moruzi—e născută la Viena în 14 August 1871.

43) **Ioan**, fiul lui Teodor și al Zenaidei,—fata lui Alexandru Moruzi—e născut la Geneva în 13 Maiu 1880.

44) **Alexandru**, fiul lui Teodor și al Zenaidei,—tata lui Alexandru Moruzi—e născut la moșia Zvoroștea din județul Dorohoiu, în 12 Iuniu 1866 și căsătorit cu Maria,

1) *Discursul pronunțat la înmormintarea lui Teodor Callimachi* de D-l advocat Gheorghe Burghilea, actual primar al urbei Dorohoi, fost deputat.

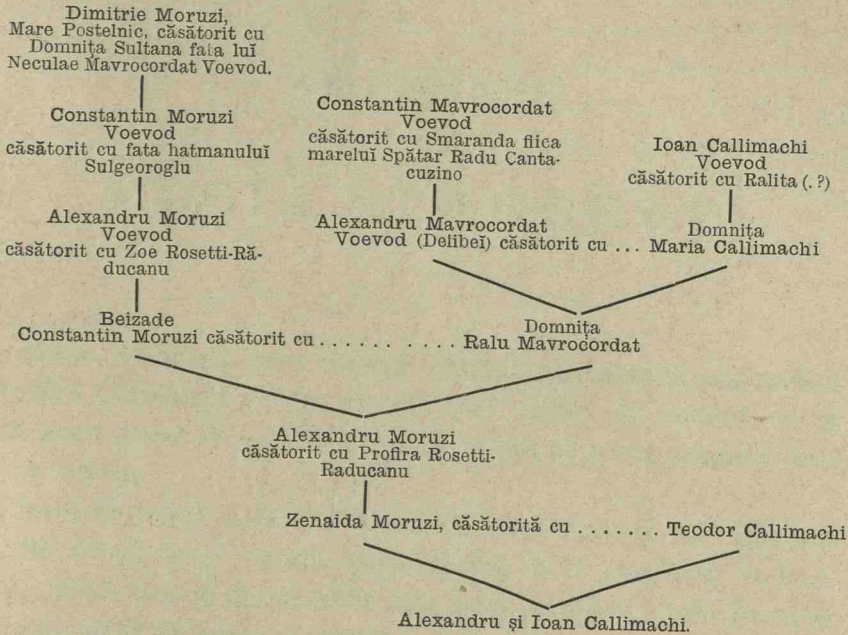
2) *Documente* sub No. XXXVII.

3) Alexandru Moruzi, fost ministru de finanțe și președinte al consiliului în Moldova sub Cuza, născut în 1803 mort în Italia la 1873, și îngropat la moșia sa Zvoroștea din județul Dorohoi, fu căsătorit cu Pulșeria Rosetti-Răducanu, moartă la 1842, cu care avu trei fete: 1° Elisa, măritată cu Thrasybule Zaimis, om de stat grec; 2° Aspasia, măritată cu Contele Spiro de Roma, din Zanta; 3° Zenaida, măritată cu Teodor Callimachi. Alexandru Moruzi era fiul beizadelei Constantin Moruzi, mare dragoman la Poartă, măcelărit la 24 Aprilie 1821, care era însoțit cu Ralu—fata lui Alexandru Mavrocordat Voevod (Delibei) și a Mariei Callimachi,—Constantin era fiul lui Alexandru Moruzi Voevod care avea de tată pe Constantin Moruzi Voevod.

4) *Documente* sub No. XXXVI.

fata lui Gheorghe Vernescu¹⁾ la 1 Iulie 1890. Doi copii s-au născut din această căsătorie: o fată și un băiet.

Alexandru și fratele său mai mic Ioan sunt actualmente singurii reprezentanți ai neamului Callimachi și e de observat că ei să trag și in linia femeiască tot din neamul Callimachi, anume din Ioan Callimachi Voevod, cum arată următorul tabloă :

45) **Teodora**, fata lui Alexandru și a Mariei — fata lui Gheorghe Vernescu — e născută la Bucuresci în 13 Aprilie 1895.

46) **Scarlat**, fiul lui Alexandru și al Mariei — fata lui Gheorghe Vernescu — e născut la Bucuresci în 20 Septembrie 1896.

1) Gheorghe Vernescu, om de stat român, născut la 1829, fost consilier de stat, și în această calitate a contribuit la alcătuirea codicelui civil, fost ministru în mai multe rânduri, e o ilustrație a baroului și a tribunei politice.

AMANUNTE
DESPRE
MOȘIA STĂNCEȘTI

Moșia Stănceștii este singura rămășiță din averea originală a familiei Callimachi ce s'a păstrat pînă astăzi la urmașii ei, și din acest punct de vedere o notiță asupra ei poate prezinta oare care interes.

Această moșie a fost alcătuită ca trup mare și unic din mai multe cumpărături făcute de la răzăși ce o stăpîneau la început, avînd deci și ea, ca multe alte moșii mari din Țările Romîne, origina ei în stingerea treptată a proprietăței mici.

Un izvod de documente, scris în întregimea lui de Vornicul Alexandru Callimachi¹⁾, ne dă oare care lămuriri despre aceasta a ei constituire. Cel întăi care începe a întruni în mîinile sale răzășiile de pe Stăncești este unul Toader Aprodul, căruia Ieremia Movilă în 1602 și 1603, Simion Movilă în 1607, și Constantin Movilă în 1609, întăresc stăpînirea pe mai mult de a 5-a parte din jumăta-tea satului Stăncești. Alte părți ale aceluiași sat să văd pe atunci

1) Vezi Inventarul documentelor moșiei Stăncești de după 1818, la *Documente* sub No. XXXII.

încă în stăpînirea lui Ionașcu Potlog și a unuia Toader Pahar-
nicul care era altul decît Toader Aprodul. Aceste deosebite
părți sunt apoi întrunite, de sigur prin cumpărături de la pro-
prietarii lor, de familia Stroici.

Dumitrașcu Stroici, spătarul, care poseda satul Stănțești de la
părinții săi, îl zălogește lui Teodor Calmășul, vornic de Cîmpu-
lung, drept 100 de lei bani gata. Neputîndu-î plăti banii, Du-
mitrașcu Stroici este apucat de Teodor Calmășul, care pretin-
dea că acei bani i-a fost împrumutat el însuș de la un Turc
neguțitor, cu dobînzî foarte mari. Să vede că zălogirea moșiei
către Calmășul cuprindea clauzula ca să stăpînească creditorul
moșia pentru plata procentelor și că deci exista o anticreză, de
oare ce în tînguirea lui Calmășul către Grigore Ghica din 1729,
el spune că Stroici trebuia să-î răspundă și camăta de una sută
lei, în totul două sute de lei; căci din venitul moșiei nu luase,
nimic, fiind o moșie fără venit. Judecata hotărăște însă să rabde
Calmășul de dobînda banilor și Stroici de venitul moșiei și să
deie Stroici lui Calmășul numai capitalul de o sută de lei. Stroici
însă neavînd de unde da nici capitalul, i să scoate satul Stăn-
cești în vînzare și este cumpărat de vel vistiernicul Sandu Stur-
za, drept o sută cincizeci de lei, din care să dă vornicului Cal-
mășul datoria lui de 100 de lei. «Numai vornicul Calmășul
plîngîndu-să de marea pagubă ce a tras din pricina lui Stroici,
că este păgubaș de 100 de lei, dobînda banilor și ar fi mai cu
dreptate să rămînă tot la dînsul acest sat cu prețul ce s-a vîn-
dut, i-aū învoit și dumnealui vel vistiernicul și aū primit de i-aū
întors banii vornicul Calmășul, acei 150 de lei ce aū fost dat
dumnealui, și aū rămas satul Stănțești dreaptă cumpăratură la
Toader Calmășul vornicul» 1).

Cam ce valoare în moneda actuală reprezentaū acei 150 de
lei dați de Teodor Calmășul, pe satul Stănțești? După un re-

1) Document din 1729, Septemvrie 28, *Documente*, sub No. III.

gulament al monezilor făcut în Constantinopole, puțin timp după data documentului de cumpăratură, anume în 1734, galbănul unguresc era socotit ca valorînd trei lei vechi de atunci ¹⁾. Galbănul fiind socotit azi ca 12 lei noi, ar urma că leul vechi de atunci să fie egal cu 4 lei noi. Dar dacă vroim să avem valoarea reală a monedelor de atunci față cu valoarea lucrurilor, nu trebuie ținut în samă numai raportul de valoare a monedelor între ele, ci trebuie cercetat ce să putea cumpăra pe atunci cu monedele, ale căror echivalent îl posedăm și astăzi. Chila de grîu a costat mai totdeauna în Țările Romîne un galbăn, fără privire la numărul de lei ce conținea galbănul în diversele timpuri: pe timpul lui Mihai Viteazul 1 leu; pe al lui Brâncovanu 1^{1/2}; pe timpul lui Grigore Ghica din 1777, 6 lei ²⁾. Admițînd că și pe timpul lui Grigore Ghica din 1729 chila de grîu costa tot un galbăn, adică 3 lei, și luînd în privire că astăzi o așa cîtîme de bucate costă 50 de franci, urmează că 3 lei vechi de la 1729 erau egali în valoare cu 50 de franci moneda actuală; deci leul vechi egal cu ceva mai mult de 16 lei noi. Dar fiind că acest calcul este cu totul aproximativ, apoi spre a nu greși, putem fixa valoarea leului vechi la 1729, la cel puțin 10 lei noi de astăzi. Moșia Stăncești ce a fost cumpărată, la 1729, cu suma de 150 de lei, valora deci 1500 de lei în monedă actuală și să spunea despre ia — deși cu oarecare exagerare — că nu are nici un venit, lucru desigur neexact, deoarece vedem pe Calmășul dînd pe moșie mai mult decît datoria; dar nu exagerat în mult, deoarece pe de altă parte vel vistiernicul Șturza consimte așa de ușor a-i ceda lui Calmășul moșia pentru numărarea prețului dat de el de 150 de lei.

Teoder Calmășul avea cinci copii: Georghe (Gavriil), Ioan, Dumitrașcu, Parasca și Maria. Intru cît pe acestea din urmă le măritase înainte de a muri, ele eșise înzestrate din casa părin-

1) Raportul lui Talman din 3 Iunie 1734, Hurmuzachi, *Fragmente*, V, p. 5.

2) Xenopol, *Istoria Romînilor*, III, p. 404, nota; IV, p. 568, nota, și V, p. 561.

tească, ¹⁾ și deci după dreptul vechi al Țărilor Române nu mai puteau încăpea la moștenire ²⁾.

La moartea lui Teodor, întâmplată cum am văzut după 1740 ³⁾ rămăsese a să împărți averea lui între cei trei fi ai săi: Gavriil mitropolitul, Ioan terzimanul și Dumitrașcu.

Nu să știe cum s-a făcut împărțala averii lui Teodor Calmășul, nici anume ce avere avea el. Să știe atâta că afară de moșia Stăncești, el mai poseda moșia Epurenii din județul Botoșani, o moșie anume Fintina, niște munți la Cîmpulung anume: Cucușul, Găina, Valea Porcescu, Botoșul, Fundul Moldovei, Mestecănișul, Petrosul, Fața Cîmpulungului și Muncelul Strajei și o vie de 12 pogoane, 3 firte și $4\frac{1}{2}$ prăjini în ținutul Putnei⁴⁾. De va mai fi fost avînd și alta nu putem ști. Vom vedea însă că este probabil că averea lui nu să încheia numai la acea enumerată.⁵⁾ Din această avere găsim că munții de la Cîmpulung și via de la Putna au trecut în proprietatea fratelui de al doilea Ioan, de oarece găsim via dăruită de acesta, pe cînd era domn, surorilor sale Parasca și Maria ⁶⁾; iar munții trec prin moștenire la fiul său Grigore, care-i dăruiește mătușei sale Maria ⁷⁾. Nu știm dacă Ioan s-a mai împărțat și cu vre-o altă avere de la tatăl său. De asemenea nu știm nimic despre partea ce a venit lui Gavriil mitropolitul, și tocmai de aceia bănuim că Teoder Calmășul trebuie să mai fi avut vre-o avere care să vină în partea mitropolitului Gavriil.

1) Intr'o mărturie a Paraschivei, fata Vornicului Teoder Calmășul, din 1768, e zis că ia a stăpănit *moșia rămasă de la tatăl ei* din trupul Băieci, anume Fintina: *Documente* sub No. XXII.

2) Xenopol, *Istoria Romînilor*, V, p. 428.

3) Vezi mai sus notița genealogică No. 2, pag. 160.

4) Vezi documentele din 25 August 1760; 29 Iunie 1761; 6 August 1768; 15 Noemvrie 1770; 20 Ianuarie și 10 Martie 1775 la *Documente* sub No. XIX, XX, XXII, XXIII și XXIV.

5) Intr'o scrisoare din Constantinopole, cu data de 10 Maiu 1740, a lui Ioan Callimachi către fratele său Dumitrașcu e zis: «și caută de avem acolo la Nistru nescarva moșii.» *Documente* sub No. V.

6) Document din 1760 August 25 și 1770 Noemvrie 15 la *Documente* sub No. XIX și XXIII.

7) Document din 1761 Iunie 29; 1775 Ianuarie 20 și Martie 10, la *Documente* sub No. XX și XXIV.

Un lucru este sigur: moșia Stănțești vine prin moștenire fiului celui mai mic al lui Teoder Calmășul, Dumitrașcu, cu toate că la început această moșie fusese stăpînită în comun de îmbii frați, Ioan și Dumitrașcu. Aceasta să vede din două documente foarte apropiete prin data lor, care constată că moșia Stănțești era și a unuia și a altuia din cei doi frați. Un document din 1747 August în 18, arată că Grigore Ghica dăruiește, cum făcea domnitorii cu rudele lor ¹⁾, lui Dumitrașcu o bucată de loc din trupul gospod al Tîrgului Botoșani «care loc este alătura cu moșia dumisale Stănțeștii» ²⁾. Acest dar va fi cauza mai terziu unui lung proces ³⁾. Alt document din 1751, de la Constantin Racoviță Voevod spune: «de vreme ce dumnealui Enache Callimachi ce a fost mare Terziman, a slujit țării cu credință, avînd dumnealui la țara aceasta siliștea Stănțeștii și Iepurenii de la ținutul Botoșenii» domnul îi dăruiește mai multe scutiri de dări ⁴⁾. Două «testamenturi» încă, unul al lui Matei Ghica Voevod din 1754 ⁵⁾ și altul al lui Constantin Racoviță Voevod din 1756 ⁶⁾ (a doua domnie) reînvoesc testamentul de la 1751. Intr'o scrisoare a lui din Constantinopole, vel terzimanul Ioan scrie fratelui său Dumitrașcu: «Testamenturile *bucatelor mele* și a surorii Maria sorînoi de nu s'au învoit pînă acum» ⁷⁾. E vorba aci de testamenturile sus citate.

Dreptul de coproprietate avut de Ioan Voevod alătura cu Dumitrașcu în Stănțești, l-au trecut întreg asupra fratelui său, care-l ajuta în negoțul de vite ⁸⁾, în urma suirei sale pe tronul

1) Pentru înrudirea arătată că ar lega pe domnitorul Grigore Ghica cu Dumitrașcu să știe că mama lui Dumitrașcu era domnița Ruxandra Ghica. Vezi nota genealogică, No. 2, p. 158.

2) *Documente* sub No. VI.

3) *Documente* sub No. XXXIII.

4) Hrisov din 1751 Iulie 28, la *Documente* sub No. VIII.

5) Hrisov din 1754, Septembrie, la *Documente* sub No. XI.

6) Hrisov din 1756, Iunie 11, la *Documente* sub No. XII.

7) *Documente* sub No. VII.

8) Scrisorile lui Ioan din Constantinopole, cu data 1749 Februarie 27 și Mai 10 la *Documente* sub No. IV și V.

Moldovei. Moșia Stăncești, devine proprietate exclusivă a lui Dumitrașcu, în familia căruia s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Toate documentele mai nouă constată acest fapt. Așa Maria, soția banului Dumitrașcu, prin testamentul ei din 1794 Martie în 5 spune: «iar fiului meu Ienacachi i-am dat moșia Stăncești, baștina tătî-ne-său; iar casele, dintîiū au fost făcute cu osteneala și cheltuiala mea, iar pe urmă le-au făcut Ienacachi cu cheltuiala și osteneala sa»¹).

Murind apoi Ienacachi, care moștenise această moșie de la tatăl său Dumitrașcu, soția lui Ienacachi, Ruxandra²), prin testamentul ei din 1813 Mai, lasă moșia Stăncești «a reposatului soțului meu» fiului ei Alecu, iar propria ei moșie Roscia, din ținutul Fălciului, ficei sale Maria. Ruxandra mai îndatorește pe fiul ei Alecu prin testamentul ei, ca «tot din venitul acelor părți spre pomenirea mea și a reposatului soțului meu și a tot neamul nostru ce sînt din vechi adormiți părinți și frații noștri, să zidească de piatră biserică în satul Stăncești, unde să prăznuște hramul Adormirei Maicei Domnului și unde sînt îngropați reposații tatăl său și bunul său»³).

Alexandru Callimachi Vornicul ascultă de ultima voință a mamei sale; dar el, schimbînd așezarea casei de la sudul satului pe marginea pădurei, pentru a o zidi pe înălțimea unde să află astăzi, ridică biserica nu pe locul celei vechi, ci lîngă noua lui locuință și pune deasupra ușei intrărei următoarea inscripție ce să citește și astăzi:

«Anul 1837 de la nașterea Domnului nostru Isus Hristos, s-a făcut acest sfînt locaș cu toată cheltuiala marelui vornic de Țara de Jos, Alexandru Callimachi, avînd de epistat pe polcovnicul Ilie Dobranici și lucrători cu mîinile pe locuitorii acestui sat Stăn-

1) Testamentul Mariei Bănesei, din 1794 Mart 5, *Documente* sub No. XXVI.

2) În *Condica Liușilor pe 1803* sunt trecute moșiile Stăncești și Epureni ale paharnicesei Ruxandra Callimachi și liușii lui Alecu Callimachi și ai paharnicesei Ruxandra Callimachi; *Uricarul*, VII, p. 381; VIII, p. 309, 312, 317.

3) Diata Ruxandrei Paharnicesei, din 1813 Mai. *Documente* sub No. XXIX.

cești și anume după neam : Chiselițeni, Chibăcenii, Cercelenii, Țărănenii, Talăbenii, Spenenii, Ciubotărenii, Ciuntenii, Murărenii și Bompenii.»

Intr'o învoială din 1838 ¹⁾ să spună că reposatul Alexandru Callimachi vornicul, dăruisă printr-un act, al cărui dată este necunoscută, moșia sa Stăncești fiicei sale Ruxandra, soția hatmanului Alexandru Ruset-Roznovanu; aceasta din cauză că fiul său Xenofon, fratele Ruxandrei—făcuți ambii cu femeia lui cea dintîiu, Elena Conachi, — murise, și el nu mai avea nici un moștenitor bărbătesc. Dar vornicul Alexandru însurîndu-să a doua oară cu Maria Cuza, dobîndi de fiu pe Teodor Callimachi și atunci dănia rămasă răsuflată din cauza supraviețuirii de copii; așa că moșia Stăncești trecu la fiul său Teodor Callimachi, care a restaurat casele, punîndu-le în starea lor actuală ²⁾ iar de la acesta la copiii săi.

1) *Documente* sub No. XXXIV.

2) Vezi vigneta ce să afle în capul Precuvintărei.

DOCUMENTE

De la Mihaï Racoviță Voevod.¹⁾

Reproducem din importantul document care conține apărarea cronicarului Ioan Neculcea, înaintea divanului, în procesul prin care cerea înapoi de la Lupu Costache moșia Boiana—ce-î fusese confiscată de Neculai Mavrocordat pentru trecerea lui în Rusia împreună cu Cantemir—următorul loc în care să amintește un tânăr cu numele *Calmășul* (Ioan Teodor Callimachi Voevod).

.....

S-au adus un vrav de cărți a boiarilor ce au fost trimisi la Impăratul Moscului a Sfinției Sale Părintelui Mitropolitului Kir Ghedeon și a lui Antiohie Hatman și a lui Savin Banul și altora mulți; scriind eu feluri de feluri de îmbunătăiri deșerte zicînd că sunt 10,000 oaste gata fără nici un ban să slujască și 500 feciori de boieri cu cai cerchezești și turcești cu rafturi, cu săidaci ferecate, înzăoați și îmbrăcați cu haine de cinste și amu înainte dintr'aceli 500 au venit 50 la Banul în țara Leșască și poștește țara cum mai în grabă să trimet împărăție Moscului vr-o 10 — 15,000 de Muscali să lovască Eșii să prindă pe domn, să treacă să strice podul la Oblucița, să ferme (sic) Bugeacul. Și cu acești 50 feciori de boeri și cu aceste cărți ce scrie au fost

1) Documentul întreg, foarte lung și interesant, a fost publicat de D-l Ioan Tanoviceanu în *Arhiva* din Iași, IV, 1893, p. 335 pînă la 350, sub titlu: *Un document istoric*.

dumnealui Lazul Sulger fecior Enoia, Patrula, Moțoc, *Calmașul* și alții mai de gios, care mărturisind dumnealui Ion Hat. și Luca Vist. înainte divanului nu au putut tăgădui Părintele Mitropolitul înainte divanului nostru etc.

II

1729

Z a p i s ¹⁾

Adecă eū Iacob feciorul lui Bălan mărturisesc cu acest zapis al meū precum nămind eū doi boi de la Chirilă feciorul Piticariului ș-am trimis în gios la vin șintorcîndu-să boii din gios cu vinul aū tîmpinat carul cu boii un Pavel Porcescul aū luat boii Chirili pentru o datorie a tătānemieu lui Balan și saū prăpădit boii Chirilii pîn astāz și apui apucāndumă pe mene Chirila pentru boi mau tras la giudecată fiind atunci vornici la Cîmpulung dumnealor *Solomon Botez și Toader Calmașul* și m-au dat giudecata să plătesc boii Chirili și eū fiind om sărac n-am avut cu alta cu ce plăti ce am dat Chirili un loc ce să zice moșie a tătānemieu pentru că și pentru datoria tătānemieu aū luat acel Pavel Porcescul boii Chirili și acel loc este aice aproape de sat și să chiamă Muncelele și iam dat acel loc să-i fie moșie în veci, iar cine din ficiorii lui Bălan saū măcar și din nepoții lui Bălan s-ar scula să le trebuiască acel loc să de boii Chirili precum a fost a lui saū bani prețul boilor atunce să ie locul iar intralt chip nici cum pentru căci că locul este dreptu a tătānemieu și boii Chirili încă saū prăpădit pentru datorie tătānemieu și *acest zapis lam*

1) Reprodus după articolul publicat de D-l T. V. Stephanelli, președintele tribunalului de Cîmpulung și membru în dieta bucovineană, în *Arhiva*, anul VII, p. 648.

făcut *denainte dumlorsale vornicilor de Cîmpulung* și denaintea mulți oameni buni care sau tîmplat la acest zapis și sau pus și degetele.

(1729, ianuar 17).

- + Iacob.
- + Giorgi Simionescu martur.
- + Vasile zet Iacob Tăriță martur.
- + Procop Faraon.
- + Lazăr zet Călbăzoae.

Gavril dascal iscal.

și plineala încă au dat un leu cine a vre să de bani și să ia locul să de și plineala locului.

Neculai Piticar acei boi a fost a nesali cu a Chirili amîndurora depreun.

Din cuprinsul naiv al acestui zapis aflăm că Teodor Călmășul a fost vornic de Cîmpulung, împreună cu Solomon Botez, că ei l-au judecat pe Iacob feciorul lui Bălan, și că, în urma judecății aceștia, a fost silit Iacob Bălan să facă acest zapis lui Chirilă și să-i dea pentru boii pierduți într-un mod foarte patriarhal, dar ori și cum foarte just, locul tătâne-său „*pentru că și pentru datorie tătînmieu aū luat acel Pavăl Porcescul boii Chirili.*”

Noțiunea de posesiune și proprietate era așa dar pe atunci foarte patriarhală. Iacob, fără multă șovăire, dă lui Chirilă zapis pe moșia tătîne-său, nebatîndu-și capul că nu este el proprietarul moșiei; este însă așa de prevăzător că stipulează pentru feciorii și nepoții lui Bălan să scoată moșia, dacă vor plăti boii lui Chirilă.

Din împrejurarea că Iacob Bălan a făcut acest zapis *dinaintea dumlorsale vornicilor de Cîmpulung* să vede că Teodor Calmășul și Solomon Botez la anul 1729 (data zapisului) erau vornici de Cîmpulung și că ființa lor de față dau zapisului autoritatea trebuincioasă ca să fie urmat întocmai.

T. V. STEPHANELLI.

III.

1729

Hrisovul lui Grigore Ghica¹⁾

Io Grigore Ghica Voevod Bojiu Milostiū Gospodar Zemli Moldavskoi, facem ŝtire cu această carte a Domnii mele tuturor cui se cade a ŝti, pentru satul Stănceŝtii de la ocolul Botoŝenilor, care sat aū fost a lui Dumitraŝcu Stroici Spătariu de la părinŝii săi; ŝi Stroici Spăt. mai în trecuŝii ani aū fost zălogit acel sat la *boierul nostru Teodor Calmăŝul* (Калмăŝул) *Vornicul de Cimpulung*, drept 100 lei bani gată, apucându-să cu zapis pînă într-un an ca să dea banii ŝi să-ŝi scoată satul, ŝi trecînd cîŝi-va ani, el banii n-aū mai dat. Iară acum, în Domnia noastră, apucînd Teodor Calmăŝul Vornicul pe Stroici Spăt., cerut-aū ca să-i dea banii cu dobînda lor, jăluind Toader Călmaŝul cum acei bani 100 de lei i-aū fost luat de la un Turc neguŝătoriū, ŝi neputînd Stroici ca să mai dea banii, s-aū suit camăta întocma cu capetele, ŝi aū dat 200 lei la neguŝătoriū de unde luase acei bani, ŝi din venitul moŝiei încă nimica n-aū luat, fiind o moŝie fără venit. Decî stînd ei la giudecată la Dumealor boerii cei mari, aŝa li s-aū curmat giudecata ca să rebde Calmăŝul de dobînda banilor ŝi Stroici de venitul moŝiei, ŝi să dea Stroici bani drepti 100 de lei lui Toader Calmăŝul; ce ne avînd Stroici banii să dea, aū scos acel sat la vîndare ŝi l-aū vîndut acel sat boierului nostru cinstit ŝi credincios Dumisale Sandului Sturza Vel. Vist. drept 150 de lei, ŝ-aū plătit banii Vornicului Calmăŝului acei 100 de lei ce aū fost dator. Numai Vornicul Calmăŝul plîngîndu-să de mare pagubă ce au tras din pricina lui Stroici, că este păgubaŝ de 100 lei dobînda banilor, ŝ-ar hi mai cu dreptate să rămie tot la dînsu acest sat cu

1) Documentul original aparŝine D-lui Alexandru Callimachi.

prețul ce s-a vîndut, i-a vîndut și Dumnealui Vel Vist. și a vîndut de i-a vîndut banii Vornicul Calmășul acei 150 de lei ce a vîndut dat Dumnealui, și a vîndut satul Stăncești dreaptă cumpăratură la Toader Calmășul Vornicul, precum am văzut și zapisul lui Stroici care l-a vîndut Dumnealui Vel Vist. și semnat din dos și cu slova Dumisale Visternicului, scriind cumcă și-a vîndut banii deplin de la Vornicul Calmășul și-a vîndut satul, care zapis dacă l-am văzut, și Domnia mea am crezut; și am dat și am întărit de mai sus numitului boerului nostru lui Toader Calmășul Vornicul pre acel de mai sus pomenit satul Stăncești, cu vecini cîți s-or afla de baștină acelu sat, precum scrie zapisul lui Stroici, ca să-i fie lui și de la Domnia mea dreaptă ocină și cumpăratură și uric de întăritură și tot hotarul și cu tot venitul neclintit și nerușit stătător în veci, și nime altui să nu se amestece piste această carte a Domniile mele.

(Sigiliu)

Létu 1729 Septemvrie 28.

Io Grigorie Ghica Voevod.

IV.

1740

Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinopole către fratele său Dumitrașcu.¹⁾

Iubite frate cu bună sănătate mă închin Dumitale și-ți potesc de la milostivul Dumnezeu fericită sănătate.

Alaltă-eri cu calarași răspunzînd la toate cîte mi-ai înșămnat,

1) Scrisoarea, de și nedată cu anul, să cunoaște a fi din același an 1740 ca cea următoare, de pe conținut. Originalul aparține D-lui Alexandru Callimachi.

Ț-am scris pentru banii di treaba cumpărătorei di boi, cum-că voi trimite cu sotnicul gospod o mie de lei, și iată dar că purcegînd de aici împreună cu sotnicul, un prietin al meu Gelep a lui Casabba și anume Vasilachi Saigiul care vine în țară pentru cumpărătura de oi împărătești, și mergînd drept la Ieși la Măria Sa Voda, fiind mai de ispravă de cît sotnicul, i-am dat pecetluiți ugi ungurești și fîndugi de o mie de lei și mai bine și pentru ce zic: și mai bine, pentru căc ighalbenii ungurești și fînducii umblă acolo și mai și aice cîte patru lei. Iar eū viiam trimes galbănul cîte trei lei și opt-zeci de bani. Adică fără un Tulz patru lei, și aceasta am făcut pentru ca să nu să facă cît de puțină sminteală și mai bine să prisosească de cît să lipsească banii. De care Dumneata să socotești galbenul cîte patru lei prea cum umblă și cîți bani orî prisosi peste două pungî cu bună credință miî face răspuns ca să știū cîți bani cuprind galbiniî și la vreme să-ți poți da sama cu izvod curat și lămurit, și îndată acum să-mî faci știre. Și iam dat învățatură banii și scrisoarea mea aceasta să dea la mîna Dumisale Paharnicul socrului meu și Dumnealui îi va da în mîna Dumniatule saū în mîna cumnatului Andronachi și unul din Domniavoastră trebuie să vă aflați la Ieș cu bună samă ca să luați amanetul cu banii și îndată să-mî faceți răspuns cu călăraș de la Ieș cum c-aū venit banii, și după cum umblă acolo galbenii, cîți bani prisosesc peste două pungî? Aicea luîndu-mă la voroava boilor de negoț, cu care știū rîndul, imî dîșeră cum că boii de negoț dacă nu șăd toată iarna la iarnatic nu pot fi boi buni de negoț, nici neguțătorul nu-i cumpără și de-i și cumpără, cu scădere și cu pagubă este, negoțul boilor. Și la această, frate, trebuie foarte să te svătuești așa este cu amintirea. Și așa să te apucî de cumpăratură, iar de este precum imî zici să te ferești, frate, să nu dai cu banii în primejdie de pagubă. Și zic că estimp nime n-ar face cirezî. Ci și la acest pont să-mî răspunzi în grabă, ca eū pină nu-mî

va veni răspunsul Dumitale la cîte-ți scriu, alți bani n-oi trimite cu bună samă. Cu acestaș Kiriță Vasilachi iată trimit și două legături în două trăiste cu haine pentru trebuința neanei după cum însemnez în acest izvod și basmale Dumitale și o pereche de cercei de aur cu mărgăritar Surorii Paraschivei, după cum mi s-a rugat, și de toate aceste să aib răspuns îndată și de la nenea, și Dumneata frate să faci contașul neanei din postav ce am trimes și în grabă mă rog de răspuns deplin și de la Dumneata și de la cumnatul și de la nenea deplin, și iarăși fi Dumneata sănătos.

Februarie 27.

Fratele Dumitale
Ioan

Frate, cu bună socoteală să-mi răspunzi în grabă și deplin.

(In marginea filei a 4-a)

Frate acel rus cazac ce ai acolo rob, trimetimid aici la mine cînd a veni Dumnealui Vel postelnic și Dumnealui pentru voea mea îi va purta de grijă, și cea cheltui cu dînsul cu mulțămită îi voi plăti, așa să zici Dumisale și să mi-l trimiți cu bună samă.

V.

1740

Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinople către fratele său Dumitrașcu¹⁾

Iubite frate, cu frățească sănătate mă închin Dumitale și-ți poftesc de la milostivul Dumnezeu întreaga și fericita sănătate;

1) Scrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi.

frătașca scrisoare a Dumitale am luat și de sănătatea Dumitale m-am bucurat. — Am înțeles și cît însemnează dirîndul Dumitale și a negoțului de boi, pentru care eu mai mult ați scrie n-am, fără cît tot lucrul și chiverniseala rămîne în sama Dumitale, ca să te porți înțelepțește și cu bună chibzuială, ca să cunosc și eu și Dumneata sporul neguțătoriei din osteneala Dumitale. Iată dar pe cuvîntul Dumitale osebit de 1 mie de lei ce ți-am trimes cu D-lui Vasilachi Saegiul țe-am mai adaos și alți 500 lei care fac 3 pungî de bani, ca să poți cumpăra și stupi și cîrdul boilor deplin. Orînduit-am și cumnatului Andronachi 2 pungî de bani care bani veți lua de la Dumnealui vel Vameș, cumnatul Ianacachi, de vreme c-am scris la Măria Sa Vodă să i să dea Dumitale acele 3 pungî de bani, adică una în sama Dumitale și 2 pungî în datorie cumnatului Andronachi, și îndată să mi să trîmită zapisul în șase luni vadeaoa, pe pungă de lună cîte 5 lei dobîndă, face peste tot 5 pungî de bani. Deci socotiți pentru Dumnezeu să vă fie lucrul cu cinste și curat lămurit, fără de nici un cuvînt și fără de nici o sminteală. Dumneata trebuie de aceasta dată să te alcătuești binișor, cu bună socoteală și cu osîrdie la slujbele Măriei Sale lui Vodă, acolo la acea căpitenie, de vreme că și tîrgul Siretului, precum ne-a scris Măria Sa Vodă în sama Dumitale va fi, și vei fi slujbași tot deauna acolo la ținutul Suceavei. Deci să te foarte chibzuești cu bună dreptate la toate ca să poți eși cu cinste la altă dregătorie mai mare, și pentru neguțătorie acolo cîmpul și apele foarte daū mîna, și fiind singur fără soție socotesc că-ți va fi îndămînă, și iarăși pe urmă să mai socoți pentru chiverniseală Dumitale. Am scris Măriei Sale Vodă și pentru moșie să-ți cauți giudecata după dreptatea ce îi avea, și Dumitale lui Vel Logofăt am scris pentru voia Dumitale și două basmale ce am trimes peșcheș mai dăunădî și nădăjduesc că îi avea dreptate. Oamenii care ai la slujbă să nu fie furî și ciocotniți bețivi și la neguțătorie să-ți

cauți oameni puțini și buni. Aceste toate ți le aduc aminte fãrtate, ca să fii pururea la toate cu ochii prea deschiși cu bună dreptate și cu frica lui Dumnezeu. Cumnatul Andronachi să pue și chezași pe cine-ți socoti în zapis și să aib răspuns la toate deplin, și Dumisale nenei cu plecãciune mă închin și sărut mîna Dumisale și de cîte am trimes Dumisale să ai răspuns deplin de la Dumnealui pe izvod, și mila lui Dumnezeu fie pururea cu Dumnea voastră; pentru cumnatul Ursuleți încă mi să adiverești Măria sa Vodă pre bine.

Fratele Dumitale

Ioan Teodor

Ușarigrad Mai 10. (1740).

(Pe marginea scrisorii fila cea de pe urmă gios)

Frate, vei ști că cu cumpãratul roabelor de slujba casii nu ne putem nevoi, ce am socotit să-ți scriu, doar mi ai pute însemna 2 copile sãrace ca de zece, doisprece ani di vîrstã, însã fie curãțele; de nu sor pute afla sarace, fie și cu mame, și aici le ținem prea bine și îmbrãcate și podobite, apoi le și mãritãm. Știu că daciai sili lei afla și-ți va fi cu mare mulțãmitã despre Ralița. Vorbește și cu cumnații și cu Paraschiva și cu Maria pentru aceasta.

(Pe marginea scrisorii fila 1-a)

Cari cu lesne nu le dau pãrinții pãn pe aice la Țarigrad; dar Țarigradul iatãlãi o palmã di loc di la Galați, cu corabia în trei zile or sosi aice. Giuruește și ceva bacșis ca să le poți îndemna și cu vreme vei ave mulțãmire și de la dînșii, și mie mii face prea bunã slujbã; și să aib răspuns ca să scriu la Vamișul di Galați seî fie aminte cînd mii trimite, să le poarte de grijã și se mi le trimiti.

(Pe marginea scrisorii fila a 4-a)

Alta, frate imi trebuesc 100 de jderi și să îți fie aminte semi scrii cîte cît mi pute cumpãra acolo la țarã la munte și țoi orîndui banii dei vei plãti.

(Pe marginea scrisorii fila a 3-a)

Frate, cîte vro dată cercetează de la țară la socru meū cîte cu ceva unt, brînză proaspătă, găini ca de acele, că așa să cade.

Copilili țiganci să nu fii, ci moldovenci, saū corcite. Să îmi scrii pentru 100 jderi să ți trimiți banii; de vei plăti înainte îi lua eftin.

(Pe marginea scrisorii fila a 2-a)

Alta, vei ști că cu mila lui Dumnezeu ținutul Hotinului laū dat stăpîinii în sama Mării Sale lui Vodă¹⁾ și caută de avem acolo la Nistru nescarva moșii saū despre (munți)? să le cerci.

VI

1747

Hrisov de la Grigore Ghica²⁾

Io Grigore Ghica Voevod Boziio Milosteio Gospod Zemli Moldavscoi. Facem știre cu această carte a Domnii mele tuturor cui să cade a ști. Că iată acest adevărat al nostru cinstit și

1) Această înștiințare este cea dată de Neculcea, (*Letopiseșile*, ediția I, p. 454.) Iată cele povestite de Neculcea: «Oamenii de la Mosc și a Craiului Franțuzesc tot umblă la Poartă și de la Poartă la Mosc pînă de la o vreme a venit poroncă, de aū eșit Moscalii din Hotin și saū dus și aū dat cetatea pe mina Pașii. Eară după aceea în trei săptămîni aū venit poroncă de la Poartă la Grigore Vodă, cum că iaū dat ținutul Hotinului în sama lui; și în cetatea Hotinului ședea Pașa; eară denafară n-avea treabă măcar o palmă și aū trimes Grigore Vodă pe Lupul Sărdarul Pircălab la Hotin.»

In nota acest adaos dintr-un alt manuscris al lui Neculcea:

«Și aū ținut Grigore Vodă vre un an ținutul Hotinului de l-au stăpînit, iar apoi schimbîndu-să Vezirul aū găsit vreme Lipcaniei și aū grăit la Poartă și aū luat iarăși ținutul Hotinului în sama lor să fie supt ascultarea lor, să fie iarăși Raia precum fusese și mai înainte vreme pînă a nu veni Moscalii, Raia turcească.»

Intimplarea este de la 1740. Scrisoarea este tot de la cea vreme și Ioan nu ajunsese încă terziman și trebuie să mai rămîie pînă la anul viitor vechil la terzîmănie, adică pînă la anul 1741.

2) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

credincios boear Dumnealui, Dumitrașcu Calmășul Vel Ban, slujit aui Domnii meale cu dreptate și cu credință. Drept acea și Domnia mea văzind a Dumisale credință și dreptate, l'am miluit pe Dumnealui cu o bucată de loc, din locul Gospod a tîrgului Botoșenii, ce este alături cu moșie Dumisale Stănțești. Care bucată de loc să numește Livada și pe din sus, precum zicem, să hotărăște cu hotarul Stănțești. Iar pe dinspre codrul, să hotărăște cu hotarul Mănăstirii Doamniei. Și pe din jios, pînă în drumul, ce merge drum mare pe la Curtești. Și dispre tîrgul Botoșenii, pînă în apa Drisliucii. Această bucată de loc, ca săi fie Dumisale, de mai sus numitului, Dumitrașcu Vel Ban, dreaptă ocină și moșie, și iarăși de miluire, stătători în veaci. Și poftim, și pe alți luminați Domnii, ce vor fi în urma Noastră, la acest de Dumnezeu păzit scaun a Domnii Moldovii, ori din fii noștri, ori din neamul Nostru, ori dintr'alt neam străin, ca să nu stricedania Noastră, precum nici Noi, n'am stricat daniile și miluirile, altor Domni. Ce mai virtos, să aibă a da, și a o întării, pentru a lor cinste, și vecnică pomenire. Ș'am scris ispisocul, eui Tanasie Petrache Iavic Măcărescul, Cămărașul de Izvoade.

Io Grigorie Ghica Voevod (L. s.) leatu 7255 (1747) August 18.

VII

1750

Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinople
cătrefratele său Dumitrașcu¹⁾

Iubit frate Domneta Vel Ban multă și fericită sănătate pof-tesc Dumitale de la mila lui Dumnezeu. Două frățești scrisori a

1) Scrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi. Această scrisoare trebuie să fie anterioară anului 1751 pentru că conține cuvintele: „Testamenturile bucatelor mele și a surorii Maria sor inoi de nu s'au înoiț pînă acum.“ Iar testamentul pentru bucatele lui Ioan e din anul 1751. *Documente* sub No. VIII.

Dumnitale cu venirea Măriei Sale Domnului am primit și foarte ne am bucurat cu toții de buna și poftita sănătate Domniilor voastre. Am înțeles toate și amanetul adică făclii și pînă ne au venit, așteptăm și ceilaltă zahare cu corabie care până astăzi nu ne au venit. Toată poveștea rămășiței cu care te au năpăstuit Anania am înțeles din scrisorile Dumnitale. Ce aceasta fiind o năpaste, iată mi s au adevărit Dumnelui Paharnicul Nicolachi să ți să rădice, să aibi pace, așa nădăjduesc, de vreme că și Măriei Sale lui Vodă cu rugăminte am scris. Deci Dumneata frate și pentru rămășița aceasta și pentru alalte trebuinți toate nu numai a Dumnetale ce și a surorilor noastre vei năzui la Dumnealui Paharnicul și Dumnealui Vel Postelnic și ți sor isprăvi toate. Și frate să te silești și pentru chivernisala cumnatului Andronic să să pue la o cale cu Dumnealui Paharnicul la toate și pentru tóte mi s'au adevărit cu bună samă. Un copil ce mi au scris soara noastră Maria să silești săl curte-nești la Măria sa Vodă prin mijlocirea Domniilor sale. Testamenturile bucatelor mele și a surorii Mariea sor înnoi de nu s'au înoit până acum. — Te poftesc frate și pentru Mariea, să rămie odihnită, precum la toate isprăvile aceste am luat deplină adevărință și după isprăvile aceste să aibu în științe iarăș prin mijlocul acestor boeri.

Frate, cu scrisoarea Dumnitale și cite bucate și cîți stupi vei să pu est timp în iarnatic.

Ralița și fiii noștri și ginerele Gligorașcu să nchină toți Dumnilor voastre cu bună sănătate și Dumnisalei cumnatei bănesei. Acele ce mi însemnez pentru sverturi, banii Dumnitale ce țiau luat Iordachi Postelnicul, voi cerca și iarăș te voi înștința și mila lui Dumnezeu cu Dumnea voastră cu toții.

Fratele Dumnitale
Ioan Vel Terziman

Hrisovul lui Constantin Racovița Voevod ¹⁾

De vreme ce dumnélui *Ianachie Calimache* (Καλίμακε) *ce au fostă marele Tărziman*, fiind că aŭ slujitŭ mai înainte vreme la Pré-înălțata Pórtă la multe trebuințe și folosul țarei, iată darŭ avîndŭ Dumnélui la țară acésta săliștea Stăncești și Epu-reni de la ținutul Botoșani, 150 vite și 500 oi și 1000 stupi cu banii dumisale cumpérate, să aibă pace vitele de cuniță când s-ar întempla să fie, oile de goștină și stupi de deseatină, cu nici un fel de dare să nu să supere. Așjderea și pentru 20 ómenî streinî, dintralte părți de loc ce va ave, acei ómenî încă să fie ertățî de birŭ și de tóte dările și angariile, orî-câte ar fi pre altă țară, nimerŭi nimică să nu dea; și să fie în pace de conace, de potvezi, de chereștea, de cai de olacŭ și de alte bellicuri de tóte, cu nemică să nu să supere; și pentru ca să fie ei cunoscuți de într-altă țară, li să vor da și pecetluituri roșii scrise pe fețele lor; și pe drepte bucatele lor, ce vor avea acești ómenî, oi, vor da goștina de óie câte 4 parale, și la cuniță încă vor scuti de om câte 3 vite, nici unŭ banŭ cuniță nu vor da. Dreptŭ aceea poruncim Domnia-mea Dumilor-vóstre boieari și voue slujitori carii veți umbla orî cu ce felŭ de slujbe a Domniei mele, la acel ținut, văzînd testamentul domniei mele, toți să urmați după cum poruncimŭ mai sus, întru nimică nici un felŭ de supérare să nu dea la nici unele de cîte poruncimŭ mai sus. Că cine s-ar ispiti a face mai multŭ supărŭ peste acest testament a Domniei melé, unŭ ca aceia cu grea certare să vor pedepsi. Intr-alt chip nu va fi. Și poftimŭ și

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

pre alți, luminați Domni, pre care Dumneșu va alege în urma noastră a fi Domni și stăpânitori țării Moldovei, că mai virtos să întărească pentru a lor vecinică pomenire.

Constantin Voevoda (L. P.) Létu 7259 (1751) Iulie 28.

IX

1752

Scrisoarea lui Ioan Callimachi în Constantinople către fratele său Dumitrașcu ¹⁾

Iubite frate vel Ban sănătate fericită poftesc Dumnitale împreună cu cinstita casă ți de la mila lui Dumnezeu, și noi cu toții laudăm numele Sfinții sale ne aflăm sănătoși.— Facem știre Dumnitale pentru Vasilică sluga Dumitale că eri în 21 acestii luni ți l'am trimes cu carăle gospod să vie pe la București, că intralt chip nu să putea. Cu carăle ți am trimes intrun sepet cît am cumpărat pentru trebuința Dumnitale și alt nau lipsit, din cît scrii în izvod, fără cît herestea care ți lo trimite pe mare cu un Anton Sakatleul negustoraș care va purcede zice după Bobotéză. Vasilică mi au zis și de o șea turcească ceș acie (ce-s aici) și de oi pute și vrun zembil de orez. Am scris la Vel Post. muntenesc pentru Vasilică sosind la București săl trimită la Focșani. Am scris și Dumnisale Vel Post. Antiochi să scrie Starostelui de Focșani săi deie căruț de olac să vie fără cheltueală la Eș și acolo il vei cerca Dumneta. Iam dat și de cheltuială de agiuns și iam cumpărat și blană și lapînge și altă ce iaș mai trebuit și nu poate să să jăluiască de raiat ce i am făcut; eș trebuie să mă jăluiesc

1) Scrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi.

că mi aŭ ținut puținile, toată putina câte 20 di lei deci foarte scumpă țai zahareasa mai scumpă de cât iecinița lui Svete Gheorghe; ce de om fi cu viața de primavara țoi trimite mai lămurit izvod anume și te vei chivernisi ca să să plătească navlonul corăbii acolo din venitul acela. Că dacă este să o plătesc ieŭ, nu mi trebuie nici o zaharea, mai cu folos mi a fi să o vinzi acolo și să mi vie banii.

Izvodul de cumpăratură acelor mărunțușuri a Dumnitale este grecesc cu slova gramaticului mieŭ și pune să ți prefacă ca să înțelegi cîți bani aŭ trecut de la mine dați. Ralița vi să închină cu sănătate șau trimis D-sale cumnatei Baneasei o pă-rechi de nafremi de obraz și zece soponuri de mosc; aŭ trimis și surorilor câte o deghermea de ieminie și poștește să le trimiți peșcheșul. Pinza lepovinescă poștește de trebuința roabelor de primăvara. Până acum tei fi mîntuit și D-ta di slujba cuniții și să mi scrii ce ai mai cumpărat pentru trebuința seleștii și vorbește cu D-lui vel Post. să ți facă carte pentru dobitoacele oamenilor streini după obiceiul preacum și ieŭ iam scris.

Aceasta frate și fiți Dumnea voastră sănătoși.

Decembrie 24

1752

Fratele D-tale

Ion vel Terziman

Sfântul crăciun și la anul cu sănătate și voe bună.

. am dat mai mult precum arată în izvod.

Pe fața l-a a acestei scrisori, să află scris într-un colț:

Un briŭ ce mi aŭ zis Vaselică de matasă, încă am trimes D-tale, tot pus în sepet.

Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinopole
căt're fratele său Dumitraşcu. ¹⁾

Iubit frate cu frăţască sănătate mă închin Dumitale şi ju-
pănesei D-tale cumnatei bănesei. Frăţasca scrisoare D-tale am
luat şi foarte m am bucurat de sănătatea Dumnealor voastre cît
în însemnare am înţeles. Pe cuvîntul Dumnitale, iată am orân-
duit cu poliţă la D-lui Vel Post. să ți dee o pungă de bani, patru
sute lei să ți fie de cumpărătura 2 pluguri de boi şi zeci saū
dousprece vaci cu viţei, eftine fiind vitele acum la această vreme
a văcăritului, pentru care nici eu nu Ț am întărziet cu bani. Şi
pre cum ai socotit acole, la acele moşii a monastirei să aşăzi
odae acum în grabă, ca să nu treacă vremea a sămănătorei,
grîu, orz şi cevaş malaiu pentru păsări, şi eu îmi voi isprăvi
de la Măria sa Vodă o carte de scutelnicie de 20 argați. Fă
D-ta şi o prisacă de 50 stupi, nu mai mulți de această dată
şi orîndueşte, un om harnic şi cu dreptate. Iar cea sută de lei
ce prisoseşte, să o ții bine, că este săți trimit una din cele 2
copile ce mi ai trimes în anii trecuți, anume Ileana care aū dorit
mai mult de măritat de cît de pămîntul patriei, că acolo nu
ştiu la ce să vor grăbi să vie, ce noi i am făcut voie şi venind
după (sic) şi acole la D-tră fiind din Cinov ciracul D-tale, pof-
tim pe Dumneii cumnata să i afle un voinicel ca cu ochii des-
chişi săi dei cîte odată şi peste ochi, că i Copila şi cu
acea sută de lei să o căsătoriți ciracului. Cu argalăcul Domnesc
peste cincî saū şesă zile voi trimite un. . . . cu fir pentru ne-
poatele noastre ficele D-tale. Care îl vei lua D-ta de la cu-
coana Zoița Comisoaea, care foarte să laudă cu D-tră. Pentru

1) Scrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi.

vorova logodnei cu D-lui Paharnicul Vasilachi foarte bine mi a părut, și mi e cam peste mină a lua în casă cuconul D-sale, nu pentru cheltuială, ci pentru primejdia ciumei care nu lipsește aice mai în toți anii, și Dumnezeu știe cu câtă frică petrecim pentru ai noștri, ci pentru voia D-tale și a D-sale Paharnicul om primi această poftă. Atîta acum și mila lui Dumnezeu fie cu D-voastră pururea.

Martie 17.

Fratele Dum-tale

Ioan Vel Terziman

Ce cu numele D-tale să fie ace odae pentru și cea de apoi, adica trăește Dumnezeu în viață bine, iar după viață, frate, de m'a milui svinția sa cu năslitudine din fii miei, prea bine, iar întîmplîndusă altul, a vroi să pue mîna pe odae ce aū fost a Terzimanului, — deci aceasta socotind, frate, nu numai D-tale să rămăe și cu socoteală fără sunet și fără de nume mare.

(In colțu filei de pe urmă)

Iubit frate, pentru trebuința această al odăi te vei vorovi și cu D-lui Vel Post. ca să aibă D-lui grija cărților Domnești de scuteală, după cum meai însemnat Dumneata însuși. Frate, nu face sunet mare, ca să nu paie că voi să ridic vro coslă și oi face pagubă țarei.

Hrisovul lui Matei Ghica Voevod¹⁾

*Cu mila lui Dumnezeui noi Matei Ghica Voevod Domn Țării
Moldovei.*

De vreme ce Dumnealui Ianachi Kalimache marele Tărziman de a pururea să află slujind prea puternicilor stăpînilor noștri, la prea Înălțata Poartă, cu multă silință și cu osîrdie la multe trebuințe și folos a țarei.

Iată dar avînd Dumnealui la Țara aceasta săliște de la ținutul 150 vite și 500 oi și 1000 stupi cu baniu dumisale cumpărate și arătîndu-ne Dumnealui testament și de la Domnia Sa Constantin Vodă Racoviță, prin carele hotărăște ca să nu să supere aceste bucate cu nici un feliu de dare.

Asemine i am învoit și i am întărit Dumisale și cu acest Testament a Domniei mele, ca să aibă pace vitele de conită cînd s'ar întîmpla să fie, și oile de gostină, și stupii de desetină, cu nici un feliu de dare să nu să supere.

Așijderea și pentru 20 oameni străini dintralte părți de loc ce va avea. Acei oameni încă să fie ertați de bir și de toate dările și angariile ori cîte ar fi pre altă Țară nimăruî nimic să nu dea.

Și să fie în pace de conace, de podvezi, de chereștea, de cai de olac și de alte beilicuri, de toate cu nimica să nu să supere și pentru ca să fie ei cunoscuți dentraltă țară, li să vor da și pecetluituri roșie scrisă pe fețele lor și pe dreapte bucatele lor ce vor avea, acești oameni pe oi vor da goștină, de

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

oaie câte cinci parale, și de la coniață încă vor scuti de om
câte 3 vite, nici un ban coniață nu vor da.

Drept aceia poruncim Domnia mea Dumilor voastre Boieri
și voue slujitori, care veți umbla ori cu ce felii de slujbe a Dom-
niî mele, la acel ținut, vîzînd testamentul domniei mele, toți să
urmați după cum poruncim mai sus, întru nimica nici un felii
de supărare să nu dea la nici unele de câte poruncim mai sus.

Că cine s-ar ispiti a face mai mult supăr peste acest tes-
tament al Domniî mele, unii ca aceia cu grea pedeapsă să
vor pedepsi, în tralt chip nu va fi.

Și poftim și pre alți luminați pre carei Dumnezeu va alege
în urma noastră a fi Domn și stăpînitorii Țării Moldovii ca mai
virtos să întărească pentru a lor vecinică pomenire.

Noi Matei Ghica Voevod.

Anul 7262 (1754) Septemvrie.

XII

1756

Hrisovul lui Constantin Racoviță Voevod ¹⁾

*Cu mila lui Dumnezeu Noi Costantin Mihaș Cehan Racoviță V. Vodă
Domn Țării Moldovei.*

De vreme ce Dumnealui Ianachi Calimache marele Terziman
de apururea să află slujind prea puternicilor stăpînilor noștri la
prea înălțata Poartă cu multă silință și osîrdie la multă trebuință
și folos ale Țării.

Iată dar avînd Dumniealui la Țară aceasta siliștea

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

la ținutul 150 vite și 500 oi și 1000 stuni, cu banii Dumisale cumpărați. Și avînd Dumnealui testament și din Domnia Domniei mele d'întîi prin carele hotărăște ca să nu să supere aceste bucate nici cu un fel de dare. Asemenea i am înnoit și i'am întărit Dumisale cu acest Testament a Domniî mele, ca să aibă pace vitele de conîță cîtă s'ar întâmpla să fie, și oile de goștină, și stupii de desiatină cu nici un feliu dare să nu să supere. Așijderea pentru 20 oameni străini din tr'alte părți de loc ce va avea, acei oameni încă să fie ertați de bir, și de toate dările și angariile cîte or fi pre alți, nimăruî nimic să nu dea; și să fie în pace de conac, de potyezi, de cherestea, de cai de olac și de alte beilicuri de toate cu nimică să nu să supere; și pentru ca să fie ei cunoscuți din tr'altă Țeră, li se vor da și pecetluituri roșii scrise pe fețile lor și pe drepte bucatele lor ce vor avea acești oameni. Pe oi vor da goștină de oaie cîte cincî parale și la conîță vor scuti de om cîte 3 vite, nici un ban conîța nu vor da.

Drept aceia poruncim Domniea mea Domniilor voastre boiarî și voao slujitori carii veți umbla ori cu ce feliu de slujbe a Domniî mele la acel Ținut vîzînd testamentul Domniî mele toți să urmați, după cum poruncim mai sus întru nimică nici un feliu de supărare să nu dea la nici unile de cîte poruncim mai sus, că cine s'ar ispiti a face mai mult supăr piste acest testament a Domniî mele, unii ca aceia cu grea pedeașă să vor pedepsi. Și poftim și pre alți luminați Domni pre care Dumnezeu îi va alege în urma noastră a fi Domn și stăpânitor Țării Moldovei, ca mai virtos să întărească pentru a lor vecinică pomenire.

Noi Constantin Voevoda

La Iași anul 7264 (1756) Iunie 11

Șcrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinopole către fratele său Dumitrașcu ¹⁾

Cinstit și iubit frate, multă și fericită sănătate poftesc D-tale de la mila lui Dumnezeu: să te păzească milostivul D-zeu cu toată frățeasca casa d-tale; noi toții încă ne aflăm sănătoși.

Zahareaoa a venit bine cu Oprișanu, însă pre târziu, adică după ci am intrat în postu, și la cășlegi; brînza și untul pintru trebuința casii am cumpărat cu banî; inul laî uitat, așijderea și sarea; slanina, pastrama, orzul pisat așijderea; ce aceste de primăvară sălește să le trimeti, că amintere nuî pot intra în voie Raliței.

Din 2 Scrisori a Dumitale ce mi ai trimes, una pe uscat cu un neguțitor și alta cu Oprișanu, am înțeles de rîndul Dumnilor voastre, apoi pe urmă la Genari am auzit schimbarea Dumitale din Bănie și m am cam oțărît, dar socotind că Măria sa Vodă cu altă chip te va mîngăi, nu te mîhni, voios să fii rugînd Dumnezeu pentru bună starea Mării sale, că despre mine iubite frate, nici ca cum uitat nu vei fi. Și de nu sa putea de această dată altă boerie, voi sili cu rugăminte să ți să deo un ținut cu isprăvnicie, cea socoti Mariea sa, să ți fie de folosul casei.

Alta iubite frate, scriindumî Dumneta cum că ai însămnat o samă de oi, iată că am însamnat și eu de aice un om de treabă gelep, om drept și cu cheazăș care știe rîndul acestii neguțitorii prea bine; se cheamă Iovan Silistrele cu care ne am insoțit cu zăpis, ca venind acolo la Dumneta cu oile ce a găsi gata la Dumneta și oile ce a cumpara, să facă șasă miî de

1) Șcrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi.

oî bune aleasă, harge de stambol, căruie eam dat acmu o mie de lei; au pus și el o mie de lei ai săi, sermeieua și osteneala ce o face, să fie părtaş la dobîndă întocmai cu noi, așa ni tocmeala cu dînsul. I'am dat pe mină și scrisori la maria sa Vodă de la boerii de aice, ca să i să facă agiutor la toate trebuințele lui, și trebuindui vro mie de lei să i să dei de la Domnie, și venindui ravașul aice, oî da banii aice, la boierii capchehaiale Mariei sale; osăbit de acești, trebuindui și alți bani aflați acolo, cu mijlocirea Dumni Tale, și trimețîndumi să și aceie poliță, eu aice oî da banii ca să să plinească șasă mii de lei, și venind cu sănătate la sîntul Dumitru să să vînză de a vrea Dumnezeu cu bun preț și cea fi partea Dumnitale ța veni la mână cu bună și curată socoteală. Deci venind la Dumneata, veți vorbi și tei nevoi frate la treaba aceasta, că el își va alege care oî va socoti a fi di trebuință de aice, și să vă ferii de vro sminteală, că la acesta cu cheltuială va fi, că el vine acolo cu ciobanii săi și cu chehailile, și de a milui Dumnezeu să sporim cu dobîndă bună estimp, la anul cu sănătate li om face îndoite. Dumneata pentru toate vei vorbi cu dînsul și cu mijlocirea Dumnetale să să facă cumpărătura eftină, și la vreme să porceagă cu turmile către Dunăre. Deci frate să fiți foarte cu ochii deschiși mă rog, că eî pe zisa dumitale mam apucat de această treabă. Cînd a vra să mi scrie, să își dea cartea în plicul gospod la mîna Dumisale lui Vel postelnic și mea veni fără greși. Dumneata nu trebuie să mi scrii, iar el precum va sluji trebuința să mi să scrie, însă sunet nu voi să să facă cu numele meu, ci să numiască el cumpărători și neguțători turmelor. Pentru Ioniță armașul mi saî giuruit o boerie așjidere, și pentru cumnatul Șătrariul Andronachi, Vornicia Cîmpul-lungului cu buna samă. Am luat și a Dumnisale carte și a surorii și Dumnezeu să le trimeată sănătate. Pe Oprișanu îl voi trimete acmu la Mart earăș cu corabie să vie, și am găsit pentru Dumnea voastră una și alta de trebuința

casii ; niște pecetluituri a rămășiței ce me a trimes, le am trimes și eu la București ca să să arate Marii sale lui Constantin Vodă, și aștept răspunsul ; niște zapise a venitului bănie și loi trimite cu Oprișanu. Ralița și toți fiii noștri vi să închină cu sănătate și Dumnisale cumnate și surorilor și mila lui Dumnezeu pururea cu Dumnea voastră.

Fratele Dumnetale

9 Mart. 1757.

Ioan Vel Terziman

Frate am trebuință de o mie și cincî sute de oacă de lână spălată, opărită, și de primavară să să pue fără greși în corabie să mă vie la vreme.

XIV

1757

Scrisoarea lui Ioan Callimachi din Constantinople
cătrefratele său Dumitrașcu 1)

Cinstit și iubit frate, multă și fericită sănătate poftese D-tale de la mila lui Dumnezeu cu toată frățeasca casa D-tale. Noi toți încă ne aflăm sănătoși. Zahareaoa a venit bine iarăși tot cu Oprișanu; dar mi saună jăluit că nui pre cruțam bătrînețele, că și an tot el au venit. L'am mîngăet însă că să va face Capitan la Ropce. Silește dar și D-ta, frate, ca să să facă la locul lui ca să și odehnească bătrînețile. Te am scăpat și de sila

1) Scrisoarea originală aparține D-lui Alexandru Callimachi.

lui Constantin Voevod și am luat scrisorile di la părinții esfiu-
meniți precum și zapisul de danie cu iscălitura D-tale care l-a
rupt însuși părintele Thesalonic cărui trebui săi mulțamești,
trimețindu-i macar o puțină de miere de Vaslui și cițva caș-
cavali de munte. Stăpînești de acuma în pace levada și nai
nici o grijă, căci și la Patriarchie cunosc pe Constantin Voevod
că au vrut să facă pomană cu colaci streini. Dar cu toate
aceste la mănăstire tot am mai dat una sută cincî zeci lei și
nește vesminte care le am trimes cu părințai esfiumeniți ca să
nu le mai rămie cuvînt. ¹⁾ Pentru D-ta am purtare de grijă, că
țași fi scris mai mult, dară să grăbe călărașul, dar țoi scrie
cu al doile călăraș Inștiințazimă și D-ta pentru odaea noastră
cum merge. Ralița și toți fii noștri vi să închină cu sănătate
și surorilor și D-sale cumnatei, și mila lui Dumnezeuî împreună
cu D-voastre.

Oct. 10.

Fratele D-tale
Ioan Vel Terziman

1) E vorba aice de livada lingă moșia Stăncești, dată de Grigore Ghica Voevod, cu
hrisovu din 7255 (1747) August 18 lui Dumitrașcu Calmășul vel ban: *Documente* sub No. VI.
La 7259 (1751) Maiu 25, a dat Constantin Racoviță tot acel loc Mănăstirei Doamnei: *Do-
cumente* sub No. XXXIII. Reiese după scrisoare de față că Ioan Terzimanul ar fi aplanat
în favoarea fratelui d-sale, Dumitrașcu, diferențu ivit între cei doi donatari ai aceluiaș loc.

Inscripțiunea bisericeî de lemn din Cîmpulung și pomelnicul
de la acea biserică. ¹⁾

¹⁾ Comunicate de D-l T. V. Stephanelli, președintele tribunalului de Cîmpulung și membru în dieta bucovineană.

ПОМЕН	НИКЪ
ТИТОР СИ	ЖИВЕИ И МРЪТЪ
ПОМЪНИГИ:	ДШ И РА СВОИ :
ТОАДЕ И ПОДРЪ ЕГО НА	ШЕФЯ И ПОДРЪ ЕГО
СТАСИ: ОЦЪ ЕГО ВАСИ	КИЦЯ: УГОШИ ІЕРЕ
И МАТЕ ЕГО ЯРЕАСІА	МІА И ПО ЯНТЕМІА
И БРЯ ЕГО НЕКОЛАЮ	МОНА. ПЕТРОВИИ. И
ИРМОНА МЯДАРИЕ	ПО. КАКАРА. НАСТАСИ
	ПОМЕНИ ГИ ДШ
	РАБА СВОЕГО ШОДЕРК
	И КНЪ ГИНЕ ЕГО ГИ
	ИПЦА ПСЕД И ИГО
	КЪ ЦЕЯСКО НЕБЕНОИИ
	КЕ ЖИЗИ ВЕНИСИ.

Ачепере вѣсеричѣ сав .анченствъ .л
 авни маи вѣ днкѣ ши сав сз=
 врхшйтъ а дойле а маи
 іе днкѣ.

Блѣтъ зорчѣ.

POMELNICUL TITORILOR VII ȘI MORȚI

Pomenește Doamne sufletele robilor tăi

Toader și femeia lui Nastasia, tatăl lui Vasile și muma lui Arvunia și fratele lui Niculae, Ieromonah Mardarie, Stefan și

soția lui Kița și răposații Ieremia și soția lui Antemia monaha Petroni și soția Varvara și pe Nastasia.

Pomenește doamne sufletul robului tău Toader și pe Kneghina lui Ghiința și pe copilul lor Ioan în împărăția cerurilor în viață vecinică.

Inceperea bisericii s'a început în luna Maiu 12 zile și s'a săvârșit al doilea an Maî 15 zile veleat 7197 (1689).

XVI

1759

Hrisovul lui Ioan Callimachi Voevod ¹⁾

Cu mila lui Dumnezeu noi Ion Teodoru Voevod Domn Țării Moldovei. Facem știre cu acest hrisov a Domniei mele, pentru casa Dumisale repositului pre iubit *fratelui nostru Dumitrașcu* biv vel Ban. Carile în viața sa ca un *boiar pământian* s'a aflat în slujbile Țării cu dreptate și cu credință, și mai ales întru întîmpinările și petrecăniile mărilor sali Pașilor, mergea la Hotin cu cheltuiala sa. Și după sfîrșitul vieței sale rămîindu a sa jupăneasă cu feții și fete mici. Și fiind fată de boiar și a noastră iubită cumnată, iată că din osebita milă noastră i am mai întărit cu acest hrisov a Domniei mele, prin care hotărîm ca fiește cînd să aibă a scuti dăsătina pre cincî sute stupi, și goștina pre cincî sute oi, și vadraritul pe cincî sute vedri vin ce va face din viile sale saŭ va cumpăra. Și pre o sută cincî zeci vite, cai, epî, de văcărît saŭ conîță de s-a întîmpla să fie vreodată. Pre aceste lucruri nici un ban

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

nimăruî să nu de nici să să supere, ca să fie pentru chiver-
nisala casei Dumisali. Aşijderi şi pentru zăci oameni străini
fără de bir în visterie, ce va ave la casa Dumisali, iarăşi să
fie aceşti oameni în pace nesupăraţi de birul visterii şi de toate
dările şi angăriile orî cîte ar fi pre altă ţară, iar aceşti oa-
menî întru nimica suparaţi să nu fie, ca să fie numai de pos-
luşanie şi slujba casei Dumisale. Drept aceasta dar poruncim
Domnia mea tuturor boerilor şi altor slujbaşi ce viţi afla cu
aceste slujbe aratate mai sus. Văzînd acest hrisov al Domniî
meli, toţi să aveţi a urma şi a da bună pace la toate cum
arătăm mai sus, întru nimica să nu supăraţi. Şi poftim Domnia
me şi pre alţi luminaţi Domni, ce Dumnezeu va rîndui pe urma
noastră cu Domnia acestei ţări, ca să nu strămute această
puţină milă ce arată mai sus, după cum nici noi n-am stri-
cat miluirile altor Domni ci au fost mai înainte de noi. Ce mai vîr-
tos să întărească, pentru a lor vecinică pomenire. Şi spre aceasta
este credinţa însumi Domniî mele Noi Ioan Teoder V-Vod şi
credinţa a pre iubiţi fii Domniî mele Grigori V-Vod şi Alexandru
V-Vod. Şi credinţa a cinstiti şi credincioşi boierîi Domniî mele
Dumnealor Ioan Bogdan Vel Logofăt, Lupu Balş Vel Vornic de
Ţara de gios, Dumitraşcu Paladi Vel Vornic de Ţara de sus,
Stefan Ruset Hatman i Parcalab Sucevei (nedescifrabil) Vel Vist.
Ioniţă Cantacuzino Vel Spatar, Andronachi Vel Ban, Mihălachi
Vel Postelnic, Ioniţă Vel paharnic, Constantin Cogălniceanu Vel
Stolnic, Filip Catargiu Vel Căminar, Ianachi Vel Comis şi credinţa
a tuturor boerilor mari şi mici.

Noi Ioan Voevodă

Anul 7267 (1759) Fev. 5.

Document de la Ioan Teodor Callimachi Voevod ¹⁾.

Io Ioan Teodor Voevod, Boj. Milost. Gospodar Zeml. Moldavscõi. Rău lucru este neștiința, și multă stricăciune pricinuește la oameni, și pentru aceasta socotind domnia Mea folosul tuturor, vă înștiințăm cu această carte a domniei Mele, că de la o vreme încoaci, îmulțindu-să partea boerească, și din zi în zi fiște-care silindu-să unii pentru câștigul lor, alții pentru ca să să mai înalțe întru cinstea boeriei, întrat-au în mijlocul lor o mare și nemărginită zavistiă, din care făcîndu-să cete de apurarea să zavistiaū unii pre alții și cînd domnia Mea ce era mai înainte, trăgea pe o parte a-î metahirisi, întru ale domniei trebî, cei alaltă parte să trăgea în lături și cu neîncetate zavistiî purtîndu-să, aduce multe pricinii de tulburări unii asupra altora, și nu era îndestul că cu pricinile ce era între dînșii, să arăta împotrivorii la cele domnești porunci, ci încă și la strîngere viniturilor mailimerii (?) împărătești cu multe chipuri să silea a le împiedeca, care lucru întemiîndu-să întru cugetul lor și după ce ne au miluit Dumnezeu cu domnia țării aceștia s'au ispitit a le cerca și prin Țarigrad o samă au început a nu ne da odihnă cu zavistiile lor prin cărțile ce ne scria, cu carele zavistindu-să unii pre alții ne arăta aeeva, într'aceștași chip : că de vom trage domnia Mea pe unii din boerii ce ni-î arăta ca să-î mestecăm în trebile noastre ei toți să vor trage de la slujba și trebile noastre, și întru aceasta aflîndu-să de-apurure prin cea rea cheverniseala lor, adus-au lucrul pîn'într'atâta cît și ticăloasa țară au căzut în primejdia cea rea a Tătarilor, care

Acest document să află în original la biblioteca Academiei romine, în *Condica de manuscripte*, No. 5, p. 1—3.

după ce cu ajutorul lui Dumnezeu am venit domnia Mea și ne-am așezat la scaun, văzînd toate aceste ce aũ cursu din pricina lor, și că iarăși neîncetat lucrează zavistia între dînșii, și de purure, vrînd a să mînca unii pre alții, ne silea și pe noi în spre stricăciuni și vătămare a o sumă de boeri la care domnia Mea nedîndu-le ascultare, nu ne-am lunecat a vătăma pe nim' prin ce ra îndemnarea lor, ce trecîndule toate cu auzul și cu viderea pre toți ca un părinte cu milă i-am cuprins și nici la unele din zavistile lor cele multe și rele nu ni-am lunecat nici am dat credința, care văzînd că nu pot isprăvi nimică cu cită silință au pus a vătăma pe o samă cătră noi, s'aũ întors a-i mesteca cătră dumnealui Capegi-Bașa lângă care și pe noi ne atinge, și neputîndu-să îndestula de stricăciune spurcatele și cele plini de toată rēutatea inimilor lor, nu numai că di'nceput cu a lor fapte rāle au adus o primejdie ca aceasta peste ticāloasa țară, pre cari păcatele lor și judecata ce dreaptă a lui Dumnezeu, *gonindu-să din porunca împărătească acuma s'aũ făcut surguni* ci încă și prin lăcomia și multă răutate lor, adaos-aũ și cu aceștia chip a să arāta fiind poruncă împărătească după întîmplarea ca să facă izvoade de pagubele lăcuitarilor ce au avut de spre Tātari, s'aũ silit a să arāta între dînșii cei mai păgubași de cit alții, arātînd somi mari ca cele de pagube, cum *Logofetu Manolachi Costachi* și-au arātāt paguba sa că ar fi fost de 52 de pungī de bani, așīdere și *Bogdan Logofātu* de 50 pungī de bani și *Costantin Balș* vornicu de 36 pungī și *Dumitrașcu Paladi* vornicu de 32 pungī și *Scārlātachi-Ban* de 22 pungī și alții asemenea, carile cunoscut fiind de toți că sunt aeve minciuni și nāpāști, au adus lucru deci pré puternicii stāpīni s'aũ înștiințāt și pre Măria Sa Hanul l-aũ māhnit, cu carele au dat pricină de pagubă la mulți ticāloși pāmāntenī, și încă pe lângă toate aceste fiind din poruncă rānduiți și trāmiși cătră Mărie Sa Hanul. De fațā și întru aeva s'aũ descoperit spurcatele lor fapte printr'alor

scrisori, de însuși minele lor scris, carele vederat arată hain-
lâcul lor, și nu s'au îndestulat cu atîta răutăți, ci au făcut
și au voit a face, ce încă și de acolo de unde să află vrînd ș
pofînd a aduce ticăloasa țară la cea mai desăvîrșit stricăciune
trimite oamenii lor prin țară și dă spaimă ticăloșilor locuitori pre-
cum că iarăși vor să vie și vin Tătarii în țară ca să-î calce și să-î
robască, și o blăstămății ca aceasta și faptă rea fiind cu ade-
vărat făcută spre dînșii, pi lesne s'au descoperit și s'au adevérit
cum și cea mai cumplită răutate, silindu-să a o săvîrși ca niște
dușmani ce sunt pămîntului și patriei sale, din oamenii lor
adese și foc s'au ispitit a da orașului acestuia, și n'au mai
rēmas răutate care să nu o fi arătat cu toată silința asupra
ticăloasei țări, care lucruri precum am mai zis și mai în
trecutele zile am scris cătră toți fiind cunoscut că sunt toate
din faptele și firile lor cele rele vă zicem și acuma creștinilor
odihniți-vē și nu vē potrivii la niște vorbe deșerte ca aceste,
că nici unile din cele ce auzii nu sunt, toate sunt minciuni,
toate sunt vorbe rēsuflăte, toate sunt scornituri de la acei
oameni plini de răutate, cari numai pentru folosul lor caută
și stricăciune altra, și deți de vē odihniți pe la casele voastre
căutîndu-ve de tebile voastre fără de nici o grij', și nu um-
blați strămutîndu-ve și răsăpîndu-ve de vă pricinuiți atîta stri-
căciuni și sărăcie din faptele unor oameni răi și netemători de
Dumnezeu, și pentru aceasta poruncim domnia Mea și dumi-
tale Ispravnicule al țanutului Tecuciului foarte să aibi purtare
de grijă și ori pe caele vēi prinde dintre acei ce scornesc lu-
cruri netrebnice ca aceste, carele dau atîtea stricăciuni lăcui-
torilor, îndată să-î pinzi pe unul ca acela, și să-l trimiți la
domnia Mea ca să să pedepsească cu căzuta pedeapsă ca un
hain, și pricinuatorii a tot răul, aceasta poruncim.

Leat 7267 (1759) Ghenarie 31

Sigiliul
Domnesc cu
chinevar

1760

Avintarion (Inventar) de toate lucrurile măstirei (sic) a sfântului ierarh Spiridon și cine a dat ¹⁾.

1 Candelă de argint de la *paharnicul Ioniță Calmășul*.

2 Covoare, unul pe mormîntul lui Gorovei și altul pe mormîntul *paharnicului Ioniță Calmășul*.

1 Săcrieș cu herele spitalului de la M. S. *Ioan Teodor Voevod*.

1760

Hrisov de la Ioan Callimachi Voevod²⁾

Noi Ioan Teodor Callimachi domn țării Moldovei, mărturisim prin acest hrisov al domniei noastre pentru o vie aflătoare la Crucea de sus din județul Putna în întindere de 12 pogoane 3 firte și 4^{1/2} prăjini, că afară de cele 7 pogoane pe care le-am răscumpărat de la sfinția sa episcopul ca vecin mai de aproape și le-am dăruit *iubitei noastre surori, jitniceroaia Maria*, din aceste 12 pogoane, 3 firte și 4^{1/2} prăjini, am mai dat 4 pogoane, 3 firte și 4^{1/2} prăjini *Paraschivei pităresei* pentru că această milă și dăruire să fie nestrămutată ei, copiilor, nepoților și strănepoților ei. Pe credința noastră Ioan Teodor Voevod

1) Arhiva Sf. Spiridon, lada V, pachetul 38; Doc. Io. 3.

2) Retradus în rominește din traducerea germană a lui Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernovitz, 1888, p. 11.

și a iubiților noștri fiți voievozi Grigore și Alexandru, credința cinstiților și credincioșilor boeri ai divanului nostru: Manoil Konaki mare logofăt Sturza mare vornic al țării de jos, Dimitrie Palade mare vornic al țării de sus, Vasile Ruset hatman și pîrcălab de Suceava, Alexandru Ipsilanti postelnic, Filip Catargiu vistiernic, Andronic spătar, Stefan Sturza mare ban și pe credința tuturilor boerilor noștri mari și mici. Acest uric de danie a fost scris în Iași de către Simion Gherghel.
7268 (1760) August 25.

XX

1761

Hrisov de la Grigore Callimachi Voevod ¹⁾

Noi Grigore Ioan Voevod domn țării Moldovii. Acela care face fapte bune și plăcute lui Dumnezeu cîștigă pe această lume nu numai laudă și slavă ci după moartea lui îi rămîne și numele nemuritor, iar sufletul său să duce între sfinți. Sint multe fapte bune care întrec pe altele; milă însă și daruri a face acolo unde să cuvine întrec pe toate celelalte pentru că deschid cerul și vestea lor să împrăștie în lume; de aceia am găsit cuviincios de a face și noi ca alții întru Domnul odihniți voievozi, înaintașii noștri, care Domni au binevoit a înzestra cu venituri din cele Domnești sau cu moșii pe unele persoane. De aceia și Domnia Mea am găsit de cuviință a dărui pe *jupîneasa Maria jîniceroaia* care să află în sărăcie cu următoarele pămînturi domnești aflătoare în ținutul moldovenesc al Cîmpulungului, anume:

1) Retradus în romînește din traducerea germană a lui Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz, 1888, p. 115.

Cucoșul, Găina, Valea Porcescu, Pietrișul, Mestecănișul, moșia Boteș, Fundul Moldovei, Fața Cîmpulungului și Muncelul de Straiă, care toate au fost pămînturi domnești, așa că acestea să rămîie de acum pe vecie ei, fiului ei, nepoților și strănepoților ei și să le stăpînească nerășluit. Rugăm deci și pe alți domni moldoveni, pe care Dumnezeu îi va da acestei țări ca să nu răstoarne dania noastră, după cum n-am resturnat da-niile altor străluciți domnitori, ci din potrivă spre a lor slavă s-o întărească.

In orașul nostru Iași, 7269 (1761) Iunie 29.

(L. P.) Grigore Ioan Voevod

Acest hrisov l-au scris Isbașa piser.

Ioan Cantacuzino tretilogofăt procit.

Trecut în condica divanului.

XXI

1768

Hrisovul lui Grigore Callimachi Voevod cu anaforaua¹).

Noi Grigore Ioan Kalimah VVD Bozio Milosteio Gospd. Zemli Moldovscoi.

După cercetarea și judecata Prea Sfinției Sale Părintelui Mitropolitului, i a Dumilor Sale Veliților Boiarî poruncim Domniea mea, la toți așa să să urmeze, iar neodihindu-să vre-o parte, și s'ar ceari la Divan, ușa Divanului Domnii meali este deschisă

(L. P.) 7276 (1768) Genarie 29.

1) Acest document aparține D-lui D. Starza-Scheianu.

Prea Înălțate Doamne,

Din luminata Porunca Înălțimei tale am luat seama între D-ei Băneasa Maria și între Conu Mihaî fiul Dumisale Sulgerului Ilie Sturza pentru o moșie anume Boscotenii de la ținutul Romanul și pentru un loc de casă di aicea din Iași. La cercetarea ce saū făcut pricina între Dum. într'acestaș chip saū aflat, *Dumi Băneasa Maria*, cere să intre cu a treia parte la împărțeala acestei moșii Boscotenii, zicînd că acești Boscoteni *aū fost a răposatului Ioniș Sturz (lipsește un cuvînt) fiului lui și Iordachi Sturz ce iaste frate cu Sulger Ilie Sturz și cu răposatii Vasili Sturz stolnic și cu Alexandru Sturz, tatăl dumisale Bănesei Maria*, și acest arătat mai sus Ioniș Sturz a căruia aū fost Boscotenii, murind fără de fii, și rămîind s'ăl clironomisească frații, adică Ilie Sturz, i fii răposatului Vasile Sturz și D-ei Băneasa Maria *depreună cu sora D-ei Paraschiva ficele răposatului Alexandru Sturz*. Pentru aceasta zice D-ei că cere ca să intre cu a treia parte la împărțeala acestei moșii Boscotenii, pentru care pricină au arătat D-ei Băneasa și o scrisoare în care s'au văzut iscăliți D-lui Sulger Ilie și D-lui Stolnic Constantin Sturz fiul răposatului Vasile Sturz ce arată că s'au învoit între D-lor pentru învoitul acestei numite mai sus moșii, ca să împartă în 3 părți, adică ori-ce venit ar fi, din moară, din arendă, din țarină din fineaț, din păscuit și de boerescul lipovenilor ce sînt șezători pe acea moșie împărțindu-să toate în trei părți, o parte să ia D-lui Sulgeriul Ilie Sturz, și o parte D-lui Stolnic Constantin Sturz cu frații D-lui și o parte D-lui iarăși cu sora D-lui, și zice D-ei Băneasa că odihnindu-să pe acest învoial și așăzare, aū trimes la numita moșie atîta ca să ș strângă Dijma ce i sa veni a treia parte cît și pentru ca să caute de boerescul lipovenilor, și cum Mihaî fiul D-lui Sulgeriului neținîndu-să de această învoială și așăzare arătată mai sus n'au îngăduit pe trei moșii Dumisali Bănesi, nici să ia dijma ce i s'ar fi venit a treia parte,

nici aŭ lăsat pe lipoveni să lucreze boerescul. Față fiind și Conu Mihai fiul Sulgerului Ilie Sturz, n aŭ tăgăduit că n aŭ îngăduit pe trei moșii D-ei Bănesei ca să ia dijma, zicînd că pentru această moșie Boscoteni ar fi plătit cîți-va bani datorie a răposatului Ioniță Sturz a căruia aŭ fost moșia aceasta, mai adăogînd a zice și aceasta că mai sunt moșii Sturzești și pe la alte locuri să ia D-ei Băneasa dijmă și venit de pe acolo. Iar nu să intre cu împărțeală la acea moșie, ce este aproape de casa Dumisale Sulg. In protiva acestor zise a conului Mihai iarăși aŭ răspuns D-ei Băneasa zicînd că de mai sînt alte moșii, acelea sînt părintești, și la acelea iarăși după ce vor sta frații la împărțeală cu partea ce i sa cuveni și D-lui își va lua partea. Iar această moșie Boscoteni este a unui frate care murind fără de clironomî după cum arată mai sus i să vine ca să-și ia a treia parte. Iar pentru datoria ce zice Conu Mihai că aŭ plătit iarăși aŭ răspuns D-nei Băneasa că de a fi plătit niscai datorii, s aŭ scos bani din venitul acei moșii în 3—4 ani de cînd o stăpînește.

Noi Doamne după cercetarea ce am făcut, așa am socotit în vremi ce moșia Boscoteni aŭ fost a răposatului Ioniț Sturz ce este văr primar cu D-ei Băneasa și cu fiul Sulgerului Ilie Sturz și cu fiu Stolnicului Vasile Sturz, căruia nerămîindu-i feciori, cu dreptate iaste ca să moștenească veriî săi după hotărîrea sfințelor pravilî. Și moșia Boscoteni să să împartă în trei părți, adică o parte să ia Sulgerul Ilie Sturz cu fiul Dumnealui, și o parte să ia fiu răposatului Stolnic Vasile Sturz, și o parte să ia D-ei Băneasa Maria și cu sora D-ei Paraschiva, iar pentru datoriile răposatului Ioniță Sturz ce zice Conu Mihai cum că aŭ plătit, să dovedească cîți bani aŭ plătit și D-ei Băneasa încă să dovedească cîți bani s aŭ făcut venitul moșiei în 4 ani de cînd este la stăpînirea Sulgerului Ilie Sturz, și de va trece venitul mai mult de cît datoria să-l împartă iarăși frățește, iar de nu va ajunge să să plătească datoria, să dea fiește carele

pe cât îl va ajunge. Pentru locul cel de casă de aicea din Ieș ce zice D-lor Băneasa cum că iarăș au avut invoială cu Sulgerul Ilie Sturz și l au și deosebit în trei părți, au răspuns Conu Mihaï cum că fiind acest loc a răposatului Sandu Sturz Logofăt l'ar fi dat danie Sulgerului Ilie Sturz, s'au întrebat la aceasta D-lui Constantin Sturz vel vistier și ne-au adevérit cum că locul acesta au fost părintesc de pe moșul D-nei Băneasa și acelor l'alți Sturzești ce vor să împartă cu D-ei Băneasa, iar n au fost a părintelui D-lui Sandu Sturza Logofăt, căci de ar fi fost a Logofătului Sturza l'ar fi luat D-lui cu frații D-lui și nu l'ar fi dat părintele D-lui altora, deci după încredințarea Dumisale Vistier iarăș am socotit, că cu dreptate este să să împartă și acest loc în trei părți, precum saū arătat mai sus și pentru moșia Boscoteni, iar cea desăvirșită hotărîre rămîne la prea Înălțata și lesne cunoscătoare înțelepciune Măriei Tale.

1768, Ghenarie 22.

A Înălțimei Tale către Dumnezeu ferbinte rugător Gavriil Mitropolit Moldaviei;

Prea plecatele slugile Măriei Tale V. Razul Hat., Iordachi Canta Hat., K. Vel Stolnic.

Divanul Apelativ al Țării de Sus din Moldavia.

Pentru că această copie, după poslăduarie ei s au făcut cu originalul, s au aflat întocmai, să adeverește de către Divan în urmare cererei făcută prin jalobă de către D-lui Vornicul Costache Sturza; să însemnează cu originalu acestia să află la D-lui Vistier Alecu Sturza.

Secția 3.

No. 699.

1842, Februarie 17

L. S.
Divanului
Țărei de Sus.

Nedescifrabil

Vornic I. Roșeti. D. Cantacuzin.

Pentru director: SCRIBAN.

Poslăduit pentru șef: Christodor.

Mărturie ¹⁾

Marturia Paraschivii, femeia răposatului Andronaki fost mare vornic, dată în mîinile sfinții sale părintelui Anton, egumenului de Moldovița în cuprinderea că ea aŭ stăpînit moșia rămasă de la tatăl ei, din trupul Băiei anume Fîntîna Mare și anume partea din jos pînă la isvorul Fîntîinii Mari și de acolo drept pînă la Moldova, iar că de la acel izvor înainte aŭ stăpînit sfînta mînăstire Moldovița, așa știe și mărturisește în frica lui Dumnezeu.

7276 (1768) August 6

XXIII

1770

Zapis de danie al Paraschivei pităresei ²⁾

Eu subsemnata am dat adevărata a mea scrisoare în mîna dumnisale părintelui Macarie egumenului de Voroneț, ca să știe că de nimine silită nici așuprită, că cele 4 pogoane 3 firte și 4^{1/2} prăjini vie de la Crucea de sus din Ținutul Putnei, care vii mi s'au fost dăruit prin un hrisev a înălțimei sale Voevodului Ioan Callimachi, le-am dat și dăruit numitei mînă-

1) Retradus în românește din traducerea germană a lui Wickenhauser, *Urkunden des Klosters Moldavitz*, Wien, 1862, p. 175.

2) Retradus în românește din traducerea germană a lui Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woroneț und Putna*, Czernowitz, 1888, p. 116.

stiri ca să-î fie uric și danie pe vecie, și la facerea acestui zapis erau față ginerele meu Vasile Donici mare paharnic, fiul meu Gheorghe și fata mea Maria Ismenain sătrăreasa și Balașa care au consimțit la el, și spre credință m'am iscălit.

Parasca pităreasă. Vasile Donici mare pah.

Maria Ismenain sătrăreasă. Balașa.

și eu Gheorghe fiul lui Neculae Pătrașcu, am rugat pe fratele meu Vasile ca să me iscălească fiind că

Gheorghe Pătrascu.

7279 (1770) Noemvrie 15.

XXIV

1775

Două Zapise ale Mariei Cananaă ¹⁾

Eu Maria jitniceroaia, văduva răposatului Gheorghe Cananaă, împreună cu fiii mei Șarban și Ioniță Cananaă, am dat acest zapis la mâna cinstitului Metodie egumen și a cinstitului sobor a mănăstirii Solca, precum ca să știe că mănăstirea fiind așezată sub munte și nu de mult ridicată, nu are munți spre trebuințele sale; noi însă stăpînim deasupra Cîmpulungului moldovenesc opt munți: Cocoșul, Găina, Valea Porcescul, moșia Botoș la isvorul Moldovei, Mestecănișul, Petrișul, Fața Cîmpulungului și Muncelul de Strajă, care ne-au venit prin dăruiri și milă de la înălțimea sa Grigore Callimachi VV. fiul înălțimii sale Ioan Teodor VV. Sfînta mănăstire Solca stăpînește însă, la rîul Siretului în ținutul Botoșanilor, satul Costeștii, dăruit

1) Retradus din textul german al lui Wickenhauser, *Geschichte und Urkunden des Klosters Solka*, Czernowitz, 1877, p. 169.

ei de către intemeitorul și răposatul Stefan Tomșa VV. care moșie să mărginește pe din sus cu mănăstirea Slatina, iar pe din jos cu moșia Vlădenii a mănăstirei Voronețul. De aceea s-a făcut între noi un schimb, mănăstirea Solca avînd trebuință de munți, iar moșia Costeștii fiind aproape de moșia noastră de baștină, și călugării mănăstirei au socotit că munții vor fi mănăstirii de folos. De aceea ne-am învoit și, din cei opt munți, am schimbat cu mănăstirea Solca patru, anume munții: Cucosu, Găina, Porcescul și moșia Botoș, pentru care călugării de Solca ne-au dat în stăpînire satul Costeștii. Ne-am dat unii altora toate hrisoavele vechi, pentru ca sfînta mănăstire să stăpînească munții, iar noi moșia în vecii vecilor. La acest schimb al nostru au fost și alți oameni buni ce au subsemnat, și spre mai bună întărire a tuturor celor scrise mai sus, am dat acest zăpis al nostru sfîntei mănăstiri Solca, precum și egumenul și soborul sfîntei mănăstiri ne-au dat nouă un asemenea zăpis.

Maria Callimachi.

1775 Ianuarie 20.

Șerban Cananău, fiul Marii.

Calistrat, Arhimandrit.

Arhimandritul Mazareanu Bartolomeiu au scris și subsemnat.

Pachomi, egumen de Putna.

Benedict, egumen de Moldavița.

Macarie, vechilul Sucevi.

Irimia, vechilul mitropoliei din Iași.

1775¹⁾

Subsemnata Maria, soția lui Gheorghe Cananău jitnicerul, cu fii mei Ioan și Șerban Cananău dăm această scrisoare la mîna

1) Retradus în românește din traducere germană a lui Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronez und Putna*, p. 116.

prea cuviosului egumen Macarie și a întreg soborului mănăstirei Voronețului, unde este biserica cu hramul sf. Gheorghe, ca să știe că munții cei 8 din Cîmpulungul moldovenesc anume: Cuceșul, Găina, Valea Porcescu, Botoșul, Fundul Moldovei, Mestecanișul, Pietrosul, Fața Cîmpulungului și Muncelul Strajei; pe care 8 munți îi avem în stăpânirea noastră în puterea unei dăruiri făcute nouă de înălțimea sa Grigore Vodă Callimachi de fericită amintire, fiul voevodului Ioan Teodor Callimachi, și fiind că și sfînta mănăstire Voronețul stăpînește moșia Vlădeni din ținutul Botoșanilor, care moșie i-a fost donată de și să mărginește din partea din sus cu moșia noastră Costești, cu Schimbești și cu monastirea Solca, iar din partea din jos, cu moșia mănăstirei Moldavița numită ; fiind că monastirea Voronețul are trebuință de cîțiva munți, iar moșia Vlădeni nu este departe de celelalte moșii ale noastre, de aceea am crezut de cuviință că noi putem mai bine a ne folosi de moșie, iar călugării de munți și ne-am învoit a lăsa din acei 8 munți 3, și anume: Petrișul, Muncelul Strajei și Mestecanișul în stăpânirea sus numitei mănăstiri, pentru care am luat moșia Vlădenii, și am dat unul celuilalt toate uricile nouă și vechi, pentru ca mănăstirea să stăpînească acești trei munți cu toate veniturile lor pe veci, precum și noi să stăpînim deasemenea pe vecie moșia Vlădeni. La această tocmeală a noastră de schimbul făcut, erau și subsemnații oameni buni de față, și spre credința tuturor celor de mai sus, am dat această scrisoare în mîna prea cuviosului egumen și a întreg soborului mănăstirei, precum am primit și noi de la egumen și de la sobor o altă scrisoare cu iscăliturile lor și cu pecetea mănăstirei.

Maria.

Șerban Cananaș.

1775, Martie 10.

Carte de la Divanul Knejei Moldovei ¹⁾

Să face știre prin această Carte a Noastră că aice la Divan venind Dumneei Paraschiva Medelniceroaie au dat jalobă pentru strămbătate ce ar fi făcut unchiul Dumisali Dumnealui Ilie Sturza Biv Vel Sluger pentru moșia Boscoteii ce este la ținutul Romanului, care moșie a rămas de la răposatul Ioniță Sturza, fiul răposatului Iordache Sturza ci a fost frate cu părintele Dumisale Medelniceroaei Paraschivii, Alexandru Sturza și cu Paharnicul Vasile Sturza și cu Dumnealui Sluger Ilie Sturza și după moarte. Ioniță Sturz. nărămînd ficiorii clironomi, de o dată sa făcut clironom D. Slugerul Ilie Sturza, stăpînind Moșia trii ani și plătind și datoria mortului 168 lei. Apoi *Dumneaei Băneasa Maria* și sora Dumneaei Med. Paraschiva din preună și cu Dumnealui Stolnic Constantin Sturz, fiul răposatului Vasile Sturz eșind la judecată, în vreme Domnii Sale Măria sa Grigore Callimachi Vodă, cu Dumnealui Slugerul Ilie Sturz li sa întărit judecata, ca fiind cu toții de o potrivă Clironomi Mortului, și moșia să o împartă pe trei părți, cum și datoria arătată iarăși pe trei părți să plătească, după care judecată au arătat și Anafora iscălită de Dumnealui Paharnic Vasile Costachi, și de D-lui Paharnic Alexandru Neculcea, și de Dumnealui Stolnic Vasile Balș, și întărită și cu pecetea Mării Sale Grigore Callimachi Vodă, în care arată că sa hotărit judecata asemenea precum arată mai sus. După care judecată rămîind să sa întoarcă două părți de bani din cei 168 lei ci s'a plătit datoria mortului de Dumnealui Sluger Ilie Sturz, au dat

1) Documentul original aparține D-lui D. Sturza-Scheianu.

toți banii, aceste două părți de bani, tot D-ei Băneasa Maria și cu Medelnicereasa Paraschiva, și pentru Dumnealor și pentru partea ce era să dea Dumnealui Stolnic Constantin Sturz, și rămăind și de la judecată ca și moșia să să stăpînească și de aceste două părți cîte trei de parte precum au stăpînit și D. Sluger Ilie Sturz, sau luat în stăpînire Dum. Băneșii Mariei și a Medel. Paraschivei ca să o stăpînească trii ani pentru partea Domniilor Sale, și alții trii ani pentru banii ce au dat la datoria mortului pentru partea Dumisali Stolnicu Constantin Sturz. Acum Dumnealor după ce au ținut Moșia numai trei ani, sau sculat Dumnealui Sluger Ilie Sturz și iar au luat Moșia în stăpînirea sa, răspunzînd că au luat voe de la Dumnealui Stolnicu Sandul Sturz. Ce fiind-că D-ei Medeln. Paraschiva prin jalba ce au dat au arătat, că Dumnealor Sandul Sturz Stolnic, și cu fratile Dumisale Stoln. Constantin Sturz, cînd sau plătit datoria mortului naŭ dat bani părții ce li sau căduț să de, ci tot numitele jupănese au plătit bani pentru amăndouă părțile, care bani ai poartă cu dobîndă și până acum, la care jalbă cerșind dreptate iată i sau dat această carte di la Divan cu cari să volnicește ca. să aibă a opri pi Dumnealui Sluger Ilie Sturz să nu să atingă de Moșie a o stăpăni, ca să să stăpînească de D-ei Medelnicereasa Paraschiva. Și acei trii ani partea ci s'ar cădea a o stăpăni fi Dumisali răposatului Vasile Sturz Paharnic pentru banii ce au dat la datoria mortului numitele jupănese, parte ce sau căduț să de fi Dumisali Paharnicu Vasile Sturz; iar după ce să va împlini deplin stăpînire către trii ani pi parte, apoi ași voi împărți Moșia frățește după hotărîrea judecătoei, iar care parte va avea ceva a răspunde s'îș pui zi de soroc și să vie la Divan ca să li să hotărască judecata di la Divan și precum li să va hotări.

Așa vor urma, aceastai April 23, 1771.

Baș Logofătu, Ioan Sturza Vornic, Vasile Razu Hatman, Alexandru Paharnic, Ianachi Spătar.

Divanul Apelativ al Țării de sus.

Pentru că această copie după poslăduirea ce saū făcut cu originalul saū aflat întocmai, să adeverează de către Divan, în urmăria cererii făcută de către Dumnealū Vornic Costachi Sturza. Să însemnează că Originalul acestiea să află la Dumnealū Vister Alecu Sturza.

Vornic. . . . I. Roset. D. Kantacuzin.

L. S.
Divanului
Țării de sus

Pentru Director : Scriban

Poslăduit pentru șef: Hristodor.

Secția a 3-a

No. 700

1842 Februarie 17 zile

XXVI

1794

Testamentul Mariei, soția Vel Banului Dimitrie Callimachi ¹⁾

De vreme ce bine au voit Dumnezeu a rîndui sfirșitul a tot omul prin moarte, după cum zice sfînta și dumnezăiasca scriptură că aū zis Dumnezeu lui Ezechie: „Orănduește pentru casa ta că vei muri și nu vei trăi.“ Decî dar de acest înfricoșat păhar al morței, care nu este cu putință a treace pe cineva din oameni temendu-me și eū, hotărăsc mai înainte pînă a nu veni acel fur, fiind întru toată știința minței mele, pentru toate cele ce rămîn casei și *copiilor răposatului fiului meu Enacachi Callimachi Paharnic*. Asupra căroră rămâne ipitropă *Dumnea noastră Ruxandra* și pentru ca să nu rîmae în supărare despre fetele mele și despre nepoții mei cei de fete, fac arătare prin

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

diata aceasta că *cînd au răposat bărbatul meu Dumitrachi Callimachi Ban* au rămas dreaptă datorie D-sale șase pungi de bani. Cum arată zapisile și rămășițurile D-sale mișcătoare și nemișcătoare nu cuprinde toate ca trei pungi de bani. Și mie îmi era mai lesne ca să es din moștenire și datornicii să iași rămășițurile după cum hotărește Dumnezeiasca pravilă. Dar socotind greutatea păcatului, iarăș nu m-am îndurat de sufletul răposatului, văzînd pre datornicii suspinînd cerșinduși a lor. Ci m-am însărcinat cu toate acele de mai sus numite datorii și am plătit tuturor pînă la un ban, cum arată zapisile și izvod, și m-am luptat în lume cu multe supărări și necazuri.

Deci voinđ ca să lipsască dintre fii mei, toate vorbile ceale pricinuitoare de vrajbă, măcar că era anume arătat prin diata mea ce am fost făcut încă la velet 7272 (1764) feb. 8 care de atunce sunt 26 ani, fiiste cărie din ficile mele ce zăstruri le am dat și fiului meu Enacachi ce i aș rămas. Care acea diată ce este iscălită de însuș mîna mea și acmu printr-aceasta o întăresc, și pentru ca să nu poată a ceare și a zăhăi și a tragi unii de la alții din fii mei, iarăș arăt că cînd am căsătorit pe *fica mea Ancuța* cu cea ce mi aș dat mîna am înzestrat-o și am cheltuit cu hainile ei și cu nunta șase sute lei și zăstre i am dat din odoare: o zgardă cu diamanturi și 15 șiraguri mărgăritariu; o păreche cercei cu picioarele de zamfir și sus cu două diamanturi și altă păreche cercei de aur cu două picioare de mărgăritariu și o păreche brățari de aur cu șasesprezece diamanturi și opt flori de mărgăritariu de șlic și trei ineli de aur, unul cu izmarand verde, unul cu bilaș verde, unul cu două diamanturi și cu două rubinuri. Și i am dat leptică cu șase cai și cal de mire cu tot tacîmu, și zece epî cu mînji și un armăsariu, zece vaci cu viței și un buhai, zece boi, una sută cincî zeci oi, șapte zeci matce, trei pogoane vie, patru sălașe țigani, o păreche dugheni în Botoșeni cu pivniță cu care am cheltuit trei sute lei și mai bine. Iar acum îi mai daș și părțile ce am în moșia

Kozinca care aŭ fost a noastră părințască și m-am învoit cu *sora mea Paraschiva*¹⁾ și am primit eŭ părțile din Kozinca. Și dumnee aŭ primit părțile din Oborocenî unde i aŭ fost așezare. Și mai daŭ ficei mele Ancuței și giumătate din locul caselor ce este împărțitorii cu d-lui Vornic Mihaiŭ Sturza, care loc este la Iași în mahala, ca cee ce va scoate pe acel loc, să fie a ficei mele Ancuței, și cu aceste să să mulțumească, mai mult să nu supere nici fiica mea Ancuța nici fiil săi, căci eŭ în viața mea mult am căutat încă și cu măritatul a două fete a sale și nepoate mie care saŭ măritat, din casa fiului mieŭ lui Enacache am agiutorit-o. Care nu 'i trebuință de a mai arăta, poate orî cine să socotiască și cei ce știŭ să nu tăgăduiască.

Așijderea și cînd am căsătorit pe *fica mea Safta*, am înzăstrat-o cu aceste ce să arată în gios. Cu nunta sa am cheltuit trei sute cincî zeci lei și i-am dat patru spră de ce șiraguri măr-găritariŭ; o păreche cercei cu zmăranduri și sus cu diamanturi, o păreche cercei de aur cu picioare de măr-găritariŭ, trei inele însă unul cu izmarand verd și două cu rubinuri, o păreche brățări de aur cu șasesprezece diamanturi și strae de una mie și mai bine de lei, și i-am dat cal de mire cu tacîmul de . . . lei și rădvan cu șase cai, zece epî cu mînzî și un armăsariŭ, zece vacî cu viței și un buhaiŭ, zece boi, una sută oi cu miei, zece pogoane vie la Huși, două spră zece sălașe țiganî, cincî sute lei bani, o părechi dugheni în Botoșeni cu pivniță cu cariî am cheltuit piste trei sute lei și mai pe urmă pentru moșia i am dat și locul caselor din Iași cari prin diata dintăi îl dădusem lui Enacachi.

Iar *fiului meu lui Enacachi* i am dat moșia Stăncești, baștina tătăni săŭ; iar casele dintăi aŭ fost făcute cu osteneala și cheltuiala mea, și pe urmă le aŭ făcut Enacachi cu cheltuiala și osteniiala sa, și i am mai dat giumătate din moșia Epureni

1) Comp. Documente sub No. XXI și XXV.

pe Jijia, care moșie am scos-o de la Alestarh Visternicu cu multă osteneală și cheltuială și trageri de giudecăți precum și alte pojijii a casei și pre puține dobitoace ce mai rămăsese după înzestrarea fetelor, îndatorindu-l și însărcinându-l ca pre un fiu, cu sprijiniala neputincioaselor bătrîneților meale și cu obicinuitile griji și sărindare la moartea mea și după moarte.

Dar milostivul Dumnezeu cel ce face precum binevoește și lasă deșarte gândurile oamenilor, mutînd pre fiul meu din această viață, am rămas în casa și în purtare de grije a nurori-meî Ruxandrei în vremile cele mai grele a oștirilor, unde nici un agiutor de la alții nime cît de puțin n-am avut și fiind neputincioasa de bătrînețe aŭ suferit toată neputința mea și m-a căutat ca o blagocestivă creștină, mai mult de cît o fică, cu toată cheltuiala sa, păzindu-me întru toate hatîrul și cinste ca unei adevăratei maice iar nu soacră cum i am fost, nefrîngîndu-mi voe ori la ce am zis măcar de iaŭ fost și cu neputința fiind femeie săracă și cu copii rămași mici, și încă saŭ îndatorit și mi aŭ dat patru sute lei în mîna mea de am dat patru zeci sărindare și saŭ însărcinat ca să-mi poarte grijile cele obicnuite la moartea mea și după moarte pînă la trei ani pentru care creștinești faceri de bine dintru adîncul sufletului mieŭ zic să aibă a mea părintească blagoslovenie și de la milostivu Dumnezeu să afe milă și har, că mult m-aŭ căutat norîme Ruxandra și bine nădăjduită sunt întru înțălepciunea ta că va împlini și obicnuitile griji ale sufletului meu.

Numai pentru ca să n-o categorisească ficile mele, să fie privighetoare ficia mea Ancuța asupra grijilor ca să să facă și pentru cele cîte să aflu la casa fiului meu Enacachi unde este epitroapă nora mea Ruxandra, mișcătoare și nemișcătoare lucruri să naibă despre nimine din ficile mele saŭ din nepoții mei de fete nici o supărare ce atît aceste două moșii ce sunt pomenite mai sus, viile de la Iaș și de pe aiurea, dughenițe și alte ce nus cuprinse în zăstrea ficilor mele să rămăe toate a

casei fiului meu Enacachi și a fiilor săi ce au rămas săraci, și fiicile mele să să mulțamească cu zăstrea lor ce au luat. Căci orî care s-ar ispiti din fetile mele sau din nepoți, sau din străini, a sminti sau a strica această diată să nu aibă blagoslovenia mea cea părintască și să fie blăstămat de Domnul Isus Hristos și de prea curata sa maică și de toți sfinții părinți, și pentru ca să să păzască întocmai, am iscălit însumi eu cu mîna mea și alții care s-au mai întîmplat.

1794 Martie 5.

Maria Băneasa.

XXVII

1795

Testamentul Mariei, soția Vel Banului Dimitrie
Callimachi¹⁾

În numele tatălui și al fiului și al sfîntului duh amin. Eu Maria Callimachi Băneasa, încă aflîndu-me în viață, socotit-am mai înainte de a-mi sosi sfîrșitul vieții ce după datoria firii omenestî, nu socotesc că este departe, aflîndu-me în vîrstă de bătrînețe și slăbită de multele boale, ca nu cum-va fără de veste să-mi vie sfîrșitul vieții și să rămîie între fi mei și nepoții împărăcheri și neînvoirî, drept aceia în vremea vieții căsătoriei mele și în tot traiul ce am avut împreună cu *răposatul soțului meu Dumnealui Banul Dumitrașcu Callimachi* din păcatele noastre *am avut trei fi: pe Ancuța — și Safta — și Enacachi*; deci rămîind eu în văduvie în care am crescut pe fi

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

mei, și după rînduiala firei viind ficele mele la vîrstă ce era și mai mari în case, la vreamă li am și căsătorit. Și după așezare ce am avut cu ginerii mei, li am dat și toată zăstrea; robii și altele fiicilor mele pînă la cel mai puțin, nerămîind nimic a mai da nici uneie nici alteie, și în cuprindere izvodului de zestrele fiicilor mele aū fost să le daū și moșie. Și Ancuții i am dat moșie Kozinca ce iaste la ținutul Orheiului, toată cîtă să va afla după cuprinderea scrisorilor, ce am avut pe această moșie, cum și partea din Măgură ot ținut Iași cîtă să va alege care parte o am luată de la boerii Sturzești împotriva părții de moșie ce aveam să iaū de la soră mea Paraschiva din moșia Oborocenii și i am dat și toate scrisorile acestei moșii. Iar fiicei mele Saftai, în locul moșiei ce aveam să-i daū cu primire și a ginerelui meu *Dumnealui Vornicul Constantin Grecianu soțul fiicei mele Saftai*, i-am dat un loc de casă de aice din orașul Iași lîngă mahalaua Tălpălării și ne mai rămîind altă ceva să mai daū din cuprinderea izvodului zăstriei *fiicelor mele Ancuța și Safta*, nu aū să mai ceară mai mult, de cît aceia ce după puterea casei mele le-am dat precum zestrile ce am dat fiicelor mele Ancuța și Saftai să arată pe larg și cu amăruntul în deosebită diată ce o am făcătă mai înainte în urma căsătoriei fiicelor mele, însă după vreme în urma căsătoriei fiicilor mele, fiul meu Enacachi ce să afla mic, aū început a veni la vîrstă, care la vreme iarăși l-am căsătorit, și eū după vîrstă aflîndu-me bătrînă și cu boale am rămas în căutarea și purtarea de grijă a fiului meu Enacachi carele cu toată evlavie și plecăciunea fiiască me căuta cu cele trebuincioase, cu slujbă, cu îmbrăcăminte, cu căutare și cheltuială la neputințele mele și în scurt întru toată odihna bătrîneților mele. Incă și pe nepoatele mele, ficile fiicei mele, Ancuței, avîndu-le în casa fiului meu Enacachi împreună, crescîndu-să la vreme cu purtare de grijă din casa fiului meu le-am și căsătorit cu cînstea lor pe la locuri de odihnă. Apoî din

păcatele mele întîmplîndu-să de aũ răposat fiul meu Enacachi, eũ ca o ajunsă de anĩ și slăbită de bătrînețe și boale nerădicate din trupul meu, am rămas tot în casa fiului meu Enacache și în asemenea purtare de grijă cu evlavie la toate slăbiciunile mele cu căutare de către *noru mea Ruxandra, soția fiului meu Enacachi carele în văduvie aũ rămas fără de vreme cu copii*. Decĩ fiind că sfirșitul meu cunoscut îmi este cît aproape, arăt dar într-această diată și cele ce las nepoșilor mei fiilor meu Enacachi, acelora cari părinții lor m aũ căutat și mē caută neconținut. Le daũ dar moșia Stănceștiu precum sã află, ce este la ocolul Botoșenilor, și pol sat Epurenii pe Jijie tot din ocolul Botoșenilor și sãlaşe de țigani carele le daũ ca o zestre a părinților dar și spre rãsplătirea căutării ce aũ făcut cu mine și neconținut sã face, și mai îndatoresc pe *noru mea Ruxandra* ca sã aibă dupã moartea mea sã mã grijascã cu toată rînduiala creștineascã pînã la împlinire a unui an de zile și sã-mi dea și douã-zeci sãrindare și alte milostenii ce va mai socoti și sã plăteascã și datoriile mele ce sã vor gãsi dupã moartea mea. Iar fii mei și nepoșii fiului meu Enacachi sã aibã a stãpîni cu blagoslovenie pãrinteascã cele ce cu voe și blagoslovenia mea i-am dat, iar care din fii saũ nepoșii mei vor îndrãzni de a căuta chip sã mai ia ceva din partea *nepoșilor mei, fii fiului Enacachi* din care toate aũ sã mi sã facã și toate grijãle și sã sã plăteascã și datoriile osebit de cheltuelile ce s-aũ făcut cu mine mai înainte, unii ca aceia neîmpãcați cu cele date de la părinți, sã aibã blãstemul lui Dumnezeu și al meu cel pãrintesc. Iar cei cari vor rămîne urmãtori hotãrîriilor mele cele pãrintești sã aibã blagoslovenia lui Dumnezeu și a mea; și spre încredințare acesteia de pe urmã dieti a meale am și iscãlit.

1795 Jun. 5.

Maria, Bãneasa Callimacki

Mărturie către Prea Osfinția sa Kiriu Kir Gavriil Mitropolit
Chievului¹⁾

Cu frica și pre plecata smerenia noastră cu metanii căzînd sărutăm blagoslovitoarele Mănila pre Osfințiitale spre această curată și dreaptă poftă a preosfințiitale spre cercare neamurilor din patreot (sic) di unde să află cel de timilie neam după cum saū și dovedit prin arătare mai gios iscăliților bătrîni și a noastră după știința celor mai gios iscăliți iată și noi cu tot chipul de sălință am pus spre aceasta adunînd pre bătrîni Tîrgului Cîmlung (sic) Moldovinesc care sînt de vîrstă mai bătrîni și persoane mai cinstite pentru acele trii neamuri ce sînt întrebate prin cinstită scrisoare Pre osfințiitale, aū fost și sînt din care să află și alții di față adică din *Calmășeni* și din *Erhănești* cum și din *Bănulești* cu adevărat după arătarea noastră după cum știm din moșii și părinții noștri, cum că acele trii neamuri dintru on bătrîn sînt neamuri vechi din Patriia aceasta. In care *Măria sa Ioan Vodă Calmășul și preosfinția sa Kiriu Kir răpăusatul Gavriil Mitropolit a Moldovii frate Măriisale Ioan* tot aice aū fost din neamul acela mai sus numit. Măcară că la vremile trecute multe întîmplări și treceri aū fost de la o țară la alta. După cum aū eșit și de la noi osamă di *Bănulești* și din *Erhănești* la țara Ardealului, și din *Calmășești* la țara leșască de întîmplare vremilor, deci osamă saū mai înturnat înapoi iară osamă aū rămas pînă astăzi duși în părțile acele noi așa știm și mărturisim după cum arată mai sus, și pentru mai adevărată credință ne-am pus numile și iscăliturile pe anume.

1) Documentul original aparține D-lui Neculae Stamati din Fălticeni. In *Arhiva* VII, p. 335, să află un studiu interesant asupra acestui document, datorit D-lui T. V. Ștefanelli, președinte al tribunalului de Cimpulung in Bucovina.

(Pagina a 2-a)

† Eū Niculai Piticarul om de 100 și mai bine de ani: drept moșnaș și lăcuioriu din Cîmpulung mărturisesc.¹⁾

† Eū Toader Sabie tij asemenea de 85 ani moșnaș și lăcuior din Cîmpulung mărturisesc.

† Eū Petre Hurghiș lăcuior.

† Eū Ioniță Lehaciu om de 80 și mai bine de ani drept moșenaș și lăcuior din fundul Moldovii tij Cipug: mărturisesc.

Eū Vasile Hasnaș lăcuior.

† Eū Grigorii Sabie moșnaș.

† Eū Mihalachi Popovicî ot Suceava mam întîmplat la aceeașă mărturie.

Această mărturie saū făcut înaintea noastră și am iscălit și întărit cu pecete Tărgului Cămg:

(Sigil)

Ion Tudorian vor.

Simion Șandru giurat.

Dass vorstehendes Zeugniss mit Wissen der hiesig k. k. Staats Gütter Verwaltung ausgestellt worden, bestättige anmit.

Kimpulung den 5-ten 7 bris 800 1).

(Sigil)

K. k. Vervalter Amt

ut supra

Schaiblein

Vervalter.

1) Neculae Piticarul e menționat într'un document din 1729, cînd s'a presintat înaintea Vornicului de Cîmpulung, *Teodor Calmășul*, într'un proces. *Documente* sub No. II.

Si noi mai gios iscăliți pe al doilea rubrică am făcut cercetare poftind pre bătrîniî ceî ce saū iscălit să arate cu dreptate cele ce știū după cum aū și arătat,

Gavril Ciupercovicî protop. Cîmpulungului.

ierei Grigori Grămadă.

diacon Miron Ciupercovicî.

diacon Constantin Grămadă.

Și noi mai sus iscăliți drept din neamul acela și moșenaș din doo neamuri din Bănulești și din Erhănești.

Drübenstehendes Zeugniß wird auch von Seite des Sutschawaer k. Stadtgemeindeggerichts bestätigt. Sutschawa den 8-ten September 800²⁾.

Pr. K. Sutschaw: Stadtgemeindeggericht

(Sigil)

Constantin Ioanovicz

Stadtrichter

Grass, Stadtsyndiker

Coram Caes. Regio Dist. Suczavensis Iudi.

Signat. Suczawiae Die 9-na Septem. 800³⁾.

(Sigil
rominesc)

(Sigil
latinesc)

Marossany de Banulesku.

XXIX

1813

Diata Ruxandreï, soția paharnicului Ioan Callimachi¹⁾

Io Scarlat Alexandru Callimachi Wod:

Cu mila lui Dumnezeu Domnul Țarei Moldovei.

Citindu-să diata aceasta înaintea Domniei mele, și după pătrunzătoare cercetare ce s'aũ făcut de către noi, ne-am încredințat atât după cercetare Prea Osfințitul Mitropolit cât și a Divanului Domniei mele că rînduire aceasta a iscălitei Păhărnicese este întocma următoare după cuviința Pravilii, și dovedite fiind și urmările pomenitei Păhărnicese că de a pururea supt nevoiță s'aũ sălnicit a păzi bună statornicia lucrărilor rămase a răposatului bărbatului său nerășluindu-să cât de puțin, ci mai vîrtos în nevoia văduviei sale, s'aũ silit spre sporire și statornicia lor.

Drept aceea glăsuindu-să întru laudă înțeleaptă faptă și urmare, și ca un domn și ca unu ce avem drept asupra fami-

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

liei acesteia, și după încredințările ce s'aũ văzut de către tot Divanul, întărim cu a noastră Domnească iscălitură și pecetie această diată, și rînduițîi Casei răposatului Paharnic Ianachi Callimachi ce aũ făcut'o D-ei Păhărnicesei ca să rămăie statornicită și nerușuită în veci.

1815 Maiu 17.

Io Scarlat Alexandru Callimachi Wod :

s. d.

Iordachie Vel Logof. Ispravnic.

Viind înaintea noastră D-ei Păhărniceasa Ruxandra Callimachi cu această diată a D-sale și făcînd rugăminte ca pentru mai bună statornicie a acestor mai jos coprinse hotărîte rînduri pentru averea D-sale și a săvîrșitului boerulni D-sale, să 'l încredințăm și de către noi. Drept aceea încredințîndu-ne că cu bună voința D-sale aũ făcut această împărțire și rînduire, s'aũ adevărit și cu a noastră iscălitură.

1815 Martie 14.

Veniamin, Mitropolitul Moldovei.

De vreme ce înaltul și sfîntul Dumnezeu s'aũ milostivit ca un puternic și între alte lucruri ce aũ zidit cînd aũ făcut lumea aũ zidit și pe om cu o facere mai cu simțire și cu pricepere de cît alte zidirî, pe care l'aũ și așezat întru acea a raiului grădină frumoasă și plină de toate bunătățile ca să lăcuiască lăsîndu-î sfîntă și dumnezeiască poruncă cum să urmeze, rînduindu-î și toată îndestularea de cele trebuincioase, și ca un milostiv socotind că nu este bine omului singur, înțelepțesce aũ scos una din coastele începătorului neamului omenesc, și dintru acea coastă aũ făcut lui și soție, de care facere bucurîndu-să, s'aũ blagoslovit și le-aũ poruncit să să rodească și să să înmulțească care înțelepțească zidire (acea făcută de Dumnezeu) vîzîndu-o

satana, vrăjmașul sufletelor noastre pusă la bună rînduială și întru atîta desfătare i-au zăvestuit și prin rea sfătuire lui înșă-lîndu-î i-au adus la a sa voință de a călcat porunca ziditorului, din care ticălosul om nu numai că ș'a'u agonisit luiși izgonire dintru aceeaș desfacere frumoasă și împodobită a grădinii dumnezeiesci. Dar încă și osîndindu-să a să preface întorcîndu-să omul la aceeaș din care a'u fost zidit, și hrana vieții să-î fie din muncă cu trudă și cu multă osteneală, care osîndire a'u rămas neapărat să o tragă toți urmașii lui, apoi din neam în neam și din om în om a'u sosit și pînă la mine. Acum dar cugetînd că precum alți cei mai înainte de mine și părinții mei s'a'u dus dintru această lume vremelnică și nu s'a'u mai întors, asemenea sunt îndatorită și eu a călători și a mă duce, și nevîzînd ceasul în care am și eu a împlini această obștească datorie, care viitoare întîmplare este nevîzută și însuși îngerilor necunoscută, ci numai ziditorului ca unui puternic stăpînitor sunt toate cunoscute, apoi dar fiindu-mi și mie necunoscut ceasul răsplătii cel mai de pe urmă și mutarea de aici la cele vecinice, spre acea dar sfintele scripturi ne poruncesc noauă cestor următori strămoșilor, ca prin punere la cale a însuși vieții noastre și a urmașilor noștri cliromi, pururea să ne aflăm gata, priveghind și asteptînd înalta dumnezeiască poruncă a ziditorului și izbăvitorului nostru, ca să ne mutăm de aici lăsînd viața, adevă pămînt ești și iarăși în pămînt te vei întoarce, și să va despărți sufletul de trup, întorcîndu-să fiește-care la ale sale ca să și ia răsplătire pentru cele ce a'u lucrat în viață, purtîndu-să, și de atunci ticălosul om după faptele lui va câștiga ori învierea vieței sau învierea osîndirei, (după milostivirea lui Dumnezeu), care hotărîre a dumnezeiesci pronii nu 'l poate trece nici pre unul din cei născuți în lume. Deci ca nu cumva între urmașii și moștenitorii mei să nască neunire, vrajbă și judecăți, din care să li se pricinuiască păgubire și defăimare, și în loc de a mă po-

meni să mă blasteme. Drept-aceea și eu roaba lui Dumnezeu *Ruxandra Păhărniceasa, fica răposatului biv Vel Logofăt Costantin Catargiu*, ca una ce firea m'aŭ povățuit a fi următoare strămoșilor celor întiiu zidiți cu blagoslovenia părintească *am intrat în lume cu însoțire prin legiuită cununie, după canoanele sfintei maicei noastre biserici a răsăritului, cu răposatul Ianacachi Callimachi biv Vel Paharnic*, și despre păcatele noastre s'aŭ născut prunci, petrecînd împreună viața unită și tichnită numai șease ani, apoi cînd am ajuns cu petrecerea în cea mai de pe urmă săptămîină a primăverii vieții noastre, sosind înalta dumnezeiască poruncă de a rămînea despărțiți unul de altul, s'aŭ ridicat din mijloc prea iubitul meu soț cu mutarea din viață rămîind eu jalnică văduvă în floarea vîrstei tinerețelor mele fără nici o mîngiere alta *de cât numai cu doi nevrîsnici fi în casă, anume Alecu și Maria*, și însărcinată cu o datorie de trei-zeci mii lei de a soțului meu, cu multe osteneți stenahorisindu-mă pe mine însuși întru toate, precum de obște este știut, am plătit creditorilor răposatului soțului meu. Pe de altă parte socotind ca o maică cu durere a nu aduce nefericire fiilor noștri, am hotărît mai bine să jertfesc tinerețele mele, de cît să mai viu și la al doilea cununie, măcar orî-ce îndemnare de nădejde mi s'ar face de către părinți și rudeniile mele, și așa unind toată averea-'mi cu a repositului soțului meu, cu multe osteneți și supărări am purtat sarcina, suferind toate greutățile și zăduful zilei, dînd și cuviincioasă creștere fiilor noștri ca unor feciori de boeri, decî viind și fiii noștri în legiuita vîrstă cu ajutorul milostivirei Țosețzeuunp i-am căsătorit, acum dară ca nu cumva fără de veste să mă întîmpine porunca ziditorului, și ceasul răsufărării cel mai de pe urmă, aflîndu-mă și slăbănogită de patimi trupești ca o femeie ajunsă în vîrstă de bătrînețe, încă în toate întregi simțirile minții găsindu-mă, după ce întiiu rog pe toți, cui orî-ce voi fi greșit în viață aflîndu-mă, în știință și prin neștiință să

mă ierte, precum și eu asemenea îi iert din tot cugetul și din tot sufletul meu pre toți acei ce-mi vor fi greșit mie mult păcătoasei, apoi socotind a nu face vro strîmbătate și filor noștri ca să mă blasteme, toată averea ce mi-au mai rămas pînă în ceasul acesta, a mea zestre și a răposatului soțului meu, socotindu-să în prețul lor cum în mai jos să arată anume:

Lei: 55000 Moșia Stăncești la ținutu Botoșani a răposatului soțului meu, cu care măcar că au cheltuit fiul nostru Alecu peste zece mii lei făcînd iazuri, vii, curățînd pădure și făcînd finețe și binale pe dînsa dar tot nu ajunge mai mult preț.

" 23000 Pol satu Iepurenii țijii la ținutu Botoșani iarăș de pe răposatul soțul meu, cu care măcar că au cheltuit fiul meu Alecu peste șapte mii lei dis-bătîndu-o din împresurare, și judecîndu-să, făcînd iazuri și mori pe dînsa, dar tot mai mult preț nu poate ajunge.

" 6000 Două locuri în tîrgu Botoșanii țijii, din care scăzînd locurile ce au cumpărat fiul meu, în urmă adăogîndu-le mărime, pe care au cheltuit fiul meu șapte mii lei făcînd dughene de peatră, a-decă, o cîrcimă și o furmă, tot nu pot ajunge mai mult de acest preț.

" 2200 Douăsprezece pogoane vie lucrătoare în ținutul Putnei la cruce și la Țifesci, care după cum să vînd viile acum, mai mult preț nu pot ajunge.

" 600 Șeșase pogoane vie lucrătoare la Iași pe locul mănăstirei Treisfetitelor la Copoii cu bezmen și după cum să vînd viile acum nu pot ajunge mai mult preț.

Lei: 86800 a-decă optzeci și șeșase mii opt sute lei cuprinde averea răposatului soțului meu în vremea aceasta.

" 70000 Moșia a mea de zestre anume Bozia la ținutul

Fălciului precum astăzi să găsească mușterii să dea acest preț, poate și mai mult.

Lei: 15000 Juvaerurile mele și vitele de zestre care s'aun dat cu acest preț pentru plata datoriilor încă în viață aflindu-să *răposatul soțului meu în lipsa zestreii ceii dintiui soție a D-lui* i în alte.

„ 1000 Douăspredece pogoane vie lucrătoare la Nicorești care vii cu acest preț s'aun vîndut pentru plata datoriilor după săvîrșirea reposatului soțului meu. Patru sălașe de țigani ce 'i am luat zestre.

Lei: 86000 adică optzeci și șase mii lei cuprinde averea zestreii mele, și patru sălașe de țigani, care nu s'aun prețăluit.

După acea am făcut împărțire filor noștri cum în jos să arată.

Partea fiului nostru Alecu:

Moșia Stăncești fiind aședare veche părintească și cheltuind pe dînsa fiul meu cu binale și altele; toți țiganii ce sunt așezați pe această moșie, atît acei ce sunt de pe reposatul soțului meu, cît și acei ce sunt drepti a mei de zestre cu tot rodul ce s'aun născut și să vor mai naște dintrânșii, care copriind peste tot suflete în . . . sălașe.

Locurile de case și de dughene din Botoșani, cu dughenele ce aun făcut însuși cu a sa cheltuială.

Douăspredece pogoane vie lucrătoare la ținutul Putnei.

Care toate acestea afară de țigani cupriind sumă de 63200 lei adică șesezeci și trei mii două sute cum s'aun prețuit, și pe lîngă acestea îi mai daun și părinteasca mea blagoslovenie, socotind să să mulțumească fiul meu Alecu măcar de i-am și dat mai puțin lui, de cît surorii sa Maria, în destul că el este bărbat, și soră sa parte femeiască.

Partea ficei noastre Maria :

Moșia Bozia la ținutul Fălciului.

Dece mii lei bani gata.

Juvaeruri i argintării, straie și alte mărunțișuri, cum pre larg să arată anume la izvodul de zestre ce i-am dat, care toate cuprind sumă de 85000 lei adică optzeci și cinci mii lei, pe lângă care îi mai dau și părinteasca blagoslovenie, dîndu-i ei cu adevărat mai mult de cît frați-ni său, pentru ca să poată lupta în lume mai cu înlesnire, aflîndu-să parte femeiască.

Partea ce am oprit spre chivernisirea vieții mele:

Iumătate sat Iepurenii la ținutu Botoșani.

Șease pogoane vie lucrătoare la Copoii în ținutu Ieși pre moșia sfintei mănăstiri Treisfetitele cu bezmen, care coprind suma de 23600 lei adecă douăzeci și trei mii șease sute, acestea le-am oprit pentru a mea chivernisire, în cît din milostivirea dumnezeiască mi să va mai lungi ața vieții, iar după a mea mutarea din viață hotărăsc această parte ce am oprit pentru chivernisirea mea, si o afirosesc *nepotei mele, Ruxandra, fica fiului nostru Alecu*, pe care am primit'o și eă fica mea din sfintul botez, asupra căreia părți însărcinez pe fiul nostru Alecu ca să o epitropisească, și ca un părinte și ca un epitrop numitei ficei sale, pînă cînd va veni în legiuita vristă, îndatorindu-l pe fiul nostru, ca din venitul acestei părți să 'mî facă îngroparea și grijile sufletului nostru pîn' la trei ani, după rînduiala creștinească împărțind și treizeci sărindare pe la sfintele biserici și mănăstiri ce să va socoti. Și osebit îl mai îndatoresc ca tot din veniturile acestei părți, spre pomenirea mea și a reposatului soțului meă, și a tot neamul nostru ce sunt din vechiă adormiți părinți și frații noștri, să zidească de peatră biserica din satul Stăncești, unde se prăsnuesce hramu Adormirei Prea Sfintei fecioare de Dumnezeu Născătoare Maria, și unde sunt îngropați reposații tatăl său și bunul său, iar neajungîndu-să și necuprinzîndu-să cu cheltuiala din veniturile Ie-

purenilor și a vii, atunci îl îndatoresc ca o maică cu durere a pune și dintr'al său prilej ca să le săvârșească întocmai precum rînduesc, pentru care de la milostivirea dumnezeiască va cîștiga înzecite răsplatiri, iar de la noi păcătoșii părintească blagoslovenie spre întărirea casei sale, precum sfintele scripturi glăsuesc. Această dar fiind cea de pe urmă hotărîrea mea încă întru întregimea simțirilor minții affîndu-mă în ceasul acesta împreună cu părinteasca blagoslovenie o las și în scris fiilor și urmașilor noștri moștenitori. Și rugînd milostivirea dumnezeiască, ca să le dăruiască unire frățească în petrecere și spori-re și întărire stărei lor o iscălesc diata aceasta cu însuși mîna mea, și o întăresc cu a mea pecetie, rugînd și pe prea sfințitul Archierei și pe prea cinstitul Divan de a mă întărit'o spre a să ținea cu nestrămutare în veci de către ai noștri firești și aleși moștenitori cuprinși printr'însa precum mai sus să arată.

Lecca Paharnic.

1813 Maiu.

Nicolachi Spătar martor.

Legsachi Cazmir Ban martor.

De la Divan

Infățișîndu-să diata aceasta și în Divan, și încredințîndu-să că D-ei Păhărniceasa de bună voința Dumi-sale a făcut această împărțire și rînduire, s'a încredințat și de la Divan spre a și avea deplina puterea ei.

1815 Maiu 6.

Mihaiu Sturza Vel Logofăt.

Iordache Balș Vel Logofăt.

Dimitrie Ralet Vel Vornic.

Alexandru Catargiu Vel Vornic.

Constantin Balș Vel Vornic.

. Vel Vornic.

Hrisov de la Scarlat Callimachi Voevod ¹⁾

Ἐλέω Θεοῦ Ἡμεῖς Σκαρλάτος Ἀλεξάνδρου Καλλημάχος Ἡγεμὼν
τῆς Μολδαβίας

Τῶν πάλαι μέγα κλέους ἐπὶ τῇ ἀρετῇ ἀραγμένων τὰ ἀξιάγαστα καὶ μνήμης ἄξια κατορθώματα κατ' ἀποχρῶντα λόγον ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἀνέκαθεν ὁμολογεῖται δικαίως τοῖς θροτοῖς τό θραβεῖον τῆς ἀρετῆς κατὰ πρῶτον λόγον θεμέλιον καὶ θάσις τῶν θείων νόμων ἐκκλησιαστικῶν τε, καὶ πολιτικῶν, τοῖς πᾶσιν ἀεὶ συλαθούμενον.

Ψυθθεῖς οὕτως τῶν θνητῶν οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δ' ἤττον ἀρετῆς ἐρασταί, οἱ δὲ φαυλότητος καὶ χαμερπεΐας, ἕκαστος ἀπολαμβάνει ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων τὴν ἀμοιβὴν τῇ ἰδίᾳ ψυχικῇ αὐτοῦ διαθέσει ἀνάλογον.

Διό δὴ καὶ τῶν Βροτῶν ἀπάντων, οἱ μὲν ἀγαθοὶ τῶν ποικρῶν ἀείποτε διακεινόμενοι, διὰ τὴν ἑαυτῶν ψυχικὴν πρὸς ἀρετὴν ροπὴν τε καὶ ἔφεσιν, κυρίως συγγενεῖς ἐπωνομάσθησαν.

Τὸ δὲ θεῖον τοῦτο δόγμα, τοῖς θεοῖς μὲν καὶ ἱεροῖς εὐαγγελίαις ἱκανῶς κεκήρυκται, σεπτὸν δὲ καὶ πρὸς πᾶσιν ἐν γένει τοῖς ἐξ ἀρχαί ὄνητος καὶ μέχρις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, παντός ἔθνους συστήμασί τε καὶ νομοθετήμασιν.

Ἐφίεμενοι οὖν ἐκ παντός τόπου καὶ ἡμεῖς ἐννόμως τε καὶ δικαίως διοικεῖν, ἀφ' ἧς ὥρας διεδεξάμεθα τὸν πατρικὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς αὐθεντηκῆς ἡμῶν ταυτησί τζάρας τῆς Μολδαβίας, προσελόμενοι ἕκαστῳ τῶν ἡμετέρων μεταδιδόνας αὐθεντικῶν ἀμοιβῶν, ἀναλόγων τῇ ἰδίᾳ τε ἱκανότητι, καὶ ταῖς ἰδίαις, καὶ πατρικαῖς αὐτοῦ ἐκδουλεύσειν. Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ γήληφ κοινοῦμενοι, τοῦτο μὲν μιμήσασθαι τοὺς προγενεστέρους χρηστοὺς ἡγεμόνας, περιθάλψαντας κατὰ και-

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

ρόν αὐθεντικοῖς Ἑλέοις, καὶ ἐπικυρώσατας τὰ τῆς εὐγενείας προνόμια ἅπασι ταῖς ἐκθύμως ἐξυπηρετήσαμένοις τῇ πατρίδι, καὶ τῇ ἀρχῇ πύθαρχῆσασι τε καὶ θεραπεύσασι, τοῦτο δὲ ἵνα οἶονεὶ ἀγῶνα συστήσωμεν, εἰς ἀμιλλαν ἀρετῆς προτρέποντες τὸ ὑπήκοον, ἐπόμενοι κατὰ πάντα τόσον τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεράᾳ διατάξει, ὅσον καὶ τῇ πολιτικῇ σινηθείᾳ, διερευνήσαντες ἀκριβῶς, καὶ πιστοποιηθέντες, καὶ παρὶ τῶν μετὰ πίστεως, ζήλοι, καὶ προθυμίας ἐκδουλεύσεων τοῦ ἡμετέρου ἀρχοντος ἄγα Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχου, ὅστις ἀπο τοῦ ἡμετέρου καταβαίνων γένους, υἱὸς μὲν τοῦ μακαρίτου ἀρχοντος παχαρνίκου Ἰωάννου Καλλιμάχου, ἐξ ἀνεψίος δὲ τοῦ ὑψηλοτάτου Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχου Βοεβόδα, φιλοστοργοτάτου ἡμῶν πατρός, ἡμέτερος δὲ ἐξ ἀνεψίος, σύμφωνος ἐδείχθη τοῖς ἔργοις τῇ τῶν προγόνων εὐγενείᾳ.

Τούτῳ Οἴκῳ ὡς τῷ ἡμετέρῳ γένει προσήκοντος, καὶ ζηλωτῆ ἀναδειχθέντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ τῆς ἀχῆς πιστῶν θεραπεύοντι, δεδώκαμεν αὐτῷ, καὶ ἐπεκυρώσαμεν πάντα τὰ τῆς εὐγενείας προνόμια, ὅσα λέγεται, καὶ γνωρίζεται, ἐφ' ὧν ἰσχυρικτημάτων, κατὰ τὰ ἰδιαίτερα αὐτοῦ δοκουμένα, μοσιῶν δηλονότι, καὶ κατζιβέλων, καὶ ἐπιπάντων τῶν ἀνηκόντων αὐτῷ κατὰ τὸ γένος, καὶ τὸ ὄφριμον, τῆς εὐγενείας δικαιωμάτων, ἵνα ὧσιν αὐτῷ καὶ τοῖς υἱέσιν αὐτοῦ, καὶ διαδόχοις ἅπασιν ἀδιάσυστα κτήματα, καὶ ἀναφαίρετα, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ἐφ' ᾧ ἀξιόσμεν οὕς ἂν μεθ' ἡμᾶς ἡ θεία πρόνοια ἀποκληρώσηται εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς τζάρας ταύτης ἐπικυρώσατε αὐτῷ τοῦτο τὸ δίπλωμα, εἰς ἴδιον αὐτῶν αἰώνιον κλέους, καὶ σεμνολόγημα.

Ἐξεδόθη τοῦτο τὸ δίπλωμα παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἡγεμονικῷ θρόνῳ

Ἐν πόλει Ἰασίου, τῷ σωτηρίῳ ἔτει.

Scarlat Alexandru Callimachi.
Voevod.

αῶνιγ: Ἰουνίου: 13.

Traducerea

*Cu mila lui Dumnezeu Noș Scarlat Alexandru Callimachi
Domnul Moldovei*

Lucrările cele mai vrednice de laudă și de pomenire ale acelor vechi care au câștigat mare slavă pentru virtutea lor, sunt îndeștul dovadă că din început s-au dat muritorilor cu dreptate premiul virtutei lor, care mai de cât ori ce este temelie și sprijinul sfințelor pravile bisericesti și celor politicești dinaintea cărui premiu ori cînd toții să închină.

Căci precum oamenii iubesc după firea lor virtutea, unii mai mult, alții mai puțin, iar unii iubesc răul și înjosirea, de aceea fiește care din însuși lucrările sale câștigă răsplătire potrivită cu însuși sufleteasca sa plecare.

Pentru aceasta, cei buni deosebindu-să totdeauna între toți oamenii de acei răi, din cauza însuși a lor sufletească plecare și rîvna li s-au zis pentru virtute că sunt cu deosebire de bun neam.

Această dumnezească dogmă s-au propoveduit îndeștul de către dumnezeștele și sfințele evanghelii și s-au primit totdeauna de la timpurile vechi și până în anii noștri în toate așezămintele și legiurile celor mai multe popoare.

Drept aceea din minutul ce am primit domnescul părintesc scaun a Domneștei noastre aceste țeri a Moldavei dorim și noi cu deosebire a ocărmui cu dreptate și după pravilă, avînd plecare și hotărîre a împărțăși pe fiește care din domneștele noastre răsplătiri potrivit cu însuși a sa destoinicie și cu însuși ale sale și părinteștile slujbe. Iar pe lângă aceasta avînd și rîvna, ca pe de o parte să ne arătăm rîvnitorii acelor mai dinainte buni Domni, cari după vremi au îmbrășosat cu domnești mile și au întărit drepturile Evgheniei la toți acei ce au slujit patriei, cu căldură și stăpânirei cu supunere și ascultare.

Și pe de altă parte, pentru a alcătui ca o luptă și rîvnă care ar îndemna pe toți supușii la fapte bune, avînd a urma în toate atît bisericeștei sfîntei orîndueli cum și obiceiului politicesc, am cercetat dar cu amănuntul și ne am încredințat și pentru acele cu credință rîvnă și osîrdie slujbă a boeriului Domnia sa *aga Alexandru Callimachi, carele trăgîndu să din neamul nostru, fiu al răposatului Paharnic Ioan Callimachi, vărul primar a prea înălțatului Domn Alexandru Callimachi Voevod prea iubitul nostru părinte, și al nostru văr,* aș arătat și fapte potrivite cu evghenia strămoșilor.

Pentru aceasta ca unuia ce să trage din neamul nostru și s-aș arătat cu rîvnă cătră patrie și slugă credinciosă a stăpînirii i am dat și i am întărit toate pronomiile evgheniei cîte să cunosc și să zic pe averile sale după deosebitele documente ale sale, adică moșii și țigani. Și pe toate drepturile evgheniei ce i să cuvin după neam și cin ca să fie acesta la Domnia sa, la fii săi și la toți urmașii, neclătite și neluate în veci.

Poftim și pe acei cari după noi să vor alege de cătră Dumnezeuască proriă, la Domnia acestei Țări să i întărească această diplomă spre vecinică slavă și cinstea lor.

S-aș dat această diplomă la Domnescul nostru scaun în orașul Eșii la anul de la mîntuitoriul 1813 Iunie 13.

Scarlat Alexandru Callimachi Voevod.

S. D.

Scrisoare de împărțeață a avereii lui Gavriil Konaki ¹⁾.

Maî jos iscăliții Ieromonahul Ionikie Konaki, deplin vechil din partea maî mic fratelui meu, Costachi Konaki, ce să află în stare slabă, și *Alecu Callimachi Agă, soțul săvîrșitei Elenco Konaki*, încredințăm prin această scrisoare de învoeală, ce dam d-sale cumnatei Elenco Manu, că după săvîrșirea părintelui nostru Gavriil Konaki vornic, cunoscîndu-ne înstrîmbătățiți la împărțala avereii părintești, precum reposatul, la sfîrșitul vieții sale aș rînduit, și cerșind dreptate prin judecată, după hotărîrea sfințelor pravile, însfîrșit pentru ca să lipsiască dintre noi, pricinele și judecăriile, trăgîndu-ne din judecări, de bună voea noastră am stătuț la învoeală, și puind în mijloc toată averea părintească, care maî jos să arată, ne-am împărțit între noi, întru acest chip, adică :

Moșia Grimeștiu la ținutul Sucevei, după puterea scrisorilor ei. Moșia Lărgășeniî la ținutul Tecuciului, cu cele de prin prejur, adică părțile din Șerbănești, Măldărești, Puiesti, Certieni și moșia Țăorei după scrisori. Moșia Bădeanuî la ținutul Tutovei tij după scrisori. Moșia Umbrăreștiu la ținutul Tecuciului, cu cele de prin prejur, adică părțile din Tămășeniî, Boziești, Bordeile, Jelul și Gologanuî după scrisori, și după cum saș dat în orîndă Polcovnicului Radul cu 4250 lei precum să arată la cercetarea ce aș făcut Dumitrachi Zoe. Locurile din țirgul Bîrladului, cele cu binale și fără binale, cu bezmăn și fără bezmăn după scrisori. O a patra parte din toți țiganiî ce să află pă-

1) Am aflat acest document în T. Codrescu, *Uricaruî*, XVI, p. 275. În *Schițe din viața și familia logofetului Konaki*, D-l Vogoride-Konaki ne dă amănunțimî interesante asupra diferitelor persoane despre care e vorbă în documentul reprodus aice. Veđi Logofetuî Costachi Konaki, *Poezii*, Ediția 11, Prefața, p. 25 și urm.

rintești, după scrisori. Juvaerurile, argintăriele, banii și pojijia numai a caselor de la Zorleni. Toate aceste s'au socotit și s'au hotărît ca să fie partea d-sale cumnatei Elenco Manu, cliromie ce după sfintele pravile i să cuvine, pentru săvârșitul copil ce iaș rămas după săvârșirea soțului D-sale Vasile Konaki.

Iar toate celelalte rămîn ale noastre, adică: Moșia Zorlenii la ținutul Tutovei cu toate părțile de prin prejur, Virleazul, Bujoreni, Mastaticii despre apus, și parte din moșia Simila după scrisorile lor. Moșia Mirzeștii la ținutul Iașului, tij după scrisorile ei. Morile de la Boțurlău pe apa Putnei, precum și morile de la Călienii, împreună cu moșia Sineasca și moșia Damicearca Stamatinească, și moșia Dimaciul, toate aceste precum sînt vîndute cu anul neguțătorului Alexa Grecul, drept 8000 lei, după cum s'au aflat la cercetarea lui Dumitrachi Zoe. Moșia Cioriceștii, la ținutul Filciului, tij după scrisorile ei. Părțile din moșia Hócineștii și Vărzăreștii la ținutul Orheiului, tij după scrisorile lor. Toate viile părintești âdică de la Huși, Nicorești, Odobești, Cosițeni, Galbenii, Liești și Socola, tij după scrisorile lor. Casele din Iași cu toată pojijia lor, cu locul lor și cu dughenile cele de către poartă, tij după scrisori. Dughenile de pe Podul-Vechiū din Iași, tij după scrisorile lor. Tustrele părțile a toți țiganiii ce să află. Toate aceste rămîn ale noastre, frații amîndoi și *Aga Alecu Callimachi cliromie, ce după sfintele pravile li se cuvine pentru nevrîsnicii copii ce mi'au rămas după săvârșirea soției mele Elenco Konachi*, și după această împărțală mai sus arătată va stăpîni fieștecarele partea sa, în puterea scrisorilor, însă atît la spor cît și la vedere, ce după vremi va eși, din hotarele acestor de mai sus arătate moșii, vor fi toți părtași. Și fiind că în toate scrisorile părintești, affindu-să și unele ce poate să facă după vreme, vre-un adaus avereii aceștia, acele mi s'au incredințat mie Aga Alecu Callimachi, ca prin silința ce voiū pune, cît spor să va pute face, iarăși toți cliromiū să să împărțășască întorcîndu'mi fiește

carele partea sa de cheltuială ce să va face. Iar dacă d-ei cumnata va găsi prilej să poată desbata vre'un acaret dintre acele nestăpînite, să poată lua de la mine scrisorile trebuincioase. Și iarăși asemenea să să urmeze, precum s'aũ zis mai sus, pentru folosul ce va eși, și pentru deplină știință, va opri asemenea copie de pe acele scrisori încredințate de către mine.

Deci dar din ziua învoelei aceștia înainte, orî ce iscălitură a reposatului părintelui nostru Gavriil Konaki vornic, saũ izvod de zestre, saũ diată, saũ vr'o scrisoare, asupra zestrei d-sale cumnatei Elenco Manu să va ivi, rămîne ca o hîrtie nescrisă. Cum și cînd vre unii din noi saũ din clironomiî noștri, vor da pricină cu vr'o strămutare de stricare acestei împărțeli și învoeli, sub orî ce chip, orî prin stăpînire, saũ prin judecată saũ fără judecată, acele cereri să să socotească de nimic, ce după această învoeală cu care de bună voea noastră ne-am împărțit, fiește carele să aibă ași stăpîni partea sa în pace, în puterea scrisorilor sale, rămîind odihnită o parte de cătră ceialaltă. Și spre încredințare făcîndu să două asemenea scrisori, una din partea noastră iscălită de noi s'aũ dat d-sale cumnatei, și alta asemenea din partea d-sale iscălită de însuși, am primit noi de la d-nei încredințîndu să și de cătră alte obraze vrednice de credință, după care și o parte și alta avem a ne face și întărituri Domnești, de a stăpîni atît noi, cît și urmașii noștri, nesupărați în veci.

1813 Septembrie 2.

Ionichie Ieromonah Konaki, Alexandru Callimachi Agă.

Efhaiton Theoclit marturi.

De la Divan

Viind și înaintea Divanului amîndouă părțile și arătînd că

învoiala aceasta, s'aŭ făcut cu bună primire și **mulțumire** de
îmbe părțile, drept aceia s'aŭ **încredințat**.

1813 Septembrie 16.

Costachi Ghica Logofăt, **Iordachi Canta** vel **Logofăt**, **Constantin Balș** Logofăt, **Lupu Balș Vornic**, **Constantin Balș** vel **Vornic**, **Alecu Balș Vistiernic**, **Grigore Ghica**, **Costachi Canta Vornic**, **Dimitrie Beldiman** vel **Ban**.

Această copie s'aŭ scos de mine întocmai după cea adevărată scrisoare de împărțală și învoială.

Gheorghie Dimitriu biv condicar.

XXXII

(După 1818)

Inventarul documentelor moșii Ștănțești scris de mîna
Vornicului Alexandru Callimachi ¹⁾

No.	Leat	Luna	
1.	7238	Septem.	28. Hrisov di la Grigore Ghica Voevod pe tot hotaru Satului Ștănțești cumpărătură, lui Toader Calmășul Vornicului de Cîmpulung de la Stroiți Spătar.
2.	7110	Martie	23. Ispisoc di la Irimia Moyilă Voevod pe o a cince parte din Pol Sat și pe o a patra parte tot din Pol Sat din Ștănțești lui Toader Aprodu.

Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

- 3 7111 Noemb. 26. Ispisoc di la Irimia Movilă Voevod pe o a cince parte dintr-o jumătate de sat din Stănțești și pe a patra parte dintr-altă jumătate di sat lui Toader Aprodu.
4. 7115 April 15. Ispisoc di la Simion Movilă Voevod pe a cince parte din jumătate din sat din Stănțești jumătate ce din sus.
5. 7224 Maiü 10. Tălmăcire di acești uricariul pe Ispisocul lui Simion Movilă Voevod Hotarnic satului Stănțești.
6. 7117 Ghenar 4. Ispisoc di la Costea Movilă Voevod pe parte din jumătate din sat din Stănțești lui Toader Aprodu.
7. 7117 April 8. Ispisoc di la Costea Movilă Voevod pe a patra parte din Pol Sat Stănțești din jumătate cea din sus lui Ionasc Potlog.
8. 7117 Maiü 15. Ispisoc di la Costandin Movilă Voevod pe a patra parte din Stănțești adică din jumătate de sat.
9. 7134 April 20. Ispisoc di la Miron Barnovschi Movilă Voevod carte din Stăpînire lui Toader Paharnic.
10. 7139. Octom. 23. Ispisoc di la Moisi Movilă Voevod pe o bucată din hotar din hotarul Stănțeștilor lui Toader Aprodu.
11. 7206 Iunie 20. Carte di la Domnu Mihail Racoviță Voevod poruncitoare cătră doui boeri pentru hotărîtura Stănțeștilor.
12. 7237 Iunie 29. Carte di la Grigore Ghica Voevod precum s-au pîrit Stroiciu Spătaru cu Toader Calmaș pentru (continuuarea ruptă).

13. 7245 Maiu 11. Inștiințare către Domniî di la Adam Luca Sluger și Ioan Izmană Căpitan cum s-a aflat dispărțire între Stănțești și Monă-năstirea Doamniî.
14. 7246 Ianuar. 2. Carte di la Domnu Grigore Ghica Voevod cătră Adam Luca Sluger și Ioan Izmană Căpitan, poruncitoare în ce chip să rămie dispărțire Stănțeștiî cătră Mă-năstirea Doamnei.
15. 1767 Iulie 17. Carte di la Grigore Ioan Callimachi Voevod pentru împreunare moșii Stănțești dispre Cătămărăști.
16. 10 Zapise unile cu veleat și altile fără veleat ce să vād trecuti în vînzări di la răzașii di Stănțești către Dumitrașcu Visternicu.

Di an ce să pornește judecată ce am avut cu Pănculeștiî la 1805:

No.	Leat	Luna	
1.	1804	Noemb.	10. Mărturie Domniî sale Boerilor Cercetători cătră Domnul Alexandru Moruzi cum au aflat pricina pentru un rînd di pămînturi ci cere Pănculești din trupu Stănțeștilor, i care mărturie să arată și mărturisire oamenilor din Cătămărăști supt încredințare Iconomului Athanasie din Botășeni.
2.	1805	Februar.	2. Jalubea mea cătră Domnul Moruzi, ca să ei în cercetare Divanului.
3.	1805	Martie	17. Anaforaoa Velișilor Boeri di Judecată ce am avut cu Pănculeștiî pentru acel rînd di pămînturi în care să daū rămași.
4.	1805	April.	1. Carte Domnului Alexandru Moruzi către Vorniciî din Botoșani, o

- Pănculeștii a nu treci piste stăpînire ci au avut din vechiu, în carile să pune și vade să vii să înfațașeze înainte Domnului cu Anaforaoa făcută.
5. Trei răvașe a Pănculeștilor ce să încep di la 805 și merg pînă la 810 din care să înțelege nevoița lor di a mergi înaintea Domnului Moruzi după Cartea din 1805.
6. Două copii încredințate di Vornicu Toader Balș Doroscanul, una din 7228 August 10 și alta din 7254 Aprilie 21.
7. 7245 Martie 20. Copii di pi zăpisul ce s-au găsit la Pănculești a unui Costea, feciorul lui Vasile Hodin, ce dăruiește unui Gavril Gherghel Căpitan, părțile acești din Stăncești, ci la judecată îi cere Pănculeștii.
8. 1805 Ianuar 3. O carte cătră mine înștiințându-mă Spătaru Racovița, Vornic di Botoșani, pentru o mărturie mincinoasă ci alcătuiră Panculeștii din partea unui Diacon, cari îmi dăduse și mie mărturie.
9. Un Ehthisis în vreme ci era să me înfățișez cu Pănculeștii înaintea Domnului Moruzi.
10. Alte trei hîrtii di la 803 începătoare tot cu Pănculeștii pentru o bătalie ce s-au întîmplat.
11. 1824 Decemb. 13. Jalba mea arătătoare, că răzașii di Cătămărăști, iară-și vreaŭ a trece peste stăpînirea veche și în dosul ei Poruncă Domnească către Paharnicu Bașotă, să nuî îngăduiască, ci să-mi întărească stăpînire după anaforaoa di la 805.

Di ani ce să însemnează cum aŭ curs pricina cînd Domnul Callimachi au vrut să-mi răpească o bucată de loc din trupu Stăncești.

No.	Leat	Luna	
1.	1813	Octomb.	12. Jalba mea arătătoare pentru împresurarea ce-mi face Mănăstirea Doamnei și în dosul ei Carte Gospod poruncitoare către D-lui Logofătu Lupu Balș, fiind atunce Vornic, ca să meargă la starea locului și să cerceteze.
2.	1814	April	Mărturia D-lui Vornicului Lupu Balș din cercetarea ce au făcut, iar în pricina livedei n-au vrut să intre în cercetare fiind că au primit o Carte particulară către D-lui di la Spătar Costache Negre, ca să nu facă nici o lucrare în pricina aceia, apoi pe urmă, Domnul Callimachi au închipuit alti mreji, făcînd moșia Mănăstirii Doamnei, că s-au vîndut moșie D-lui Vist. Iordache Roz.
3.	1817	Februar.	1. Copie di pi jalba Vistier Iordachi Roz. și în dosul ei este cartea Gospod, cătră Vornicu Teodor Balș, ca să pui pietrile.
4.	1817	Martie	3. Inștiințare ci faci Vechil luat di lucrare ce face Vornic Teodor Doroșcanul.
5.			Jalba Maică-meî către Domnul Callimachi tot intra ce lună dată, dar s-au rupt di cătră însuși Domnul ne vrînd să i să asculte jalba. Și așa văzînd și prin consulatul Rusăsc am lucrat unde Domnul Callimachi au fost sălit di au poruncit post. său Kostache Negre ca să scrie Carte Vornicului Doroșcanul ca să scoată

- petrile ci pusăsă și D-lui ca să să în-
buneze faci acest răspuns.
6. 1817 Martie 13. Răspunsu Vornicului Teodor Doroșcanul
cătră Post. Negre.
7. 1817 Martie 15. Carte Domnului Callimachi cătră Vornicii
din Botoșani, ca să scoată numai di
cît petrile ci pusesă Vornicu Toader
Doroșcanul.
8. 1818 April 10. Jalba asupra Stolnicului Manoli pentru
împresurare ci vre să facă Stănțeștilor
și în dosul ei esti Porunca Gospod.
9. 1818 Mai 24. In această pricină asămine.

XXXIII

1826

Anaforaua divanului în procesul pentru un loc lîngă Moșia
Ștănțești.¹⁾

Prea Înălțate Doamne!

In urmare Domneștii Înălțimii tale Porunci, s'au înfățișat
făță înaintea noastră la judecată Dumnealui Vornic Alecu
Callimachi și cu Dumnealui Spăt. Iordachi Grigoriu, vechil din
parte casăi răpos. întru fericire Domn Scarlat Alexandru Calli-
machi Voevod, a căroră pricină după ce cu amăruntul, și pă-
trunzătoare cercetare, ce sa au făcut de către noi, s'au dovedit
precum în jos să arată. Adică Dumnealui Vornic Alecu Callimachi,
avînd o bucată de loc ce să numește Livada, dat danie de la
Domnul Grigore Ghica Voevod cu ispisoc din 7255 August 11,

1) Documentul original aparține D-lui Alexandru Callimachi.

din locul Gospod a tîrgului Botoşaniilor, Dumnealui Spăt. Iordachi îl ceri acum acel loc supt cuvînt că la 7259 Maiu 25, Domnul Constantin Racoviţă Voevod l'au dat acel loc Monăstirii Doamnei şi că prin mezat la 1814 Doamna Smaranda Callimachi l'au cumpărat în preună cu Monăstirea Doamnei şi cu Costeştii de la Soborul monăstirei Kinovia Rusica de la Sfîntul Munte al Athosului. S'au cerut mai întîiu la Dumnealui Spăt. Iordachi scrisori dovezi, ca să vadă cu ce ceri a lua acum din stăpînire Dumisale Vornic Callimachi acel loc numit Livada, şi D-lui Spăt. au scos di aŭ arătat condică încredinţată cu protecălitura a veleatului şi cu pecete pomenitului Domn Callimachi, în care fiind trecute şi alte scrisori pe moşie Monastirii Doamnei şi Costeştii aŭ arătat şi pentru acel loc aceste scrisori, adică:

1. Carte Domnului Constantin Racoviţă Voevod din 7259 Maiu 25, întăritoare monastirii Doamnei pe o bucată de loc ci să numeşte Livada, cari din spre apus dispre codru să hotărăşte cu locul monăstiri Doamnei, iar dispre tîrg, dispre răsărit pînă în apa Dresleucii und isă împreună cu heleşteu Monăstirii Doamnei, iar din sus cu Stăncesti şi pe din jos pînă în drumul cel mare ce mergi pe la Curteşti, (adăogînd a zice) că măcar că la leat 7255, cerîndul *Banul Dumitraşcu Calmăşul* i lar fi dat Domnu Grigore Ghica Vodă, socotind că i de Hotarul Tîrgului, dar a-deverindu-să acum Domnia sa, că acel loc au fost cuprins în hotarul Tătărăşului, ce este dania mai din nainte a Monăstirii Sfîntului Neculai, au rămas răsufată danie Domnului Grigore şi că singur Banul Calmăşul au dat şi înscris Monăstirii Doamnei, precum şi uricul Domnului Grigore Ghica.

2. Suret di pe o scrisoare a *Banul Dumitraşcu Calmăşul* din 7259, cuprinđători pentru acest loc Livada, că fiind mai nainte Domnească şi dîndui-să danie de cătră Domnul Grigore Ghica Voevod au socotit fiind-că şi hotarele acestui loc de o parte este cu o moşie a sa Stăncestii, adică hotarul din sus, iar hotarul din jos să hotărăşti cu lacul monastirii Dcamniî,

și de altă parte iarăși cu heleșteul monastirii ci este mitoh la Sfînta Agură la Monastirea Rusica, unde să cinstești Hramul Sfîntului marelui Mucenic Pandelimon, și că fiind acest loc și la mijloc între hotarele monastirii, și au dat să fie tot a monastirii.

3. Suret di pe ispisocul Domnului Grigore Ghica Voevod din 7255 August 11, întaritor lui *Dumitrașcu Calmășul Vel Ban* pe o bucată de loc din locul Gospod a tîrgului Botoșanii alătura cu moșia sa Stănceștii, cari bucată de loc să numește Livada și pe din sus să hotărăște cu Stănceștii, iar pe din spre codru cu hotarul Monastirii Doamnei, și pe din jios pînă în drumu mare ce mergi pe la Curtești, și pe despre tîrgul Botoșanii, pînă în apa Dresleucii, cum arată acest Suret.

4. O copie încredințată (în deosebire de Condică) di pe hrisovul Domnului Constantin Cehan Racoviță Voevod din 7261 Septembrie 2, întărită Sfîntului Neculae din Botoșani, pe hotarul tîrgului Botoșanii, pe care l'au dat danie și miluire, a căruî după ce arată din jiuî împrejur cele lalte semne și hotare, apoi după ce vine pînă de asupra Dresleuci la o piatră în dreptul unde să disparte Stănceștii de Monastirea Doamnei, (zice) și Dresleuca în jos pînă în drumul ce vine de la Curtești, și mergi la Botoșani, cum să arată mai pre larg la această copie încredințată.

5. Hrisovul Domnului Grigore Ghica Voevod din 1764 Noembrie 2 în copie, prin care să arată că viind înainte Domniei Sale călugării de la monăstire Rusica ce să află la Sfînta Agură, au arătat un Hrisov a Domnului Constantin Racoviță Voevod din 7259 întru care scrie, pentru o bucată din locul Domnesc a tîrgului Botoșanii ce să numește Livada (arătînd și semnele) cari ar fi fost cuprins în hotarul Tătărășilor, și că aū fost dat miluire din hotarul Domnesc monastirii Sfîntului Neculae, și affînd că acel loc este în hotarul Monăstirii Doamnei, și Monastirea Sfîntului Neculae nu este nicî de un folos, l'au dat miluire Mo-

nastiri Doamnei, ca să fie heleșteu împreunat cu hotarul Monăstirei Doamnei, arătînd și acesta că la 7255 s'aŭ fost dat de către Domnul Grigore Ghica *Banului Calmășul*, socotind că i din hotarul tîrgului, dar mai pe urmă adevărind Domnul Constantin Vodă Racoviță cum că au fost cuprins în hotarul Tătărașilor dat danie mai înainte monastirii Sfîntului Neculae, ar fi dat ispisocol lui Grigore Ghica, însuși *Banul Calmășul* precum și scrisoarea sa Monăstirii Doamnei, și că Monăstirea Doamnei au stăpînit pînă la Domniea lui Ioan Teodor Voevod, iar atunci *Maria Jupîneasa Banului* viind să ea ace bucată de loc, au cerut de la Ioan Vodă, și o au luat o supt stăpînirea ei, luînd de la monăstire și zapisul cel di afrosire cel didesă Banul, și că călugării vîzîndu-să că monăstirea ieste lipsită di acel loc au cerut dreptate și s'aŭ scris Banesii Măriei să înștiințeze cu ce scrisori stăpînește, și să 'și trimită vechil, ca să 'și afli fiește cari parte dreptatea sa, de la care au primit scrisori, cum că ace bucată de loc Livada au dat o danie Monăstirei Doamnei soțul său, dar după ce au venit *Domnul Ioan Voevod* i ar fi spus pricina aceia a fierosiri, și au luat răspunsuri că de vreme ce au dat o *frate său*¹⁾ la monăstire nu poate să o ea, nu mai să scrie la Sfînta Agură unde este închinată Monăstirei Doamnei, și va cumpăra cu bani, și apoi îi va dao, (însă di au scris Domniea sa, sau de nau scris la Sfînta Agură nu să știe) atîta știe că i au dăruit ace bucată de loc, și i au dat și zapis, și cu acest chip au stăpînit, arătînd și acesta că negăsind zapisul au dat moșia sub stăpînire părinților călugări, iar di va găsi zapisul părinților de la Sfînta Agură, atuncea va răspunde, iar negăsindul Părinții ar stăpîni cu pace, și că cunoscînd, că de ar fi avut scrisoare, n'ar fi dat ace bucată de loc monăstirii înapoi, și așea să întărești stăpînire Monastirii Doamnei asupra acei bucăți de loc ce să numește Livada, cum arată și adest hrisov.

1) Banul Dumitrașcu Calmășul.

6. Țiidulă Domnească din 1814 Martie 24, către Vornicia de Aprozi ca după cererea Soborului di la monastire Chinovia Rusica de la Sfîntul Munte al Athosului, să rînduiască pe Telal Bașa ca să strige la mezat moșiea ce să numește Monastirea Doamnei, și cu Livada, cari mezat la Iunie 24 aceluiăș an au luat și săvîrșire în țidula Vornicieî către Telal Bașa asupra Doamnei Smarandei Callimachi, cu aceste scrisori cere D-lui Spăt. Iordachi ca să stăpînească casa Domnului Callimachi, acel loc numit Livada întemeindu-să în carte Domnului Racoviță Voevod din 7259 și în copia scrisorii Banului Calmășul și pe săvîrșirea mezatului din 1814.

În potriua căroră arătări a Dumisale Spăt. întrebîndu-să și pe D-lui Vornic Callimachi ce răspunde și ce dovezi are ca să poate dărîma cele în sus arătate, înfățișate de D-lui Spăt. Și D-lui Vornic pe lîngă răspunsurile din gură, ce au dat că fără cuvînt de dreptate să fac aceste puneri înaintea di către D-lui Spăt. căci acest loc este drept a Dumisale di clironomie încă de pe *bunul Dumisale Banul Calmășul* i s'ar fi cuvenit, și că însuși scrisorile ce arată D-lui Spăt. acum în față judecătîi, îi adiverește dreptate ce ari făcînd în destulă apărări Dumisale Vornic și dovedindu-să că încă de anî să poate cunoaște și meșteșugitele chipuri ce s'aũ urmat ca să să poată răpi această bucată de loc și să să deî Monastirei Doamnei și spre dovadă acestor zise au arătat di sau vîzut di către noi și aceste scrisori.

1. Cel în original ispisoc a pomenitului Domn Grigore Ghica Voevod din 7255¹⁾, act cari este arătat supt No. 3 și cari în Condica înfățișată de D-lui Spăt. este trecut suret.

2. Scrisoare ce în Original a Banului Dumitrașc Calmășul ruptă prin mijloc la capătul începutului, din 7259, carele iarășî este arătată la No. 2 înfățișată de D-lui Spăt. suret.

3. *Scrisoare iscălită de Ioan Vel Tărziman* din 10 Octom-

1) Vezi *Documente* sub No. VI.

brie¹⁾ fără veleat, în copie încredințată că este întocmai di pe ci adevărată, di către răposatu Boer Constantin Balș Vel Logofăt, care scrie *către Banul Calmășul, fratele său*, între altile că aū luat de la părinții Esfiumeniți scrisoare, precum și zăpisul de dănie cu iscălitura sa, cari l'au rupt însuși Thesalonic și că trebui săi mulțumească trimițîndui măcar o puțină cu mere de Vaslui și ciți va cașcavalî de munte și să stăpînească în pace de acum Livada și să n'aibă nici o grijă, căci și la Patriarhiî cunosc pe Constantin Vodă, că au vrut să facă pomană cu colaci streini; dar cu toate acele la Monăstire tot au mai dat 150 lei, și niște veșmînturi, care le au primit părinții Efiumeniți ca să nu le mai rămîie cuvînt cum arată această scrisoare.

4. Copie încredințată de divan, di pe condică a cărții Domnești din 1784 *Noembrie 14, dată Paharn. Enachi Callimachi* pe bucata de loc din locul tîrgului Botoșani anume Livada, ca să aibă a o stăpîni după hrisovul Domnului Grigore Ghica Voevod și aș lua tot venitul.

5. Carte Domnească din 1817 Martie 15, către Vorniciî de Botoșani, că după jaloba Dumisale Vornic Alecu Callimachi în arătări, că la Hotăritura urmată de către Vornic Teodor Balș, la Moșia Monăstirii Doamnei ce să hotărește cu moșiea Dumnealui Stăncești cu hotarele ce ar fi pus, i s'ar fi luat o bucată de loc din dreapta moșiei Dumisali Stăncești, fără a fi D-lui său vechiul Dumnealui cu scrisorile, după cari scrisori poate să să dovedească, că acel loc este din drept trupul Moșii Dumisale, cari loc lar fi și dat hotarnicul pomenit către stăpînire moșiei Monăstirei Doamnei și să scrie ca stăpînirea acelui loc să rămîi tot precum au fost și după cercetare ce să va face în Divan pricinii care parte va avea dreptate acel il va lua împreună cu dijma lui. Cu aceste scrisori dar și D-lui Vornic Callimachi să întimiază în stăpînire acelui loc nu-

1) Vezi *Documente* sub No. XIV.

mit Livada. Decî stînd noi a judeca cu amăruntul toate scri-
sorile di mai sus înfățișate dinspre amîndouă părțile, am cu-
noscute, fără îndoială, că danie Domnului Grigore Ghica Voevod,
cătrec Banul Calmășul este bună și fără nici un cuvînt di drep-
tate sau dat în urmă acel loc de cătrec Domnul Racoviță Voe-
vod Monăstirei Doamnei, căci întîu, Domnul Grigore Ghica Voe-
vod la 7255 de cînd sunt 80 ani, acel loc livada, dovedindu-l
din locul Domnesc și slobod, ne dat nimăruia, l'au dat Ba-
nului Calmășul, arătîndui și semnele în prejur, pe cari l'au
și stăpînit pînă la 7259 în 4 ani, cînd pomenitu Domn Ra-
coviță (cu ce socotință nu să știe) l'au dat Monastirii Doam-
nei, de cît numai să vede, că s-au întemeiat (precum zice)
că lar afla că este din locul Tătărășilor, însă această zicere
a Domnului Racoviță să oboară cu însuși Hrisovul înfătoșat
de Dumnealui Spăt. pe hotarul Tîrgului Botoșani tot aceluiaș
Domn Constantin Cehan Racoviță Voevod cu două ani în urmă
arată, că hotarul Tîrgului nu trece pîrîul Dresleucei, precum și
Hrisovul Domnului Grigore Ghica Voevod dă acel loc iarăși nu-
mai pînă în Dresleuca, lămurit dar să dovedește, că nu au fost
din Hotarul locului Tătărășilor a tîrgului dat Sfîntului Neculae,
și este bună Danie Domnului Grigore cătrec Banul Calmășul. Al
doile, dacă acel loc, nu a fost din trupul Tătărășilor cum au
putut Domnul Racoviță să strămute dania Domnului Grigore,
cari au fost mai vechi cătrec Banul Calmășul și să deie acel loc
Monastirii Doamnei, fiind că daniile, și afierosirile Domnilor sunt
statornice și un Domn nu poate călca Dania altuia Domn. Al
treilea, Hrisov Domnului Racoviță mai zice că rămăind Danie
Domnului Grigore răsuflată, au dat Banul Calmășul și osăbită
scrisoare, precum și Hrisovul Domnului Grigore la Monastiri,
dă ea singură acelaș Domn, au dat Hrisovul său. Apoi ce tre-
buiță mai erea să mai ia și scrisoare de la Banul Calmășul,
iată dintru aceasta să înțelege, că pentru că și însuși cunoaște
că cu nedreptate i să ea Banului Calmășul acel loc și pentru

aceia l-au făcut di a dat și înscris. Inșă această vederată și silnică nedreptate văzîndu-să, nu poate a să socoti lucru din temeerî pentru Domn Spăt. Iordachi, dovedită fiind sila și asuprirea ci au vrut a face acel Domn *Banului Calmășul, din însuși scrisoarea Domnului Ioan, din 10 Octombrie arătată supt No. 3, între scrisorile Dumisale Vornicului Callimachi (fiind vel Tărziman)* căci de ar fi fost danie Banului Calmășul prin scrisoarea sa di bună voie către Monastirea Doamnei negreșit că nu ar fi putut cere a i să întoarce, și au dat încă și bani de au luat-o înapoi 150 lei, sumă simțitoare pe vreme aceia și alte lucruri; și iarăși di au dat Banul Calmășul scrisoare ace de danie de bună voe sa, ce trebuință mai era, ca Domnul Racoviță să puî atîtea cuvinte prin cartea sa din 7259 în potriua unul, altuia, căci îndestul era numai să întărească scrisoarea de danie a Banului Calmășul, sau de au fost rău hrisovul Domnului Grigore Ghica, către banul Calmășul, pute săl rupă ne mai cerînd trebuință a lua și osebită scrisoare de danie di la Banul Calmășul. Al patrulea, că este cu adevărat ace scrisoare a însuși Domnului Ioan și nu cu vre o iconomie, nu rămîne judecăți nici o îndoială, dovedind-o aceasta însuși lucrarea ei, pentru că hrisovul cel în original a Domnului Grigore Ghica și scrisoare de danie Banului Calmășul ci este ruptă, pe cari hrisovul Domnului Racoviță le dovedești, că sau dat atunce monastirii, acum să găsesc la Domnul Vornic Callimachi, cari fiind date monastirii, acum au putut cu alt chip să intre la mîna Dumisealei Vornicului, iată adevăriri că această scrisoare este dreaptă a Domnului Ioan și pentru că nu are veleat nu este altă, de cît că așa obicinuea, *pentru că Domnu Vornic au arătat și alte răvașe de corespondenții ci ave cu fratele Doamnei sale Banul Calmășul, cari tot fără velet să ved.* Al cincilea, de și Domnul Grigore Ghica Voevod cel tînăr, prin *hrisovul din 1764, Noembrie* întărești stăpînire Monăstirei Doamnei pe acel loc, înșă să zice prin acest hrisov, că

s'au scris *Bănesei Calmășoae* să vii la judecată, și n'au venit de cît au primit scrisoare, cum știe că s'au dat danie acel loc și cum s'au întors iarăși înapoi de la călugării și zice că de va găsi zapis a călugărilor (dovadă adică) cum au luato iarăși înapoi are a răspunde; iată că dovada aceia ce au trebuit atunci o are acum și orî ce să face pe zisul și arătare numai a unii părți, nu poate avea întemeieri, cînd easă în urmă dovadă la iveală, și mai ales precum Domnul Grigore Ghica la 1764 au dat stăpîniri Monastirii Doamnei în neființa scrisorilor *Bănesi Calmășoaei*, asemenea și Domnul *Macrocordat Voevod la 1784* după 20 ani cînd au văzut scrisorile *Paharn. Enachi Callimachi* iau dat stăpînire asupra acelui loc, de cînd pînă la 1814 cînd s'au scos la vînzări fiind 30 ani, nu să vedi nici o jalbă din parte Monastirii Doamnei, asupra acestui loc Livada cel are Dumnealui vornic Callimachi ce încă să vede că și însuși Domnul Callimachi prin carte din 1817 iau dat ca să stăpînească acel loc cu moșia Dumisale Stăncești pînă după săvîrșire judecății, (carî pînă acum n'au urmat). Iată dar că stăpînirea Dumisale Vornicului au fost cunoscută, și mănăstiri și măcar că au luat săvîrșirea mezatului.

Insă cînd un mezat să dovedește urmat pe putred temeî și de către însuși domnul Callimachi în urma săvîrșiri mezatului să vede slobozită stăpînire Dumisalle Vornicului asupra acelui loc, iată dar, că au fost știut Domnului Callimachi, că să vinde lucru strein, fiind-că D-lui Vornic Callimachi n'au tăcut și scrisorile cele în original era la D-lui, apoi socotesc că un așa mezat pe lucru nedrept nu poate avea tăria lui. Cînd în șfirșit să vede că însuși acia ce au primit dania de la domnul Racovița adică călugării au dat și au întors iarăși înapoi, rupîndu-să și scrisoarea Banului Calmășul, luînd și plată 150 lei și niște veșminte, care la ace vremi era îndestul preț pentru atîta lucru, precum să vedi, că s'au cunoscut și de către Domn Callimachi după carte din 1817 ce o au dat. Și pentru aceia de către noi

după tot cuvîntul dreptăței s'au cunoscut că *D-lui vornic Callimachi nu pôte fi strămutat nici odinioară din locul strămoșesc de danie* nici poate fi supărat mai mult întru cît de puțin di cătră nimene. Deosebit pentru o bucată de loc ce iarăși să prinsese cu împresurare din moșie Curtești a Dumisale Theodor Chiriac către locul Livezii, cari și cu anafora Divanului și întăritura înălțimii sale s'au dat iarăși către Curtești, încă la trecutul an 1823 după ce și din starea locului ce s'a văduț pe harta inginerească si din glăsuire hotărnicii din 7259 Octombrie 6 ce s'au văduț în întăritură aceași anaforale, dovedindu-să din drept trupul Curteștilor, însuși D-lui Vornic Callimachi au arătat cum că cu nedreptate s'au luat acel loc supt cuvînt de hotar Livezii și D-lui Teodor Chiriac are toată dreptatea aș lua acel loc, fiind din hotar Moșii sale Curtești, iar nu din hotar Livezii, fiind-că hotarul Livezii lămurit să arată în hrisovul Domnului Grigore, zicînd că din sus să hotăraște cu Stănțești și despre codru cu Monastirea Doamnei și despre apă cu iaz Dresleuca ci este a Monastirii Doamnei, și din jos cu drum; iată dar, că dovedit să arată, că nu toate treci peste drumul acesta ce vine pe margine moșiei Monastirii Doamnei mai jos, căci de a merge la drum care cere Spăt. Iordachi apoi trebuia să zică în hrisovul Domnului Grigore Vodă, că acel loc să hotărăște și cu Curtești, despre codru, orî trebui să treacă Monastirea Doamnei, să ei Curtești toți, să vii la acel drum ca să să îplinească cuvîntul hrisovului, și îndestul dovadă mai este urmare stăpînirii. Căci casa Vornic Callimachi n'au trecut nici odată piste acest drum, nici D-lui Vornic pre-tenderisăști, cari și acastă bucată de loc din Curtești cu nedreptate s'au fost luat. Prea înălțate Doamne, aceste fiind dovezile precum s'au arătat mai sus i socotința judecăți noastre și fiind-că Dumnealui Spăt. Iordachi s'au arătat nemulțumit,

cerînd a să înfăţoşa cu anafora şi înainte Înălţimi tale, nu lipsim a înştiinţa. 1826 Iunie 7.

A Înălţimii Tale

Plecaţi Slugă,

Vasile Roset Vel Logofăt.

Constantin Cantacozino Logofăt.

Iordache Donici Vel Logofăt. Vasile Michail Vel Vornic.

Dumitrache Balş Vel Vornic. Petrache Tăut Vistier.

Indescifrabil.

XXXIV

1838

Invoială¹⁾

Jos iscăliţii Logofăt şi Cavaler Costachi Conaki, rînduitul de stăpînire epitrop casei *răposatul Alecu Callimachi i Vorniceasa Maria Callimachi, născută Cuza, al doilea soţie a răposatului Callimachi*, ca o firească epitroapă a orfanilor i *Hat. Alecu Ruset-Roznovanu* împuternicitul vechil şi *soţ al Ruxăndriţei Ruset, născută Callimachi*, precum şi Conu Iordache Teodor împuternicit vechil din partea cuvioşiei Sale Părintelui Ioanichie Conaki carele dispozăriseşte şi voinţa bolnavului de minte al său frati Costaki, amîndoi fii a răposatului Gavriil Conaki, prin aceasta facem ştiut, că arătaţii fraţi Conăcheşti pornind formalnic proţăs asupra casei răposatului Callimachi cu cerere de a li să întoarce averile lor, carele cu actul de învoială din 813 Aprilie 22, le avea date cumnatului lor Cal-

1) Documentul original aparţine D-lui Alexandru Callimachi. Comp. Documente sub No. XXXI.

limachi și acesta le ar fi înstrăinat, prin zăstruire și de veci vânzări, adică părțile din moșia Vărzărești de la ținutul Orheiului, morile de la Călienii, părțile din moșia Haginești. . . . de la ținutul Orheiului, viile de la Socola, dughenile de pe Podul Vechi, moșia Cioricești de la ținutul Filciului, Boțîrlău de la ținutul Putni și viile de la Nicorești. Asemine și D. Hat. pornind proțas tot asupra numitei case cerînd întîii 4700 galbeni prețul a jumătate moșiei Epurenii cu venitul ei, că de la 821 după diata răposatei *Păhărniceasa Ruxandra Callimachi, maica răposatului Alecu Callimachi și buna dumneaei Hatm. Ruxăndriței* prin carele îi dăruiește această jumătate de moșie și răposatul Callimachi ar fi vîndut-o; al doilea prețul moșiilor Cioricești și Boțîrlău, morile de la Călienii și viile de la Nicorești, carele fiind averi a moșiilor Doamnei Ruxăndriței, Ionichie și Costachi Conăkești precum s'aun zis mai sus, după jalbele, ce ar fi pornit, le cer ca dreaptă a lor avere și după urmarea spre îndeplinirea izvodului de zestre a D-ei Hatman. ar urma a să despăgubi cu prețul lor în sumă de 1900 galbeni; al treilea împărțire ce după pravili i s'ar cuveni D-ei Hatman. din averea atît a maicii D-ei cit și *mortului ei frate Xenofon*; al patrulea preț de 6000 galbeni a întreg trupul moșiei Epurenii dați de zestre și vînduți de răposatul Callimachi, și al cincilea 600 galbeni cu dobînda lor plătite de D-ei Hătmăneasa, datorita părintelui D-ei după înscrisul urmat la 828, carele peste tot alcătuește suma de 42,095 galbeni bez condeiu împărțășirei D-nei Hătm. din averea mami și a fratelui D-ei cel lasă în a pravililor deslegare și hotărîre.

Deci eun Logofăt Conachi și Maria Cuza în urmarea chemărilor judecătorești vroiam a pune în lucrare rînduirea de vechil stăruior în judecată; însă tot odată în privirea mărimii cheltuelilor de astăzi prin judecătî și a sfîrșiturilor lor, spre a scuti pe amîndouă părțile de niște asemine, precum și de a feri pe această familie de vrajbă în carile judecătîle i ar supune, n'am

socotit de prisos de a cerca și mijloacele de învoire la care cu asemenea plecări găsim și pe D-lor reprezentanții acestor două proțăsuri ce sunt împuterniciți de a să judeca și a să învoi și tot o dată noi între noi avînd îndestul credit respectiv că întru întăririle de a apera dreptățile părților, că în sfîrșit fără părtinire vom cumpăni dreptul fiește căruia în cuget curat, am pășit către tractarie din asămîne. Decî cît pentru pretenția Părintelui Ioanichie am venit în lămurire, că după actul de alcătuire din 813 Octombrie 22, între aceștia cu cumnatul lor, răposatul Callimachi în bună credință s'au dispozarisat de averea lui Costaki, pentru că prin aceasta rostește cînd nu să va îndrepta protilimisul Costaki atuncea toată această avere va rămîne nepoților mei de soră, *Xenofon și Ruxandra*. Iar pentru partea de avere a lui Ionichie fiind că, prin acestă act să zice toate aceștiile las asupra purtării de grijă a cumnatului meu în cît Dumnealui la toate precum s'au îndatorat, iar după moarte să fie Dumnealui următor întocmai după diata ce-i voi lăsa; apoi Callimachi n'au avut dreptate a o dispozarisa și urmează, ca cele ci vor lipsi să să întorcă casa înapoi. Așa dar căutînd în ce să închee această lipsă, am găsit numai că părțile din Vărzărești s'au vîndut la 813 de răposatul Callimachi Pamețicului din Basarabia, camer Zamfirache Ralian, iar morile de la Călienî, fiind că nu sunt nici vîndute nici zăstruite de Callimachi urmeaza a și le stăpîni Ioanichie. Lămurindu-să dar în chipul ce s'au arătat mai sus, această pretenție, am pășit către ce al doilea cu D-ei Hătmăneasa Ruxăndrița în carele s'au înțeles că actul de învoială din 828 Iulie 3, prin carele răposatul Callimachi dăruște după moartea sa D-ei Hătm. moșiile Stăncești, precum și altele, prin însurăciunea de al 2-lea a răposatului aū rămas desființată, pentru că făcînd copii firești aū vîrit împărtășitorii și pe alții. Și dar în întîmplarea de față în asemenea nu figurărisește de cît ca un sinet a banilor ce aū plătit D-ei pentru părintele D-ei mărginindu-să D-ei

numai în dreptățile izvodului de zestre de a căria îndeplinire casa nu să poate apăra. Și pentru acea cerere ce face D-ei prin pontul întâiu a prețului jumătății de Epurenî cu venitul ei, casa lui Callimachi nu poate sta în potrivă, pentru că după găsită la casa *dieata a maicii răposatului Callimachi Păhărnicesei Ruxandra Callimachi* din 813 luna Mai, acea jumătate de moșie a fost și este dreaptă a D-ei Hătm. și urmează ca casa să i o răspundă; pentru pontul al doilea a moșiilor Cioricești, Boțarlăii și viile de la Nicorești (bez morile de la Călienî de carile s'aũ grăit) dați D-ei Hătm. prin izvodul de zestre din părțile de averi a lui Costachi Konaki, fiind că după lămurirea făcută precum s'aũ arătat mai sus o asemenea a ei cerere după § 33 L. D. nu are ființă, apoi și izvodul de zestre încă rămîne. . . . și după urmare pretenția de 19,000 galbeni întru despăgubirea adică a zestreii nu mai poate avea loc; pentru punctul al 3-lea a împărțășirei D-ei Hăt. din averea maicei D-ei, fiind că toată averea după maică să află în stăpînirea D-ei și a unchilor D-ei și nici cum în a casei (bez țiganiî) apoi rămîne fără cuvînt cererea, de cît numai pentru moșia Mărzești ot ținutul Eșii, i dughenile de pe Podul Vechiũ, cari acestea s'aũ vindut de răposatu Callimachi, cum și pentru partea cuvenită D-ei de pe *fratele Xenofon* din averea Callimachească adică Stăncești cu săliștele ei, să lămurește, că așa precum și răposatul Callimachi după dreptatea pravili § 933 i s'ar cuveni a avea dopotrivă împărțășire în partea de *clironomie a lui Xenofon* atît în moșia Slobozia carele nu aũ fost dată zestre cît și în dughenile de pe Podul Vechi, precum și a caselor din Eși, numai puțin încă și întru a trage venitul Sloboziei dispozarisit de D-ei Hătm. de la 828 pînă acum, apoi să socotește ca să acopăr aceste dreptăți de împărțășire una pe alta prin aceasta adică, că nici D-ei Hătm. să nu ceară împărțășire în averea Callimachească adică în Stăncești și altele, nici casa lui Callimachi în Slobozia saũ venitul ei. Pentru pontul al pa-

trulea a cererii prețului întreg trupul moșiei Epurenilor vînduți de reposat spre îndeplinirea izvodului de zestre, fiind că ne am lămurit, că de și formalitățile vînzării acestei moșii figurarisesec primite D-ei Hatm., însă adevărata vînzarea ei către Holban aŭ mijlocit după însuși voința răposatului Callimachi, carele aŭ săvîrșit tocmeli ș'aŭ luat banii precum de obștie e știut și mărturisit, apoi rămîne casa îndatorită cu răspunderea prețului acestei moșii către D-ei Hatm. Asemenea și pentru pontul al cincilea a banilor ce aŭ dat D-ei Hatm. în plata datoriilor răposatului părintelui Dumisale după izvodul iscălit de răposat, casa neavînd nici un cuvînt de împotrivire urmează a'î plăti cu dobînda lor.

Deci în privirea greutăței *casei răposatului Callimachi și a orfanilor rămași*, eŭ Logofăt Conaki peste lămuririle arătate mai sus, am mai mijlocit către nepoata Ruxăndrița și părintești sfaturî de și pravilii către om plăcută lui Dumnezeu faptă s'aŭ îndeplinit și din suma ce i să face aŭ lăsat la 16 mii galbeni; așa dar prin acest act de învoială sfîrșim și dăm curmare tuturor pretențiilor pornite atît din partea fraților Ioanichie și Costachi Konăchești, cît și a D-ei Hatm. în chîpul următor, ca D-ei Hatm. pentru tot felul de pretenții personalice atît în avere de pe maica *D-ei Ileana Konaki*, cum și pe *părintele D-ei Vornic Callimachi* precum și acea de pe *răposatul fratele D-ei Xenofon* ș'a unchilor săi Ioanichie și Costache precum și de pe *buna D-ei, Păhărniceasa Ruxandra Callimachi* la orî ce înstrăinări și prefaceri făcute de răposatul părintele D-ei s'aŭ hotărît și s'aŭ mulțumit în următoarele puncturi : întîiŭ pe lîngă averea ce astăzi să stăpînește să mai ia 16000, adică șase spre zece mii galbeni Olandă saŭ împărătești, pentru a căror plată să să scoată în dată în mezat toate vitele și produsele rămase de la răposatul Vornic Callimachi i pădurea acea mare de pe moșia Stăncești și săi primească D-ei Hatm. îndată după vînzare, iar

cusurul cît nu va ajunge pînă la împlinirea sumei de 16 mii galbeni să să plătească de către casă în termen de un an fără dobîndă; al doilea toți țiganii Conăchești și Căllimăchești cîți să află astăzi sub stăpînirea casei răposatului să-i tragă în stăpînirea vecinică D-ei Hatm., cu aceasta însă D-ei să dea casei răposatului în vecinică stăpînire șase sălașe țigani de slujbă în care să fie bucătari, kitarî, vizitii i herar și alți două sălașe fără meșteșug și al treilea pe temeiul acestei învoeli toată averea mișcătoare și nemișcătoare cîte are casa răposatului Vornic Callimachi în care este siguripsită de către Divan jumătate de moșie Gărbeni de la ținutul Dorohoiului de pe apa Bașăului ce a fost zestrea D-ei *Vornicesi Mariei Callimachi* rămîne în vecinică stăpînire a casei, cu aceasta însă că dacă s'ar întîmpla ferească Dumnezeu să moară *copii acei doi mări sus pomeniți, Teodor și cel nenăscut, D-ei văduva Vorniceasa Callimachi* să nu aibă a trage mări mult de cît zestrea sa și ipovolon ce pravilele i ar da, această dar învoială după § 308 din condica țăvilă încunoștiințîndu-să Divanului și îmbunătățîndu-să să va statornici apoi pentru vecinică urmare, pentru carele s'au făcut două asemenea învoeli supt a noastre iscălituri.

1838 Februarie 20 zile.

Maria Callimachi Vorniceasa bolnavă fiind de mîna dreaptă și neputînd iscăli m'au poftit de iam scris numele puind D-ei degetul. Costache Logofăt cavalier.

Alecu Ruset Hatman.

Roset Novacu.

Constantin Iordache Teodor.

Această învoială fiind cu a mea bună-voință și desăvîrșită mulțumire întru toate a i cuprindere am iscălit eu însuși cu mîna mea, 838 F. 22.

Ruxandra Roznovanu.

Divanul apelativ al Țării de Sus.

Această învoială săvârșită între D-lor Logofăt și Cavaler Costachi Konaki epitrop după cererea *Dumneaei Vornicesei Maria, văduva răposatului Vornic Callimachi* și între D-ei *Cocoana Ruxandra Callimachi*, prin formalnicul vechil, *soțul D-ei, D-nul Hatman Alecu Ruset-Roznovanu* văzîndu-să că este urmată cu îndestul folos pentru orfanii din al doilea însoțire a răposatului Vornic Callimachi și cu care au rămas ambele părți mulțumite, apoi ca o lucrare primită de legiuirea pravililor după § 308 din condica țivilă, să întărește de către Divan spre curmarea proșesului în urmarea acestei învoeli și înaintarea celor lante lucrări privitoare pentru siguranța averii orfanilor. Iar la fața întii cuvîntul (împărtășire) scris pe deasupra rîndurilor, este din scăparea din vedere, l'a prescris pe curat și la fața 3-lea jumătăți.

Ioan Stamati Vornic.

Iancu Costachi Spăt.

Dimitrachi.

Secția II
No. 1210.
1838, Februarie 23.

L. S.
Divanului
Țării de Sus.

Director: Dimitrie Ralet.

Șeful Secției: indescifrabil.

XXXV

1851

Actul de botez al lui Teodor Callimachi¹⁾

Actul acest metricesc fiind sub adevăratele iscălituri a membrilor Dicasteriei să legaliză.

Sofronie Mitropolit Moldaviei.

Director: *Spătar Burada*.

Duhovnicească Dicasterie a Sf. Mitropolii.

Metricească mărturie.

În urmarea porunci Înalt Prea a Sfințitului Mitropolit cuprinsă în rezoluția No. 355. Această Duhovnicească Dicasterie a Sfintei Mitropolii Moldovei face cunoscut că D-lui tânărul *Teodor Callimachi* său născut la anul una mie opt sute treizeci și șase Luna Ghenarie în patru zile din ortodoxi părinți cu legiuita însoțire D-lui Vornic Alecu Callimachi și soția D sale Maria, născută *Cuza*, după care în 8 aceiași lună luminându-să cu

Cet extrait de baptême étant sous les véritables signatures des membres du Consistoire, est legalisé par nous.

(L.S.) Signé: Sofronius Métropolit Moldavii.

Le directeur: *Spatar Burada*.

Consistoire de la Ste Métropole.

Extrait de baptême.

Par suite de l'ordre de Son Eminence le Métropolitain, contenu dans l'apostille sous No. 355, le Consistoire de la Ste Métropole de Moldavie, fait savoir que: le jeune Théodore Callimachi est né le quatre Janvier, de l'an mil huit cent-trentesix de parents orthodoxes d'une union légitime entre le Vornic Alexandre Callimachi et son épouse Marie, née Couza, et que le 8 du même mois il fut tenu sur les fonts de baptême d'après les rites de l'E-

1) Originalul aparține D-lui Alexandru Callimachi.

sfântul botez a bisericei răsăritului în biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului din satul Stăncestii, ținutul Botoșani, naș i au fost Prea Sfințitul Arhiepiscopul Iliopoleos, iară cetitor molitfelor botezului cucernicul Ionom Ioan Bănescu.

Drept aceia spre încredințare, că D-lui Teodor Callimachi este drept și legiuit fiu a suszișilor părinți și drept pravoslavnic în temeiul dovezilor înfățișate i să dă acest metricesc act înformăluit după cuviință.

Pecetia
Decasteriei
Mitropoliei
Moldovei.

Dimitrie Ionomu.
Gheorghe Ionomu.
G. Ionomu.

Secretarul Decasteriei:
B. Antipa Sluger.

No. 403,

1851, April în 17 zile.

Cap. Mold. Iași.

glise d'Orient à l'Eglise de l'assomption de la Ste Vierge du village Stintcheshti du district de Botoșani. Son parrain était S. Em. le Prélat Innocent, Evêque titulaire d'Héliopolis et les prières du baptême ont été lues par le révérend Econome Ion Banitchesko.

En foi de quoi, et pour qu'il soit constaté que Mr. Theodore Callimachi est le fils véritable et légitime des sus dites personnes, le Consistoire, en vertu des preuves exhibées lui délivre le présent acte formellement légalisé.

(L. S.) Signé *Démètre Econome, Georges Econome, Constantin Econome.*

Le Secrétaire du Consistoire.

No. 403. Signé: *B. Antipe Sloudjer.*

Le 17/20 April 1851,
Iassy.

No. 1909

Vu au Secrétariat d'Etat de la principauté de Moldavie pour légalisation de la signature de S. Em. le Métropolitain de Moldavie, Sophronius.

Principatul
Moldovei
Secretariatul
de Stat.
1849

Iassy le 30 Avril
12 Mai 1851.

Le Secrétaire d'Etat et Chevalier:

A. Sturza.

Le Directeur:

Post. Procope Florescu.

No. 29

*Vu pour légalisation de la signature ci-dessus de
Mr. A. Stourdza secrétaire d'Etat de Moldavie. Iassy le
22 Mai 1851.*

Droit reçu:
cinq francs.
art. 58 du tarif.

Consulat
de France à
Iassy.

Le Consul de France:
Indéchiffable.

XXXVI

1857

Actul de botez al Zenaidei Callimachi ¹⁾

SOFRONIE

Cu mila lui Dumnezeu Smeritul Mitropolit al Moldoviei și Sucevei

Actul acest Mitriceesc fiind sub adevăratele iscălituri a membrilor Dicasterii să legalizează și de călre noi.

Pecetia Sf.
mitropolii Moldovei 1851.

Sofronie Mitropolitu Moldaviei.

Vu par Nous pour légalisation
des signatures des membres
du Consistoire de la Métropole.

(signé) Sofronie Métropolitain de Moldavie.

Duhovnicească Dicasterie

A Sf. Mitropolii Moldovei, Mitricească Mărturie

In urmarea Inaltei porunci
cuprinsă în rezoluția No. 584,
această duhovnicească dicasterie
a sfintei Mitropolii Moldo-

Par suite de l'ordre de S. Eminence Monseigneur Sophronius Archevêque et Métropolitain de Moldavie et de Sout-

1) Originalul aparține D-lui Alexandru Callimachi.

vei, face cunoscut că Dumneaei tinăra Zenaida Moruzi la anul una mie opt sute patruzeci luna Iulie în șese-spredece zile s'au născut din legiuți părinții fi ai sfintei mari biserici a Răsăritului L. S. Prințul Alexandru C. Moruzi și legiuita D. sale soție Pulcheria născută Rosetti și la acelaș an în zece August s'au luminat cu sfântul botez a bisericei răsăritului și s'au uns cu sfântul marele Mir în biserică cu hramul Adormirea din satul Zvoraștea, când moliftele sfântului botez i s'au cetit de cucernicia sa Sachelarie Nicolae Galin, iară nașu i au fost Domnița Ralu Moruzi. Drept aceia spre incredințare, că D ei tinăra Zenaida Moruzi este dreaptă și legiuită a sus zișilor părinți și dreaptă fiică a bisericei răsăritului, pe temeiul dovezilor înfățoșate, i s'au dat această mitricească mărturie sub iscăliturile membrilor și pecetia Dicasteriei, întărită și de Inalt prea Sfințitul Stăpîn.

Dimitrie Iconomu.
K. Iconomu.

Pecetia
Dicasteriei

Iconomu

No. 442.

chava, Chevalier de plusieurs Ordres et contenu dans son Apostille sous No. 584, le Consistoire de la Métropole fait savoir que la jeune demoiselle Zénaide Mourousi est née le 16 Juillet 1840, de parens légitimes professant le rite Orthodoxe d'Orient, le Prince Alexandre C. Mourousi et sa légitime épouse la Princesse Pulchérie née Rosetti et que le 10 Août, de la même année, elle a reçu la baptême suivant le même rite en l'Eglise de l'Assomption du village Zvorișchte par le ministère du révérend père Sachelare Nicolas Galine desservant de la dite Eglise et a été tenue sur les fonts par la Princesse Ralou Mourousi. En foi de quoi vu les preuves produites, a été délivré pour servir aux fins requises, le présent extrait baptistaire muni du sceau du consistoire et des signatures de ses membres et légalisé par S. Em. le Métropolitain. Suivent les signatures des membres du Consistoire de la Métropole.

Secretarul Dicasteriei :
B. Antipa Paharnic.

Iași 1857, Luna Martie în 28 zile.

No. 96

Solvit 14 Pt.

Disposition du 20 Decembre 1856

Vu au Secrétariat d'Etat de la Principauté de Moldavie, pour légalisation des sceaux et signatures de Son Eminence le Métropolitain et du Consistoire de la Métropole, apposés d'autre part.

Secrétaire d'Etat.

Le Directeur : A. Fotino.

Sigiliul
Ministerului

Section des langues étrangères :

P. le chef de Section: Krupenski.

No. 1377, le 4 Avril, 1857 Jassy.

XXXVII

1865

Actul de căsătorie al lui Teodor Callimachi ¹⁾

MITROPOLIA MOLDOVEI

Act de căsătorie.

Pe temeiul mărturiei No. 293 înfățișată de D-nu Teodor Callimachi Protoereului Districtului Dorohoi din care să lămurește că după legiurile cercetări făcute, nu s'a ivit nici o cauză împedicătoare însoțirii dintre D-nu Teodor Callimachi de 1-a cununie, locuitor din Comuna Stăncești, Districtul Bo-

1) Originalul aparține D-lui Alexandru Callimachi.

toșani, poporul bisericeî Sf. Gheorghe, în vîrstă de 28 ani, născut din legiuita căsătorie a D-lui Alecu Callimachi și soția sa Maria, și D-nei Zenaida, fată fecioară locuitoare în Comuna Zvorăștea, poporul Bisericeî Adormirea M. D. în vîrstă de 24 ani, născută din legiuita căsătorie a D-lui Alecu Moruzi și soția sa Profira.

S'au cununat dupe lege pe numiții și spre încredințare li s'a dat acest act.

Protoereul : D. Iconomu.

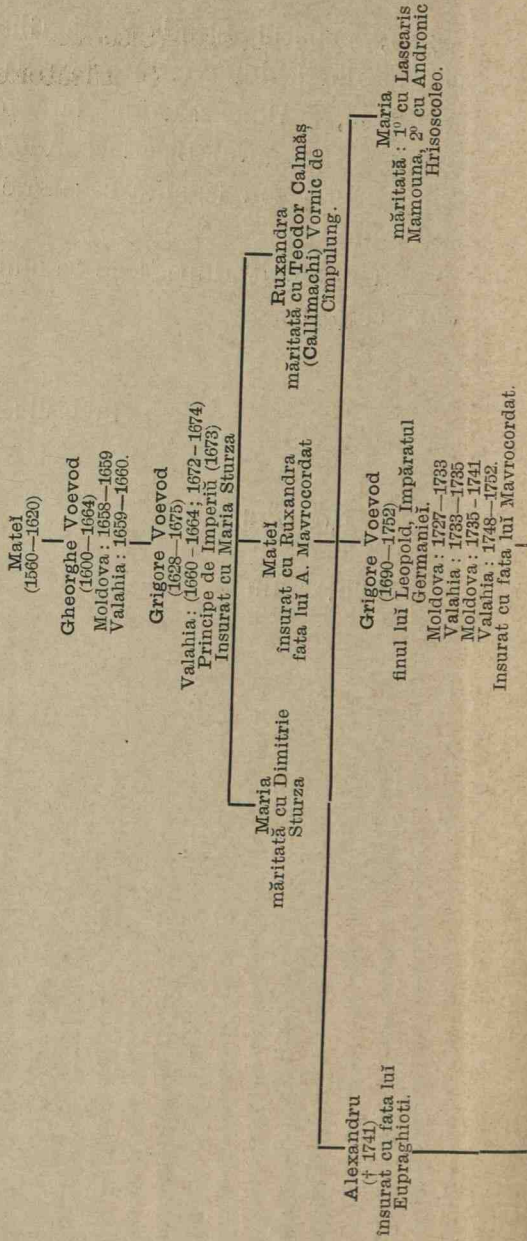
Preotul : N. Galin Sachelarie.

No. 293.

1865, Maiu 9.

XXXVIII

Extract din tabloul genealogic al casei Ghica

Dimitrie Mare Ban
(1718—1803)
Insurat cu: 1° Eufrosina
Caragea, 2° cu fata lui
Văcărescu, 3° cu fata lui
Razu.

Grigore Voevod
(1735—1834)
(din a doua căsătorie)
Valahia: 1822—1828.
Insurat cu Domnița
Maria Hangerli.

Dimitrie Alexandru

Grigore Voevod
(1724—1777)
Moldova: 1764—1767
Valahia: 1768—1769
Moldova: 1774—1777.
Insurat cu Ecaterina, fata
lui Iacovachi Rizu-Rangabe.

Zoe Ecate-
rina.
măritată cu
Iancu
Canta-
cuzen.

Scarlat Voevod
(† 1766)
Moldova: 1757—1758
Valahia: 1758—1761;
1765—1766. Insurat
cu Anastasia, fata
lui Cantauczen.
Deleanu.

Alexandru Voevod
Valahia: 1766—1768.
Insurat cu Maria, fata
lui Iacob Rizu-Ran-
gabe.

Elena
măritată cu
Alexandru
Callimachi
Voevod.

Ecaterina
măritată cu Dimitrie Sulgea-
rochi. Dimitrie și Alexandru Ghica
maria foarte tineri, Grigore Alexan-
dru Ghica Voevod adoptă pe fiul fi-
cel sale Ecaterina, numit Constantin.
Acest din urmă avind astfel dreptul
de a lua numele de Ghica a dat
născere familiei Ghica din Moldova,
(Ghica-Deleu, Ghica-Comănești, Ghi-
ca-Budești, Ghica-Trifești, Ghica-Ke-
reia, Pancești și Ghica-Brigadier) că-
reia aparține și *Grigore Ghica* (1807—
1857) Domnitorul Moldovei de la 1849—
1856.

TABLA ILUSTRATIUNILOR

I. — Gravure în text.

Marca eraldică a casei Callimachi. (<i>Vigneta titlului</i>).	
Stănțești. (<i>Vigneta în capul Precuvintărei</i>).	
Inscripția bisericei Sf. Neculae din Cimpulung	<u>Pagine</u> 235

II. — Gravure afară din text.

Vederea Cimpulungului din Bucovina.	1
Portretul Domnului Moldovei, Ioan Callimachi.	19
După tabloul ce să află la Sf. Spiridon din Iași.	
Portretul Domnului Moldovei, Grigore Callimachi.	55
După tabloul ce să află la Sf. Spiridon din Iași.	
Portretul Domnului Moldovei, Alexandru Callimachi.	73
După tabloul ce să află la Sf. Spiridon din Iași.	
Portretul Domnului Moldovei, Scarlat Callimachi.	87
După tabloul ce să află la Sf. Spiridon din Iași.	
Portretul Mitropolitului Moldovei, Gavriil Callimachi.	135
După tabloul ce să află la Mitropolia din Iași.	

III. — Gravură în culori.

Arborele genealogic al casei Callimachi.	157
--	-----

TABLA MATERIILOR

	<u>Pagine</u>
Precuvîntare.	V
Capitolul I. — Originea casei Callimachi.	1
Capitolul II. — Ioan Callimachi, Domnul Moldovei.	19
Capitolul III. — Grigore Callimachi, Domnul Moldovei.	55
Capitolul IV. — Alexandru Callimachi, Domnul Moldovei.	73
Capitolul V. — Scarlat Callimachi, Domnul Moldovei.	87
Capitolul VI. — Gavriil Callimachi, Mitropolitul Moldovei.	135
Notiți asupra arborelui genealogic.	157
Amănunte despre moșia Stăncești.	201
Documente.	209
Tabla ilustrațiunilor.	309
Tabla materiilor.	311
